

Στοιχεία Ελληνικής Ιστορίας & Ελληνικού Πολιτισμού

Συγγραφείς

Κατερίνα Τζαμαλή

Ιουλία Σκουνάκη

Επιστημονική εποπτεία- επιμέλεια

Βασίλης Μπόκολας

Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό παράχθηκε στο πλαίσιο του έργου
«Εκπαίδευση των Μεταναστών στην Ελληνική Γλώσσα,
την Ελληνική Ιστορία και τον Ελληνικό Πολιτισμό – Οδυσσέας»
το οποίο εντάσσεται στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση»
του Υπουργείου Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων
και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το Ελληνικό Δημόσιο.

ISBN: 978-960-7335-48-7

Σχεδιασμός έκδοσης: **LTH** advertising

Εκτύπωση: **access** Γραφικές Τέχνες Α.Ε.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

α' ενότητα

Ο ΑΡΧΑΙΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

I. Τα προϊστορικά χρόνια

1. Ο κυκλαδικός πολιτισμός
2. Ο μινωικός πολιτισμός
3. Ο μυκηναϊκός πολιτισμός

II. Οι ιστορικοί χρόνοι: η γέννηση ενός νέου κόσμου

4. Το αλφάβητο και η διάδοση της γραφής
5. Από το μύθο στην ιστορία: Τα ομηρικά έπη
6. Η θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων
7. Η πόλη-κράτος
8. Ο Β' ελληνικός αποικισμός
9. Πανελλήνιοι δεσμοί
10. Η αρχαία Σπάρτη
11. Πέρσες και Έλληνες
12. Αρχαϊκή τέχνη, φιλοσοφία, επιστήμες
13. Η Αθήνα και ο χρυσός αιώνας της δημοκρατίας
14. Ο Πελοποννησιακός πόλεμος
15. Κλασική τέχνη, φιλοσοφία, επιστήμες
16. Η Μακεδονία και ο Μέγας Αλέξανδρος
17. Ο Ελληνιστικός κόσμος
18. Ρωμαίοι και Έλληνες

β' ενότητα

Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ Ο ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

1. Από τη Ρώμη στην Κωνσταντινούπολη
2. Το Ανατολικό Ρωμαϊκό κράτος και ο αιώνας του Ιουστινιανού
3. Τέχνη και αρχιτεκτονική
4. Οι σχέσεις του Βυζαντίου με τους άλλους λαούς: Πόλεμος και διπλωματία
5. Το Βυζάντιο και οι Άραβες
6. Η Εικονομαχία
7. Οι «δυνατοί» και οι αδύναμοι
8. Οι Σταυροφορίες και ο διαμελισμός του βυζαντινού κράτους
9. Η άλωση της Πόλης

γ' ενότητα

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

1. Η Οθωμανική αυτοκρατορία
2. Η οθωμανική κοινωνία
3. Κοινότητες και θρησκείες
4. Πόλεις και οικονομία
5. Γράμματα, τέχνες και επιστήμες
6. Τι γίνεται στην Ευρώπη;
7. Παρθενώνας: οι μεταμορφώσεις ενός μνημείου
8. Κρήτη και χριστιανική τέχνη
9. Ο «Μεγάλος Ασθενής»: η Οθωμανική αυτοκρατορία σε παρακμή

δ' ενότητα

ΝΕΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

1. Ιδέες και πρόδρομοι της επανάστασης
2. Η Φιλική Εταιρεία και η Επανάσταση στη Μολδοβλαχία
3. Γεγονότα και πρόσωπα του Αγώνα
4. Η πορεία προς την Ανεξαρτησία
5. Εθνοσυνελεύσεις και Συνταγματικά Κείμενα
6. Το νέο κράτος
7. Ο Φιλελληνισμός
8. Οι ζωγράφοι του Αγώνα
9. Κτίρια: από το χθες στο σήμερα

ε' ενότητα

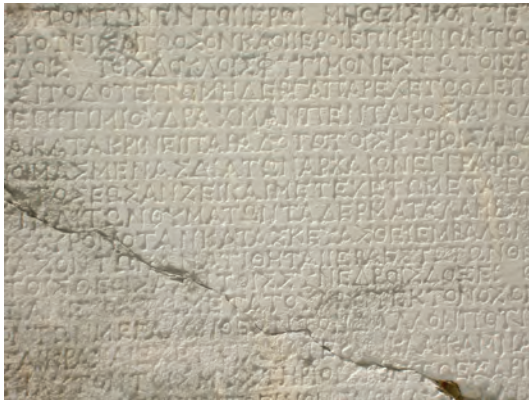
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ. Ο 20ος ΑΙΩΝΑΣ

1. Ο «Μακεδονικός Αγώνας» και οι Βαλκανικοί πόλεμοι
2. Βενιζέλος: ένας πρωθυπουργός σύμβολο
3. Ο «Μεγάλος Πόλεμος»
4. Τα «Μικρασιατικά»
5. Η Ελλάδα στον Β' Παγκόσμιο πόλεμο
6. Πρόσφυγες και μετανάστες
7. Κρίση και Δικτατορία
8. Τέχνη και πολιτισμός
9. Η Μεταπολίτευση και η Ελλάδα μέλος της Ευρώπης
10. Η ιστορία μέχρι σήμερα

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ... ΙΣΤΟΡΙΑ

Αρχαία επιγραφή

Πάπυρος

Εφημερίδα

Η Ιστορία είναι η επιστήμη που μελετά τη ζωή των ανθρώπων στο παρελθόν. Εξετάζει τις σχέσεις που είχαν οι άνθρωποι μεταξύ τους, τον τρόπο που σκέφτονταν, πώς ήταν οργανωμένες οι κοινωνίες τους. Η Ιστορία δεν μας βοηθάει να γνωρίσουμε απλά το παρελθόν, αλλά και να καταλάβουμε το παρόν. Κάθε κοινωνία συνδέεται με μια προηγούμενη, και μοιλονότι πάντα εξελίσσεται και αλλάζει, διατηρεί στοιχεία από το παρελθόν της.

Σκοπός τού ιστορικού είναι να αναλύσει τα γεγονότα του παρελθόντος, όχι μόνο να βρει τι έγινε και πού, αλλά και πώς έγινε, γιατί έγινε και τι συνέπειες είχε αυτό που έγινε. Για να το πετύχει αυτό, συλλέγει πληροφορίες αλλά ταυτόχρονα ελέγχει τις πηγές του. Τα ερωτήματα που θέτουν οι ιστορικοί αλλάζουν ανάλογα με την εποχή στην οποία ζουν.

Από τα αρχαία χρόνια γνωρίζουμε κοινωνίες που ασχολούνταν με το παρελθόν τους και κατέγραφαν ιστορικά γεγονότα (όπως οι Αιγύπτιοι, οι Κινέζοι κ.ά.). Η ιστορία όμως ως αναλυτική έρευνα θεωρείται πως ξεκίνησε στην αρχαία Ελλάδα με τον Ηρόδοτο και τον Θουκυδίδη (5ος αι. π.Χ.).

Όταν δεν υπάρχουν γραπτά κείμενα, οι ερευνητές μελετούν τα αντικείμενα και τα μνημεία που έφτασαν ως εμάς σήμερα. Αυτοί είναι οι αρχαιολόγοι. Για να βρουν τα αντικείμενα οι αρχαιολόγοι κάνουν ανασκαφές. Κατα-

γράφουν, ταξινομούν και μελετούν τα αρχαιολογικά ευρήματα, δηλαδή καθετί που μπορεί να μας «μιλήσει» για το παρελθόν (σπασμένα αγγεία, έργα τέχνης, εργαλεία, όπλα, ανθρώπινους σκελετούς κ.ά.). Τα αρχαιολογικά ευρήματα, αφού καθαριστούν και συντηρηθούν, πηγαίνουν στα μουσεία. Τα μνημεία συχνά αναστηλώνονται και είναι ανοιχτά στους επισκέπτες.

Ανασκαφές στην Αρχαία Αγορά, 1931. Πίσω ο Ναός του Ηφαίστου (Θησείο).

Μετρό Συντάγματος, αναπαράσταση μιας ανασκαφής (σε τομή).

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (Αθηνών).

Αρχαία Αγορά, Αθήνα 1952.

Αρχαία Αγορά, Στοά του Αττάλου, Αθήνα 1956.

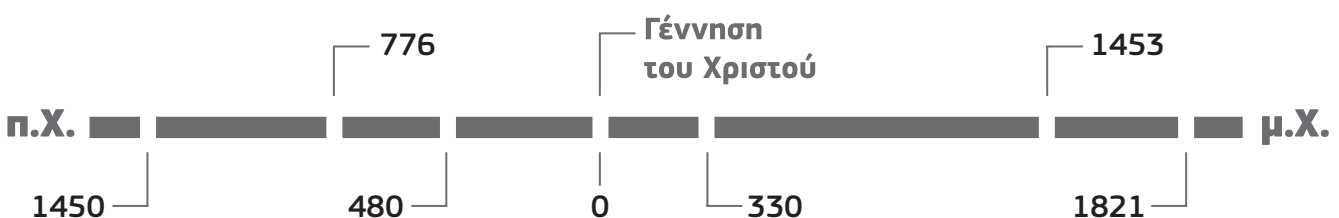

Τι παρατηρείτε στις δύο παλιές εικόνες της αρχαίας αγοράς (1952, 1956);

Οι άνθρωποι μετρούσαν (αλλά και μετρούν) το χρόνο διαφορετικά. Για παράδειγμα, οι χριστιανοί χρονολογούν από τη γέννηση του Χριστού (έτος 1), ενώ οι μουσουλμάνοι από τη χρονιά που ο Μωάμεθ έφυγε από τη Μέκκα για τη Μεδίνα (έτος Εγίρας: 622 χρόνια μετά τη γέννηση του Χριστού). Οι αρχαίοι Έλληνες άρχιζαν τη χρονολόγησή τους από τη χρονιά που έγιναν οι πρώτοι Ολυμπιακοί αγώνες, δηλαδή 776 χρόνια πριν από τη γέννηση του Χριστού.

Ό,τι έγινε μετά τη γέννηση του Χριστού (έτος 1) λέμε ότι έγινε μετά Χριστόν (μ.Χ.). Ό,τι έγινε πριν από αυτή τη χρονιά, λέμε ότι έγινε προ Χριστού (π.Χ.).

Προσοχή: στα χρόνια πριν από τη γέννηση του Χριστού (π.Χ.) μετράμε αντίστροφα.

α'

ενότητα

ΘΑΡΧΑΙΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Ακρόπολη, 1905.

Ι . ΤΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

Προϊστορία ονομάζεται η εποχή για την οποία δεν έχουμε γραπτές πηγές (γραφή). Οι διάφορες εποχές πήραν το όνομά τους από τα υλικά που χρησιμοποίησε ο άνθρωπος για να κατασκευάσει εργαλεία. Έτσι, την περίοδο που ο άνθρωπος έφτιαχνε εργαλεία από λίθο (πέτρα) την ονομάζουμε **Εποχή του Λίθου**. Αργότερα, ο άνθρωπος κατασκευάζει εργαλεία από μέταλλα, πρώτα από χαλκό και μετά από σίδηρο. Οι εποχές αυτές είναι γνωστές ως **Εποχή του Χαλκού** και **Εποχή του Σιδήρου** αντίστοιχα.

Οι πρώτοι μεγάλοι πολιτισμοί αναπτύσσονται την Εποχή του Χαλκού γύρω από μεγάλους ποταμούς, στη Μεσοποταμία (Τίγρης και Ευφράτης) και την Αίγυπτο (Νείλος). Εκεί η γη είναι εύφορη και καλλιεργείται εύκολα. Επίσης, τα ποτάμια επιτρέπουν την επικοινωνία ανάμεσα σε μακρινές περιοχές.

Την ίδια εποχή, στην Ελλάδα αναπτύσσονται τρεις σημαντικοί πολιτισμοί: ο Κυκλαδικός, ο Μινωικός και ο Μυκηναϊκός πολιτισμός.

Κατά την Εποχή του Χαλκού, στη θάλασσα του Αιγαίου κυκλοφορούν πλοία, ανταλλάσσονται εμπορεύματα και ιδέες. Έτσι οι άνθρωποι του Αιγαίου έρχονται σε επαφή με τους γειτονικούς πολιτισμούς της Ανατολής.

Εποχή του λίθου
(Ανώτερη Παλαιολιθική)

Εποχή του
Χαλκού

Εποχή του
Σιδήρου

40.000 π.Χ.

3.000 π.Χ.

1.100 π.Χ.

300 π.Χ.

οι πρώτοι άνθρωποι στον ελλαδικό χώρο (*Homo Sapiens*)

α' ενότητα
Ο αρχαίος κόσμος

Μινωικό πλοίο (1700-1400 π.Χ).

Γνωρίζετε προϊστορικούς πολιτισμούς που αναπτύχθηκαν στη χώρα σας;

● Α.1 Ο ΚΥΚΛΑΔΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Τα περισσότερα ειδώλια παριστάνουν γυμνές γυναικείες μορφές, λιγότερα άνδρες μουσικούς και ζώα. Βρέθηκαν σε τάφους και σπίτια. Δεν γνωρίζουμε ακριβώς για ποιο σκοπό κατασκευάστηκαν. Μπορεί να παριστάνουν μια θεότητα ή να σχετίζονται με νεκρικές τελετές μπορεί όμως να ήταν μαγικά φυλακτά ή και παιχνίδια.

Πήλινο αντικείμενο με παράσταση πλοίου (από τη Σύρο).

Ο «Αρπισιτής» της Κέρου.

Την 3η χιλιετία π.Χ. αναπτύσσεται στα νησιά των Κυκλάδων ένας ιδιαίτερος πολιτισμός. Οι αρχαιολόγοι έχουν βρει οικισμούς σε όλα σχεδόν τα νησιά. Οι μικρές αποστάσεις μεταξύ των νησιών και η γεωγραφική τους θέση στο κέντρο του Αιγαίου ευνόησαν την επικοινωνία μεταξύ τους αλλά και με άλλους πολιτισμούς γύρω από το Αιγαίο.

Κάθε οικισμός ωστόσο φαίνεται ότι ήταν αυτόνομος και δεν υπήρχε κάποιο είδος κεντρικής εξουσίας. Η οικονομία τους στηριζόταν στη γεωργία, την κτηνοτροφία, αλλά και στο ψάρεμα, τη βιοτεχνία και το θαλάσσιο εμπόριο. Οι Κυκλαδίτες ήταν ικανοί ναυτικοί και έκαναν ταξίδια για να βρουν πρώτες ύλες (μέταλλα) και να ανταλλάξουν τα προϊόντα τους.

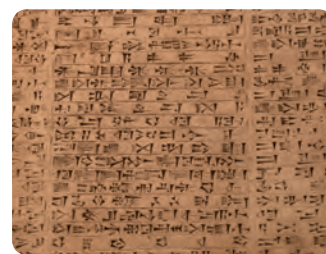
Κατασκεύαζαν αγγεία από πηλό, καθώς και εργαλεία και όπλα από πέτρα, ξύλο, αλλά και μέταλλα. Στην ανάπτυξη της μεταλλοτεχνίας σημαντικό ρόλο έπαιξε ο ορυκτός πλούτος των νησιών: ο οψιανός στη Μήλο, ο άργυρος στη Σίφνο, το μάρμαρο στη Νάξο και την Πάρο κ.ά.

Το πιο χαρακτηριστικό δημιούργημα της κυκλαδικής τέχνης είναι τα μαρμάρινα ειδώλια.

Η ζωή στην Αίγυπτο ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τον Νείλο και τις πλημμύρες του. Οι Αιγύπτιοι ανέπτυξαν ιδιαίτερα την τεχνική της άρδευσης των χωραφιών.

Η σουμεριακή γραφή (σφηνοειδής).

Για να διατηρήσουν το σώμα μετά το θάνατο, οι Αιγύπτιοι το ταρίκευαν, αφαιρούσαν δηλαδή τα εσωτερικά όργανα. Ύστερα το τύλιγαν με λωρίδες λινού υφάσματος και το τοποθετούσαν σε μια ξύλινη σαρκοφάγο.

Η μεγάλη Σφίγγα (γυναίκα με σώμα λιονταριού) και οι πυραμίδες της Γκίζας χτίστηκαν γύρω στο 2500 π.Χ.

Ήδη από την 4η χιλιετία αναπτύσσονται στη Μεσοποταμία και την Αίγυπτο δύο μεγάλοι πολιτισμοί.

Σουμέριοι

Οι Σουμέριοι, στη Μεσοποταμία, είναι οι πρώτοι που χρησιμοποίησαν γραφή, επινόησαν τον τροχό και το άροτρο, επεξεργάστηκαν τα μέταλλα και δημιούργησαν οργανωμένες πόλεις.

Αιγύπτιοι

Την Εποχή του Χαλκού η Αίγυπτος είναι ένα ισχυρό βασίλειο. Οι ηγεμόνες της ονομάζονται φαραώ. Ο φαραώ είναι ο απόλυτος κυρίαρχος. Για να κυβερνά χρησιμοποιεί πλήθος αξιωματούχων και υπαλλήλων.

Οι Αιγύπτιοι χρησιμοποίησαν ένα είδος γραφής, τα **ιερογλυφικά**, για να κρατούν στοιχεία σχετικά με τη θρησκεία και τη διακυβέρνηση της χώρας. Γραφή ήξερε, όμως, μόνο μια ξεχωριστή τάξη, οι γραφείς. Έγραφαν επάνω σε ένα είδος χαρτιού από πάπυρο (φυτό που φυτρώνει στο δέλτα του Νείλου).

Ιδιαίτερα εξελιγμένες ήταν και οι μαθηματικές και γεωμετρικές γνώσεις των Αιγυπτίων, όπως φαίνεται από την κατασκευή των γιγαντιαίων πυραμίδων. Οι πυραμίδες ήταν οι τάφοι των φαραώ. Οι φαραώ έχτισαν επίσης μνημειώδεις ναούς στολισμένους με τοιχογραφίες. Οι Αιγύπτιοι πίστευαν σε πολλούς θεούς και στη μετά θάνατον ζωή.

Οι επαφές ανάμεσα στους πολιτισμούς της Αιγύπτου, του Αιγαίου και αργότερα των αρχαίων Ελλήνων ήταν αδιάκοπες και γόνιμες.

Επισκέπτομαι

Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης (στην Αθήνα): www.cycladic.gr

Πιστεύετε ότι η θάλασσα συνδέει τους λαούς και τους πολιτισμούς ή τους χωρίζει; Γιατί νομίζετε ότι οι αρχαίοι Έλληνες ονόμαζαν την Αίγυπτο «δώρο του Νείλου»;

● Α.2 Ο ΜΙΝΩΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Ο μινωικός πολιτισμός αναπτύχθηκε στην Κρήτη και άκμασε ιδιαίτερα τη 2η χιλιετία. Ο άγγλος αρχαιολόγος Έβανς του έδωσε αυτό το όνομα από τον μυθικό βασιλιά της Κρήτης, Μίνωα.

Η Κρήτη ήταν χωρισμένη σε αυτόνομες περιοχές, καθεμιά από τις οποίες είχε ως κέντρο ένα ανάκτορο. Τα ανάκτορα ήταν τα διοικητικά, οικονομικά, θρησκευτικά και καλλιτεχνικά κέντρα των μινωικών πόλεων.

Η οικονομία της μινωικής Κρήτης στηριζόταν στη γεωργία, την κτηνοτροφία, τη βιοτεχνία και το εμπόριο. Οι Κρήτες ναυτικοί ταξίδευαν στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο, πουλούσαν λάδι, κρασί, βιοτεχνικά προϊόντα κ.ά. Έφερναν πίσω μέταλλα, πολύτιμους λίθους και ελεφαντόδοντο. Με αυτά κατασκεύαζαν όπλα, εργαλεία, αλλά και πολυτελή αντικείμενα, όπως κοσμήματα και σφραγίδες.

Η μινωική κοινωνία ήταν χωρισμένη σε κοινωνικές ομάδες. Την εξουσία ασκούσε μια ηγετική ομάδα από τα ανάκτορα. Στα ανάκτορα ζούσαν και εργάζονταν επίσης πολλοί αξιωματούχοι και τεχνίτες. Εκεί επίσης συγκεντρώνονταν, σφραγίζονταν και αποθηκεύονταν προϊόντα και εμπορεύματα. Για την οργάνωση του κράτους και του εμπορίου οι Μινωίτες, όπως και οι λαοί στη Μεσοποταμία, δημιούργησαν μια γραφή, τη λεγόμενη Γραμμική Α.

Σημαντικά έργα της μινωικής τέχνης είναι οι τοιχογραφίες και οι παραστάσεις σε αγγεία και σφραγιδόλιθους. Τα θέματά τους τα εμπνέονται κυρίως από τη φύση, αλλά και από την καθημερινή ζωή και τη θρησκεία.

Χρυσός διπλός πέλεκυς (ιερό μινωικό σύμβολο).

Αγγείο για θρησκευτική τελετή (ρυτό).

Τα ανάκτορα δέσποζαν στο μέσο εύφορων πεδιάδων, όπως στη Κνωσό (φωτογραφία) και τη Φαιστό, ή ήταν παραθαλάσσια, όπως στα Μάλια και τη Ζάκρο.

Τα ανάκτορα ήταν μεγάλα οικιστικά συγκροτήματα και όλα είχαν κοινά χαρακτηριστικά. Δεν προστατεύονταν από τείχη. Ήταν πολυώροφα με πολλά δωμάτια (αποθήκες, ιερά, εργαστήρια) γύρω από μια κεντρική αυλή και διέθεταν σύστημα ύδρευσης και αποχέτευσης. Η σύνθετη αρχιτεκτονική των ανακτόρων, με την καλή οργάνωση των χώρων, φανερώνει ένα ιεραρχημένο και συγκεντρωτικό σύστημα διοίκησης.

1. Η λεγόμενη «αίθουσα του θρόνου» (Κνωσός) ίσως είχε θρησκευτική λειτουργία.

2. Το «μέγαρο της βασίλισσας» (Κνωσός).

Οι ονομασίες αυτές δόθηκαν από τον Έβανς. Η ακριβής λειτουργία όμως των ανακτορικών αυτών χώρων παραμένει σκοτεινή και αμφισβητούμενη.

Πιθάρια στις αποθήκες των ανακτόρων.

1

2

1. Σφραγιδόλιθος από σάρδιο (Κνωσός).

Με τις σφραγίδες οι Μινωίτες σημάδευαν τα αγαθά που εμπορεύονταν. Τις φορούσαν όμως και ως προσωπικά κοσμήματα (δακτυλίδια ή κρεμαστά), γι' αυτό τα βρίσκουμε και σε τάφους.

2. Χρυσό κόσμημα (από τα Μάλια). Παριστάνει δυο μέλισσες γύρω από μια κερήθρα.

Διακοσμημένο αγγείο με θαλάσσιο θέμα (Φαιστός).

Τοιχογραφία από το ανάκτορο της Κνωσού (Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου). Τα ταυροκαθάψια ήταν αγαπημένο άθλημα των Μινωιτών και είχε τελετουργικό χαρακτήρα. Ο αθλητής άρπαζε τα κέρατα του ταύρου, εκτινασσόταν πάνω από την πλάτη του ζώου, και προσγειωνόταν πάλι στο έδαφος.

1. «Ο πρίγκιπας με τα κρίνα» (τοιχογραφία από την Κνωσό, Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου). Δεν γνωρίζουμε αν η μορφή με το φτερωτό στέμμα είναι ανδρική ή γυναικεία.
 2. Θεά που κρατάει φίδια (από φαγεντιανή, Κνωσός). Οι Μινωίτες λάτρευαν μια γυναικεία θεότητα που σχετίζεται με τη γονιμότητα. Τους θεούς τους λάτρευαν στα ανάκτορα, την ύπαιθρο ή σε κορυφές βουνών. Δεν κατασκεύαζαν μεγάλους ναούς.

Ο Μίνωας: Μυθικό ή ιστορικό πρόσωπο;

«Ο Μίνωας είναι ο παλαιότερος από όσους έχουμε ακουστά που απέκτησε ναυτική δύναμη και κυριάρχησε στο μεγαλύτερο μέρος της λεγόμενης σήμερα ελληνικής θάλασσας, κι έγινε άρχοντας στις Κυκλάδες και εγκατέστησε αποικίες στις περισσότερες... και καθάρισε τη θάλασσα από τους πειρατές, για να έρχονται τα εισοδήματα από τα νησιά σε αυτόν».

Θουκυδίδης, Α, 4.

Βαβυλώνιοι

Γύρω στα 1700 π.Χ. ο ηγεμόνας Χαμουραμπί έκανε τη Βαβυλώνα πρωτεύουσα ενός μεγάλου και ισχυρού κράτους. Ο Χαμουραμπί έμεινε γνωστός ως ο πρώτος που παραχώρησε νόμους στους υπηκόους του. Τότε γράφτηκε και το πρώτο **έπος** που γνωρίζουμε, το **Έπος του βασιλιά Γιλγαμές**. Τον 6ο αι. π.Χ. το βαβυλωνιακό κράτος κατέλαβαν οι Πέρσες. Οι Βαβυλώνιοι ανέπτυξαν ιδιαίτερα τις επιστήμες και τα γράμματα και έκαναν τα πρώτα σημαντικά βήματα στην επιστήμη της αστρονομίας.

«Η στήλη του Χαμουραμπί»
(Παρίσι, Μουσείο Λούβρου).

Λέξεις και ιστορία

Σύμφωνα με το μύθο, αρχιτέκτονας του ανακτόρου της Κνωσού ήταν ο Δαίδαλος. Ο Δαίδαλος κατασκεύασε για τον Μίνωα τον Λαβύρινθο, ένα περίπλοκο κτίσμα με πολλούς διαδρόμους, από το οποίο κανείς δεν μπορούσε να βγει. Εκεί ο βασιλιάς κρατούσε αιχμάλωτο ένα ανθρωποφάγο τέρας, τον Μινώταυρο (μισός άνθρωπος, μισός ταύρος). Και σήμερα οι λέξεις «λαβύρινθος» και «δαίδαλος» παραπέμπουν σε χώρο περίπλοκο, όπου κανείς μπορεί εύκολα να χαθεί.

Ο ιστορικός Θουκυδίδης γράφει περίπου 1.200 χρόνια μετά την ακμή του μινωικού πολιτισμού. Πώς μπορεί να γνωρίζει για ένα τόσο μακρινό παρελθόν;

Οι κρητικές γραφές

Η πρώτη μορφή γραφής που χρησιμοποιήθηκε στη μινωική Κρήτη, αλλά και στην Ευρώπη γενικότερα, είναι χαραγμένη στον περίφημο δίσκο της Φαιστού (περίπου 1600 π.Χ.). Η γραφή αυτή, που είναι ιερογλυφική, είναι ένα αίνιγμα που δεν έχει λυθεί.

Μια άλλη γραφή της μινωική Κρήτης είναι η συλλαβική Γραμμική Α, η οποία επίσης δεν έχει διαβαστεί ακόμη και έτσι δεν ξέρουμε ποια γλώσσα μιλούσαν οι Μινωίτες. Ξέρουμε όμως ότι χρησιμοποιούσαν τη γραφή κυρίως στη διοίκηση και το εμπόριο.

Στην Κνωσό έχουν βρεθεί όμως και πινακίδες με Γραμμική Β, γεγονός που έχει σχέση με την κατάληψη του νησιού από τους Μυκηναίους, τους οποίους θα γνωρίσουμε λίγο παρακάτω.

Πινακίδα Γραμμικής Α (από τις Αρχάνες).

Γραφική παράσταση του δίσκου της Φαιστού.

Το ηφαιστειο της Θήρας

Στη Θήρα (ή Σαντορίνη) άκμασε ένας σημαντικός οικισμός (τοποθεσία «Ακρωτήρι»), που είχε στενές σχέσεις με την Κρήτη και τον μινωικό πολιτισμό. Σώζονται διώροφες και τριώροφες κατοικίες, που ήταν διακοσμημένες με τοιχογραφίες. Γύρω στα 1500 π.Χ. έγινε μια τρομακτική έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας και ο οικισμός καταστράφηκε εντελώς.

«Τοιχογραφία του στόλου» (Ακρωτήρι, Δυτική Οικία). Εικονίζεται η άφιξη ενός στόλου σε μια παραθαλάσσια πόλη. Πρόκειται ίσως για αφήγηση ιστορικού γεγονότος ή κάποιου μύθου.

1. Νεαροί πυγμάχοι.
2. Ο ψαράς.
3. Θήρα, αρχαίο Ακρωτήρι. Τα σπίτια ήταν κατασκευασμένα από πέτρες, ξύλα και χώμα.

Το τέλος του μινωικού πολιτισμού

Γύρω στο 1450 π.Χ. σχεδόν όλα τα ανάκτορα της Κρήτης καταστρέφονται. Οι αρχαιολόγοι πίστευαν ότι οι καταστροφές οφείλονταν στα μεγάλα κύματα (τσουνάμι) που δημιούργησε η έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας. Σήμερα όμως η θεωρία αυτή είναι υπό συζήτηση. Οι καταστροφές μπορεί να έγιναν από σεισμούς και ύστερα από τις επιδρομές των Μυκηναίων.

Επισκέπτομαι

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (στην Αθήνα) και βλέπω, στον πρώτο όροφο, τις τοιχογραφίες της Θήρας: www.namuseum.gr

● Α.3 Ο ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Ο μυκηναϊκός πολιτισμός αναπτύχθηκε κυρίως στην Πελοπόννησο και την κεντρική Ελλάδα (1600–1200 π.Χ.). Ονομάστηκε έτσι, γιατί το σπουδαιότερο κέντρο του ήταν οι «πολύχρυσες Μυκήνες», όπως ανέφερε ο αρχαίος ποιητής Όμηρος.

Τα μυκηναϊκά κράτη οργανώθηκαν σε μικρά ανεξάρτητα βασίλεια, τα οποία διοικούσε μια ηγετική τάξη. Πάνω απ' όλους βρισκόταν ο «άναξ» (βασιλιάς). Ακολουθούσαν οι διάφοροι αξιωματούχοι, οι ιερείς, ο λαός και τέλος οι δούλοι.

Οι Μυκηναίοι έχτιζαν τα ανάκτορά τους σε **ακροπόλεις**, τις οποίες οχύρωναν με ισχυρά τείχη. Όπως και τα μινωικά, τα μυκηναϊκά ανάκτορα ήταν το κέντρο της διοίκησης και του εμπορίου.

Με τα εμπορικά πλοία τους οι Μυκηναίοι εξαπλώθηκαν σε ολόκληρο το Αιγαίο, την Κύπρο, τη Μικρά Ασία, και έφτασαν έως την Ισπανία, την Αίγυπτο, τη Φοινίκη. Αντάλλασσαν τα προϊόντα τους – αγγεία, κρασί, λάδι, όπλα κ.ά. – με χρυσό, ασήμι, ελεφαντόδοντο, πολύτιμους λίθους, μπαχαρικά και υφαντά. Τα όπλα, οι σφραγίδες, τα κοσμήματα από πολύτιμα υλικά, οι χρυσές προσωπίδες των νεκρών βασιλιάδων που βρέθηκαν σε μυκηναϊκούς τάφους και πολλά άλλα αντικείμενα υψηλής τέχνης, μαρτυρούν την ακμή του μυκηναϊκού πολιτισμού.

Γύρω στο 1250 π.Χ. τα μυκηναϊκά κέντρα καταστρέφονται και πολλοί οικισμοί ερημώνουν. Είναι το τέλος μιας εποχής και η αρχή μιας άλλης. Ωστόσο, στον νέο και πολύ διαφορετικό πολιτισμό που θα αναπτυχθεί σταδιακά, θα διατηρηθούν η ελληνική γλώσσα, οι μύθοι και τα ονόματα των θεών.

Άλλα σημαντικά μυκηναϊκά κέντρα ήταν η Τίρυνθα, η Πύλος, το Άργος, η Ιωλκός (σημερινός Βόλος), η Αθήνα κ.ά.

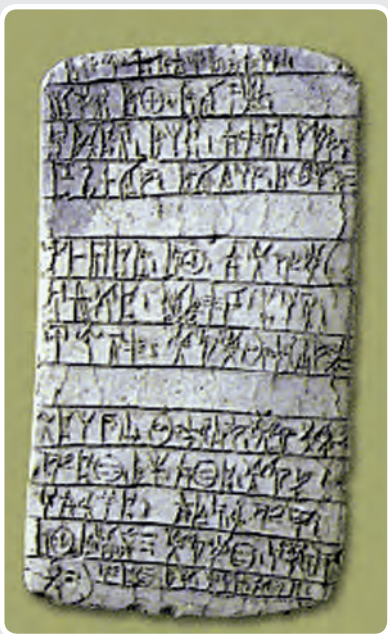

Μυκήνες, «η πύλη των λεόντων».

α' ενότητα
Ο αρχαίος κόσμος

Η γραφή των Μυκηναίων

Η γραφή των Μυκηναίων, η Γραμμική Β, είναι συλλαβική και αποδίδει μια παλιά μορφή της ελληνικής γλώσσας. Έτσι, το 1952, οι Βέντρικς και Τσάντγουικ κατάφεραν να τη διαβάσουν. Όπως η μινωική γραφή, χρησίμευε μόνο για τη διοίκηση των ανακτόρων. Οι πινακίδες ήταν διοικητικά έγγραφα, αρχεία ή κατάλογοι προϊόντων που αποθηκεύονταν στα ανάκτορα. Στις πινακίδες αναφέρονται επίσης ονόματα θεών που συναντάμε αρκετούς αιώνες αργότερα (Δίας, Ήρα, Ποσειδών, Άρτεμις, Διόνυσος κ.ά). Η Γραμμική Β εξαφανίζεται μετά την καταστροφή των ανακτόρων, γύρω στο 1200 π.Χ.

Πινακίδα από την Πύλο.

Συλλαβογράμματα							
A	𐀀	E	𐀅	I	𐀆	O	𐀇
DA	𐀁	DE	𐀆𐀅	DI	𐀆𐀆	DO	𐀆𐀇
JA	𐀊	JE	𐀊𐀅	JO	𐀊𐀇	DU	𐀁𐀆
KA	𐀀	KE	𐀀𐀅	KI	𐀀𐀆	KO	𐀀𐀇
MA	𐀓	ME	𐀓𐀅	MI	𐀓𐀆	MO	𐀓𐀇
NA	𐀎	NE	𐀎𐀅	NI	𐀎𐀆	NO	𐀎𐀇
PA	𐀆	PE	𐀆𐀅	PI	𐀆𐀆	PO	𐀆𐀇
QA	𐀒	QE	𐀒𐀅	QI	𐀒𐀆	QO	𐀒𐀇
RA	𐀔	RE	𐀔𐀅	RI	𐀔𐀆	RO	𐀔𐀇
SA	𐀑	SE	𐀑𐀅	SI	𐀑𐀆	SO	𐀑𐀇
TA	𐀃	TE	𐀃𐀅	TI	𐀃𐀆	TO	𐀃𐀇
WA	𐀗	WE	𐀗𐀅	WI	𐀗𐀆	WO	𐀗𐀇
ZA	𐀘	ZE	𐀘𐀅	ZI	𐀘𐀆	ZO	𐀘𐀇
						U	𐀆
						DU	𐀁𐀆
						KU	𐀀𐀆
						MU	𐀓𐀆
						NU	𐀎𐀆
						PU	𐀆𐀆
						RU	𐀔𐀆
						SU	𐀑𐀆
						TU	𐀃𐀆

Χρυσή νεκρική προσωπίδα, γνωστή ως «μάσκα του Αγαμέμνονα». Πρώτος έσκαψε στις Μυκήνες ο γερμανός αρχαιολόγος Σλήμαν (στα τέλη του 19ου αι.), ο οποίος υποστήριξε ότι εκεί ήταν θαμμένοι οι βασιλείς των Αχαιών, τις περιπέτειες των οποίων διηγείται πολύ αργότερα ο αρχαίος ποιητής Όμηρος στην «Ιλιάδα».

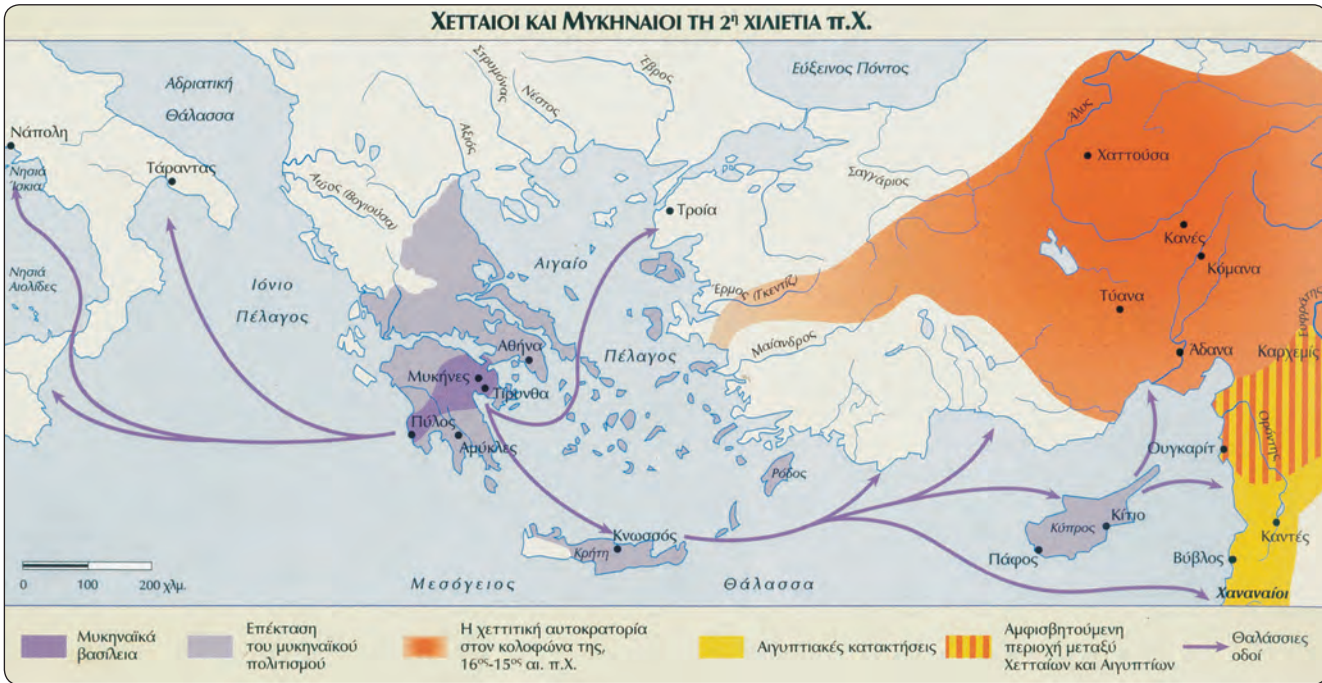
1. Δίπλα, μάχες Μυκηναίων με ξένους λαούς (τοιχογραφίες από το ανάκτορο της Πύλου). Τα μυκηναϊκά θέματα εκφράζουν το πολεμικό πνεύμα των Μυκηναίων.
2. «Η Μυκηναία» (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

Χάλκινα εγχειρίδια (μαχαίρια), με χρυσό και ασήμι, που βρέθηκαν σε τάφους των Μυκηνών. Ορισμένα διακοσμούνται με παραστάσεις ζώων και κυνηγιού.

Οι Μυκηναίοι είχαν γνωρίσει το μινωικό πολιτισμό και είχαν επηρεαστεί από αυτόν. Σε αρκετές τοιχογραφίες αλλά και σε αγγεία βλέπουμε θέματα μινωικά, όπως τον κόσμο των φυτών και της θάλασσας.

ΧΕΤΤΑΙΟΙ ΚΑΙ ΜΥΚΗΝΑΙΟΙ ΤΗ 2^η ΧΙΛΙΕΤΙΑ Π.Χ.

Λέξεις και ιστορία

Τα επιβλητικά τείχη είναι γνωστά από την αρχαιότητα με την ονομασία «κυκλώπεια», από τους μυθικούς γίγαντες **Κύκλωπες**, οι οποίοι υποτίθεται ότι τα κατασκεύασαν.

Χετταίοι

Τη 2η χιλιετία οι Χετταίοι ίδρυσαν ένα τεράστιο ισχυρό κράτος στη Μικρά Ασία με πρωτεύουσα τη Χαττούσα. Γνώριζαν γραφή και ανέπτυξαν διπλωματικές και εμπορικές σχέσεις με τους Μυκηναίους. Φημίζονταν για το εμπόριο αλόγων και έργων μεταλλοτεχνίας.

Ισραηλίτες

Γύρω στο 1300 π.Χ. οι Εβραίοι της Αιγύπτου, με ηγήτη των Μωυσή, φεύγουν από την Αίγυπτο και μεταναστεύουν στη νότια Παλαιστίνη. Εκεί νικούν τους άλλους λαούς και ιδρύουν ένα ισχυρό κράτος με πρωτεύουσα την Ιερουσαλήμ.

Ασσύριοι

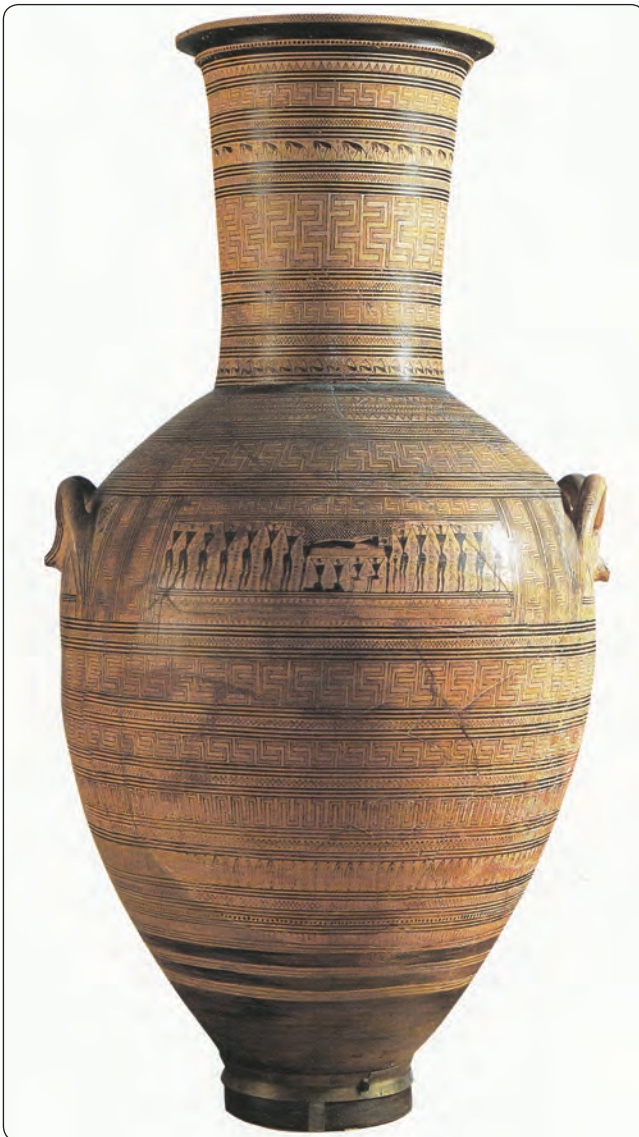
Την 1η χιλιετία οι Ασσύριοι έχουν καταλάβει ολόκληρη τη Μεσοποταμία. Για μεγάλο διάστημα η Ασσυριακή αυτοκρατορία, με πρωτεύουσα τη Νινευί, κυριάρχησε από την Περσία έως την Αίγυπτο.

Παρατηρήστε τα θέματα στις μυκηναϊκές τοιχογραφίες και συγκρίνετε τον μυκηναϊκό με τον μινωικό πολιτισμό. Πώς ερμηνεύετε το γεγονός ότι τα μυκηναϊκά ανάκτορα είχαν τείχη (σε αντίθεση με τα μινωικά);

II . ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Η γέννηση ενός νέου κόσμου

Η εποχή από το 900 έως το 700 π.Χ. ονομάζεται Γεωμετρική, από τα γεωμετρικά σχέδια που υπήρχαν στα αγγεία. Εδώ αττικό αγγείο που χρησίμευε ως σήμα πάνω στον τάφο κάποιας Αθηναίας. Απεικονίζεται μια κηδεία.

Δεν γνωρίζουμε με βεβαιότητα τους λόγους που προκάλεσαν την καταστροφή των μυκηναϊκών ανακτόρων (εξωτερικός εχθρός ή εσωτερικές εξεγέρσεις;). Την εποχή εκείνη πάντως επικρατεί μεγάλη αναταραχή σε όλη την Ανατολική Μεσόγειο.

Στον ελλαδικό χώρο ακολουθεί μια περίοδος φτώχειας. Οι άνθρωποι έχουν λιγότερα υλικά αγαθά και ζουν σε μικρότερες ομάδες (οικογένεια, χωριό). Οι αιώνες αυτοί ονομάζονται «σκοτεινοί», γιατί οι μαρτυρίες που έχουμε είναι περιορισμένες, και κυρίως αρχαιολογικές.

Την ίδια εποχή γίνονται μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμών που αναζητούν καλύτερες συνθήκες ζωής. Κάποιες ελληνικές φυλές κατεβαίνουν από τον βορρά στην Πελοπόννησο («κάθοδος των Δωριέων»), ενώ άλλες (Αιολείς, Ίωνες κ.ά.) μεταναστεύουν από τον ελλαδικό χώρο στα νησιά του Αιγαίου, την Κύπρο και στα παράλια της Μικράς Ασίας. Το γεγονός αυτό είναι γνωστό ως Α' ελληνικός αποικισμός.

Να συγκρίνετε το γεωμετρικό αγγείο με τα μινωικά και τα μυκηναϊκά.

Α.4 ΤΟ ΑΛΦΑΒΗΤΟ ΚΑΙ Η ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΓΡΑΦΗΣ

Τον 8ο αιώνα μια νέα γραφή εμφανίζεται στον ελληνικό κόσμο. Οι Έλληνες παίρνουν το αλφάβητο από τους Φοίνικες και το προσαρμόζουν στις ανάγκες της γλώσσας τους (προσθέτοντας φωνήεντα).

Στον μινωικό και μυκηναϊκό πολιτισμό η γραφή χρησίμευε για να κρατούν οι άνθρωποι κρατικά αρχεία και τη γνώριζαν μόνο λίγοι. Το νέο αλφάβητο είναι πιο απλό και επιτρέπει σε περισσότερους ανθρώπους να το χρησιμοποιούν για να επικοινωνούν. Με τη γραφή οι άνθρωποι εκφράζονται τόσο ατομικά (π.χ. υπογράφουν ή γράφουν ποίηση) όσο και συλλογικά (π.χ. γράφονται οι νόμοι της πόλης).

Δεν γνώριζαν βέβαια όλοι οι αρχαίοι Έλληνες να διαβάζουν και να γράφουν. Κυρίως μορφώνονταν οι εύποροι πολίτες. Ωστόσο, την κλασική εποχή στη δημοκρατική Αθήνα ήξεραν γραφή ακόμη και φτωχοί πολίτες, αλλά και ξένοι και δούλοι.

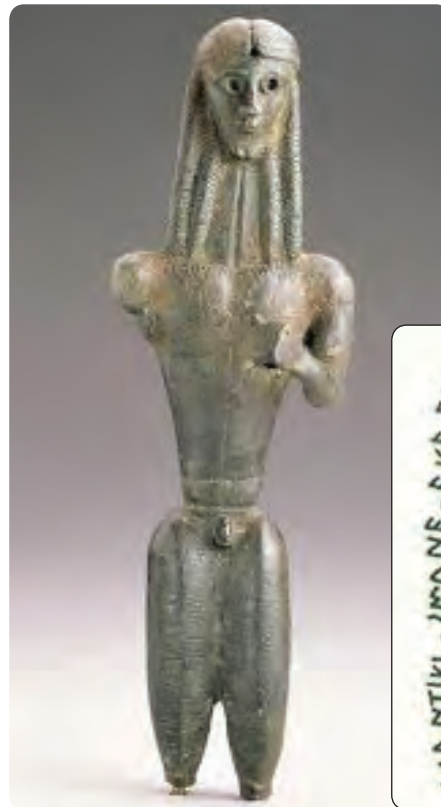
Σημαντικό ρόλο στη διάδοση της γραφής παίζουν οι κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες. Έτσι στην Αθήνα που είχε δημοκρατία και οι αποφάσεις του λαού έπρεπε να παρουσιάζονται δημόσια, οι εγγράμματοι πολίτες ήταν πολύ περισσότεροι απ' ό,τι σε άλλες πόλεις.

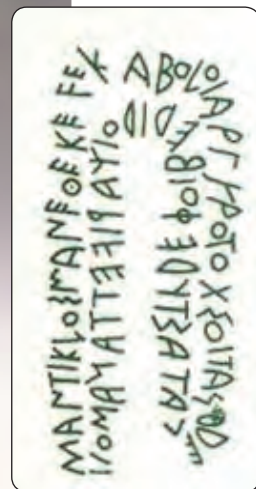
Πολλές φορές τα αγγεία φέρουν την υπογραφή του κεραμέα και του ζωγράφου, όπως εδώ: ΚΛΙΤΙΑΣ Μ' ΕΓΡΑΨΕΝ ΕΡΓΟΤΙΜΟΣ Μ' ΕΠΟΙΗΣΕΝ (Αγγείο Φρανσουά, 570 π.Χ., Αρχαιολογικό Μουσείο Φλωρεντίας).

Στην κλασική Αθήνα τα παιδιά μάθαιναν γράμματα, ποίηση, μουσική και γυμνάζονταν.

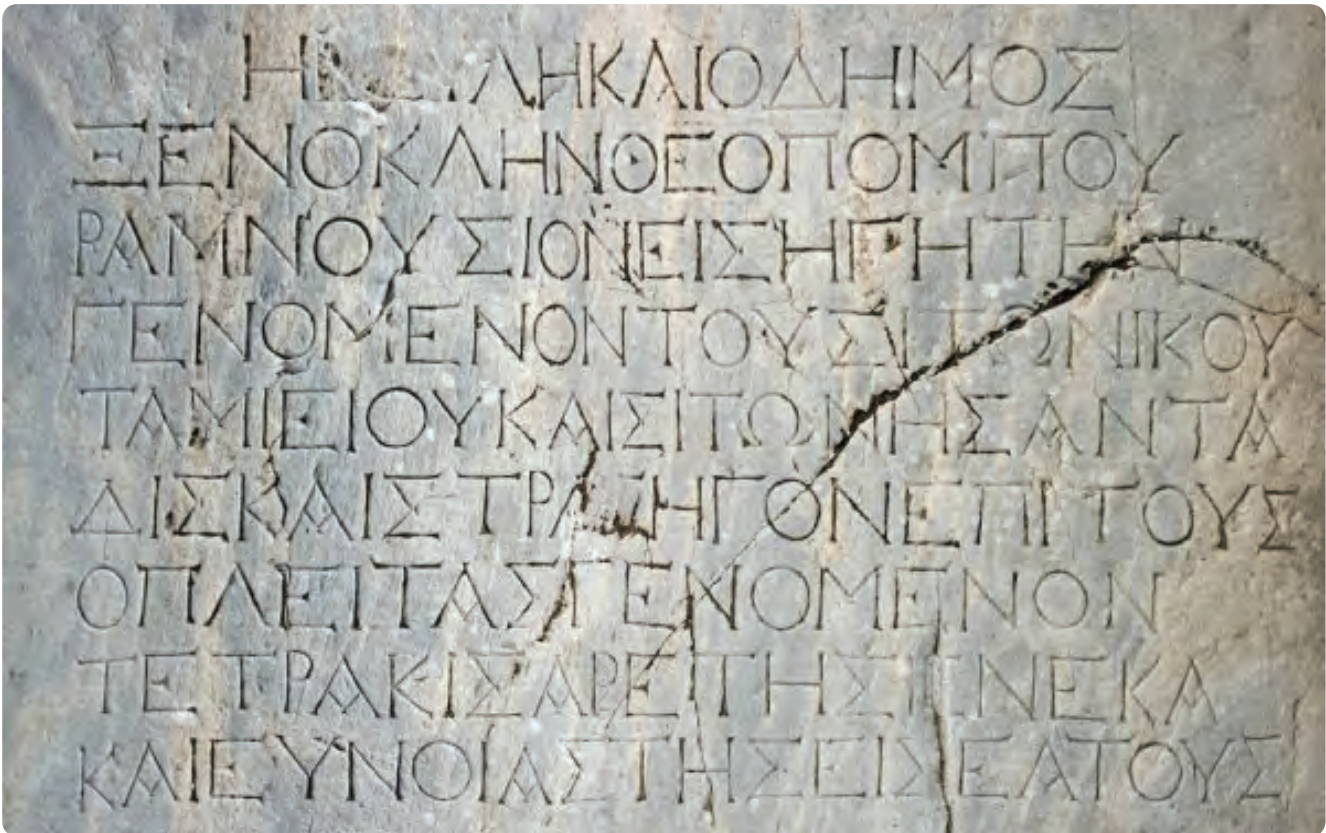

Το χάλκινο ειδώλιο αυτό το αφιέρωσε ο Μάντικλος στον θεό Απόλλωνα (7ος αι. π.Χ.), όπως μας λέει η επιγραφή στους μηρούς του.

«Εκείνο τον καιρό η ελληνική φυλή που γειτόνευε με τους Φοίνικες ήταν οι Ίωνες. Αυτοί πήραν τα γράμματα που τους δίδαξαν οι Φοίνικες, κι αφού άλλαξαν μερικά από αυτά, άρχισαν να τα χρησιμοποιούν... Κι όπως το 'θελε το δίκιο, μια και τα είχαν φέρει στην Ελλάδα οι Φοίνικες, τους έδωσαν την ονομασία "φοινικηία"».

Ηρόδοτος, Ε, 58.

Οι γλώσσες του κόσμου

Οι γλώσσες του κόσμου διαιρούνται σε ομάδες. Μια μεγάλη γλωσσική ομάδα είναι η ινδοευρωπαϊκή. Σε αυτήν ανήκουν σχεδόν όλες οι γλώσσες της Ευρώπης, και η ελληνική, καθώς και οι γλώσσες του Ιράν, της βόρειας Ινδίας και του Πακιστάν. Άλλη ομάδα είναι η σημιτική. Σημιτικές γλώσσες είναι, για παράδειγμα, τα εβραϊκά και τα αραβικά.

ΦΟΙΝΙΚΙΚΟ	𐤀 𐤁 𐤂 𐤃 𐤄 𐤅 𐤆 𐤇 𐤈 𐤉 𐤊 𐤋 𐤌 𐤍 𐤎 𐤏 𐤐 𐤑 𐤒 𐤓 𐤔 𐤕 𐤖 𐤗 𐤘 𐤙 𐤚 𐤛 𐤜 𐤝 𐤞 𐤟 𐤠 𐤡 𐤢 𐤣 𐤤 𐤥 𐤦 𐤧 𐤨 𐤩 𐤪 𐤫 𐤬 𐤭 𐤮 𐤯 𐤰 𐤱 𐤲 𐤳 𐤴 𐤵 𐤶 𐤷 𐤸 𐤹 𐤺 𐤻 𐤼 𐤽 𐤾 𐤿
ΑΡΧΑΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ	Α Β Γ Δ Ε Ζ Η Θ Ι Κ Λ Μ Ν Ξ Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ Χ Ψ Ω

Οι Φοίνικες

Οι Φοίνικες, άριστοι ναυτικοί και έμποροι, είχαν εγκατασταθεί στα παράλια της Παλαιστίνης και είχαν δημιουργήσει ήδη από την 2η χιλιετία πόλεις, που ήταν σπουδαία εμπορικά κέντρα. Ανέπτυξαν εμπορικές σχέσεις και με τους Μυκηναίους. Η μεγάλη συμβολή τους ήταν η επινόηση ενός αλφάβητου με 22 σύμφωνα.

Λέξεις και ιστορία

Ίωνες: ήταν ένα από τα φύλα που μετανάστευσε στα παράλια της Μικράς Ασίας κατά τον Α΄ ελληνικό αποικισμό. Αντίστοιχα, Ιωνία ονομαζόταν η περιοχή της Μικράς Ασίας όπου βρίσκονταν οι ιωνικές πόλεις-κράτη. Επειδή οι Πέρσες κατέκτησαν πρώτες αυτές τις ελληνικές πόλεις τον 6ο αι. π.Χ., ονόμαζαν Ίωνες όλους τους Έλληνες. Από τους Πέρσες η ονομασία πέρασε στους Άραβες. Σήμερα ακόμη τα αραβικά έθνη και οι Τούρκοι ονομάζουν τους Έλληνες «Γιουνάν» (Yunan) και την Ελλάδα «Γιουνανιστάν» (Yunanistan).

Βιβλίο και βύβλος: έτσι ονόμαζαν οι αρχαίοι Έλληνες τον πάπυρο που χρησιμοποιούσαν για να γράφουν τα κείμενά τους. Το όνομα προέρχεται από τη Βύβλο, φοινικική πόλη απ' όπου εισαγόταν ο κατεργασμένος πάπυρος στον αρχαίο κόσμο.

Ποιο ρόλο παίζει η γραφή στον μινωικό και μυκηναϊκό πολιτισμό; Ποιον από τον 8ο αι. π.Χ. και μετά;

Παρατηρήστε την επιγραφή. Ποιες ομοιότητες και διαφορές εντοπίζετε σε σχέση με τον τρόπο που γράφουμε σήμερα στα ελληνικά;

● Α.5 ΑΠΟ ΤΟ ΜΥΘΟ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ: ΤΑ ΟΜΗΡΙΚΑ ΕΠΗ

Για τη γένεση του κόσμου, την εξέλιξη των θεών και των ανθρώπων κυκλοφορούσαν πολλοί μύθοι, που μεταβιβάζονταν από γενιά σε γενιά σαν παραμύθια ή και με τη μορφή μεγάλων ποιημάτων (έπη).

Τα πιο γνωστά έπη είναι η Ιλιάδα και η Οδύσσεια του ποιητή Ομήρου (8ος αι. π.Χ.). Μας μιλούν για τη ζωή και τη δράση βασιλιάδων και ηρώων που οι αρχαίοι Έλληνες θεωρούσαν προγόνους τους.

Τα ομηρικά έπη δεν περιγράφουν με ακρίβεια μια ιστορική εποχή. Είναι κυρίως προϊόν της φαντασίας του ποιητή. Παρόλα αυτά παρέχουν πληροφορίες που μας βοηθούν να καταλάβουμε τον αρχαίο κόσμο (λιγότερο τον μυκηναϊκό και περισσότερο μάλλον την εποχή των Σκοτεινών Χρόνων και του Ομήρου).

1. Ο Δούρειος Ίππος που επινόησε ο πολυμήχανος Οδυσσεάς για να καταλάβουν οι Έλληνες την Τροία (ανάγλυφη παράσταση σε πιθάρι, 670 π.Χ.).

2. Δύο ήρωες της Ιλιάδας, ο Αχιλλέας και ο Αϊάντις παίζουν πεσσούς. Τέσσερα έφερε ο πρώτος, τρία ο δεύτερος! (αγγείο του ζωγράφου Εξηκία περίπου 530 π.Χ.).

3. Ο Οδυσσεάς και οι σύντροφοι του τυφλώνουν τον Κύκλωπα Πολύφημο (παράσταση σε αγγείο, 7ος αι. π.Χ.).

Λέξεις και ιστορία

«Ανοίγω τον ασκό του Αιόλου»: το λέμε όταν κάνουμε κάτι που πρόκειται να έχει απρόβλεπτες συνέπειες. Στην Οδύσσεια ο θεός Αίολος είχε δώσει ένα ασκή στον Οδυσσεά με όλους τους ανέμους μέσα. Αλλά οι σύντροφοι του Οδυσσεά άνοιξαν από περιέργεια το ασκή. Αμέσως πετάχτηκαν έξω οι άνεμοι και το καράβι βγήκε από την πορεία του. «Αχιλλέιος πτέρνα»: σημαίνει το αδύναμο σημείο μας. Η φράση προέρχεται από την Ιλιάδα. Ο ήρωας των Ελλήνων Αχιλλέας λέγεται ότι ήταν αθάνατος. Είχε μόνο ένα τρωτό σημείο, τη πτέρνα. Έτσι πέθανε όταν ο τρωαδίτης Πάρις του έριξε ένας βέλος ακριβώς στο σημείο αυτό.

Τον άντρα, Μούσα, τον πολύτροπο να μου ανιστορήσεις,
που βρέθηκε ως τα πέρατα του κόσμου να γυρνά,
αφού της Τροίας πάτησε το κάστρο το ιερό.
Γνώρισε πολιτείες πολλές, έμαθε πολλών ανθρώπων τις βουλές,
κι έζησε, καταμεσής στο πέλαγος, πάθη πολλά που τον σημάδεψαν,
σηκώνοντας το βάρος για τη δική του τη ζωή και των συντρόφων του
τον γυρισμό.

...

Από όπου θες, θεά, ξεκίνα την αυτήν την ιστορία, κόρη του Δία,
και πες την και σ' εμάς.

Ομήρου Οδύσσεια 1-10
(μτφρ. Δ. Μαρωνίτης).

Η αποθέωση του Ομήρου, πίνακας του γάλλου ζωγράφου Ενγκρ (Ingres), του 19ου αι.

Ο Τρωικός πόλεμος: Μύθος ή ιστορία;

Το θέμα της *Ιλιάδας* αφορά τον Τρωικό πόλεμο, δηλαδή τη σύγκρουση ανάμεσα στους κατοίκους της Ελλάδας, τους Αχαιούς (ο ποιητής δεν τους αποκαλεί Έλληνες), και τους Τρώες. Λέγεται ότι ο πόλεμος ξεκίνησε γιατί ο τρωαδίτης πρίγκιπας Πάρις άρπαξε την Ελένη, τη γυναίκα του βασιλιά της Σπάρτης, Μενέλαου. Για να εκδικηθούν οι Αχαιοί εκστρατεύσανε εναντίον της Τροίας υπό την αρχηγία του βασιλιά των Μυκηνών, Αγαμέμνονα. Ο πόλεμος κράτησε δέκα χρόνια και τελικά έληξε με την άλωση της Τροίας.

Στην *Οδύσσεια* ο Όμηρος διηγείται τις περιπέτειες που πέρασε ο βασιλιάς της Ιθάκης Οδυσσέας για να επιστρέψει στην πατρίδα του μετά τον Τρωικό πόλεμο.

Ο γερμανός αρχαιολόγος Ερρίκος Σλήμαν πίστευε ότι όσα μας λέει ο Όμηρος για τις «πολύχρυσες» Μυκήνες και τον Τρωικό Πόλεμο είναι αληθινά. Γι' αυτό πρώτος έσκαψε την ακρόπολη των Μυκηνών. Έκανε όμως ανασκαφές και στη βορειοδυτική Τουρκία, όπου βρήκε τα ερείπια ενός οικισμού που υποστήριξε ότι είναι η αρχαία Τροία.

● Α.6 Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Η θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων δεν είχε δόγμα ούτε ιερά βιβλία και οι άνθρωποι πίστευαν σε πολλούς θεούς (πολυθεϊσμός). Τη θρησκεία τους τη μάθαιναν μέσα από τη συμμετοχή τους σε ιδιωτικές και δημόσιες γιορτές, θυσίες και τελετές προς τιμή των θεών. Για την κατασκευή των ναών υπεύθυνη ήταν κυρίως η πόλη στο σύνολό της. Οι ιερείς και ιέρειες ήταν συνήθως κάτοικοι της πόλης που επιλέγονταν για να φροντίζουν το ναό ή τη λατρεία κάποιου θεού.

Οι αρχαίοι πίστευαν ότι οι θεοί κατοικούσαν στο βουνό Όλυμπος, ήταν αθάνατοι και παντοδύναμοι, αλλά είχαν ανθρώπινη μορφή και συμπεριφέρονταν όπως οι άνθρωποι. Δώδεκα ήταν οι πιο γνωστοί θεοί: ο Δίας, η Ήρα, η Αθηνά, ο Ήφαιστος, ο Ερμής, ο Ποσειδώνας, η Δήμητρα, ο Άρης, ο Διόνυσος, ο Απόλλωνας, η Αφροδίτη, η Εστία. Ωστόσο, οι Έλληνες λάτρευαν πολλές ακόμη μικρότερες θεότητες, αλλά και ημίθεους και ήρωες, όπως τον Ηρακλή και τον Θησέα. Κάθε τομέας της ανθρώπινης ζωής, όπως η γέννηση, η ενηλικίωση, ο γάμος, ο πόλεμος, ο θάνατος, είχε τον δικό του «υπεύθυνο» θεό.

1. Ο βασιλιάς των θεών, Δίας (του Αρτεμισίου, περίπου 450 π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).
2. Η θεά της σοφίας Αθηνά προσφέρει κρασί στον ήρωα Ηρακλή (480-470 π.Χ.).
3. Ο Διόνυσος, ο θεός του αμπελιού και του κρασιού, και οι Μαινάδες (περίπου 530 π.Χ.).

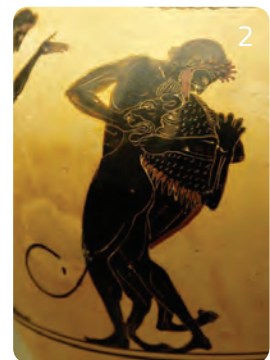
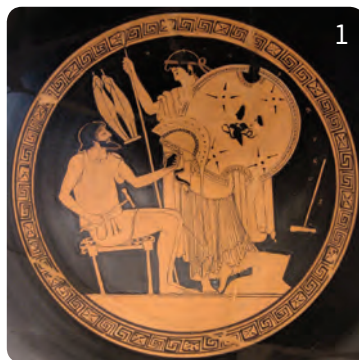

Η Αφροδίτη, η θεά του έρωτα (Αφροδίτη της Μήλου, περίπου 140 π.Χ.).

Ο βασιλιάς της Αθήνας, Θησέας, σκοτώνει τον Μινώταυρο (ερυθρόμορφο αγγείο, 500-470 π.Χ.).

1. Η μητέρα του Αχιλλέα (Θέτιδα) παραλαμβάνει τα όπλα του Αχιλλέα από τον θεό της μεταλλουργίας, Ήφαιστο. (490-480 π.Χ., Παλαιό Μουσείο Βερολίνου).
2. Ο Ηρακλής σκοτώνει το λιοντάρι της Νεμέας (μελανόμορφο αγγείο, δεύτερο μισό 6ου αι. π.Χ.).

«Τουλάχιστον μέχρι το τέλος του 5ου αιώνα... η μετά θάνατον ζωή ή δεν υπάρχει ή, αν υπάρχει είναι πολύ χειρότερη από την επίγεια ζωή. Αυτό λέγεται σαφώς στην Οδύσσεια, ... όταν ο Οδυσσεύς συναντά τη σκιά του νεκρού Αχιλλέα στον Άδη, η οποία και του λέει:

*Το θάνατο μη μου παινεύεις λαμπρέ Οδυσσέα.
Καλύτερα τη γη να δουλεύω υποτακτικός κάποιου
φτωχού χωριάτη με λίγο βιος,
παρά να βασιλεύω σ' όλους αυτούς τους σβησμένους νεκρούς».*

Οδύσσεια, λ 488-491.

...Η θεώρηση αυτή εμπνέει μια στάση, σύμφωνα με την οποία ό,τι είναι να γίνει θα γίνει εδώ... Θα το κάνουμε εμείς οι άνθρωποι – αν γίνεται, και αν μας αφήσει η Μοίρα – ή δεν μπορεί να γίνει... Ο ελληνικός κόσμος χτίζεται πάνω στην επίγνωση ότι δεν υπάρχει φυγή από τον κόσμο κι από τον θάνατο, ότι ο άνθρωπος είναι θνητός.»

Κ. Καστοριάδης, Η αρχαία ελληνική δημοκρατία, σ. 20-21.

● Α.7 Η ΠΟΛΗ-ΚΡΑΤΟΣ

Από τον 8ο αι. και μετά, οι περισσότεροι Έλληνες κατοικούν σε πόλεις-κράτη, οι οποίες δημιουργήθηκαν σταδιακά από τη συνένωση διάφορων οικισμών (συνοικισμός).

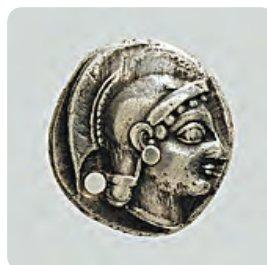
Η πόλη-κράτος είχε συνήθως μικρή έκταση. Οι περισσότερες πόλεις-κράτη κατοικούνταν από μερικές χιλιάδες ανθρώπους (έως και 20.000 κατοίκους). Υπήρχαν όμως και μεγαλύτερες, όπως η Σπάρτη και η Αθήνα που είχαν πάνω από 200.000 κατοίκους.

Η πόλη-κράτος αποτελούνταν από το άστυ (την κυρίως πόλη) και τη χώρα, δηλαδή την αγροτική περιοχή που βρίσκεται γύρω από το άστυ. Το άστυ προστατευόταν συνήθως με τείχη και είχε μια ακρόπολη όπου χτίζονταν οι ναοί και άλλα δημόσια κτίρια. Το οικονομικό και πολιτικό κέντρο της πόλης ήταν η **αγορά**. Κάθε πόλη-κράτος είχε τους δικούς της νόμους και έκοβε τα δικά της νομίσματα.

Ο πληθυσμός της πόλης - κράτους χωριζόταν στους πολίτες (ενήλικες άνδρες), τους ξένους και τους δούλους (συνήθως αιχμάλωτοι πολέμου). Οι πολίτες ασχολούνταν κυρίως με τη γεωργία και την κτηνοτροφία, αλλά και με το εμπόριο και τις τέχνες. Οι ξένοι γενικά δεν είχαν δικαίωμα να έχουν γη, γι' αυτό ασχολούνταν με το εμπόριο και τη βιοτεχνία (π.χ. κατασκεύαζαν αγγεία). Οι δούλοι δούλευαν στα χωράφια, στα σπίτια ή στα εργαστήρια.

Οπλική φάλαγγα (κορινθιακό αγγείο, 7ος αι. π.Χ.)
Καθήκον του πολίτη είναι να υπερασπίζεται την πόλη του. Την αρχαϊκή εποχή η κύρια στρατιωτική δύναμη δεν είναι πια το αριστοκρατικό ιππικό αλλά το πεζικό (οι οπλίτες).

Νόμισμα της Αθήνας (περίπου 520 π.Χ.). Μπροστά εικονίζεται η θεά Αθηνά, πίσω η γλαύκα (κουκουβάγια) και η επιγραφή ΑΘΕ.

Πόλη, πολίτης, πολίτευμα

Το ποιος ήταν πολίτης διέφερε σε κάθε πόλη-κράτος ανάλογα με το πολίτευμα που είχε. Μόνο οι πολίτες είχαν δικαίωμα να διοικούν και να παίρνουν αποφάσεις για την πόλη. Οι γυναίκες, οι ξένοι (ή **μέτοικοι**) και οι δούλοι δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα.

Αριστοκρατία: Στις πόλεις-κράτη στην αρχή πολίτες ήταν οι άριστοι, δηλαδή οι πλούσιοι ευγενείς, που είχαν γη και έλεγαν ότι κατάγονταν από βασιλείς και ήρωες.

Ολιγαρχία: Με την ανάπτυξη του εμπορίου κάποιοι πλούτισαν και διεκδίκησαν να συμμετέχουν κι αυτοί στην εξουσία. Έτσι δικαίωμα να ψηφίζουν και να διοικούν απέκτησαν οι πιο εύποροι, οι οποίοι δεν είχαν όμως πάντα αριστοκρατική καταγωγή.

Δημοκρατία: Πατέρας της δημοκρατίας θεωρούνταν ο αθηναίος πολιτικός Κλεισθένης (τέλος 6ου αι. π.Χ.). Δικαίωμα να συμμετέχουν στα κοινά είχαν όλοι οι ενήλικοι άνδρες, ακόμα και οι πιο φτωχοί. Και όλοι ήταν ίσοι απέναντι στους νόμους. Οι πολίτες αποτελούσαν τον δήμο.

Βασιλεία: Το πολίτευμα αυτό συνέχισαν να έχουν μόνο περιοχές που δεν δημιούργησαν πόλεις-κράτη, αλλά οργανώθηκαν με βάση τη φυλή (π.χ. η Ήπειρος και η Μακεδονία).

Η δουλεία είναι δίκαιη

«Μερικοί ισχυρίζονται ότι η δουλεία δεν είναι έργο της (φυσικής) δικαιοσύνης, αλλά της βίας... Δεν μπορούμε να φανταστούμε οικογένεια χωρίς ορισμένα βοηθητικά εργαλεία. Ανάμεσα στα εργαλεία, άλλα είναι άψυχα και άλλα έμψυχα. Ο δούλος είναι εργαλείο έμψυχο. Εάν κάθε εργαλείο μπορούσε, με μια απλή εντολή, να εκτελεί μόνο του την εργασία, τότε ο κύριος δεν θα χρειαζόταν τους δούλους. Χρήσιμη για τους ίδιους τους δούλους, η δουλεία είναι δίκαιη.»

Αριστοτέλης, Πολιτικά, 1.2.4.

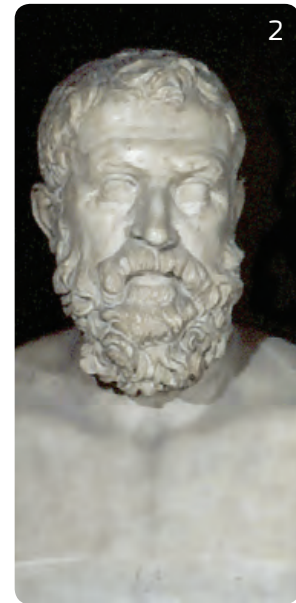
1. Οι γυναίκες είχαν την ευθύνη του σπιτιού (**οίκος**).

Εργάζονταν όμως και στα χωράφια, πουλούσαν προϊόντα στην αγορά, συμμετείχαν σε γιορτές, ήταν ιέρειες.

2. Γαμήλια πομπή (του κεραμέα Άμαση, περίπου 550 π.Χ.).

Τα συμπόσια αποτελούσαν τον κατεξοχήν τρόπο διασκέδασης των αρχαίων Ελλήνων. Ήταν υπόθεση των ανδρών. Το συμπόσιο περιλάμβανε φαγητό, κρασί (οίνος), συζήτηση ή και φιλοσοφία. Στα πλούσια συμπόσια γυναίκες έπαιζαν μουσική (αυλό), χόρευαν ή και πρόσφεραν ερωτικές υπηρεσίες (εταίρες).

1. Η **δίολκος**, που έφτιαξε ο τύραννος της Κορίνθου Περίανδρος (περίπου 668-585 π.Χ.).
2. Ο Σόλων (640-560 π.Χ.).

Τύραννοι και νομοθέτες

Την αρχαϊκή εποχή η κοινωνία περνάει κρίση. Ο κάθε αγρότης μοίραζε τη γη στα παιδιά του και έτσι πολλοί βρέθηκαν με τόσο λίγη γη που δεν μπορούσαν να ζήσουν. Για να πληρώσουν τα χρέη τους πουλούσαν στους αριστοκράτες όχι μόνο τη γη, αλλά και την ίδια την ελευθερία τους. Επίσης, έως τότε οι αριστοκράτες δίκάζαν και διοικούσαν όπως τους βόλευε. Την ένταση ανάμεσα στην αριστοκρατία και τον δήμο προσπάθησαν αρχικά να λύσουν οι νομοθέτες.

Οι γνωστότεροι αρχαίοι νομοθέτες είναι ο Δράκοντας και ο Σόλωνας στην Αθήνα. Οι νόμοι του Δράκοντα (624 π.Χ.) ήταν τόσο αυστηροί που έλεγαν πως γράφτηκαν με αίμα. (Σήμερα υπάρχει η έκφραση «παίρνω δρακόντεια μέτρα».) Αργότερα, ο Σόλωνας (594 π.Χ.) χάρισε τα χρέη των φτωχών, ελευθέρωσε όσους είχαν γίνει δούλοι από χρέη και έγραψε νέους δικαιότερους νόμους.

Κάποιες φορές την κοινωνική δυσαρέσκεια εκμεταλλεύτηκαν φιλόδοξοι ευγενείς, οι οποίοι πήραν την εξουσία και έγιναν τύραννοι (σε αρκετές περιπτώσεις με λαϊκή υποστήριξη). Αυτοί δεν έδιναν λόγο σε κανέναν για τις πράξεις τους. Έμειναν γνωστοί όμως για μεγάλα έργα που έκαναν.

«Ο πολίτης δεν είναι πολίτης επειδή κατοικεί σε έναν ορισμένο τόπο – διότι και οι μέτοικοι και οι δούλοι συγκατοικούν με τους πολίτες... Πολίτης είναι εκείνος που έχει δικαίωμα να μετέχει στη βουλευτική ή δικαστική εξουσία».

Αριστοτέλης, Πολιτικά 3.1.1.

«Άνδρες γαρ πόλις» (η πόλη είναι οι Αθηναίοι), έλεγε ο αρχαίος ιστορικός Θουκυδίδης. Τι είναι η πόλη για τους αρχαίους Έλληνες; Σχολιάστε το σε σχέση και με όσα λέει ο Αριστοτέλης.

Τι σημαίνει η λέξη «τύραννος» σήμερα;

● A.8 Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΣ

Από τον 8ο αι. έως και τον 6ο αι. π.Χ. πολλοί Έλληνες μεταναστεύουν. Αντίθετα με τον πρώτο αποικισμό, ο δεύτερος είχε οργανωμένο χαρακτήρα. Πολλές ελληνικές πόλεις ιδρύουν αποικίες στον Εύξεινο Πόντο και την Προποντίδα, το Βόρειο Αιγαίο και τη Θράκη, την Κάτω Ιταλία και τη Σικελία, την Αίγυπτο, την Κυρηναϊκή (σημερινή Λιβύη), την Αίγυπτο, έως και τη Νότια Γαλλία και την ανατολική Ισπανία.

Ο λόγος που ώθησε τους ελληνικούς πληθυσμούς να μεταναστεύσουν ήταν κυρίως η αύξηση του πληθυσμού και η έλλειψη καλλιεργήσιμης γης. Ορισμένοι ωστόσο αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις πατρίδες τους και για πολιτικούς λόγους.

Οι συνέπειες του αποικισμού ήταν μεγάλες. Πρώτον, ο αρχαιοελληνικός κόσμος απλώθηκε ευρύτατα σε όλη τη Μεσόγειο. Όπου πήγαιναν οι άποικοι έφεραν μαζί και τον πολιτισμό τους. Δεύτερον, αναπτύχθηκε σημαντικά το εμπόριο ανάμεσα στις μητροπόλεις, τις αποικίες και τους ντόπιους πληθυσμούς. Τέλος, οι ελληνικοί πληθυσμοί ήρθαν σε επαφή με άλλους λαούς και επηρεάστηκαν από αυτούς. Ταυτόχρονα όμως η επαφή αυτή ενίσχυσε και το αίσθημα ότι έχουν μια κοινή ταυτότητα.

Οι αποικίες που ιδρύθηκαν στην Ιταλική χερσόνησο και τη Σικελία ήταν τόσες πολλές ώστε η περιοχή ονομάστηκε «Μεγάλη Ελλάδα».

Η ίδρυση μιας αποικίας

Όταν μια πόλη αποφάσιζε να ιδρύσει μια αποικία, ρωτούσε πρώτα το μαντείο των Δελφών πού θα έπρεπε να πάει. Μετά αναχωρούσε η ομάδα των ανθρώπων οργανωμένα. Συνήθως επέλεγε μια τοποθεσία με εύφορη γη και φυσικό λιμάνι.

Οι αποικίες διατηρούσαν πάντοτε στενούς δεσμούς με τη μητρόπολη και βοηθούσαν η μία την άλλη, όταν υπήρχε ανάγκη. Πολιτικά όμως, η αποικία ήταν μια τελείως ανεξάρτητη πόλη-κράτος.

Σε κάποιες περιπτώσεις οι Έλληνες πολέμησαν και υποδούλωσαν τους ντόπιους. Συχνά όμως η συνύπαρξη Ελλήνων αποίκων και ντόπιων ήταν ειρηνική. Ανέπτυξαν εμπορικές σχέσεις, ενώ υπάρχουν και περιπτώσεις που οι αυτόχθονες εξελληνίστηκαν (π.χ. στη Σικελία).

Το ζύγισμα των εμπορευμάτων, βασική προϋπόθεση του εμπορίου.

Πήλινο άγαλμα **Ετρούσκου** γλύπτη που επηρεάστηκε από την ελληνική γλυπτική (6ος αι. π.Χ.).

Το μάζεμα της ελιάς (περίπου 520 π.Χ.)

Τρία ήταν τα βασικά είδη που καλλιεργούνταν στην αρχαιότητα: τα δημητριακά (σίτος), τα αμπέλια και οι ελιές. Από αυτά παρασκευάζονταν ψωμί, διάφοροι χυλοί, γλυκά, κρασί και λάδι. Καλλιεργούνταν επίσης όσπρια, οπωροκηπευτικά και καρποφόρα δέντρα (μηλιές, αχλαδιές, αμυγδαλιές, συκιές κ.ά.). Πολύ διαδεδομένα ήταν και τα γαλακτοκομικά προϊόντα, τα αβγά και το μέλι.

● A.9 ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΙ ΔΕΣΜΟΙ

Ιερά, Μαντεία και Αγώνες

Οι αρχαίοι Έλληνες ζούσαν χωρισμένοι σε κοινότητες. Οι πόλεις ήταν ανεξάρτητες και συχνά πολεμούσαν μεταξύ τους. Όμως η γλώσσα, η θρησκεία και οι παραδόσεις έκαναν τους πολίτες των πόλεων-κρατών να αισθάνονται ότι έχουν μια κοινή ταυτότητα. Έτσι υπήρχαν πανελλήνια ιερά και αγώνες που έπαιρναν μέρος όλοι.

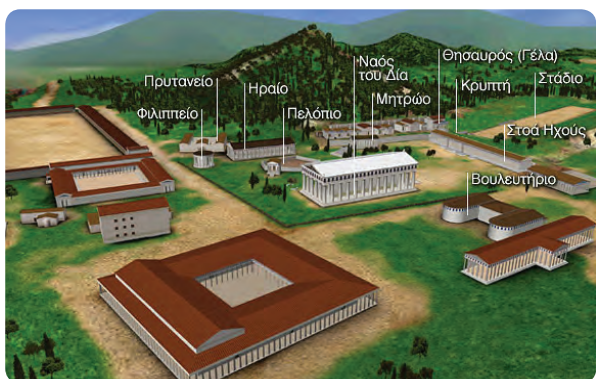
Ένα από τα πιο γνωστά πανελλήνια ιερά ήταν των Δελφών. Ήταν γεμάτο από κτίσματα και έργα τέχνης που αφιέρωναν οι πόλεις-κράτη για να τιμήσουν τον θεό Απόλλωνα, αλλά και για να προβάλλουν τη δύναμη τους.

Ήρακλειστοί ήταν και το μαντείο των Δελφών. Οι αρχαίοι πίστευαν ότι εκεί ο θεός Απόλλωνας έδινε χρησμούς (προφητείες) μέσω μιας γυναίκας, της Πυθίας. Εκεί πήγαιναν να ζητήσουν χρησμούς ακόμη και ξένοι βασιλείς από την Αίγυπτο και τη **Λυδία**.

Κατά τη διάρκεια των εορτών προς τιμή των θεών γίνονταν όχι μόνο αθλητικοί, αλλά και μουσικοί και ποιητικοί αγώνες.

Τα μεγάλα ιερά της Ολυμπίας, των Δελφών, της Δωδώνης και της Δήλου. Εκτός από τους Ολυμπιακούς, άλλοι σημαντικοί αθλητικοί αγώνες ήταν τα Νέμεα (προς τιμή του Δία), τα Πύθια (προς τιμή του Απόλλωνα) και τα Ίσθμια (προς τιμή του Ποσειδώνα).

“Ηξεις αφήξεις ούκ έν πολέμω θνήξεις

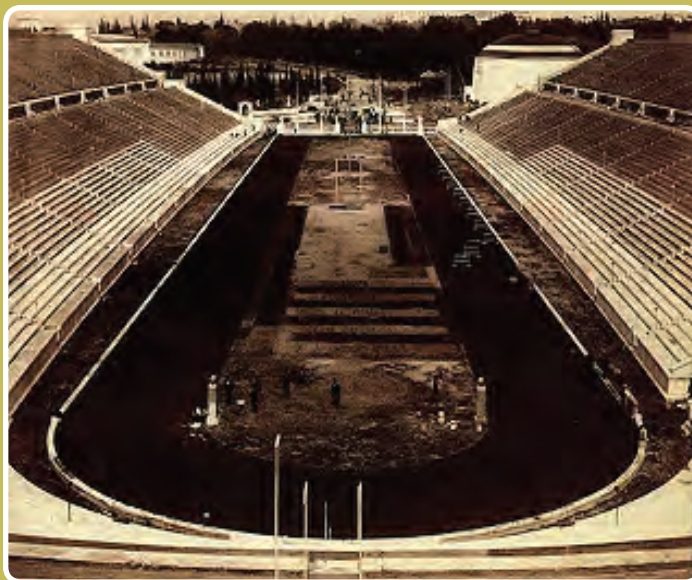
Διφορούμενος χρησμός της Πυθίας. Μπορεί να σημαίνει «θα φτάσεις, θα επιστρέψεις, δεν θα πεθάνεις στον πόλεμο» ή «θα φτάσεις, δεν θα επιστρέψεις, θα πεθάνεις στον πόλεμο». «Ηξεις αφήξεις», λέγεται σήμερα για κάτι που είναι ασαφές, διφορούμενο.

Ολυμπία (αναπαράσταση). Οι πρώτοι Ολυμπιακοί αγώνες λέγεται ότι έγιναν το 776 π.Χ. Οι αγώνες γίνονταν κάθε τέσσερα χρόνια προς τιμή του θεού Δία. Διάρκούσαν πέντε ημέρες και κατά τη διάρκειά τους οι ελληνικές πόλεις σταματούσαν να πολεμούν. Έπαιρναν μέρος σε αυτούς μόνο Έλληνες άνδρες, ελεύθεροι (δηλαδή όχι δούλοι), από όλες τις ελληνικές πόλεις. Οι αγώνες γίνονταν στο Στάδιο, που ήταν από τα μεγαλύτερα της εποχής (χωρούσε έως 45.000 θεατές). Το βραβείο της νίκης ήταν ένα απλό στεφάνι ελιάς («κότινος»). Κάθε πόλη θεωρούσε πως ήταν μεγάλη τιμή γι' αυτήν να έχει Ολυμπιονίκες.

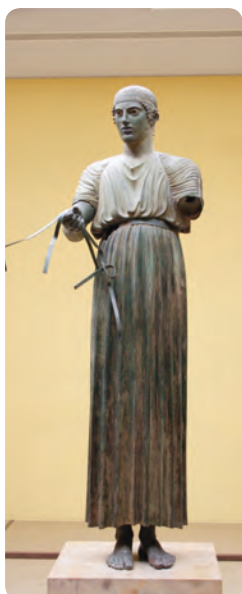
Οι Ολυμπιακοί Αγώνες σταμάτησαν το 393 μ.Χ. από τον αυτοκράτορα Θεοδόσιο του Βυζαντίου. Η ιδέα για την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων ανήκει σε έναν Γάλλο του 19ου αι., τον Πιερ ντε Κουμπερτέν. Οι πρώτοι Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες έγιναν το 1896 στην Αθήνα.

Τότε πρώτος στον **μαραθώνιο** ήρθε ο Σπύρος Λούης, ένας απλός άνθρωπος, ο οποίος έγινε μύθος. Σήμερα ακόμη όταν λέμε «έγινα Λούης», εννοούμε έφυγα γρήγορα τρέχοντας.

Το Παναθηναϊκό Στάδιο (Καλλιμάρμαρο), 1896.

Ο Δισκοβόλος του γλύπτη Μύρωνα (περίπου 450 π.Χ.).

Ο ηνίοχος των Δελφών, νικητής στα Πύθια (478 ή 474 π.Χ.).

Οι αθλητές αγωνίζονταν γυμνοί. Αριστερά δρομέας, στη μέση παλαιστής, δεξιά ακοντιστής (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο). Ορισμένα αγωνίσματα ήταν πολύ σκληρά, όπως το παγκράτιο, ένα είδος πάλης-πυγμαχίας που επιτρέπονταν όλα τα χτυπήματα. Φαίνεται έτσι η συμβολική αλλά και πραγματική σχέση του αθλητισμού με τον πόλεμο.

«Πολλά ενοχλητικά και κουραστικά πράγματα υπάρχουν στη ζωή. Και στους Ολυμπιακούς αγώνες... δε σε ψήνει η ζέση; Δε σε τσαλαπατάει το πλήθος; Δεν είναι δύσκολο να πλυθείς; Η βροχή δε σε μουσκεύει ως το κόκκαλο; Δε σε πειράζει ο θόρυβος, η φασαρία...; Κι όμως, μου φαίνεται πως ευχαρίστως τα ανέχεσαι όλα αυτά μόλις σκεφτείς το μοναδικό θέαμα που θ' αντικρίσεις».

Αρριανός, Επικτήτου διατριβή.

e-στορία

www.fhw.gr/olympics/ancient/gr/100.html

Συζητήστε με τον/την εκπαιδευτικό για τις διαφορές μεταξύ των αρχαίων και σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων.

● Α.10 Η ΑΡΧΑΙΑ ΣΠΑΡΤΗ

Η παράδοση λέει ότι οι Δωριείς κατέλαβαν κάποτε την Πελοπόννησο. Μια ομάδα αυτών, οι Σπαρτιάτες (ή, αλλιώς, οι Λακεδαιμόνιοι) εγκαταστάθηκαν στη Λακωνία. Για να επεκτείνουν το κράτος τους έκαναν πόλεμο με τους γειτονικούς Μεσσήνιους. Τους νίκησαν, πήραν τη γη τους και τους ίδιους τους έκαναν δούλους (είλωτες).

Η Σπάρτη ήταν μια κλειστή στρατιωτική κοινωνία. Τα παιδιά από μικρά ζούσαν ομαδικά, μάθαιναν να υπομένουν τη σκληρή ζωή και διδάσκονταν τις τέχνες του πολέμου (αλλά και ανάγνωση, γραφή, μουσική και χορό).

Οι πολίτες της Σπάρτης ονομάζονταν «όμοιοι», δηλαδή ίσοι, και ασχολούνταν μόνο με τα στρατιωτικά ζητήματα. Τις γεωργικές, εμπορικές και τις άλλες εργασίες, τις έκαναν όσοι κατοικούσαν σε χωριά γύρω από την πόλη (οι περίοικοι) και οι είλωτες. Η κλιδή στην ιδιωτική ζωή απαγορευόταν αυστηρά. Μάλιστα, για να μην επηρεάζονται από άλλους, οι Σπαρτιάτες δεν επέτρεπαν να μένουν στην πόλη τους ξένοι για περισσότερο από 2 ή 3 ημέρες.

Την εξουσία στην πόλη είχαν οι 2 βασιλείς, οι 5 έφοροι και η Γερουσία (ένα συμβούλιο 28 ατόμων, ηλικίας άνω των εξήντα ετών, που εκλέγονταν δια βίου από τη συνέλευση των ομοίων). Μέχρι το τέλος του βου αι. η Σπάρτη ήταν η πιο ισχυρή πόλη-κράτος.

Ή ΤΑΝ Ή ΕΠΙ ΤΑΣ

(ή αυτή ή πάνω σε αυτή)

Λέγεται ότι οι Σπαρτιάτισσες, όταν τα παιδιά τους ξεκινούσαν για τον πόλεμο, τους έδιναν την ασπίδα και τους έλεγαν αυτή τη φράση, που σήμαινε «ή θα φέρεις την ασπίδα ζωντανός ή να σε φέρουν πάνω σ' αυτή». Το να πετάξει κάποιος την ασπίδα του στη μάχη και να τρέξει να σωθεί, θεωρούνταν μεγάλη ντροπή.

Οι γυναίκες στη Σπάρτη

«Αλλά και τα σώματα των γυναικών έπρεπε να καταπονηθούν στο τρέξιμο, την πάλη, τη ρίψη δίσκων και ακοντίων, έτσι που να γεννιούνται παιδιά από γερά σώματα...».

Πλούταρχος, Λυκούργος 14.

Άγαλμα οπλίτη (παριστάνει πιθανώς τον Λεωνίδα).

Σπαρτιάτισσα αθλήτρια σε αγώνα δρόμου (χάλκινο αγαλμάτιο, περίπου 500 π.Χ.).

● A.11 ΠΕΡΣΕΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

Από το 492 π.Χ. μέχρι το 480 π.Χ. το μεγάλο περσικό κράτος προσπάθησε να κατακτήσει και τις ελληνικές πόλεις-κράτη. Η κύρια πηγή μας για τους πολέμους αυτούς, ο Ηρόδοτος, λέει ότι οι Πέρσες έστειλαν πρέσβεις στις ελληνικές πόλεις για να ζητήσουν «γη και ύδωρ», δηλαδή υποταγή. Πολλές πόλεις αποδέχτηκαν την κυριαρχία του πέρση βασιλιά. Όταν όμως η Αθήνα και η Σπάρτη, οι ισχυρότερες πόλεις της εποχής, αρνήθηκαν να κάνουν το ίδιο, εκείνος έφερε το στρατό του και επιτέθηκε πρώτα στην Αθήνα.

Η ήττα των περσικών δυνάμεων στη μάχη του Μαραθώνα (490 π.Χ.) από τους Αθηναίους, με τη βοήθεια των Πλαταιέων, ήταν θριαμβευτική. Μια μικρή δύναμη είχε νικήσει το μεγαλύτερο στρατό της εποχής. Δέκα χρόνια αργότερα, οι ελληνικές πόλεις συμάχησαν για να αντιμετωπίσουν και πάλι την περσική απειλή. Στις Θερμοπύλες, 300 Σπαρτιάτες και 700 Θεσπιείς, με αρχηγό τον βασιλιά της Σπάρτης Λεωνίδα, μολοντί κατάλαβαν ότι έχαναν τη μάχη, επέλεξαν να συνεχίσουν να πολεμούν μέχρι το τέλος.

Η αναμέτρηση που έκρινε τον νικητή ήταν η ναυμαχία στη Σαλαμίνα. Με πρόταση του αθηναίου στρατηγού Θεμιστοκλή, αποφασίστηκε να γίνει η σύγκρουση εκεί, επειδή οι Πέρσες λόγω του περιορισμένου χώρου δεν μπορούσαν να παρατάξουν όλη τους τη δύναμη σε πλοία. Έτσι ο ελληνικός στόλος νίκησε. Η τελική μάχη δόθηκε στις Πλαταιές (479 π.Χ.), όπου οι Έλληνες υπό τον σπαρτιάτη βασιλιά Πausανία πέτυχαν ολοκληρωτική νίκη.

Ανάγλυφη παράσταση από τον Ναό της Αθηνάς Νίκης στην Ακρόπολη των Αθηνών (περίπου 425 π.Χ.). Εικονίζεται η μάχη των Πλαταιών. Είναι η πρώτη φορά που εικονίζεται σε ναό ιστορικό γεγονός.

Αθηναϊκή τριήρης. Μετά τη μάχη στον Μαραθώνα, ο Θεμιστοκλής έπεισε τους Αθηναίους να κατασκευάσουν ισχυρό στόλο. Έτσι η Αθήνα έγινε ναυτική δύναμη.

Το περσικό βασίλειο έφτανε έως το σημερινό Αφγανιστάν.

Ερείπια της Περσέπολης, μίας από τις πρωτεύουσες του περσικού βασιλείου.

Τρέξε, Μαραθωνομάχε

Τρέξε, τρέξε, τρέξε, πες τους
πώς τσακίστηκαν οι ορδές τους,
μια γροθιά γινήκαμε όλοι
και τη σώσαμε την πόλη.
Τρέξε, τρέξε,
τρέξε, Μαραθωνομάχε.

... ..

Κι όταν φτάνεις μες στα πλήθη
—τι χαρά, μα και τι λύπη—
«Νενικήκαμεν» κραυγάζεις
και σωριάζεσαι, σπαράζεις
και πεθαίνεις,
άξιε Μαραθωνομάχε.

Τρέξε σ' όλους τους καιρούς
και διαλάλησε παντού:
οι μικροί νικούν τιτάνες
κι οι φτωχοί νικούν τυράννους,
εμπρός, τρέξε
τρέξε, Μαραθωνομάχε.

Φαν Νόλι (Fan Noli), Μάιος 1930.
(Αίμος: Ανθολογία Βαλκανικής ποίησης, σ. 124).

Πέρσης πολεμιστής και
έλληνας οπλίτης (5ος αι. π.Χ.).

Οι «Βάρβαροι» και η «Κάθοδος των Μυρίων»

Οι Πέρσες κατοικούσαν στην περιοχή του σημερινού Ιράν. Τον 6ο αι. π.Χ. είχαν σχηματίσει ένα τεράστιο και ισχυρό πολυεθνικό κράτος, στο οποίο οι υποτελείς λαοί έπρεπε να πληρώνουν φόρους. Όλη η πολιτική και στρατιωτική δύναμη βρισκόταν στα χέρια του βασιλιά.

Οι σχέσεις ανάμεσα στις ελληνικές πόλεις-κράτη και τον Πέρση βασιλιά δεν ήταν πάντα εχθρικές. Οι Έλληνες συγγραφείς θαύμαζαν το μεγαλείο και τη δύναμη του περσικού κράτους. Ονόμαζαν βέβαια τους Πέρσες «βαρβάρους», αλλά η λέξη βάρβαρος δεν είχε τη σημασία που έχει σήμερα. Οι αρχαίοι ονόμαζαν βαρβάρους όσους μιλούσαν άλλη γλώσσα.

Ακόμα και μετά τους Περσικούς πολέμους, αρκετοί Έλληνες πολιτικοί όταν εξορίστηκαν βρήκαν καταφύγιο στην αυλή του Πέρση βασιλιά (π.χ. ο Θεμιστοκλής). Μάλιστα, στα τέλη του 5ου αι. 10 χιλιάδες Έλληνες μισθοφόροι πολέμησαν στο πλευρό του Πέρση Κύρου ενάντια στον αδελφό του, βασιλιά Αρταξέρξη. Όταν πέθανε ο Κύρος - ακολούθησε η περιπετειώδης επιστροφή τους από τη Μικρά Ασία προς τη θάλασσα («Κάθοδος των Μυρίων»), την οποία περιγράφει ο ιστορικός **Ξενοφώντας**, που ήταν και ο διοικητής τους.

Είμαι ο Δαρείος, ο μεγάλος βασιλιάς,
βασιλιάς των βασιλιάδων,
βασιλιάς σε χώρες κάθε είδους ανθρώπων,
βασιλιάς της απέραντης γης [...].
Απόσπασμα από την επιγραφή στον τάφο
του Πέρση βασιλιά Δαρείου Α' (5ος αι. π.Χ.).

Στις Θερμοπύλες

ἽΩ ξειν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις
ὅτι τῆδε κείμεθα, τοῖς κείνων ρήμασι
πειθόμενοι

Ξένε, πες στους Λακεδαιμόνιους ότι εδώ
είμαστε θαμμένοι, πιστοί στις εντολές τους.
Επίγραμμα του Σιμωνίδη.

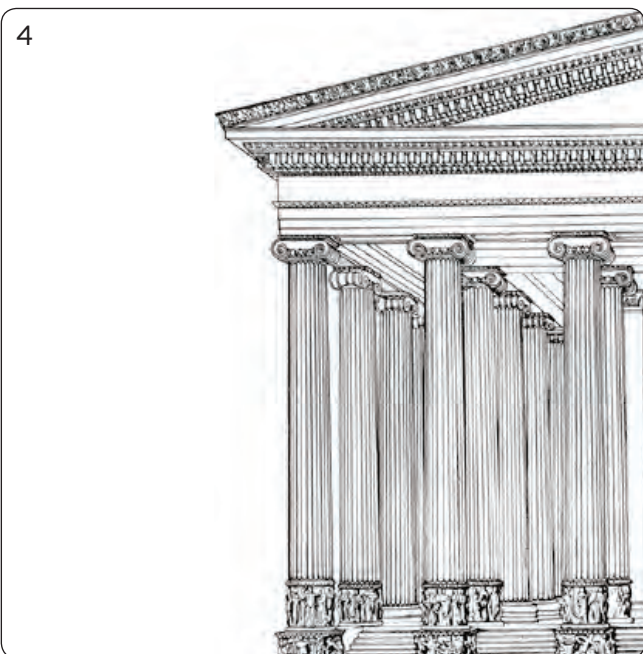
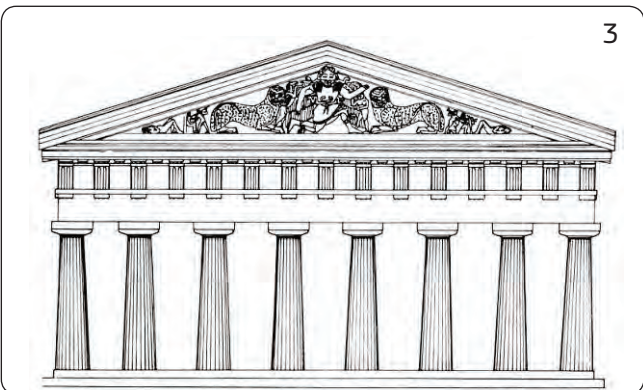
Επισκέπτομαι

Αρχαιολογικό Μουσείο του Μαραθώνα: www.marathon.gr

● Α.12 ΑΡΧΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ, ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ, ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

Εμπόριο και πήλινα αγγεία

Η μεγάλη ανάπτυξη του εμπορίου είχε σαν αποτέλεσμα και τη μεγάλη παραγωγή αγγείων. Η Κόρινθος τον 7ο αι. π.Χ, χάρη στις πολλές αποικίες της, ήταν μια μεγάλη εμπορική δύναμη. Οι κεραμείς της πρώτοι επινόησαν νέες τεχνικές διακόσμησης των πήλινων αγγείων. Γρήγορα όμως τους μιμήθηκαν και τους ανταγωνίστηκαν και άλλες πόλεις - κράτη, όπως η Αθήνα.

Μεγάλοι ναοί

Την εποχή αυτή οικοδομούνται οι πρώτοι μεγάλοι (μνημειακοί) ναοί της αρχαίας Ελλάδας. Κατασκευάζονταν από πέτρα και μάρμαρο και είχαν ανάγλυφη διακόσμηση. Οι ναοί αυτοί επηρέασαν την αρχιτεκτονική όλου του κόσμου.

Γλυπτική

Τα αρχαία γλυπτά παριστάνουν κυρίως ανθρώπινες μορφές. Ακόμα και οι θεοί παρουσιάζονται σαν άνθρωποι. Τα πιο γνωστά δείγματα αρχαϊκής γλυπτικής είναι οι κούροι και οι κόρες, δηλαδή ανδρικά και γυναικεία αγάλματα που βρέθηκαν σε νεκροταφεία και ιερά. Υπήρχαν και άλλα αγάλματα που παρίσταναν ιππείς, μυθικά τέρατα, ζώα κ.ά. Πολλά ήταν και τα λατρευτικά αγάλματα θεών, που τοποθετούνταν μέσα στους ναούς. Αρχικά τα αγάλματα ήταν ζωγραφισμένα, όπως άλλωστε και τα ανάγλυφα στους ναούς.

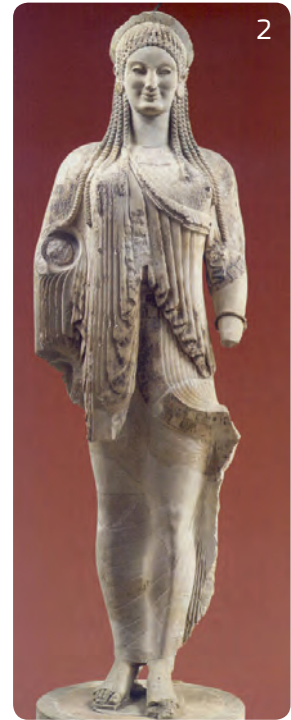
1. Ερυθρόμορφο αγγείο (περίπου 510 π.Χ.): Ο Ηρακλής στον Κάτω Κόσμο αντιμέτωπος με τον Κέρβερο.
2. Μελανόμορφο αγγείο (περίπου 510 π.Χ.): Ηρακλής και Αθηνά.
3. Ο δωρικός ναός της Αρτέμις στην Κέρκυρα.
4. Ο ιωνικός ναός της Αρτέμις στην Έφεσο.

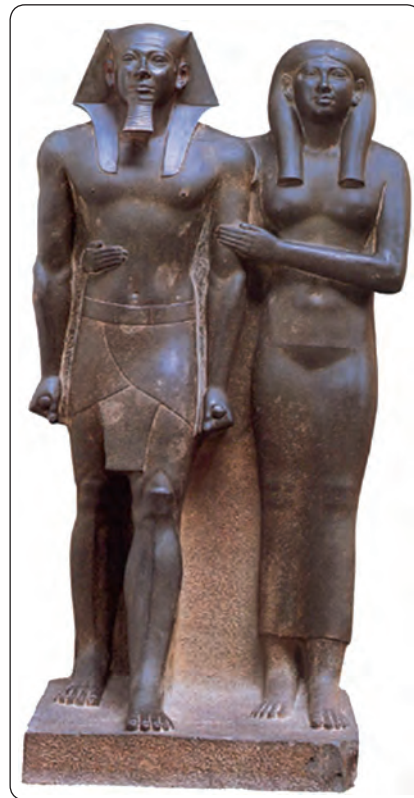
Ο Κούρος της Αναβύσσου στόλιζε τον τάφο ενός νέου πολεμιστή που ονομαζόταν «Κροίσος» (περίπου 530 π.Χ., Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

1. Η Πεπλοφόρος Κόρη από την Ακρόπολη (περίπου 530 π.Χ., Μουσείο Ακρόπολης).

2. Η Κόρη, αρ. 682 (ανάθημα στην Ακρόπολη).

Αιγυπτιακά αγάλματα.

Τι ομοιότητες και διαφορές παρατηρείτε ανάμεσα στους κούρους και τις κόρες; Να συγκρίνετε τα αιγυπτιακά αγάλματα με τους κούρους και τις κόρες.

Ποίηση

Η ποίηση την αρχαϊκή εποχή μπορεί να «διδάσκει» ηθική μέσα από τους μύθους, να υμνεί θεούς και αθλητές, αλλά και να εκφράζει τις καθημερινές αγωνίες του ανθρώπου.

Φιλοσοφία και επιστήμες

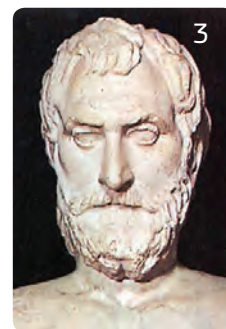
Οι αρχαίοι Έλληνες ενδιαφέρθηκαν για τις επιστήμες και έμαθαν πολλά από τους Αιγύπτιους και τους Βαβυλώνιους στα μαθηματικά, την αστρονομία και τη γεωγραφία. Την αρχαϊκή εποχή ξεχωριστοί άνθρωποι από τη Σικελία έως την Ιωνία προσπαθούν να εξηγήσουν τον κόσμο και τα φυσικά φαινόμενα με τη λογική και την παρατήρηση.

Τότε αρχίζει να αναπτύσσεται και η φιλοσοφία. Η λέξη κυριολεκτικά σημαίνει την αγάπη για τη σοφία. Οι φιλόσοφοι προσπαθούν να δώσουν απαντήσεις σε θεμελιώδη ερωτήματα, όπως τι υπάρχει στη φύση, τι είναι αλήθεια, τι είναι καλό και τι κακό (ηθική), τι είναι ωραίο κλπ. Εργαλείο της φιλοσοφίας είναι ο «λόγος», δηλαδή η δύναμη του νου.

Από τα αρχαία χρόνια μέχρι σήμερα έχουν αναπτυχθεί πολλές και διάφορες φιλοσοφικές σχολές. Χαρακτηριστικό του φιλοσοφικού λόγου ήταν από τα αρχαία χρόνια ο δημόσιος χαρακτήρας του και η δυνατότητα αμφισβήτησης του εκ μέρους των άλλων, με βάση πειστικά επιχειρήματα και ισχυρές αποδείξεις (λόγος-αντίλογος).

Η Σαπφώ. Έγραψε **λυρικά ποιήματα**, που υμνούσαν τη φύση και τον έρωτα (ερυθρόμορφο αγγείο, 5ος αι. π.Χ.).

1. Ο βοιωτός ποιητής Ησίοδος. Στο ποίημά του «Θεογονία» μιλά για τη γένεση του κόσμου και των θεών, ενώ στα «Εργα και Ημέραι» για ηθικές αρχές που πρέπει να έχουν οι άνθρωποι.
2. Πυθαγόρας. Θεωρούσε ότι μπορούμε να εξηγήσουμε τον κόσμο με τους αριθμούς, τα μαθηματικά και τη γεωμετρία.
3. Θαλής ο Μιλήσιος. Πίστευε ότι η ζωή ξεκίνησε από το νερό. Χρησιμοποίησε τα μαθηματικά για να υπολογίσει την απόσταση μεταξύ των πλοίων στη θάλασσα ή για να προβλέψει τις εκλείψεις.

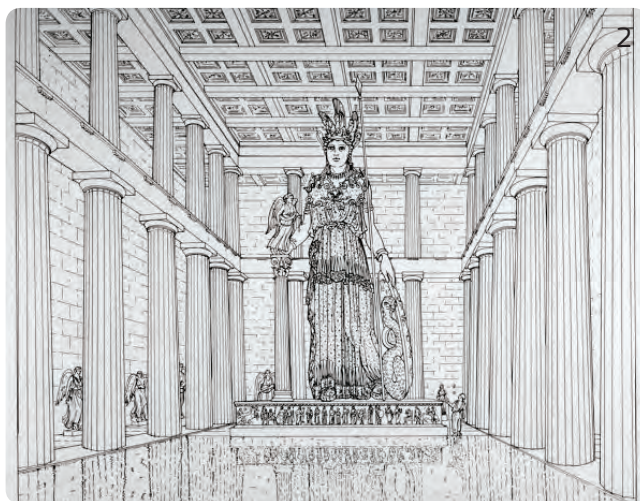
● Α.13 Η ΑΘΗΝΑ ΚΑΙ Ο ΧΡΥΣΟΣ ΑΙΩΝΑΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Η μεγάλη ακμή της Αθήνας συνδέθηκε με το δημοκρατικό της πολίτευμα. Όποιος καταγόταν από πατέρα και μητέρα Αθηναίους θεωρούνταν πολίτης και μπορούσε να συμμετέχει στα κοινά. Οι ξένοι (**μέτοικοι**) που κατοικούσαν μόνιμα στην Αθήνα δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα.

Τις αποφάσεις για την πόλη έπαιρνε η πλειοψηφία των πολιτών στη λαϊκή συνέλευση (**Εκκλησία του Δήμου**). Υπήρχαν όμως πολλά ακόμη όργανα και αξιώματα: η **Βουλή των Πεντακοσίων**, ο **Άρειος Πάγος**, το λαϊκό δικαστήριο της **Ηλιαίας**, οι στρατηγοί κ.ά. Για πολλά από αυτά, οι πολίτες δεν εκλέγονταν αλλά επιλέγονταν με κλήρο.

Ο 5ος αι. π.Χ. σηματοδεύτηκε επίσης από το έργο ενός σπουδαίου πολιτικού, του Περικλή. Αυτός πρότεινε στους Αθηναίους να ενώσουν με τείχη την Αθήνα και το εμπορικό λιμάνι του Πειραιά (Μακρά Τείχη), αλλά και να χρησιμοποιήσουν τα χρήματα από τους φόρους των συμμάχων τους (**Αθηναϊκή Συμμαχία**) για να ανοικοδομήσουν την Ακρόπολη, που είχε καταστραφεί από τους Πέρσες. Ο Περικλής επίσης όρισε να παίρνουν μισθό οι δικαστές. Έτσι έκανε το αξίωμα προσιτό και στους πιο φτωχούς πολίτες.

Την εποχή εκείνη η μεγαλύτερη κοινωνική ομάδα ήταν οι δούλοι. Υπήρχαν περίπου 40.000 ενήλικοι άντρες πολίτες, αλλά πάνω από 100.000 δούλοι. Οι δούλοι δούλευαν στα σπίτια και στα χωράφια των πολιτών, στα εργαστήρια των μετόικων αλλά και στα μεταλλεία του Λαυρίου.

1. Το έργο της κατασκευής του Παρθενώνα ανατέθηκε συνολικά στον γλύπτη Φειδία, ενώ οι αρχιτέκτονες Ικτίνος και Καλλικράτης ήταν υπεύθυνοι για τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό του. Ο ναός της Αθηνάς αποτελεί το πιο διάσημο δείγμα κλασικής αρχιτεκτονικής. Τα έργα που έγιναν στην Ακρόπολη δεν είχαν μόνο σχέση με την τέχνη αλλά και με την πολιτική. Δείχνουν τη φιλοδοξία του Περικλή να παρουσιάσει την Αθήνα ως την πιο σπουδαία πόλη του ελληνικού κόσμου.
2. Αναπαράσταση του χρυσελεφάντινου αγάλματος της Αθηνάς, που κατασκεύασε ο Φειδίας.
3. Στη ζωφόρο του Παρθενώνα παριστάνεται η πομπή της γιορτής των Μεγάλων Παναθηναίων (υδριαφόροι).

Οστρακισμός

1. Ο Ήφαιστος, ο Απόλλων, η Άρτεμη και άλλοι θεοί παρακολουθούν την πομπή των Παναθηναίων (ανατολική ζωφόρος του Παρθενώνα). Την ευθύνη για τον διάκοσμο του ναού είχε ο γλύπτης Φειδίας.
2. Οι μετόπες αφηγούνται συμβολικά τη νίκη του πολιτισμού επί της βαρβαρότητας: άνθρωποι εναντίον Κενταύρων και Αμαζόνων, θεοί εναντίον Γιγάντων και Έλληνες εναντίον Τρώων.
3. Με την κλεψύδρα μετρούσαν το χρόνο των ομιλητών στις δίκες.

Επισκέπτομαι

Μουσείο της Ακρόπολης: www.theacropolismuseum.gr
Τον αρχαιολογικό χώρο της Αρχαίας Αγοράς (στην Αθήνα).

Μελετήστε το Εργαστήριο του ιστορικού (σελ. 42).

Συγκρίνετε την αρχαία με τη σύγχρονη δημοκρατία.

Συζητήστε με αφορμή αυτά που λέει ο Ισοκράτης. Πώς ορίζεται σήμερα ότι κάποιος είναι Έλληνας, Αλβανός, Πακιστανός κλπ. ;

Το εργαστήρι του ιστορικού

«Κοινά γνωρίσματα της αθηναϊκής δημοκρατίας και των νεότερων δημοκρατιών είναι: η λαϊκή κυριαρχία, η απόλυτη ισότητα των πολιτών, η ανεξαρτησία των δικαστικών αρχών. Οι διαφορές τους ... Η αθηναϊκή δημοκρατία εφάρμοσε τη λαϊκή κυριαρχία όχι διά αντιπροσώπων, αλλά άμεσα: ήταν όχι κυβέρνηση για το λαό, αλλά κυβέρνηση του λαού για το λαό. Το κράτος δεν διακρινόταν από τους πολίτες, αλλά ταυτιζόταν με αυτούς, καθώς αυτοί νομοθετούσαν, κυβερνούσαν και δίκασαν...

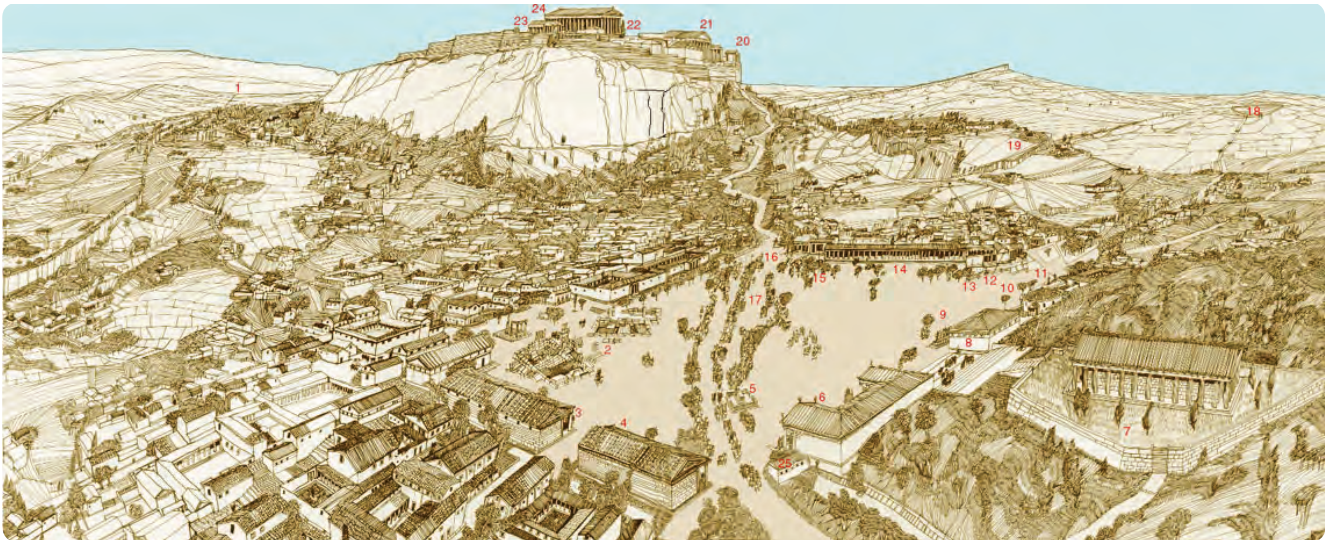
Αντίστροφα, η αθηναϊκή δημοκρατία δεν κατέργησε τη δουλεία, δεν εξίσωσε τις γυναίκες με τους άνδρες και υπήρξε πολύ φειδωλή στην παροχή πολιτικών δικαιωμάτων σε μετοίκους. Πρέπει όμως να λάβουμε υπόψη και τα εξής: μια από τις σπουδαίες νεότερες δημοκρατίες άργησε πολλές δεκαετίες να καταργήσει τη δουλεία, οι πιο προχωρημένες νέες δημοκρατίες εξίσωσαν τις γυναίκες κατά τη δεκαετία του μεσοπολέμου και μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, και ότι η πολιτογράφηση μεταναστών δε γίνεται εύκολα ούτε και σήμερα».

Μ. Β. Σακελλαρίου, «Αθηναϊκή και Νεότερη Δημοκρατία».

ΚΑΙ ΜΑΜΜΟΝ ΕΛΛΗΝΑΣ ΚΑΛΕΙΣΘΑΙ ΤΟΥΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΗΜΕΤΕΡΑΣ Ἡ ΤΟΥΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΦΥΣΕΩΣ ΜΕΤΕΧΟΝΤΑΣ

«Τόσο πολύ ξεπέρασε η πόλη μας (η Αθήνα) τους υπόλοιπους ανθρώπους στη σκέψη και στο λόγο... ώστε το όνομα των Ελλήνων φανερώνει πλέον όχι τη φυλή αλλά τη διάνοια, και έτσι περισσότερο αποκαλούνται Έλληνες αυτοί που μετέχουν στη δική μας παιδεία παρά όσοι έχουν κοινή καταγωγή».

Ισοκράτης, Πανηγυρικός, 50.1.

1. Ημιτελής ναός του Διός	8. Βουλευτήριο	14. Νότια Στοά	21. Προπύλαια
2. Ημιτελή Δικαστήρια	9. Μνημείο των Επωνύμων Ηρώων	15. Νοτιοανατολική Κρήνη	22. Άγαλμα της Αθηνάς Προμάχου
3. Ποικίλη Στοά	10. Θόλος	16. Νομισματοκοπείο	23. Ερέθθειον
4. Στοά του Ερμού	11. Στρατηγείο	17. Διαδρομή Παναθηναϊκής πομπής	24. Παρθενών
5. Βωμός των δώδεκα Θεών	12. Νοτιοδυτική Κρήνη	18. Πνύκα	25. Βασιλική Στοά
6. Στοά του Διός και άγαλμα	13. Δικαστήρια της Ηλιαίας	19. Άρειος Πάγος	
7. Ναός του Ηφαίστου (Θησείων)		20. Ναός της Αθηνάς Νίκης	

● Α.14 Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (431-404 π.Χ.)

Μετά τα μέσα του 5ου αιώνα π.Χ. επικρατεί ειρήνη. Η Αθήνα είναι η ισχυρότερη ναυτική δύναμη της εποχής στο Αιγαίο και ηγείται μιας συμμαχίας πόλεων (**Αθηναϊκή Συμμαχία**). Η Σπάρτη είναι κυρίαρχη δύναμη στη ξηρά και επικεφαλής μιας άλλης συμμαχίας πόλεων (της Πελοποννήσου). Σύμφωνα με τον ιστορικό Θουκυδίδη, αιτία του πολέμου ήταν ο φόβος που προκάλεσε στη Σπάρτη η επέκταση της αθηναϊκής δύναμης. Έτσι το 431 π.Χ. ξέσπασε ανάμεσα στις ελληνικές πόλεις μια σύγκρουση που κράτησε περίπου 30 χρόνια και τελείωσε με την ήττα των Αθηναίων (404 π.Χ.).

«Από όλα τα προηγούμενα πολεμικά γεγονότα, το μεγαλύτερο ήταν ο περσικός πόλεμος, ο οποίος τερματίστηκε με δυο ναυμαχίες και δυο μάχες, ενώ ο σημερινός πόλεμος κράτησε πάρα πολλά χρόνια... Ποτέ άλλοτε δεν κυριεύτηκαν και δεν καταστράφηκαν τόσες πολιτείες είτε από βαρβάρους είτε από Έλληνες που πολεμούσαν μεταξύ τους... Ποτέ άλλοτε δεν έγιναν τόσες εξορίες και δεν σκοτώθηκαν τόσο άνθρωποι...».

Θουκυδίδης, Α, 23-24.

α' ενότητα
Ο αρχαίος κόσμος

Επιτάφιος Λόγος του Περικλή

(εκφωνήθηκε το 430 π.Χ. για τους πρώτους νεκρούς του Πελοποννησιακού πολέμου)

«Το πολίτευμά μας δεν ζηλεύει τους νόμους των άλλων, εμείς οι ίδιοι είμαστε παράδειγμα για τους άλλους. Και επειδή δεν ζούμε στηριζόμενοι στους λίγους αλλά στους περισσότερους, το πολίτευμά μας λέγεται δημοκρατία...».

Θουκυδίδης, Β, 37.

Επισκέπτομαι

Τον Κεραμεικό (στην Αθήνα).

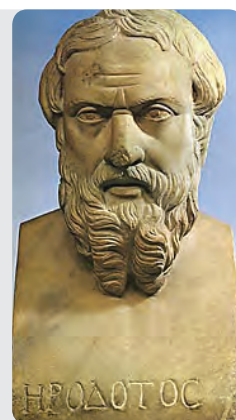

Γιατί νομίζετε ότι ο Περικλής μιλάει για το πολίτευμα της Αθήνας στον επιτάφιο λόγο του;

Δύο μεγάλοι πόλεμοι, δύο μεγάλοι ιστορικοί

Ηρόδοτος (485-421/415 π.Χ.)

Γεννήθηκε στην Αλικαρνασσό (πόλη της Μικράς Ασίας), αλλά ταξίδεψε σε διάφορα μέρη του κόσμου (Αθήνα, Κύπρος, Συρία, Αίγυπτο κ.ά.). Στο έργο του εξιστορεί τη μεγάλη σύγκρουση των Ελλήνων με τους Πέρσες. Ο Ηρόδοτος δεν περιγράφει μόνο μάχες, αλλά και την ιστορία διαφόρων πολέμων, ήθη και έθιμα των Ελλήνων και των Περσών. Ως πηγές χρησιμοποιεί έργα παλαιότερων του, τα αρχεία των πολέμων και προφορικές παραδόσεις. Κάνει όμως και προσωπική έρευνα και εκθέτει τη δική του γνώμη για τις αιτίες των πολέμων. Αν και ο Ρωμαίος ρήτορας Κικέρωνας τον ονόμασε «πατέρα της ιστορίας», ο Ηρόδοτος περιλαμβάνει στο έργο του αρκετές μυθικές αφηγήσεις.

«Ο Ηρόδοτος ο Αλικαρνασσεύς προχώρησε στην παρακάτω ιστορική έρευνα για να μην χαθούν με το πέρασμα του χρόνου όσα έκαναν οι άνθρωποι και για να μην λησμονηθούν μεγάλα και θαυμαστά κατορθώματα που έκαναν τόσο οι Έλληνες όσο και οι βάρβαροι, αλλά και για ποια αιτία πολέμησαν μεταξύ τους».

Ηρόδοτος, Προοίμιο.

Θουκυδίδης (460-400 π.Χ.)

Αθηναίος ιστορικός, συγγραφέας της ιστορίας του Πελοποννησιακού Πολέμου. Ο Θουκυδίδης χρησιμοποιεί πιο αυστηρές μεθόδους έρευνας από τον Ηρόδοτο. Δεν αποδέχεται τις μυθολογικές ερμηνείες, ελέγχει τις πληροφορίες που παίρνει από άλλους και αναζητεί τις πραγματικές αιτίες των γεγονότων. Προσπαθεί δηλαδή να παρουσιάσει τα γεγονότα αντικειμενικά. Επειδή όμως γράφει για γεγονότα της εποχής του, συχνά παρασύρεται και παρουσιάζει τις προσωπικές του απόψεις.

«Και θα έκανε καλά κάποιος αν δεν δεχόταν τα γεγονότα όπως τα έχουν υμνήσει οι ποιητές, γιατί τα μεγαλοποιούν... Η ανεύρεση της αλήθειας είναι έργο δύσκολο, γιατί όσοι ήταν παρόντες σε διάφορα γεγονότα δεν έλεγαν τα ίδια πράγματα, αλλά τα παρουσίαζαν ανάλογα με τις συμπάθειες που ο καθένας είχε για τη μια ή την άλλη παράταξη ή όπως τα θυμόντουσαν. Και ίσως η ιστορία μου να μην είναι τόσο ευχάριστη να την ακούσει κανείς, γιατί λείπει το στοιχείο του μύθου. Εγώ όμως γράφω το έργο αυτό για να μείνει κτήμα παντοτινό των ανθρώπων και όχι για να πάρω μέρος σε (ποιητικούς) αγώνες».

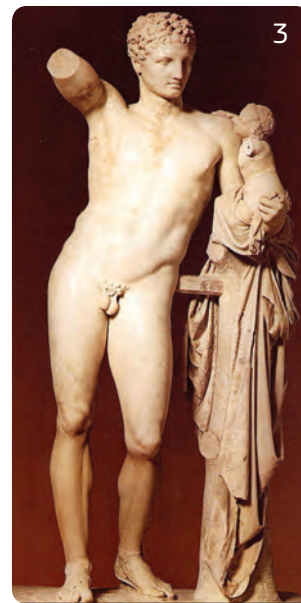
Θουκυδίδης, Α, 21-22.

Διαβάστε τα κείμενα του Ηρόδοτου και του Θουκυδίδα. Μετά συζητήστε για τη διάκριση της ιστορίας από το μύθο και τη λογοτεχνία.

● Α.15 ΚΛΑΣΙΚΗ ΤΕΧΝΗ, ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ, ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

Η λέξη κλασικός σημαίνει εκείνο που έχει διαχρονική αξία. Η κλασική τέχνη υπήρξε πρότυπο για πολλές εποχές. Χαρακτηριστικά της είναι η αίσθηση της αναλογίας και της συμμετρίας, η μίμηση της πραγματικότητας, αλλά ταυτόχρονα και η αποφυγή κάθε υπερβολής στις κινήσεις ή την έκφραση του προσώπου. Τα κλασικά αγάλματα είναι πιο ρεαλιστικά από τα αρχαϊκά, αλλά θεοί, ήρωες άνθρωποι παριστάνονται σαν ιδανικά όντα, δηλαδή εξιδανικευμένα. Απουσιάζουν κάθετη άσχημο και τα έντονα συναισθήματα. Τα μαρμάρινα αγάλματα, που σήμερα μας φαίνονται λευκά, τότε ήταν βαμμένα με χρώματα.

1. Χάλκινα αγάλματα, «οι πολεμιστές του Ριάτσε» (μέσα 5ου αι. π.Χ.). Βρέθηκαν στη θάλασσα στη νότια Ιταλία.
2. Αθλητής που δένει την ταινία της νίκης στο κεφάλι. Έργο του γλύπτη Πολύκλειτου (περίπου 420 π.Χ., ρωμαϊκό αντίγραφο).
3. Ο Ερμής του γλύπτη Πραξιτέλη (περίπου 340 π.Χ.).

4. Η Κνιδία Αφροδίτη (ρωμαϊκό αντίγραφο έργου του Πραξιτέλη, περίπου 340 π.Χ.). Ίσως το πρώτο ολόγυμνο γλυπτό γυναικείας μορφής στην αρχαιότητα. Λέγεται ότι ο αθηναίος Πραξιτέλης, ένα από τους πιο φημισμένους αρχαίους γλύπτες, χρησιμοποίησε ως μοντέλο τη Φρύνη, μια διάσημη εταίρα.
5. Μούσα (λευκή λήκυθος, περίπου 440 π.Χ.).
6. Η επιτύμβια στήλη της Ηγησώς (βρέθηκε στον Κεραμεικό, τέλος 5ου αι. π.Χ.).

Το αρχαίο θέατρο: Από τότε έως σήμερα...

Το θέατρο (δηλαδή η **δραματική ποίηση**) γεννήθηκε στη δημοκρατική Αθήνα. Τρεις ποιητές έγραφαν κάθε χρόνο τρεις **τραγωδίες** και διαγωνίζονταν μεταξύ τους. Κάθε ποιητής είχε χορηγό έναν πλούσιο Αθηναίο που πλήρωνε τα έξοδα για το ανέβασμα της παράστασης. Οι παραστάσεις παίζονταν στο θέατρο του Διονύσου. Σε κάποιες περιπτώσεις το εισιτήριο για τους πιο φτωχούς πολίτες το πλήρωνε το κράτος. Σήμερα σώζεται ένα πολύ μικρό μέρος των τραγωδιών που γράφτηκαν τότε. Οι πιο γνωστοί δραματικοί ποιητές ήταν ο Αισχύλος, ο Σοφοκλής και ο Ευριπίδης. Στην **κωμωδία** διακρίθηκε ο Αριστοφάνης που σατίρισε τη σύγχρονη του ζωή με τολμηρό και καυστικό λόγο.

Οι Όρνιθες του Κάρουλου Κουν (1959).

Προσωπείο, τέλος 4ου αι. π.Χ.

Το θέατρο της Επιδαύρου (4ος αι. π.Χ.).

Διάσημο ήταν και το μεγάλο θέατρο της Επιδαύρου, που χωρούσε περίπου 13.000 θεατές και είχε σπουδαία ακουστική. Στις μέρες μας ακόμη παίζονται στο θέατρο αυτό παραστάσεις αρχαίων τραγωδιών και κωμωδιών, ενώ γίνεται προσπάθεια να αναστηλωθούν και άλλα αρχαία θέατρα.

Συζητήστε με τον/την εκπαιδευτικό γιατί το θέατρο γεννήθηκε στη δημοκρατική Αθήνα.

Φιλοσοφία και επιστήμες

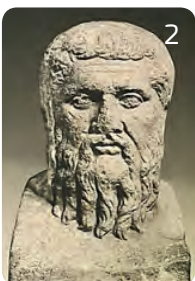
Δύο από τους κορυφαίους φιλόσοφους της κλασικής αρχαιότητας ήταν ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης. Η επίδραση που άσκησε το έργο τους στη σκέψη των ανθρώπων είναι πολύ μεγάλη από τα αρχαία χρόνια έως σήμερα. Τα έργα τους τα διαβάζουν και τα συζητούν στις μέρες μας σε όλον τον κόσμο.

Οι αρχαίοι λάτρευαν ως θεό-θεραπευτή τον Ασκληπιό (αναθηματικό ανάγλυφο, 400 π.Χ.). Ο Ιπποκράτης ήταν ιστορικό πρόσωπο (περίπου 460-360 π.Χ.) και θεωρούνταν ο μεγαλύτερος γιατρός της αρχαιότητας. Θεμελίωσε επιστημονικά την ιατρική, αναζητώντας τις πραγματικές αιτίες και θεραπείες για τις αρρώστιες, και ίδρυσε σχολή στην Κω.

«Η Σχολή των Αθηνών», έργο του Ραφαήλ (16ος αι.). Στο κέντρο ο Αριστοτέλης και ο Πλάτωνας, και ολόγυρα πολλοί διάσημοι αρχαίοι φιλόσοφοι.

1. Ο Σωκράτης έζησε στην Αθήνα. Κέντρο της διδασκαλίας του ήταν ο άνθρωπος. Θεωρούσε ότι κανείς άνθρωπος δεν είναι με τη θέλησή του κακός, απλά αδύναμος γιατί του λείπει η γνώση. Τον κατηγορήσαν όμως για ασέβεια προς τους θεούς και για διαφθορά της νεολαίας, και τον καταδίκασαν σε θάνατο.
2. Ο Πλάτωνας, μαθητής του Σωκράτη, δημιούργησε στην Αθήνα φιλοσοφική σχολή που ονομάστηκε **Ακαδημία**. Έγραψε τα φιλοσοφικά του έργα με τη μορφή διαλόγων. Για τον Πλάτωνα, πίσω από τον κόσμο που βλέπουμε υπάρχει μια άλλη πραγματικότητα, ο κόσμος των Ιδεών, οι οποίες είναι σταθερές και αιώνιες.
3. Ο Αριστοτέλης ασχολήθηκε με όλες τις επιστήμες. Πίστευε ότι γνωρίζουμε την πραγματικότητα μέσω των αισθήσεων. Η σχολή του στην Αθήνα ονομαζόταν **Λύκειο**. Ήταν επίσης παιδαγωγός (δάσκαλος) του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Ο όρκος του Ιπποκράτη

«Ορκίζομαι στον θεό Απόλλωνα τον ιατρό και στον θεό Ασκληπιό και στην Υγεία... να χρησιμοποιώ τη θεραπεία για να βοηθήσω τους ασθενείς μου κατά τη δύναμη και την κρίση μου, αλλά ποτέ για να βλάψω ή να αδικήσω... Και όσα τυχόν βλέπω ή ακούω κατά τη θεραπεία... δεν θα τα λέω παραέξω, θεωρώντας τα μυστικά...»

● Α.16 Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Οι Μακεδόνες ήταν ελληνική φυλή εγκατεστημένη στη βόρεια Ελλάδα. Δεν συγκρότησαν πόλεις-κράτη, αλλά διατήρησαν τον θεσμό της βασιλείας.

Το 359 π.Χ. έγινε βασιλιάς της Μακεδονίας ο Φίλιππος Β΄. Μέσα σε είκοσι χρόνια, ο Φίλιππος Β΄ κυριάρχησε στον ελλαδικό χώρο δίνοντας μάχες και κάνοντας συμμαχίες. Σχεδίαζε να ενώσει τους Έλληνες και να επιτεθούν όλοι μαζί εναντίον των Περσών. Δολοφονήθηκε όμως και το σχέδιο του πραγματοποιήσε ο γιος του Αλέξανδρος ο Γ΄ (336-323 π.Χ.), γνωστός στην ιστορία ως Μέγας Αλέξανδρος.

Ο Μ. Αλέξανδρος, αφού έγινε αρχηγός των Ελλήνων, ξεκίνησε το 334 π.Χ. τη μεγάλη εκστρατεία του εναντίον των Περσών και έφτασε έως τα βόρεια της Ασίας. Το κράτος που δημιούργησε ξεκινούσε από την Ελλάδα και την Αίγυπτο και έφτανε μέχρι τον Ινδό ποταμό. Παντού έχτισε νέες πόλεις, οι οποίες έγιναν κέντρα για τη διάδοση του ελληνικού πολιτισμού και της ελληνικής γλώσσας.

Ψηφιδωτό από σπίτι της Πέλλας (αρχές 3ου αι. π.Χ.). Σκηνή κυνηγιού.

Η Πέλλα έγινε στις αρχές του 4ου αι. π.Χ. η νέα πρωτεύουσα του μακεδονικού βασιλείου.

Η τεράστια αυτοκρατορία του Μ. Αλέξανδρου περιλάμβανε ένα πλήθος λαών με διαφορετικές γλώσσες, θρησκείες και παραδόσεις. Για να τη διοικήσει, ο Αλέξανδρος αναγνώρισε τον πολυεθνικό χαρακτήρα της, διατήρησε τους τρόπους διοίκησης των Περσών, υπήρξε ανεκτικός στις τοπικές θρησκείες και ενθάρρυνε τους μεικτούς γάμους. Ο ίδιος παντρεύτηκε τη Ρωξάνη, την κόρη ενός ηγεμόνα της Βακτριανής.

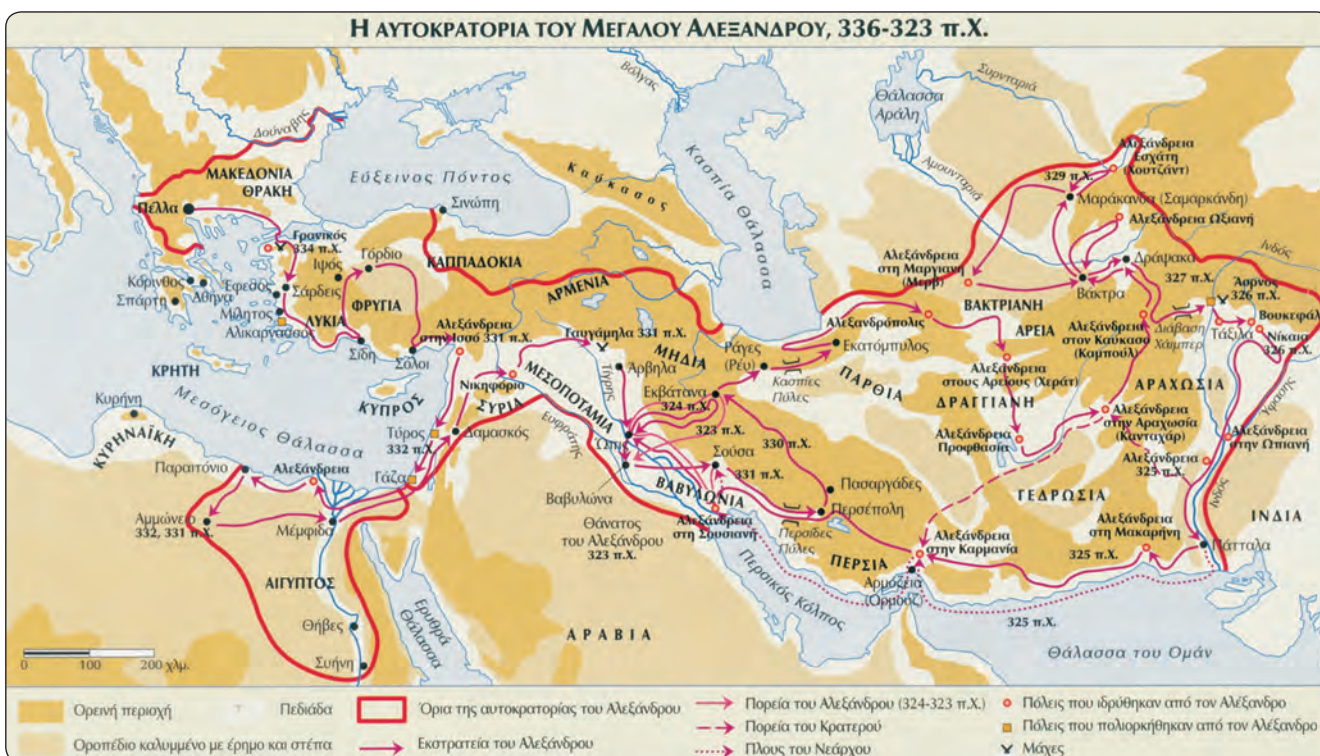
Μετά από οκτώ χρόνια αδιάκοπων πολέμων, οι ταλαιπωρημένοι άνδρες του Αλέξανδρου αρνήθηκαν να προχωρήσουν άλλο. Έτσι άρχισε η δύσκολη πορεία της επιστροφής. Το 323 π.Χ. ο Αλέξανδρος αρρώστησε και πέθανε (32 ετών) στη Βαβυλώνα.

Βλέπω

«Μέγας Αλέξανδρος» του Όλιβερ Στόουν.

Ο Αλέξανδρος εναντίον του πέρση βασιλιά Δαρείου. Ψηφιδωτό που αναπαριστά τη μάχη της Ισού το 333 π.Χ. (Πομπηία, 2ος αι. π.Χ.).

«Αντικρίζοντας αυτούς τους γάμους εγώ θα είχα φωνάξει από χαρά: «Χοντροκέφαλε Ξέρξη, ανόητε τρελέ, που σπατάλησες τόσο άκαρπο κόπο να γεφυρώσεις τον Ελλήσποντο! Αυτός είναι ο τρόπος που σοφοί βασιλιάδες ενώνουν την Ασία με την Ευρώπη! Δεν είναι ούτε με δοκάρια ούτε με σχεδίες ούτε με άψυχα δεσμά, αλλά με τα δεσμά του νόμιμου έρωτα και των αγνών γάμων και με την αμοιβαία χαρά για παιδιά, που ενώνουν τα έθνη αναμεταξύ τους».

Πλούταρχος, Αλέξανδρος.

Ελληνο-βουδιστική τέχνη από την Γκαντάρα (Τόκιο, Εθνικό Μουσείο).

1. Σύμφωνα με έναν περσικό μύθο, ο «Σικαντέρ» ή «Ισκαντέρ» (ο Μέγας Αλέξανδρος στα περσικά και τα αραβικά αντίστοιχα) συνάντησε το «Δέντρο που μιλάει», το οποίο του αποκάλυψε ότι θα πεθάνει νέος (περσική μικρογραφία του 15ου αι.).

2. Ο θεός του Κάτω Κόσμου αρπάζει την Περσεφόνη (τάφος Βεργίνας, περίπου 340 π.Χ.)

Χρυσή λάρνακα με τα οστά του Φιλίππου Β΄ (Αρχαιολογικό Μουσείο Βεργίνας).

Το 1977 ο αρχαιολόγος Μανόλης Ανδρόνικος, ανακάλυψε τους βασιλικούς τάφους στη Βεργίνα, την πρώτη πρωτεύουσα της Μακεδονίας (αρχαίες Αιγές). Υποστήριξε ότι ένας από αυτούς ήταν ο τάφος του βασιλιά Φιλίππου.

Ίνδοι και Έλληνες

Ο Αλέξανδρος κατέκτησε τις δυτικές Ινδίες (σημερινό Πακιστάν) και έτσι έφερε σε επαφή τον ελληνικό με τον ινδικό πολιτισμό. Τα αποτελέσματα αυτής της επαφής τα βλέπουμε κυρίως στην «τέχνη Γκαντάρα». Αντίστοιχα από τις Ινδίες έφτασαν στον ελληνικό κόσμο νέες ιδέες και γνώσεις στην ιατρική, στη φιλοσοφία και στη θρησκεία.

Ο μύθος του Μ. Αλεξάνδρου

Μετά το θάνατο του, ο Μ. Αλέξανδρος θεοποιήθηκε. Δημιουργήθηκαν πολλοί μύθοι γι' αυτόν σε διαφορετικούς πολιτισμούς. Ο θρύλος του πέρασε μέσα από το Μεσαίωνα και την Αναγέννηση και έμεινε ζωντανός ως τις μέρες μας και στον ευρωπαϊκό και στον αραβοϊσλαμικό κόσμο.

● Α.17 Ο ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ (323-31 π.Χ.)

Ελληνιστική εποχή ονομάζεται η περίοδος στην ιστορία της ανατολικής Μεσογείου που ξεκινάει το 323 π.Χ., με το θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, και τελειώνει όταν οι Ρωμαίοι κατέλαβαν και το τελευταίο ανεξάρτητο ελληνιστικό βασίλειο της Αιγύπτου (31 π.Χ.).

Μετά τον θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου η αυτοκρατορία χωρίστηκε σε μικρότερα κράτη από τους διαδόχους του. Τα ελληνιστικά κράτη βρίσκονταν σε διαρκή σύγκρουση μεταξύ τους και τα βασίλεια άλλαζαν διαρκώς χέρια και σύνορα.

Η πόλη-κράτος χάνει τη δύναμή της και ενισχύεται η μοναρχική εξουσία. Οι εμπορικές και πνευματικές ανταλλαγές ανάμεσα στον ελληνικό κόσμο και την Ανατολή είναι πιο πολλές από ποτέ. Η ελληνική γλώσσα γίνεται η κύρια γλώσσα της διοίκησης αλλά και επικοινωνίας στο μεγαλύτερο μέρος της ανατολικής Μεσογείου και της Εγγύς Ανατολής (**κοινή ελληνιστική**). Το **γυμνάσιο** γίνεται τόπος συνάντησης και άσκησης για όσους θέλουν να λογίζονται Έλληνες. Στις ελληνιστικές πόλεις ζουν και εργάζονται ένα πλήθος σπουδαιών ανθρώπων, αρχιτέκτονες, γλύπτες, ποιητές, ζωγράφοι, ιστορικοί, γεωγράφοι, φιλόσοφοι.

Στον ελλαδικό χώρο, οι μεγάλες πόλεις-κράτη έχουν εξασθενήσει από τους πολέμους και τα οικονομικά προβλήματα. Πολλές σχηματίζουν ισχυρές ενώσεις, τις **συμπολιτείες**. Τον 3ο αι. π.Χ. ο ελληνικός κόσμος δοκιμάζεται από την επιδρομή και τις λεηλασίες των **Γαλατών**, οι οποίοι τελικά αποκρούονται και εγκαθίστανται στην κεντρική Μικρά Ασία.

Ο εξελληνισμός

«Αλλά *ας μην ξεγελιόμαστε. Αυτοί για τους οποίους εφευρέθηκε το ρήμα «ελληνίζω» αποτελούν μια μειοψηφία, τόσο για την Αίγυπτο, όσο και για την αυτοκρατορία των Σελευκιδών, ή, ακόμα, στην πολύ ιδιόμορφη επαρχία που είναι η Ιουδαία».*

Claude Mossé, Annie Schnapp-Gourbellon, Επίτομη Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας, σ. 448.

Η Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου

Η πιο γνωστή από τις 70 Αλεξάνδρειες που λένε ότι ίδρυσε ο Μέγας Αλέξανδρος. Ήταν ένα από τα πιο σπουδαία εμπορικά λιμάνια και πνευματικό κέντρο της εποχής, και ίσως η πιο κοσμοπολίτικη πόλη, όπου ζούσαν Έλληνες, Αιγύπτιοι, Σύριοι, Εβραίοι και αργότερα Ρωμαίοι. Ονομαστά υπήρξαν ο Φάρος της Αλεξάνδρειας, ένα από τα **επτά θαύματα του κόσμου**, το Μουσείο και η Βιβλιοθήκη της. Το Μουσείο της Αλεξάνδρειας ασχολούνταν με τις επιστήμες και τη **φιλολογία** (δεν είχε σχέση με αυτό που λέμε σήμερα μουσείο). Η Βιβλιοθήκη έφτασε να έχει έως και 700.000 βιβλία, αλλά δυστυχώς αργότερα κάηκε.

Η στήλη της Ροζέτας (2ος π.Χ.). Το ίδιο κείμενο είναι γραμμένο σε δύο γλώσσες (αιγυπτιακά και ελληνικά) και σε τρεις γραφές (ιερογλυφικά, δημοτική αιγυπτιακή, ελληνική). Χάρη σε αυτήν μπόρεσε ο Γάλλος Σαμπολιόν να αποκρυπτογραφήσει τα αιγυπτιακά ιερογλυφικά.

Το Ασκληπιείο της Κω, διάσημο «ιατρικό κέντρο» της εποχής.

Δημήτριος Α΄, βασιλιάς της Βακτρίας και της Ινδίας (2ος αι. π.Χ.). Φορά δέρμα από κεφαλή ελέφαντα.

Ο Αρίσταρχος ο Σάμιος (310-230 π.Χ.), μαθηματικός και αστρονόμος, υποστήριξε ότι οι Γη και οι πλανήτες περιστρέφονται γύρω από τον Ήλιο, πολύ πριν από τον **Κοπέρνικο**. Οι αρχαίοι αστρονόμοι συνέχισαν ωστόσο να θεωρούν τη Γη ως κέντρο του σύμπαντος.

Θεσσαλονίκη

«Μετά τον ποταμό Αξιό υπάρχει η πόλη της Θεσσαλονίκης, η οποία πριν ονομαζόταν Θέρμη. Η πόλη χτίστηκε από τον **Κάσσανδρο**, ο οποίος έδωσε στην πόλη το όνομα της γυναίκας του [...] και μετακίνησε τους κατοίκους των γύρω χωριών εκεί».

Στράβων, Γεωγραφικά, Ζ 25.

Ελληνιστική τέχνη

Την Ελληνιστική εποχή, μολονότι τα κλασικά έργα συνεχίζουν να αποτελούν πρότυπο, εμφανίζονται νέα θέματα και νέοι τρόποι καλλιτεχνικής έκφρασης. Οι γλύπτες παριστάνουν τώρα ανθρώπινους τύπους πιο καθημερινούς, όπως είναι στην πραγματικότητα, χωρίς να τους εξιδανικεύουν τόσο. Οι μορφές έχουν περισσότερη κίνηση, τα πρόσωπα ένταση, δραματικότητα και πάθος. Επίσης, γίνονται της μόδας και θέματα πιο ανάλαφρα και εύθυμα.

1. Γαλάτης που αυτοκτονεί για να μην πέσει στα χέρια των εχθρών (περίπου 220 π.Χ.). Ρωμαϊκό αντίγραφο μιας σειράς έργων που παράγγειλε ο Άτταλος Α΄ της Περγάμου να κατασκευάσουν έλληνες γλύπτες, σε ανάμνηση της νίκης του επί των Γαλατών.

2. Ο Διόνυσος (Δήλος, 2ος αι. π.Χ.). Η τέχνη του ψηφιδωτού γνώρισε μεγάλη ακμή στα ελληνιστικά αλλά και τα ρωμαϊκά χρόνια.

3. Ο κουρασμένος Ηρακλής του γλύπτη Λυσίππου (περ. 320 π.Χ.).

4. Αφροδίτη με σανδάλι, Πάνας και Έρωτας (περ. 100 π.Χ.).

5. Γερόντισσα (τέλος 2ου αι. π.Χ.).

● A.18 ΡΩΜΑΙΟΙ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

Από τον 3ο αι. έως τον 1ο αι. οι Ρωμαίοι καταλαμβάνουν τη Βαλκανική χερσόνησο, τον ελλαδικό χώρο και υποτάσσουν τα ελληνιστικά βασίλεια της Ανατολής. Σε όσες ελληνικές πόλεις συμμάχησαν μαζί τους παραχώρησαν προνόμια και σχετική αυτονομία. Όσες όμως αντιστάθηκαν, τις τιμώρησαν σκληρά. Η Κόρινθος, για παράδειγμα, καταστράφηκε και οι κάτοικοί της πουλήθηκαν ως δούλοι.

Οι Ρωμαίοι γοητεύτηκαν και επηρεάστηκαν βαθιά από τα ελληνικά γράμματα και τις τέχνες. Επιδόθηκαν με ζήλο στην αντιγραφή πρωτότυπων κλασικών γλυπτών, γι' αυτό και σήμερα πάρα πολλά τα γνωρίζουμε από ρωμαϊκά αντίγραφα. Μετέφραζαν στα λατινικά έλληνες φιλοσόφους και έπαιζαν ελληνικές τραγωδίες και κωμωδίες στα θεάτρά τους.

Αρκετές ελληνικές πόλεις άκμασαν χάρη στα έργα που έκαναν καλλιεργημένοι ρωμαίοι αυτοκράτορες. Η Αθήνα υπήρξε σπουδαίο κέντρο ανώτερων σπουδών φιλοσοφίας και **ρητορικής**, και πολλοί Ρωμαίοι ταξίδευαν εκεί για να σπουδάσουν.

Αλλά τα πολιτικά συστήματα των πόλεων άλλαξαν. Όπως σε όλη την αυτοκρατορία, η εξουσία ήταν στα χέρια των εύπορων τάξεων, δηλαδή της τοπικής αριστοκρατίας, που συχνά αποκτούσε και το δικαίωμα του ρωμαίου πολίτη. Γενικά όμως, μέσα στην τεράστια αυτοκρατορία των πολλών εκατομμυρίων, λίγοι ήταν αυτοί που είχαν αυτό το δικαίωμα, ενώ υπήρχαν και πάρα πολλοί δούλοι.

Το 212 μ.Χ. με το διάταγμα του αυτοκράτορα Καρακάλλα όλοι οι ελεύθεροι κάτοικοι της αυτοκρατορίας (όχι οι δούλοι) έγιναν ρωμαίοι πολίτες και ίσχυε για όλους το ρωμαϊκό δίκαιο. Έτσι δημιουργήθηκε ένα αίσθημα ενότητας μέσα στην αυτοκρατορία.

Το ρωμαϊκό κράτος στο τέλος της εποχής του Αυγούστου (14 μ.Χ.). Μέσα στην αυτοκρατορία οι άνθρωποι μιλούσαν ή καταλάβαιναν δύο κυρίως γλώσσες: τη λατινική, κυρίως στο δυτικό τμήμα, και την ελληνική, στο ανατολικό.

Τον 2ο μ.Χ. αιώνα, πλούσιοι και μορφωμένοι Έλληνες χρηματοδοτούσαν δημόσια έργα. Φιλόσοφος και ρήτορας, αλλά και ρωμαίος πολίτης, ο αθηναίος Ηρώδης ο Αττικός πρόσφερε στην Αθήνα ένα Ωδείο («Ηρώδειο») και το Παναθηναϊκό Στάδιο. Το Ωδείο είχε ξύλινη οροφή και χωρούσε ως και 5.000 θεατές.

Η αψίδα του Αδριανού φτιάχτηκε το 131-132 μ.Χ. από τους Αθηναίους σε ένδειξη ευγνωμοσύνης προς τον αυτοκράτορα Αδριανό για τα πολυάριθμα έργα που έκανε στην Αθήνα (προσέφερε μια βιβλιοθήκη, ένα γυμναστήριο, ένα υδραγωγείο και ολοκλήρωσε τον ημιτελή ναό του Ολυμπίου Διός, που είχε αρχίσει να χτίζει τον 6ο αι. π.Χ. ο αθηναίος τύραννος Πεισίστρατος).

Το ρωμαϊκό υδραγωγείο της Μυτιλήνης.

Μια πόλη γίνεται αυτοκρατορία

Η ιστορία της Ευρώπης και της Εγγύς Ανατολής συνδέεται άμεσα με την ακμή μιας πόλης, της Ρώμης, που έγινε μια τεράστια και ισχυρή αυτοκρατορία. Τον 1ο αι., επί Αυγούστου, η Μεσόγειος δεν ήταν παρά μια «ρωμαϊκή λίμνη». Αν και γίνονταν πολλοί πόλεμοι, εξεγέρσεις και εμφύλιες συγκρούσεις, υπήρχαν και μεγάλα διαστήματα ειρήνης (pax romana).

Οι Ρωμαίοι διοίκησαν για πολλούς αιώνες μια αυτοκρατορία στην οποία συμβίωναν λαοί με διαφορετική γλώσσα και θρησκεία. Για να το πετύχουν αυτό, συγκρότησαν έναν πολυάριθμο στρατό, χώρισαν την αυτοκρατορία σε επαρχίες, όρισαν τοπικούς κυβερνήτες, έγραψαν νόμους και οργάνωσαν τον τρόπο είσπραξης των φόρων.

Ο σύγχρονος ευρωπαϊκός πολιτισμός οφείλει πολλά στον ρωμαϊκό: τους νόμους για την απονομή της δικαιοσύνης (δίκαιο), την τέχνη της διοίκησης, αλλά και τις γνώσεις για να κατασκευάζονται μεγάλα οικοδομήματα με ασίδες, τόξα και θόλους. Οι Ρωμαίοι δημιούργησαν επίσης μεγάλα έργα λογοτεχνίας, φιλοσοφίας και ιστορίας.

1. Οι ιδρυτές της Ρώμης, Ρωμύλος και Ρώμος.

2. Από την εποχή του Οκταβιανού Αύγουστου (1ος αι. π.Χ.), την πολιτική, στρατιωτική και θρησκευτική εξουσία είχε ένας άνδρας, ο αυτοκράτορας (ο οποίος συχνά λατρευόταν και ως θεός).

«Η Ελλάδα κατακτημένη νίκησε τον άγριο κατακτητή και έφερε τις τέχνες στο απολίτιστο Λάτιο».

Οράτιος.

Νεαρό κορίτσι με βιβλίο (από την Πομπηία).

Οι ρωμαϊκοί δρόμοι σε όλη την αυτοκρατορία εξυπηρετούσαν τη μετακίνηση του στρατού, των εμπόρων αλλά και κάθε είδους ταξιδιώτη. Η Εγνατία οδός ξεκινούσε από το Δυρράχιο (σημερινή Αλβανία), πέρναγε από τη Θεσσαλονίκη και έφτανε έως την πόλη Βυζάντιο στον Ελλήσποντο.

Λέξεις και ιστορία

Η λατινική γλώσσα είναι η βάση της ιταλικής, της ισπανικής, της γαλλικής, της πορτογαλικής και της ρουμάνικης.

Βλέπω

«Σπάρτακος» του Στάνλεϊ Κιούμπρικ.

Κολοσσαίο. «Άρτος και θεάματα». Δημόσια θεάματα που συνηθίζονταν στη Ρώμη, με μονομάχους και άγρια ζώα, γίνονταν και σε ελληνικές πόλεις.

Η αψίδα του ρωμαίου αυτοκράτορα Γαλέριου στη Θεσσαλονίκη, αφηγείται τον θρίαμβο του ενάντια στους Πέρσες (αρχές 4ου αι. μ.Χ.).

Η Δήλος, με την τεράστια περιουσία του ιερού του Απόλλωνα, γίνεται τα ρωμαϊκά χρόνια κέντρο του εμπορίου δούλων. Πλούσιοι έμποροι, τραπεζίτες και εφοπλιστές απ' όλο τον τότε γνωστό κόσμο εγκαταστάθηκαν στο νησί προσελκύοντας ένα μεγάλο πλήθος τεχνιτών που έχτισαν γι' αυτούς πολυτελείς κατοικίες, διακοσμημένες με τοιχογραφίες, ψηφιδωτά δάπεδα και αγάλματα.

Ο Αρχιμήδης ο Συρακούσιος (217-212 π.Χ.), ο σημαντικότερος μαθηματικός και φυσικός της Αρχαιότητας. Χάρη στις ιδιοφυείς μηχανές που επινόησε οι Συρακούσιοι κατάφεραν να αποκρούσουν τις ρωμαϊκές επιθέσεις, αν και όχι για πολύ.

β' ενότητα

Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ

ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

ΚΑΙ Ο ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

«Η μακαριότητα του παραδείσου» (ψηφιδωτό με σκηνή από τρύγο, Αγ. Κωνσταντία, Ρώμη, 4ος αι. μ.Χ.).

Ρωμαϊκή παράδοση, χριστιανική πίστη, ελληνική γλώσσα

Η λεγόμενη Βυζαντινή αυτοκρατορία είναι η συνέχεια της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, γι' αυτό και διατηρεί πολλά στοιχεία από τη ρωμαϊκή παράδοση. Ωστόσο, από τον 4ο αι. και μετά γίνονται σιγά-σιγά σημαντικές αλλαγές.

✓ Το κέντρο βάρους μεταφέρεται από το δυτικό στο ανατολικό τμήμα της αυτοκρατορίας, όπου ζουν περισσότεροι ελληνόφωνοι πληθυσμοί. Από τον 7ο αι. επίσημη γλώσσα του κράτους είναι πια τα ελληνικά και όχι τα λατινικά.

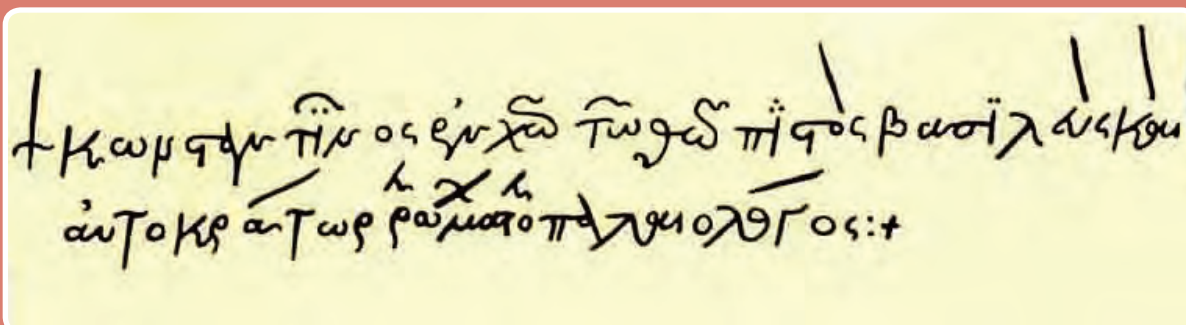
✓ Στην αυτοκρατορία εξακολουθεί να ζει ένα πλήθος λαών (Ρωμαίοι, Έλληνες, Αιγύπτιοι, Αρμένιοι, κ.ά.), αλλά όλοι αυτοί ενώνονται πια κάτω από μια νέα επίσημη θρησκεία, τον χριστιανισμό.

✓ Η κοινωνία αλλάζει χαρακτήρα και οργάνωση. Βασικά χαρακτηριστικά του ελληνορωμαϊκού κόσμου ήταν οι πολλές ακμαίες πόλεις και η διάκριση ανάμεσα σε πολίτες και μη-πολίτες. Στο νέο (βυζαντινό) κόσμο ξεχωρίζει η μία και μόνη οικουμενική πρωτεύουσα (Κωνσταντινούπολη), ενώ οι άνθρωποι – πλούσιοι, φτωχοί, ελεύθεροι και δούλοι – όλοι λογίζονται υπήκοοι του αυτοκράτορα.

Σταδιακά η άλλοτε Ρωμαϊκή αυτοκρατορία αποκτά ένα νέο πρόσωπο και γι' αυτό την ονομάζουμε «βυζαντινή». Η βυζαντινή ιστορία τελειώνει το 1453, όταν οι Οθωμανοί καταλαμβάνουν την Κωνσταντινούπολη.

Βυζάντιο, Βυζαντινός, Βυζαντινή αυτοκρατορία

Μέχρι το τέλος της βυζαντινής ιστορίας οι υπήκοοι του αυτοκράτορα ονομάζουν τους εαυτούς τους Ρωμαίους και ο αυτοκράτορας υπογράφει ως «πιστός στο Χριστό, το Θεό, βασιλιάς και αυτοκράτορας των Ρωμαίων». Τα επίθετα «βυζαντινός, βυζαντινή» και ο όρος «Βυζάντιο» δόθηκαν από ευρωπαίους ιστορικούς πολύ αργότερα, τον 16ο και 17ο αι.

Υπογραφή του τελευταίου βυζαντινού αυτοκράτορα, Κωνσταντίνου Παλαιολόγου ΙΑ' (1449-1453).

● Β.1 ΑΠΟ ΤΗ ΡΩΜΗ ΣΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ

Τον 3ο και 4ο αι. η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία αντιμετωπίζει σοβαρά εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα. Νέοι εχθροί απειλούν τα σύνορά της (γερμανικά φύλα, Πέρσες). Οι πόλεμοι είναι συνεχείς και η οικονομική κατάσταση δύσκολη. Στην κοινωνία, μια νέα θρησκεία, ο χριστιανισμός, αποκτά όλο και περισσότερους πιστούς.

Για να αντιμετωπίσει τη νέα αυτή κατάσταση ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Α΄ ο Μέγας (306-337) παίρνει σημαντικές αποφάσεις. Στόχος του, να αποκαταστήσει την ενότητα και τη δύναμη του κράτους. Το 313 αναγνωρίζει τον χριστιανισμό ως νόμιμη θρησκεία του κράτους (Διάταγμα των Μεδιολάνων ή της ανεξιθρησκίας) και έτσι σταματά τους διωγμούς των χριστιανών. Λίγο αργότερα, το 330, μεταφέρει την πρωτεύουσα του κράτους από τη Ρώμη στην Κωνσταντινούπολη (αρχαίο Βυζάντιο). Από εκεί μπορεί να αντιμετωπίσει καλύτερα τους Γότθους στο βορρά και τους Πέρσες στην ανατολή.

Το 380 ο Θεοδόσιος Α΄ κηρύσσει τον χριστιανισμό επίσημη θρησκεία του κράτους και κλείνει τα τελευταία ειδωλολατρικά ιερά, ανάμεσα σ' αυτά και το Μαντείο των Δελφών. Κατάργησε επίσης τους Ολυμπιακούς Αγώνες (392), ενώ ανέχτηκε την καταστροφή και λεηλασία αρχαίων ναών από φανατικούς χριστιανούς.

Σταδιακά η Εκκλησία οργανώνεται καλύτερα και δημιουργούνται τα πέντε Πατριαρχεία (Ρώμης, Κωνσταντινούπολης, Αλεξάνδρειας, Αντιόχειας, Ιεροσολύμων). Αποκτά επίσης σημαντική οικονομική δύναμη από κρατικά έσοδα, φοροαπαλλαγές και ιδιωτικές δωρεές κτημάτων και ακινήτων.

Πέρα και πάνω από όλες τις πόλεις του βυζαντινού κράτους στεκόταν η Κωνσταντινούπολη, σε μια φυσικά προστατευμένη και στρατηγική θέση: στο σταυροδρόμι δύο ηπείρων, της Ευρώπης και της Ασίας, και δύο θαλασσών, της Μεσογείου και του Εύξεινου Πόντου (Μαύρη Θάλασσα). Ήταν το κέντρο της διοίκησης και του εμπορίου, της χριστιανικής θρησκείας, αλλά και των γραμμάτων και των τεχνών. Είχε λιμάνια στον Μαρμαρά και τον Κεράτιο κόλπο (Χρυσό κέρα), πολλές αγορές, υδραγωγεία, υπόγειες δεξαμενές, εκκλησίες και μοναστήρια. Πόλος έλξης για βυζαντινούς υπηκόους αλλά και ξένους (Εβραίους, Αρμένιους, Σύριους κ.ά.), για πλούσιους ευγενείς αλλά και φτωχούς και κλέφτες, η Κωνσταντινούπολη ήταν μια πραγματική μεγαλούπολη, γι' αυτό και ονομάστηκε «Βασιλεύουσα».

Βασιλεύουσα, Πόλη, Ισταμπούλ

Αρχικά η νέα πρωτεύουσα ονομάστηκε «Νέα Ρώμη». Αργότερα πήρε το όνομα Κωνσταντινούπολη από τον ιδρυτή της. Απέκτησε όμως και άλλες ονομασίες, όπως «Βασιλεύουσα» ή και απλά «Πόλη». Η σημερινή τούρκικη ονομασία της είναι Ισταμπούλ.

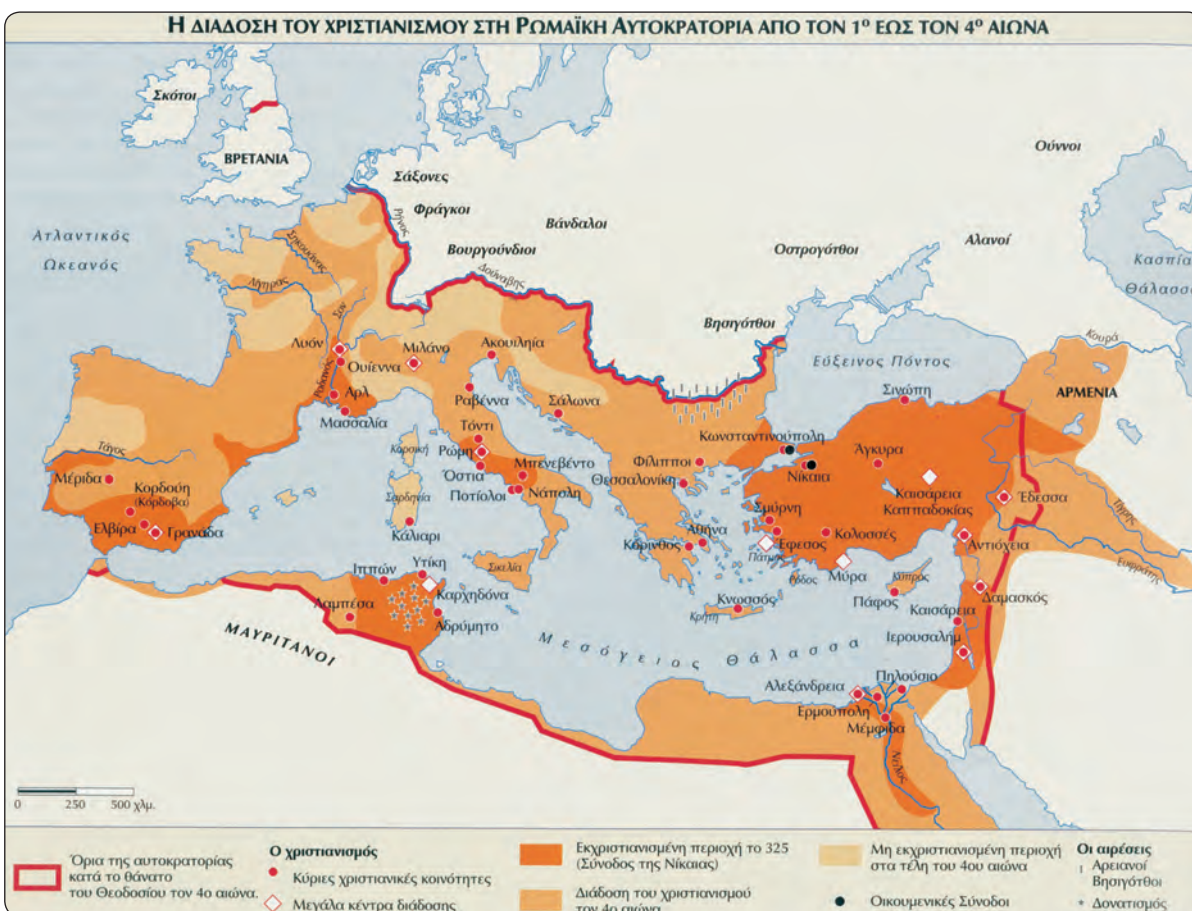
Διάδοση του χριστιανισμού και αιρέσεις

Ο χριστιανισμός πρωτοεμφανίζεται στην Παλαιστίνη γύρω στο 40 μ.Χ. στους κόλπους της ιουδαϊκής (εβραϊκής) θρησκείας που από παλιά ήταν μονοθεϊστική. Σύμφωνα με τη νέα πίστη, ο Ιησούς από τη Ναζαρέτ ήρθε στη γη ως ο εκλεκτός του Θεού (Μεσσίας) για να σώσει τον κόσμο (Σωτήρας). Έζησε, κήρυξε, πέθανε και αναστήθηκε.

Η νέα θρησκεία κήρυξε την ισότητα και την αγάπη για όλους τους ανθρώπους ανεξάρτητα από καταγωγή και τάξη και γι' αυτό βρήκε μεγάλη απήχηση στους φτωχούς και κατατρεγμένους της αυτοκρατορίας. Πρώτα εξαπλώθηκε στη Μικρά Ασία και τον ελλαδικό χώρο, αλλά σύντομα έφτασε και στη Ρώμη. Ο πιο γνωστός κήρυκας της νέας θρησκείας στον ελλαδικό χώρο ήταν ο **Απόστολος Παύλος**.

Η ρωμαϊκή εξουσία ήταν γενικά ανεκτική απέναντι στις διάφορες θρησκείες της αυτοκρατορίας. Επειδή όμως οι Χριστιανοί, όπως και οι Εβραίοι, αρνούσαν να τιμήσουν τον ρωμαίο αυτοκράτορα σαν θεό, απειλήθηκε η ενότητα του κράτους και έτσι άρχισαν οι συστηματικοί διωγμοί εναντίον τους.

Το όραμα του Κωνσταντίνου να ενώσει την αυτοκρατορία με τον χριστιανισμό συνάντησε ωστόσο ένα εμπόδιο. Όλοι οι πιστοί δεν καταλάβαιναν τη διδασκαλία του Χριστού με τον ίδιο τρόπο. Σιγά-σιγά κυριάρχησε μία εκδοχή, το ορθόδοξο δόγμα. Ωστόσο, σε διάφορες επαρχίες συνέχισαν να υπάρχουν και άλλες εκδοχές, τις οποίες η Εκκλησία πολεμούσε και ονόμαζε **αιρέσεις**. Έτσι, στους επόμενους αιώνες η αυτοκρατορία θα γνωρίσει και νέες διαμάχες, αυτή τη φορά ανάμεσα σε χριστιανούς.

e-στορία

<http://constantinople.ehw.gr/forms/fmain.aspx?lang=el-GR> (Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού).

Επισκέπτομαι

Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο (στην Αθήνα): www.byzantinemuseum.gr

Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού (στη Θεσσαλονίκη): www.mbrp.gr

Ο Μέγας Κωνσταντίνος. Το τεράστιο αυτό άγαλμα (9 μ.) ήταν στημένο στην αγορά της Ρώμης. Ο Κωνσταντίνος είδε τον χριστιανισμό ως τον νέο συνδετικό κρίκο της πολυπολιτισμικής ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

Η «μεταστροφή» του Κωνσταντίνου

«Οπωσδήποτε η πολιτική σκοπιμότητα έπαιξε αποφασιστικό ρόλο στη στάση του Κωνσταντίνου. Είχε γίνει σε όλους φανερό, ακόμη και στον... Γαλέριο, ότι εκείνος είχε χρεοκοπήσει με την τακτική των διωγμών και ότι η μεταφορά του κέντρου βάρους της αυτοκρατορίας προς την Ανατολή δεν μπορούσε να συμβιβασθεί με την εχθρική στάση απέναντι στον χριστιανισμό».

G. Ostrogorsky,
Ιστορία του Βυζαντινού κράτους, σ. 105-106.

Οι αιρέσεις και πως αντιμετωπίζονται

«Εκείνα τα πρόσωπα που δεν είναι αφοσιωμένα στα δόγματα... θα απομακρυνθούν και θα εμποδιστεί η είσοδός τους στις εκκλησίες, αφού απαγορεύσουμε σε όλους τους αιρετικούς να συγκεντρώνονται παράνομα μέσα στις πόλεις».

Θεοδοσιανός Κώδικας, έτος 381.

Ο Μέγας Κωνσταντίνος συγκάλεσε το 325 μια οικουμενική συνέλευση επισκόπων, την Α΄ **Οικουμενική Σύνοδο** της Νίκαιας (325), η οποία καταδίκασε την αίρεση του **αρειανισμού**. Στο χειρόγραφο βλέπουμε τον Κωνσταντίνο, τους επισκόπους και μπροστά το κάψιμο των κειμένων του Αρείου.

Λινό παραπέτασμα. Απεικονίζει ζεύγος να προσεύχεται και κοπτική επιγραφή με ελληνικά γράμματα (5ος-6ος αι., από μοναστήρι της Αιγύπτου, Μουσείο Μπενάκη). Στις ανατολικές επαρχίες του Βυζαντίου κυριαρχούσαν οι **μονοφυσίτες**, οι οποίοι υποστήριζαν ότι ο Χριστός έχει μόνο μία φύση, τη θεϊκή. Καταδικάστηκαν το 451 από την Δ΄ Οικουμενική Σύνοδο της Χαλκηδόνας. Παρόλα αυτά το θρησκευτικό αυτό ρεύμα δεν έσβησε. Το συναντάμε, για παράδειγμα, στους χριστιανούς της Αιγύπτου, τους κόπτες.

Συζητήστε γιατί ο Κωνσταντίνος επέλεξε να στηρίξει το χριστιανισμό. Οι αιρέσεις ποιο πρόβλημα δημιουργούσαν;

Βάση της οικονομίας του κράτους ήταν η γεωργία. Οι αγρότες καλλιεργούσαν σιτηρά, ελιές και αμπέλια. Οι μικροκαλλιεργητές συχνά δεν μπορούσαν να πληρώσουν τους μεγάλους φόρους. Αναγκάζονταν να δίνουν τα χωράφια τους στους μεγάλους γαιοκτήμονες και να εργάζονται για αυτούς. Στην κατώτερη βαθμίδα βρίσκονταν οι δούλοι (ψηφιδωτό δάπεδο του Μεγάλου Παλατιού, αρχές 7ου αι., Κωνσταντινούπολη).

Σανδάλια, λυχνάρια, γυάλινο μπουκάλι. Στις πόλεις αναπτύσσονται βιοτεχνικά εργαστήρια και εμπορικές επιχειρήσεις. Οι διάφοροι επαγγελματίες οργανώνονται σε συντεχνίες (σωματεία).

Ο σόλιδος (του Ιουλιανού). Ο Μέγας Κωνσταντίνος έκοψε νέο, χρυσό, νόμισμα (σόλιδος) που έμεινε σταθερό για πολλούς αιώνες. Έτσι αναπτύχθηκε η χρηματική οικονομία. Η κοπή νομισμάτων ήταν μονοπώλιο του κράτους, όπως άλλωστε και η διάθεση πολυτελών ειδών που έρχονταν από το εξωτερικό (π.χ. πορφύρα, μετάξι).

Ο «Καλός Ποιμένας» είναι ο Χριστός και το «ποίμνιο» του (κοπάδι) οι χριστιανοί (ψηφιδωτό, 5ος αι., Μουσείο Γάλλας Πλακιδίας, Ραβέννα).

Ο αυτοκράτορας Ιουλιανός (361-363) ήταν λάτρης της ελληνορωμαϊκής παιδείας και θρησκείας. Προσπάθησε να τις αναβιώσει, αλλά αντιμετώπισε την αντίδραση των χριστιανών. Γι' αυτό και στις χριστιανικές πηγές ονομάζεται «Παραβάτης» ή «Αποστάτης».

● Β.2 ΤΟ «ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΡΩΜΑΪΚΟ ΚΡΑΤΟΣ»

0 αιώνας του Ιουστινιανού

Ο 6ος αι. είναι γνωστός ως «αιώνας του Ιουστινιανού», γιατί με τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό (527-565) η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία περνάει μια νέα περίοδο ακμής.

Ο Ιουστινιανός επιδίωξε να αποκαταστήσει την παλιά ρωμαϊκή «οικουμένη». Κατόρθωσε πράγματι να πάρει πίσω ένα σημαντικό μέρος από τα εδάφη που είχαν καταλάβει διάφορα γερμανικά φύλα στη Δύση και τη Βόρεια Αφρική (Οστρογότθοι, Βησιγότθοι, Βάνδαλοι). Οι πόλεμοι ωστόσο εξάντλησαν οικονομικά το κράτος, με αποτέλεσμα οι διάδοχοι του Ιουστινιανού να χάσουν γρήγορα τα εδάφη αυτά. Έτσι η αυτοκρατορία περιορίστηκε στο ανατολικό τμήμα της.

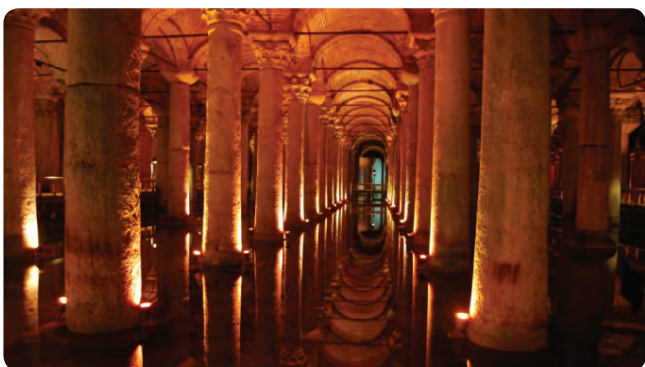
Στο εσωτερικό του κράτους, ο Ιουστινιανός στόχευε στην ενότητα με βάση το ορθόδοξο χριστιανικό δόγμα. Πήρε σκληρά μέτρα ενάντια στις πολυθεϊστικές λατρείες και έκλεισε τη φιλοσοφική σχολή της Αθήνας, που από τότε έγινε μια επαρχιακή πόλη της αυτοκρατορίας. Τότε ο Παρθενώνας, ο ναός του Ηφαίστου (Θησείο) και άλλοι αρχαίοι ναοί έγιναν χριστιανικοί.

Για να υπάρχει δικαιοσύνη και να λειτουργεί το κράτος αποτελεσματικά, συγκέντρωσε τους νόμους και έφτιαξε μια ενιαία νομοθεσία (δίκαιο). Οι παλαιότεροι νόμοι γράφτηκαν στα λατινικά, αλλά οι νέοι στα ελληνικά (Νεαρές). Σύμφωνα με το νέο δίκαιο, ο αυτοκράτορας αναγνωρίζεται πια ως ο εκλεκτός του Θεού και η εξουσία του είναι απόλυτη.

Τέλος, ο Ιουστινιανός έκανε πολλά δημόσια έργα κοινής ωφέλειας (οχυρώσεις, λουτρά, υδραγωγεία, κ.ά.) και κόσμησε τις πόλεις με μνημειώδεις εκκλησίες (π.χ. Αγία Σοφία Κωνσταντινούπολης).

Ο Ιουστινιανός Α' και αξιωματούχοι (ψηφιδωτό, 547, Αγ. Βιτάλιος, Ραβέννα). Ο αυτοκράτορας φορά στέμμα και είναι ο απόλυτος μονάρχης. Οι αξιωματούχοι διορίζονταν από τον αυτοκράτορα και ήταν «υπηρέτες» του. Γι' αυτό και η βυζαντινή διοίκηση θεωρείται ιδιαίτερα συγκεντρωτική.

Στην Κωνσταντινούπολη σοβαρό θέμα ήταν η έλλειψη πόσιμου νερού. Για να αντιμετωπιστεί, κατασκευάστηκαν τεράστιες ανοικτές δεξαμενές και πολλές στεγασμένες. Πιο εντυπωσιακή απ' όλες ήταν η Βασιλική Κινστέρνα (δεξαμενή) του Ιουστινιανού, που αργότερα οι Οθωμανοί ονόμαζαν «δεξαμενή με τις χίλιες και μία κολόνες» (εικόνα).

Για να προστατευθεί η πρωτεύουσα από εχθρικές επιθέσεις, ο Θεοδοσίος Β΄ (401-450) έκτισε γιγαντιαία έργα οχύρωσης, χάρη στα οποία η Πόλη αντιμετώπισε με επιτυχία πολλές πολιορκίες γειτονικών λαών. Για τον ίδιο λόγο, πολλά κάστρα κτίστηκαν και στον ελλαδικό χώρο.

Μέτρα ενάντια στον πολυθεισμό
«Απαγορεύουμε κάθε διδασκαλία από αυτούς που έχουν την ίδια «τρέλα» με τους ασεβείς Έλληνες [τους οπαδούς των πολυθειστικών θρησκειών], για να μην... εκπαιδεύουν τους άθλιους μαθητές τους... ούτε να διαφθείρουν τις ψυχές αυτών που δήθεν εκπαιδεύουν. Και αυτοί [οι δάσκαλοι] να μην παίρνουν δημόσιο μισθό ούτε να μπορούν να πουν τη γνώμη τους ελεύθερα».

Ιουστινιάνειος Κώδικας,
Διάταγμα του Ιουστινιανού Α΄, έτος 529.

Με τον Ιππόδρομο συνδέεται η εξέγερση του 532, γνωστή ως Στάση του Νίκα, από το σύνθημα «Νίκα» που φώναζαν οι εξεγερμένοι. Την εξέγερση προκάλεσαν δύο αθλητικά σωματεία με πολιτική δύναμη («δήμοι»), οι Πράσινοι και οι Βένετοι (γαλάζιοι), που ξεσηκώθηκαν εναντίον του Ιουστινιανού για τα σκληρά οικονομικά μέτρα που είχε πάρει. Επικράτησε χάος στην πρωτεύουσα, με εμπρησμούς, σφαγές και λεηλασίες, που λίγο έλειψε να στοιχίσουν το θρόνο στον Ιουστινιανό. Τελικά, η επανάσταση καταπνίγηκε βίαια. Οι πηγές αναφέρουν ότι σφαγιάσθηκαν έως και 35.000 άνθρωποι.

Νεαρές στα ελληνικά
«...Και δε γράψαμε το νόμο στην πατροπαράδοτη γλώσσα (λατινική) αλλά σ' αυτή την κοινή, την ελληνική, ώστε να γίνει γνωστός σε όλους, αφού θα μπορούν να τον καταλάβουν εύκολα...».

Νεαρά 7.1 (του Ιουστινιανού).

β' ενότητα / Ο βυζαντινός κόσμος

Αν και είχε ταπεινή καταγωγή (ως ηθοποιός), η Θεοδώρα παντρεύτηκε τον Ιουστινιανό και έγινε αυτοκράτειρα. Γυναίκα με γοητεία, δυναμισμό και κρίση, αποδείχτηκε πολύτιμη σύμβουλος του αυτοκράτορα. Την κρίσιμη στιγμή, αυτή ήταν που έπεισε τον Ιουστινιανό να μην εγκαταλείψει το θρόνο και να αντιμετωπίσει τη Στάση του Νίκα.

«Πανδέκτης», ένα από τα βιβλία της ιουστινιάνειας νομοθεσίας (Φλωρεντία, Βιβλιοθήκη Λαυρέντιου των Μεδίκων). Ο πρώτος που κωδικοποίησε (στα λατινικά) τους παλιούς ρωμαϊκούς νόμους και τα νεότερα αυτοκρατορικά διατάγματα ήταν ο Θεοδόσιος Β΄ το 438 (Θεοδοσιανός Κώδικας). Τα νομοθετικά κείμενα αποτελούν πολύτιμη πηγή για τη μελέτη της βυζαντινής κοινωνίας.

Ο μοναχισμός

Για να επεκτείνει την επιρροή της αυτοκρατορίας, ο Ιουστινιανός δεν έκανε μόνο πολέμους, αλλά προσπάθησε να διαδώσει το χριστιανισμό σε γειτονικούς λαούς ιδρύοντας νέα μοναστήρια, όπως το μοναστήρι της Αγ. Αικατερίνης στο όρος Σινά (δεξιά).

Ο μοναχισμός εμφανίστηκε στην Αίγυπτο το δεύτερο μισό του 3ου αι. Οι μοναχοί ήταν χριστιανοί (άντρες και γυναίκες) που εγκατέλειπαν τον τόπο τους και πήγαιναν να ζήσουν σε απόμερα μέρη για να αφιερωθούν αποκλειστικά στη λατρεία του Θεού. Με τις δωρεές αυτοκρατόρων και άλλων πλούσιων ατόμων, δημιουργήθηκαν πολλά μοναστήρια σε διάφορες περιοχές και πόλεις της αυτοκρατορίας.

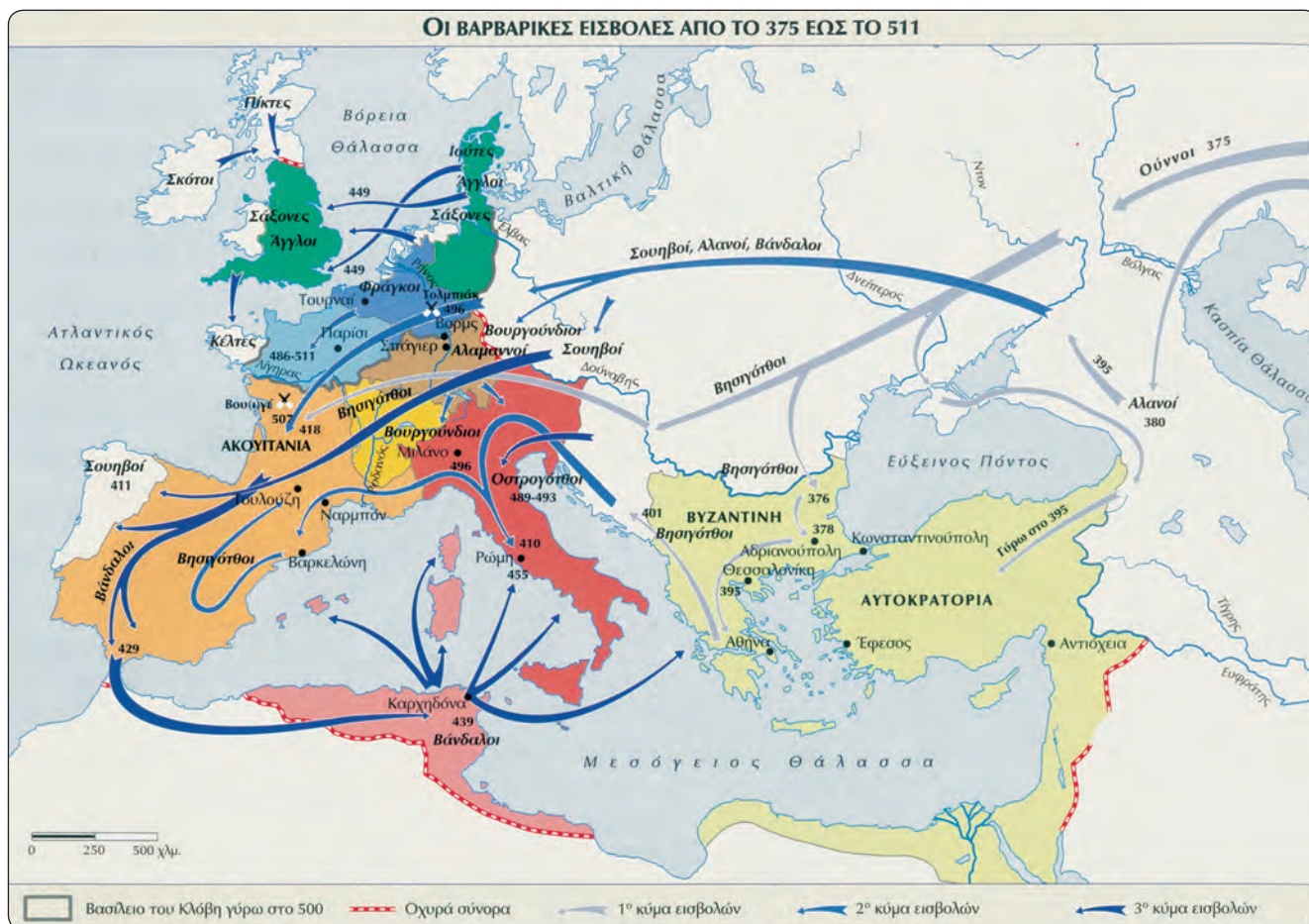

Η «Μετανάστευση των Λαών» και το τέλος του Δυτικού Ρωμαϊκού κράτους

Από τον 4ο αι. μ.Χ. και μετά διάφοροι λαοί (Γότθοι, Βάνδαλοι, **Ούννοι**, Σλάβοι, κ.ά.) που ζουν πέρα από τα βόρεια και βορειοανατολικά σύνορα της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας μεταναστεύουν και εγκαθίστανται νοτιότερα, άλλοτε ειρηνικά και άλλοτε με τη βία.

Το 395 το ρωμαϊκό κράτος απέκτησε δύο αυτοκράτορες (τους γιους του Θεοδοσίου Α') και χωρίστηκε στα δύο, σε δυτικό και ανατολικό τμήμα. Με τη μετανάστευση των λαών το δυτικό ρωμαϊκό κράτος έπαψε να υπάρχει και στη θέση του δημιουργήθηκαν μια σειρά από νέα βασίλεια. Το ανατολικό τμήμα αντιμετώπισε με επιτυχία τις εισβολές και εξελίχθηκε στη Βυζαντινή αυτοκρατορία.

Η ιστορική περίοδος που ξεκινάει με τη διάλυση του δυτικού ρωμαϊκού κράτους και τελειώνει τον 15ο αι., ονομάζεται **«Μεσαιώνας»**. Στον Μεσαίωνα περιλαμβάνεται και η βυζαντινή ιστορία, από το τέλος της βασιλείας του Ιουστινιανού έως την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς (1453).

Από τα μέσα του 4ου αι., οι γερμανικοί λαοί αρχίζουν να μεταναστεύουν σιγά-σιγά μέσα στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Η Θράκη, η Μακεδονία και η Θεσσαλία υπέστησαν μεγάλες καταστροφές από τις επιθέσεις των Γότθων και των Ούννων.

Λέξεις και ιστορία

Με την εξάπλωση του χριστιανισμού, οι όροι «Έλλην» και «εθνικός» σημαίνουν κυρίως τον ειδωλολάτρη ή τον μη χριστιανό.

e-στορία

Για τον Ιουστινιανό και την εποχή του: www.fhw.gr/chronos/projects/justinian/index.html

Διαβάζω

Ρόμπερτ Γκρέιβς, «Κόμης Βελισάριος» (ιστορικό μυθιστόρημα).

● B.3 ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Η Μεταμόρφωση του Χριστού, Μονή Σινά, μωσαϊκό ασπίδας (μέσα 6ου αι.). Εδώ οι μορφές αιωρούνται σε χρυσό βάθος. Δεν εικονίζεται ο πραγματικός χώρος στον οποίο βρίσκονται. Σημασία έχει το χριστιανικό μήνυμα.

Η βυζαντινή τέχνη ήταν κυρίως θρησκευτική. Σκοπός της ήταν να διδάξει τις χριστιανικές αρχές. Γι' αυτό, σε αντίθεση με την αρχαιότητα, οι βυζαντινοί τεχνίτες σπάνια υπέγραφαν τα έργα τους (τουλάχιστον μέχρι τον 13ο αι.). Οι εκκλησίες διακοσμούσαν με ψηφιδωτά, τοιχογραφίες, αλλά και φορητές ξύλινες εικόνες, ενώ χάθηκε το ενδιαφέρον για τη μεγάλη γλυπτική, καθώς θύμιζε το ειδωλολατρικό παρελθόν. Η βυζαντινή τέχνη δεν προσπάθησε να μιμηθεί την πραγματικότητα και παρουσίαζε τα πράγματα δισδιάστατα (χωρίς προοπτική). Είναι μια τέχνη γεμάτη συμβολισμούς που «μιλάει» καταρχήν στο μυαλό.

Οι ροτόντες ήταν ρωμαϊκά **μαυσωλεία**. Η Ροτόντα της Θεσσαλονίκης κτίστηκε ως μαυσωλείο του ρωμαίου αυτοκράτορα Γαλέριου. Αργότερα έγινε χριστιανική εκκλησία (του Αγ. Γεωργίου) και πιο μετά τζαμί.

Η Αχειροποίητος στη Θεσσαλονίκη, μέσα 5ου αι. Οι βασιλικές ήταν ρωμαϊκά κτίρια για δημόσιες συγκεντρώσεις (εμπόριο ή δικαστήρια). Με πρότυπο τις βασιλικές, κτίστηκαν οι πρώτες εκκλησίες. Στις χριστιανικές εκκλησίες η είσοδος βρίσκεται δυτικά ενώ το ιερό κοιτάει πάντοτε στην Ανατολή.

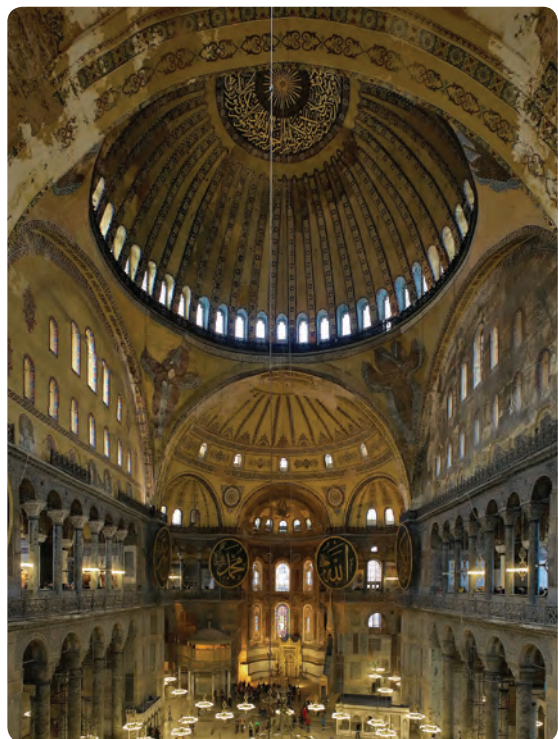
Η Αγία Σοφία της Κωνσταντινούπολης

Η μνημειώδης βασιλική με τρούλο της Αγίας Σοφίας (του Θεού) κτίστηκε στην Κωνσταντινούπολη επί Ιουστινιανού (532-537). Ο ίδιος ζήτησε να τη σχεδιάσουν οι διάσημοι τότε αρχιτέκτονες Ανθέμιος από τη Μίλητο και Ισίδωρος από τις Τράλλεις της Μικράς Ασίας. Η εκκλησία αυτή θεωρείται ένα από τα πιο σημαντικά μνημεία της παγκόσμιας αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και επηρέασε τη μορφή πολλών μεταγενέστερων βυζαντινών αλλά και αραβοϊσλαμικών κτισμάτων. Διακοσμήθηκε με μαρμάρινες κολώνες, πολύχρωμα μάρμαρα και πολλά ψηφιδωτά. Η Αγ. Σοφία είχε μεγάλη συμβολική αξία για τους ορθόδοξους χριστιανούς, καθώς εδώ γινόταν η στέψη του βυζαντινού αυτοκράτορα. Όταν κατέλαβαν την Κωνσταντινούπολη οι Οθωμανοί, έγινε τζαμί. Σήμερα είναι μουσείο.

Ο Ιουστινιανός προσφέρει στην Παναγία την εκκλησία της Αγ. Σοφίας και ο Κωνσταντίνος ο Μέγας την πόλη της Κωνσταντινούπολης (ψηφιδωτό, τέλος 10ου αι, Αγ. Σοφία.).

Στη μαρμάρινη κρήνη της Αγ. Σοφίας ήταν γραμμένη η (καρκινική) επιγραφή:
ΝΙΨΟΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ.

e-στορία

Μουσείο Αγ. Σοφίας (εικονική περιήγηση): www.360tr.com/34_istanbul/ayasofya/english/

Το εργαστήρι του ιστορικού

Η ιστορία στα χρόνια του Βυζαντίου

Τη βυζαντινή εποχή πολλοί αρχίζουν να γράφουν για χριστιανικά θέματα, όπως ο επίσκοπος Καισαρείας Ευσέβιος, ο οποίος στις αρχές του 4ου αι. έγραψε μια «Εκκλησιαστική Ιστορία» (από την εποχή του Χριστού μέχρι τις μέρες του). Επίσης, έγιναν πολύ δημοφιλείς και οι «Βίοι αγίων», που γράφονταν σε πιο απλή γλώσσα (ελληνική, λατινική, αρμενική κ.ά.) για να τονώσουν το θρησκευτικό αίσθημα του λαού. Παράλληλα όμως αρκετοί ιστορικοί συνεχίζουν να γράφουν για στρατιωτικά και πολιτικά θέματα της εποχής τους, κατά το πρότυπο των αρχαίων ιστορικών. Ένας από αυτούς είναι και ο ιστορικός Προκόπιος (περ. 500-565), ο οποίος δούλευε στην υπηρεσία του Ιουστινιανού και υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας σημαντικών γεγονότων της εποχής του. Μεταξύ άλλων έγραψε και:

Πέρι κτισμάτων

«Ο βασιλιάς, λοιπόν, χωρίς να υπολογίσει καθόλου τις τεράστιες δαπάνες με θέρμη στράφηκε προς την οικοδόμηση και κάλεσε όλους τους αρχιτέκτονες από όλη τη χώρα. Συνεργός στο ζήλο του βασιλιά ήταν ο Ανθέμιος από τις Τράλλεις, ο πιο διάσημος για τις γνώσεις του στην επιστήμη, τη λεγομένη μηχανική, όχι μόνο από τους σύγχρονούς του όλους, αλλά και από εκείνους που είχαν ζήσει πολύ πριν από αυτόν... Συνεργάτης του ήταν ένας άλλος μηχανικός, ο Ισίδωρος από τη Μίλητο, συνετός και κατάλληλος να υπηρετεί τον βασιλιά... (για την Αγία Σοφία)

...Όταν κάποιος έρχεται στο ιερό, για να προσευχηθεί, συνειδητοποιεί αμέσως ότι το έργο τούτο δεν έγινε τόσο τέλειο ούτε από τη δύναμη ούτε από την τέχνη των ανθρώπων, αλλά από θεϊκή επενέργεια».

Περί Κτισμάτων (μτφ. Σ. Κοκκίνου-Μαντά, Απ. Τζαφερόπουλος).

Απόκρυφη ιστορία

Τα *Ανέκδοτα ή Απόκρυφη Ιστορία* είναι ένα ιδιαίτερο κείμενο, στο οποίο ο Προκόπιος κατηγορεί και συκοφαντεί βαριά το αυτοκρατορικό ζεύγος Ιουστινιανού και Θεοδώρας. Έρχεται έτσι σε έντονη αντίθεση με τα άλλα έργα του που εγκωμίαζαν τα έργα και ημέρες του αυτοκράτορα. Ας δούμε πώς δικαιολογεί την αλλαγή της στάσης του:

«...ήταν αδύνατο να καταγραφούν οι πράξεις με τον πρέποντα τρόπο όσο οι αυτουργοί τους ήταν ακόμα στη ζωή, γιατί, αν με ανακάλυπταν, δεν θα μπορούσα να γλιτώσω από τον πιο οικτρό θάνατο και δεν μπορούσα να είμαι σίγουρος ούτε καν για την ασφάλεια των πιο στενών μου συγγενών...».

Ανέκδοτα ή Απόκρυφη Ιστορία, (μτφ. Αλόη Σιδέρη).

Οι Βυζαντινοί, ο κόσμος και τα «μυστικά» που ταξιδεύουν

Έως τον 6ο αι. στη Μεσόγειο δεν γνώριζαν πώς παράγεται το μετάξι. Σύμφωνα με τον Προκόπιο, το μυστικό έφεραν από την Κίνα κάποιοι μοναχοί στα χρόνια του Ιουστινιανού. Από τότε η παραγωγή μεταξωτών υφασμάτων έγινε μονοπώλιο του βυζαντινού κράτους.

«Εκείνον τον καιρό [π. 550]... ήλθαν ορισμένοι μοναχοί, που έμαθαν ότι ο Ιουστινιανός δεν ήθελε πλέον να αγοράζουν οι Ρωμαίοι μετάξι από τους Πέρσες... και του υποσχέθηκαν ότι θα του έδιναν τα υλικά για να παράγει το μετάξι... Ο αυτοκράτορας τους έκανε πολλές ερωτήσεις για το μυστικό. Οι μοναχοί απάντησαν ότι το μετάξι έβγαινε από κάποια σκουλήκια... [και ότι] τα κουκούλια από αυτά τα σκουλήκια έχουν αμέτρητα αβγά το καθένα. Και οι άνθρωποι μπορούν να τα διατηρήσουν αν τα σκεπάσουν με κοπριά. Και μετά, αν τα ζεστάνουν για όσο χρόνο χρειάζεται, μπορούν να παράγουν τα έντομα... Οι μοναχοί γύρισαν [στην Κίνα] και μετέφεραν τα αβγά στο Βυζάντιο... Και έτσι ξεκίνησε να παράγεται το μετάξι στη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία.»

Προκόπιος, Υπέρ των πολέμων, έτος 553.

Ιστορικός, πολίτευμα, κράτος, εξουσία. Συζητήστε τη σχέση τους.

● B.4 ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΛΛΟΥΣ ΛΑΟΥΣ

Πόλεμος και διπλωματία

Πόλεμος με τους Πέρσες

Από τις επιδρομές των γειτονικών λαών (Σλάβων, Αβάρων), μεγαλύτερος ήταν ο κίνδυνος των Περσών στην Ανατολή. Το περσικό Βασίλειο των Σασσανιδών είχε κατακτήσει τις ανατολικές επαρχίες της αυτοκρατορίας (Συρία, Παλαιστίνη, Αίγυπτος). Για να αποτρέψει τα χειρότερα, ο Ηράκλειος Α' (610–641) ως αυτοκράτορας-στρατηγός έκανε πολλές εκστρατείες και στο τέλος κατόρθωσε να πάρει πίσω μεγάλο μέρος από τα χαμένα εδάφη.

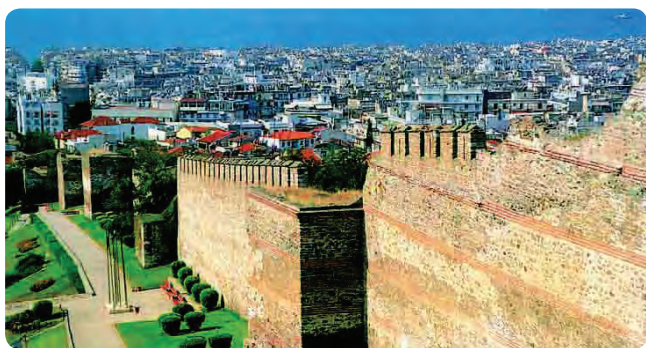
Την εποχή του Ηράκλειου, τα ελληνικά γίνονται επίσημη γλώσσα του κράτους, ενώ ο ίδιος δεν υπογράφει πια με τους λατινικούς ρωμαϊκούς τίτλους (Imperator Caesar, Augustus) αλλά ως «Βασιλεύς, πιστός εν Χριστώ» (τίτλο που υιοθέτησαν και οι επόμενοι βυζαντινοί αυτοκράτορες).

Ο Ηράκλειος ηγήθηκε προσωπικά του βυζαντινού στρατού εναντίον των Περσών. Επειδή οι Πέρσες είχαν πάρει τον Τίμιο Σταυρό, το ιερό σύμβολο των χριστιανών, οι εκστρατείες του Ηράκλειου είχαν έντονο θρησκευτικό χαρακτήρα. Μετά τη νίκη του, ο αυτοκράτορας ύψωσε πανηγυρικά και πάλι τον Τίμιο Σταυρό στην Ιερουσαλήμ.

Η στέψη του αυτοκράτορα από τον πατριάρχη. Η ύψωση του αυτοκράτορα στην ασίδα ήταν ρωμαϊκή συνήθεια.

Τα βυζαντινά τείχη της Θεσσαλονίκης.

Ψηφιδωτό από τον Αγ. Δημήτριο (μέσα 7ου αι.). Το 597 Σλάβοι και **Άβαροι** πολιορκήσαν τη Θεσσαλονίκη αλλά δεν την κατέλαβαν. Οι κάτοικοι πίστεψαν ότι σώθηκαν από θαύμα που έκανε ο Αγ. Δημήτριος, σήμερα προστάτης άγιος της Θεσσαλονίκης. Κάτι ανάλογο συνέβη και όσο ο Ηράκλειος ήταν στην Ανατολή. Οι Πέρσες, με τη βοήθεια των Αβάρων και των Σλάβων, πολιορκήσαν την Κωνσταντινούπολη, αλλά ο Πατριάρχης οργάνωσε τους κατοίκους και όλοι μαζί τους απώθησαν. Μετά τη νίκη έψαλαν ένα ευχαριστήριο ύμνο προς την Παναγία που πίστεψαν ότι τους βοήθησε («Ακάθιστος Ύμνος»).

Διπλωματία και ιεραποστολές

Οι σχέσεις των Βυζαντινών με τους άλλους λαούς δεν ήταν πάντα εχθρικές. Εξάλλου οι πόλεμοι ήταν πολύ δαπανηροί και όχι πάντα επιτυχείς. Η διπλωματία ήταν ίσως το καλύτερο όπλο που διέθεταν οι βυζαντινοί αυτοκράτορες για να αποκτούν συμμάχους και να επεκτείνουν τη σφαίρα επιρροής της αυτοκρατορίας. Δίπλα στον αυτοκράτορα υπήρχαν αξιωματούχοι που ασχολούνταν με την εξωτερική πολιτική του κράτους και που φρόντιζαν να μαθαίνουν τι γίνεται στα άλλα κράτη (από κατασκόπους, εμπόρους ή μισθοφόρους). Τα μέσα της διπλωματίας ήταν πολλά και διάφορα: προσφορά χρημάτων, δώρων και τίτλων ευγενείας σε ξένους ηγεμόνες, εμπορικές συμφωνίες, βασιλικοί γάμοι. Κυρίως όμως οι αυτοκράτορες φρόντιζαν να προσκαλούν τους ξένους ηγεμόνες και να καταπλήσσουν τις πρεσβείες τους με την πολυτέλεια του παλατιού, αλλά και την οικονομική και πνευματική ζωή της Κωνσταντινούπολης.

Τον 9ο και 10ο αι., οι βυζαντινοί αυτοκράτορες (της «μακεδονικής δυναστείας») θα κατορθώσουν με τον προσπλιτισμό και τις ιεραποστολές να εκχριστιανίσουν πολλούς γειτονικούς λαούς (Σλάβους, Βούλγαρους, Ρώσους) και έτσι να ενισχύσουν σημαντικά το διεθνές κύρος του Βυζαντίου.

Οι Σλάβοι

Από τα μέσα περίπου του 6ου αι. οι Σλάβοι, εγκατεστημένοι αρχικά πάνω από τον Δούναβη, άρχισαν επιδρομές στη Βαλκανική. Πολλοί εγκαταστάθηκαν στον ελλαδικό χώρο και σταδιακά ενσωματώθηκαν στον βυζαντινό κόσμο. Στη βόρεια Βαλκανική ωστόσο οι Σλάβοι οργάνωσαν τα δικά τους κράτη. Το 862 ο σλάβος ηγεμόνας Ρατισλάβος της Μοραβίας ζήτησε από τον βυζαντινό αυτοκράτορα να στείλει ιεραπόστολους στη χώρα του για να διδάξουν τον χριστιανισμό. Τότε στάλθηκαν οι αδελφοί Κύριλλος και Μεθόδιος, δύο μορφωμένοι καλόγεροι, οι οποίοι και επινόησαν ένα νέο αλφάβητο, με βάση το ελληνικό, για να γράψουν τα εκκλησιαστικά κείμενα στη σλαβική γλώσσα. Σε αυτό το αλφάβητο στηρίζεται η σημερινή κυριλλική γραφή, την οποία χρησιμοποιούν πολλοί λαοί των Βαλκανίων και της ανατολικής Ευρώπης.

Ο Κύριλλος και ο Μεθόδιος (μνημείο στα Σκόπια).

Οι Σλάβοι στα μάτια ενός βυζαντινού

«Αυτές οι φυλές δεν υπακούουν στην κυριαρχία ενός μόνον ανδρός, αλλά... αποφασίζουν από κοινού για τα συμφέροντα και τα δύσκολα ζητήματα... Μερικοί δεν φορούν χιτώνα ή πανωφόρι, αλλά μόνο παντελόνια ως τη μέση τους και έτσι [ημίγυμνοι] ρίχνονται εναντίον των εχθρών. Μιλούν μία και μοναδική, εντελώς βάρβαρη γλώσσα και... είναι όλοι τους εξαιρετικά ψηλοί και δυνατοί. Όσο αφορά το χρώμα του δέρματος και των μαλλιών, δεν είναι εντελώς λευκοί και ξανθοί ή μελαμψοί αλλά όλοι τους κοκκινωποί.»

Προκόπιος, Υπέρ των πολέμων, 7.14.

Λέξεις και ιστορία

Λέξεις σλαβικής προέλευσης: κοτέτσι, βελέντζα, βίτσα, βάβω ...

Τοιχογραφίες από την εκκλησία στη Μπογιάννα (13ος αι., Βουλγαρία). Εικονίζονται οι δωρητές της εκκλησίας.

Οι Βούλγαροι

Οι Βούλγαροι ήταν λαός ασιατικής καταγωγής. Αφού νίκησαν τα βυζαντινά στρατεύματα, ίδρυσαν το 681 ανεξάρτητο κράτος. Για μεγάλο διάστημα είχαν ειρηνικές σχέσεις με το Βυζάντιο και εκχριστιανίστηκαν. Στα τέλη του 9ου και τον 10ο αι. όμως οι Βυζαντινοί πολέμησαν με δύο σημαντικούς ηγεμόνες των Βουλγάρων: πρώτα με τον Συμεών (865-927), που είχε βυζαντινή παιδεία, αλλά φιλοδοξούσε να πάρει την ηγεμονία των Βαλκανίων, και αργότερα με τον Σαμουήλ (980-1014). Ο αγώνας με τον Σαμουήλ ήταν μακρύς και δύσκολος, αλλά το 1014 ο βυζαντινός αυτοκράτορας Βασίλειος Β΄ νίκησε ολοκληρωτικά τους Βούλγαρους στη θέση Κλειδί (σημερινό Σιδηρόκαστρο).

1. Ο Βασίλειος Β΄ (958-1025) ονομάστηκε «Βουλγαροκτόνος», γιατί λέγεται ότι, όταν νίκησε τον στρατό του Σαμουήλ στο Κλειδί, τύφλωσε του περισσότερους αιχμαλώτους, αφήνοντας μονόφθαλμο μόνο έναν κάθε 100 για να οδηγήσει τους υπόλοιπους στον Σαμουήλ (μικρογραφία σε ψαλτήριο, Βενετία).

2. Ο βούλγαρος τσάρος Συμεών είχε δώσει στον εαυτό του τον τίτλο «βασιλιάς των Ρωμαίων και Βουλγάρων». Το 913 οργάνωσε εκστρατεία ενάντια στην Κωνσταντινούπολη. Στην εικόνα, ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νικόλαος Μυστικός, που εκπροσωπούσε τον αυτοκράτορα, σε συνομιλίες με τον βούλγαρο τσάρο Συμεών (χειρόγραφο 14ου αι., Αποστολική Βιβλιοθήκη Βατικανού).

Η επίσκεψη στην Κωνσταντινούπολη της χριστιανής Όλγας, μητέρας του Ρώσου ηγεμόνα Σβιατοσλάβ (10ος αι.) (μικρογραφία από το Χρονικό του Ιωάννη Σκυλίτζη, τέλη 12ου-αρχές 13ου αι.).

Ο αρχαιολογικός χώρος στη Χερσώνα (Κριμαία), όπου βαπτίστηκε χριστιανός ο ηγεμόνας των Ρως Βλαδίσμηρος Α΄ ο Μέγας.

Οι Ρως

Τον 9ο αι. οι Βάραγγοι ή Ρως, σκανδιναβικό φύλο, κατακτούν πολλές περιοχές στη σημερινή Ρωσία και Ουκρανία. Εκεί αναμειγνύονται με τους Σλάβους, παίρνουν τη γλώσσα τους και ιδρύουν το Βασίλειο των Ρως (ή του Κιέβου). Μετά από δύο αποτυχημένες επιθέσεις στην Κωνσταντινούπολη, συνάπτουν εμπορικές συνθήκες με το Βυζάντιο. Τον 10ο αι. ο ηγεμόνας των Ρως Βλαδίσμηρος εκχριστιανίζει τους υπηκόους του και παντρεύεται την αδελφή του βυζαντινού αυτοκράτορα Βασίλειου Β΄, Άννα. Η κοινωνική οργάνωση, η τέχνη, ο πολιτισμός των Ρως επηρεάστηκε βαθιά από τον βυζαντινό.

Οι «ρωμαίοι αυτοκράτορες» της Δύσης

Τον 8ο αι. η ιταλική χερσόνησος είναι στα χέρια των Λομβαρδών. Περικυκλωμένος, ο Πάπας στη Ρώμη στρέφεται για βοήθεια στον ηγεμόνα των Φράγκων Καρλομάγνο, τον οποίο μάλιστα στέφει το 800 αυτοκράτορα του Ρωμαϊκού κράτους. Το γεγονός αυτό υπήρξε αφετηρία πολύχρονης διαμάχης της Δύσης με τους βυζαντινούς αυτοκράτορες, οι οποίοι θεωρούσαν τους εαυτούς τους ως τους μόνους νόμιμους κληρονόμους της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Έτσι και το 962, όταν ο Πάπας έστεψε και πάλι αυτοκράτορα των Ρωμαίων τον γερμανό ηγεμόνα Όθωνα Α΄, οι βυζαντινοί αυτοκράτορες δεν αναγνώρισαν αρχικά τον τίτλο του. Τελικά όμως δέχτηκαν τη νέα πραγματικότητα και ανέπτυξαν διπλωματικές σχέσεις με τα νέα κράτη της Δύσης.

1. Κάρολος ο Μέγας (Καρλομάγνος, 747-814), ηγεμόνας των Φράγκων (ταπισερί, 15ος αι.).

2. Ο Χριστός στέφει τον Όθωνα Β΄ και τη σύζυγό του Θεοφανώ. Ο Όθωνας Β΄, διάδοχος του Όθωνα Α΄, παντρεύτηκε τη Θεοφανώ, ανιψιά του βυζαντινού αυτοκράτορα Τσιμισκή (969-976), (πλακίδιο από ελεφαντοστό, 10ος αι.).

Γνωρίζετε σύγχρονα κράτη στα Βαλκάνια και την Ευρώπη που έλκουν την καταγωγή τους από τους λαούς και τα φύλα για τα οποία μιλήσαμε παραπάνω;

Ο Μωάμεθ, σε ηλικία 40 ετών, οραματίστηκε τον Γαβριήλ, ο οποίος του φανέρωσε ότι θα ήταν «ο απεσταλμένος του Θεού» (ιρανικό χειρόγραφο *Jami' al-Tawarikh*, 14ος αι.).

Οι Άραβες και το ισλάμ

Γύρω στο 610 ο Μωάμεθ, ένας έμπορος από τη Μέκκα που ταξίδευε και είχε γνωρίσει χριστιανούς και Εβραίους, κηρύττει μια νέα μονοθεϊστική θρησκεία, το ισλάμ. Το ισλάμ ενώνει τις αραβικές φυλές σε ένα κράτος, που μέσα σε 100 περίπου χρόνια γίνεται μια μεγάλη αυτοκρατορία, από την Ιβηρική χερσόνησο μέχρι την κεντρική Ασία.

Στο κράτος των Αράβων (Χαλιφάτο) ζούσαν πολλοί λαοί, με διαφορετικές γλώσσες και θρησκείες, αλλά η κοινωνία και η πολιτική βασιζόταν στο ισλάμ, ενώ σιγά-σιγά το αραβικό αλφάβητο εξαπλώθηκε σε όλον τον αραβοϊσλαμικό κόσμο. Το 10ο αι. το Χαλιφάτο χωρίστηκε σε πολλά ακμαία μουσουλμανικά κράτη.

Με το εμπόριο οι Άραβες γνώρισαν τους Ινδούς και τους Κινέζους. Έφεραν στη Μεσόγειο νέες καλλιέργειες (ρύζι, μελιτζάνα κ.ά.) και το χαρτί (κινεζική εφεύρεση). Στις πόλεις τους ίδρυσαν βιβλιοθήκες και πανεπιστήμια και ανέπτυξαν ιδιαίτερα τα γράμματα, τις τέχνες και τις επιστήμες (αστρονομία, μαθηματικά, ιατρική, χημεία κ.ά.). Οι Άραβες διαμόρφωσαν τους αριθμούς που χρησιμοποιούμε σήμερα. Αυτοί επίσης διέσωσαν μεγάλο μέρος της αρχαίας κληρονομιάς, αφού μετέφρασαν στα αραβικά και ισπανικά αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους, ποιητές και ιστορικούς.

Οι Άραβες ως σωτήρες

Ένας μονοφυσίτης γράφει για την αντίθεση ανάμεσα στους μονοφυσίτες και τη βυζαντινή διοίκηση στη Συρία (την εποχή του Ηράκλειου Α').

«...ο Θεός της εκδίκησης, που μόνο αυτός είναι παντοδύναμος... είδε τη σκληρότητα των Ρωμαίων, που σ' όλη τους τη χώρα λεηλατούσαν σκληρά τις εκκλησίες μας και τα μοναστήρια μας και μας καταδίκασαν χωρίς έλεος, και έφερε από τον Νότο τους γιους του Ισμαήλ (τους Άραβες μουσουλμάνους), για να μας απελευθερώσουν από τα χέρια των Ρωμαίων..., από την κακία, την οργή και το σκληρό φανατισμό εναντίον μας».

Μιχαήλ ο Σύρος, Χρονογραφία, 12ος αι.

Πολλοί χριστιανοί στις ανατολικές επαρχίες του βυζαντινού κράτους ήταν μονοφυσίτες (δηλαδή αιρετικοί για την ορθόδοξη Εκκλησία) και δεν αντιστάθηκαν στους Άραβες. Διαβάστε το δεύτερο απόσπασμα και εξηγήστε γιατί συνέβη αυτό.

Οι Άραβες πολιορκήσαν δυο φορές την Κωνσταντινούπολη. Οι Βυζαντινοί σώθηκαν χάρη σ' ένα νέο όπλο, το υγρό πυρ (κάποιο εύφλεκτο υγρό που εκτοξευόταν από σωλήνες), το οποίο λέγεται ότι ανακάλυψε ο σύριος μηχανικός Καλλίνικος.

Πρεσβεία του αυτοκράτορα Θεόφιλου πηγαίνει στον Αλ Μαμούν (Χρονικό Ιωάννη Σκυλίτζη, τέλη 12ου-αρχές 13ου αι.). Ο Θεόφιλος (829-842) είχε στενές σχέσεις με το Χαλιφάτο των Αββασιδών. Ο χαλίφης Αλ Μαμούν (813-833) του ζήτησε να στείλει στη Βαγδάτη βυζαντινούς σοφούς.

Από τα πιο σπουδαία αραβικά τζαμιά είναι το Τέμενος του Βράχου στην Ιερουσαλήμ, το οποίο έχει πολλές επιδράσεις από τη βυζαντινή τέχνη (τέλη 7ου αι.).

Παλάτι στο κάστρο της Αλάμπρα (Ισπανία), με τη φυτική και γεωμετρική διακόσμηση της ισλαμικής τέχνης.

Το μεγάλο τέμενος (τζαμί) της Δαμασκού συνδυάζει στοιχεία της ρωμαϊκής, της βυζαντινής και της ισλαμικής τέχνης. Τα ψηφιδωτά του κατασκεύασαν Κωνσταντινουπολίτες τεχνίτες (τον 8ο αι.). Στην αναπαράσταση του τζαμιού δεν υπάρχουν άνθρωποι ή ζώα, γιατί το ισλάμ απαγορεύει να εικονίζονται πρόσωπα σε χώρους ή κείμενα σχετικά με τη θρησκεία.

Λέξεις και ιστορία

Λέξεις αραβικής προέλευσης: Ζενίθ, ναδύρ, τζίφρα, ταρίφα, αλκοόλ, σιρόπι, άλγεβρα, αλχημεία, τσεκ.

Τα ακριτικά τραγούδια

Τα ακριτικά τραγούδια μιλούν για τους Ακρίτες. Εξυμνούν τη ζωή και τα κατορθώματά τους εναντίον των Αράβων, παρουσιάζοντάς τους να έχουν σχεδόν υπερφυσικές δυνάμεις. Είναι γραμμένα σε απλή γλώσσα, αυτή που μιλούσαν καθημερινά οι ελληνόφωνοι κάτοικοι στο βυζαντινό κράτος («δημώδη»). Ο πιο γνωστός ακρίτας είναι ο Βασίλειος ο Διγενής. Ονομάστηκε έτσι εξαιτίας της διπλής καταγωγής του (από μητέρα βυζαντινή και πατέρα άραβα). Γνωστό έργο είναι το έπος του Βασίλειου Διγενή Ακρίτα, γραμμένο λίγο πριν από τα μέσα του 11ου αιώνα. Ο θρύλος του Διγενή Ακρίτα αποτέλεσε αγαπητό θέμα μεταγενέστερων δημοτικών τραγουδιών.

*Ο Διγενής ψυχομαχεί κι η γη τονε τρομάσσει
βροντά κι αστράφτει ο ουρανός και σειέτ' ο
απάνω κόσμος,
κι ο κάτω κόσμος άνοιξε και τρίζουν τα
θεμέλια,
κι η πλάκα τον ανατριχιά πώς θα τότε
σκεπάσει,
πώς θα σκεπάσει τον αητό, τση γης τον
αντρειωμένο.
Σπίτι δεν τον εσκέπαζε, σπήλιο δεν τον
εχώρει,
τα όρη εδιασκέλιζε, βουνού κορφές επήδα,
...
Ζηλεύει ο Χάρος, με χωσιά μακρά τότε
βιγλίζει,
κ' ελάβωσέ του την καρδιά και την ψυχή του
πήρε.*

Δημοτικό τραγούδι.

Βυζαντινά λαϊκά όργανα (Μονή Βαρλάμ, Μετέωρα, 16ος αι.)

Η βυζαντινή μουσική

Η βυζαντινή μουσική ήταν εκκλησιαστική και κοσμική. Σπουδαίοι βυζαντινοί μελωδοί, υμνογράφοι και ποιητές ήταν ο Ρωμανός ο Μελωδός, ο Ανδρέας ο Κρησ, ο Ιωάννης Δαμασκηνός, αλλά και η Κασσιανή, μία από τις ελάχιστες γυναίκες που ασχολήθηκε με την ποίηση. Σήμερα στις εκκλησίες ψάλλονται ακόμη βυζαντινοί εκκλησιαστικοί ύμνοι. Τα κοσμικά τραγούδια των Βυζαντινών πέρασαν προφορικά στη δημοτική ποίηση.

● Β.6 Η ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑ (726-843)

Τον 8ο αι. ξεσπάει μια θρησκευτική διαμάχη που προκαλεί μεγάλη κοινωνική και πολιτική αναστάτωση για πολλά χρόνια (726-843). Η βυζαντινή κοινωνία χωρίζεται σε δύο παρατάξεις: τους εικονολάτρες (εικονόφιλους) και τους εικονομάχους. Οι πρώτοι δέχονται την απεικόνιση ιερών προσώπων και τη λατρεία των εικόνων, ενώ οι δεύτεροι όχι. Ορισμένοι αυτοκράτορες υποστηρίζουν τους εικονομάχους και διώκουν τους εικονολάτρες.

Για να λυθεί το ζήτημα χρειάστηκε να γίνουν δύο Οικουμενικές Σύνοδοι (787, 843). Σ' αυτές αποφασίστηκε ότι οι χριστιανοί μπορούν να προσκυνούν τα πρόσωπα που εικονίζονται και όχι την ίδια την εικόνα.

Μετά την Εικονομαχία οι βυζαντινοί αυτοκράτορες και πολλοί αξιωματούχοι ίδρυσαν νέα μοναστήρια και έκαναν πολλές δωρεές σ' αυτά. Έτσι τα μοναστήρια αύξησαν την περιουσία τους και άκμασαν ξανά.

Ένας εικονομάχος αυτοκράτορας

«Οι εικόνες είναι σαν τα είδωλα. Και άρα αυτοί που τις προσκυνούν είναι ειδωλολάτρες. Όμως δεν πρέπει να προσκυνούμε κατασκευάσματα των ανθρώπινων χεριών και κάθε είδους είδωλο.»

Επιστολή του αυτοκράτορα Λέοντα Γ΄ στον πάπα Γρηγόριο Β΄, πρώτο μισό 8ου αι.

Επιχειρήματα εικονολατρών

«Και εφόσον προσκυνώ την εικόνα του σταυρού που κατασκευάζεται από οποιοδήποτε υλικό, πώς να μην προσκυνήσω την εικόνα του Χριστού που κατέστησε σωτήριο τον σταυρό; Ότι δεν προσκυνώ την ύλη είναι φανερό, διότι, αν καταστραφεί το εκτύπωμα ενός σταυρού που είναι κατασκευασμένος από ξύλο, παραδίδω το ξύλο στη φωτιά. Το ίδιο συμβαίνει και με το ξύλο των εικονισμάτων, όταν αυτά καταστραφούν.»

Ιωάννης Δαμασκηνός, Περί εικόνων (λόγος δεύτερος).

Ο εικονομαχικός σταυρός στην Αγ. Σοφία Θεσσαλονίκης (8ος αι.). Δεξιά, εικονομάχοι καλύπτουν με ασβέστη εικόνα του Χριστού (ψαλτήριο Χλουντόφ, π. 830). Κατά τη διάρκεια της εικονομαχίας απαγορεύτηκε η παράσταση θείων προσώπων μέσα στις εκκλησίες. Πολλές εικόνες καταστράφηκαν και οι εκκλησίες διακοσμήθηκαν με συμβολικά, φυτικά και άλλα ανεικονικά θέματα. Μετά τη νίκη των εικονολατρών, ήρθε η ώρα των εικονομαχικών κειμένων να καταστραφούν.

Η Ειρήνη η Αθηναία (περ. 760-803) έγινε αυτοκράτειρα όσο ο νόμιμος αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ΣΤ΄ ήταν ανήλικος. Συγκάλεσε την Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδο της Νίκαιας (787) για να τερματίσει την εικονομαχική έριδα.

Ιδιαίτερα φιλόδοξη, δεν δίστασε να συλλάβει και να τυφλώσει το γιο της προκειμένου να κρατήσει το θρόνο.

1. Το μοναστήρι της Παναγίας Χοζοβιώτισσας στην Αμοργό.

2. Τα Μετέωρα είναι τεράστιοι βράχοι που υψώνονται στον θεσσαλικό κάμπο της Καλαμπάκας. Σε αυτές τις απόμερες κορυφές έφτασαν τον 11ο αι. οι πρώτοι ασκητές για να απομονωθούν και να προσευχηθούν. Το σπουδαιότερο μοναστήρι χτίστηκε από τον Αθανάσιο τον Μετεωρίτη αργότερα, τον 14ο αι. Από τα τριάντα μοναστήρια που υπήρξαν ιστορικά σήμερα λειτουργούν μόνο έξι, αλλά περιλαμβάνονται στον κατάλογο μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς.

Στα τέλη του 10ου αι. ο Νικηφόρος Φωκάς έδωσε στον Αθανάσιο Αθωνίτη μέρος από τα λάφυρα που κέρδισε από την ανακατάληψη της Κρήτης από τους Άραβες (το 960), για να ιδρύσει μοναστήρι στη χερσόνησο του Άθωνα. Έτσι χτίστηκε η Μονή Μεγίστης Λαύρας. Αργότερα χτίστηκαν και άλλα μοναστήρια και δημιουργήθηκε η πολιτεία του Αγίου Όρους.

Τα βυζαντινά χειρόγραφα

Μέχρι να ανακαλυφθεί η τυπογραφία (περίπου 1450), τα βιβλία γράφονταν με το χέρι (χειρόγραφα) πάνω σε **πάπυρο** και **περγαμνή**. Μόνο από τον 12ο αι. άρχισε να χρησιμοποιείται και το χαρτί, που έφεραν οι Άραβες από τους Κινέζους. Το πιο διαδεδομένο βυζαντινό βιβλίο ήταν ο κώδικας, που έχει τη μορφή του σύγχρονου βιβλίου (με σελίδες ραμμένες στη μια άκρη).

Οι πολυτελείς κώδικες ήταν στολισμένοι με πολύτιμα υλικά (χρυσό, πετράδια κ.ά.) και το κείμενο συνόδευαν μικρές εικόνες. Τους κώδικες έγραφαν και εικονογραφούσαν ειδικοί γραφείς και τεχνίτες. Πολλοί από αυτούς ήταν μοναχοί. Τα μοναστήρια βοήθησαν σημαντικά στην καλλιέργεια των γραμμάτων και των τεχνών. Οι μοναχοί δεν έγραφαν μόνο θρησκευτικά κείμενα, αλλά αντέγραφαν και έργα της αρχαιότητας (Πλάτωνα, Αριστοτέλη, Όμηρο, τραγωδίες κ.ά.). Έτσι σώθηκαν πολλά αρχαία ελληνικά κείμενα ως σήμερα.

Εικονογραφημένο χειρόγραφο γραμμένο με κεφαλαία γράμματα. Εικονίζεται ο κατακλυσμός και η κιβωτός του Νώε. Τα πεζά (μικρά) γράμματα εμφανίστηκαν τον 9ο αι.

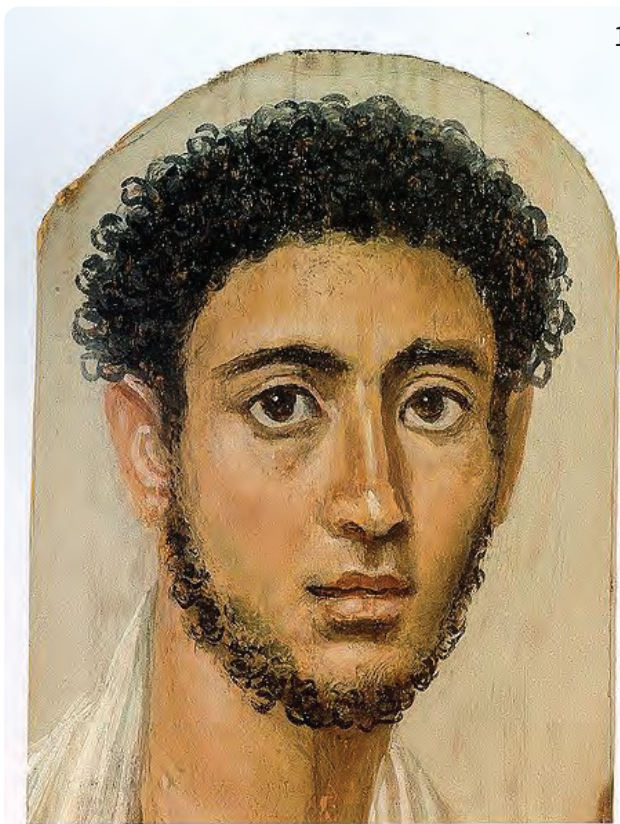
Α	Β	Γ
α	β	γ
Δ	Ε	
δ	ε	
Ζ	Η	
ζ	η	κα
Θ	Ι	Κ
θ	ι	κ
Λ	Μ	
λ	μ	μ
Ν	Ξ	Ο
ν	ξ	ο
Π	Ρ	Σ
π	ρ	σ
Τ	Υ	
τ	υ	
Φ	Χ	
φ	χ	
Ψ	Ω	
ψ	ω	∞

Ο ευαγγελιστής Λουκάς (Κώδικας 43, 10ος αι., Μονή Σταυρονικήτα, Άγιο Όρος). Στην εικόνα διακρίνεται ένας κώδικας, αλλά και ένα παλαιότερο είδος βιβλίου, ο κύλινδρος (σε αυτό οι σελίδες ήταν κολλημένες η μία δίπλα στην άλλη και τυλιγόταν σαν ρολό).

Οι βυζαντινές εικόνες

Οι Βυζαντινοί με τη λέξη «εικών» εννοούσαν οποιαδήποτε παράσταση του Χριστού, της Παναγίας, ενός αγίου ή ενός γεγονότος θρησκευτικής ιστορίας (ζωγραφισμένη ή ανάγλυφη). Σήμερα όμως εννοούμε βασικά μόνο τις φορητές θρησκευτικές εικόνες (συνήθως από ξύλο) που τοποθετούνταν στις εκκλησίες. Τέτοιου είδους εικόνες εμφανίστηκαν ήδη από τον 6ο αι., αλλά η παραγωγή και η χρήση τους στις εκκλησίες αυξήθηκε σημαντικά από τον 12ο αι. και μετά.

1

2

1. Ρωμαϊκό πορτρέτο από την Αίγυπτο (αρχές 3ου αι., Φαγιούμ).

2. Ο Χριστός Παντοκράτωρ (6ος αι., Αγ. Αικατερίνη, Σινά). Πρότυπα της βυζαντινής εικόνας ήταν τα ρωμαϊκά πορτρέτα, όπως αυτά που βρέθηκαν στα νεκροταφεία της οάσης του Φαγιούμ στην Αίγυπτο. Σε αντίθεση με τις μεταγενέστερες, οι πρώιμες αυτές εικόνες είχαν έναν έντονο ρεαλισμό στην απόδοση των προσώπων.

1

2

1. Ο Ευαγγελισμός, φορητή εικόνα, Άγιος Κλήμης, Αχρίδα, 14ος αι.

2. Η Παναγία του Βλαδιμήρ στάλθηκε ως βασιλικό δώρο από την Κωνσταντινούπολη στη Ρωσία και επί αιώνες αποτέλεσε ιερό αντικείμενο του ρωσικού λαού (περ. 1130).

● B.7 ΟΙ «ΔΥΝΑΤΟΙ» ΚΑΙ ΟΙ ΑΔΥΝΑΜΟΙ

Από τα πρώτα βυζαντινά χρόνια υπάρχουν οι γαιοκτήμονες-αριστοκράτες και οι «ταπεινοί», δηλαδή οι μικροί αγρότες, οι επαγγελματίες της πόλης και οι εργάτες. Τον 8ο αι. η αυτοκρατορία βασίζεται στους μικρούς, ελεύθερους, αγρότες. Αυτοί δίνουν τους περισσότερους φόρους και αποτελούν τον στρατό (στα θέματα). Τον 9ο αι. όμως η αριστοκρατία της γης αποκτά ξανά μεγάλη δύναμη. Οι «δυνατοί», όπως λέγονται, αγοράζουν ή αρπάζουν με τη βία τη γη από τους αδύναμους αγρότες, που έτσι κι αλλιώς δυσκολεύονται να πληρώσουν τους κρατικούς φόρους. Ύστερα τους βάζουν να δουλεύουν για αυτούς (**πάροικοι**). Οι «δυνατοί» αλλά και οι αριστοκράτες αξιωματούχοι (στρατηγοί, διοικητές, θρησκευτικοί άρχοντες) προσπαθούν να κατακτήσουν την πολιτική εξουσία, ενώ το κράτος χάνει φόρους και στρατιώτες.

Οι αυτοκράτορες της λεγόμενης «μακεδονικής δυναστείας» (867–1057) αγωνίζονται με νέους νόμους να περιορίσουν τους δυνατούς. Ένα μέτρο που παίρνουν είναι και το «Αλληλέγγυο», το οποίο υποχρεώνει τους δυνατούς μιας κοινότητας να καταβάλλουν τους φόρους των οικονομικά αδυνάτων.

Μάταια όμως. Λίγο αργότερα οι νόμοι αυτοί σταδιακά καταργούνται και ως το τέλος το βυζαντινό κράτος κυβερνιέται από τις πιο ισχυρές αριστοκρατικές οικογένειες.

Η «μακεδονική αναγέννηση»

Την εποχή των Μακεδόνων αυτοκρατόρων, η αυτοκρατορία είναι και πάλι ακμαία και ισχυρή. Έχει αντιμετωπίσει τους Άραβες, έχει εκχριστιανίσει τους βαλκάνιους λαούς και έχει μεγαλώσει πολύ την έκτασή της. Οι πόλεις και το εμπόριο ακμάζουν. Στις πόλεις δημιουργείται η μεσαία τάξη των εμπόρων και επιχειρηματιών. Τα γράμματα και οι τέχνες ανθίζουν. Οργανώνεται και πάλι η ανώτερη εκπαίδευση. Οι λόγιοι μελετούν τα αρχαία κείμενα και συγκεντρώνουν σε εγκυκλοπαίδειες τις επιστημονικές γνώσεις της εποχής. Είναι η εποχή της «μακεδονικής αναγέννησης».

Τα μεταξωτά υφάσματα της Κωνσταντινούπολης ήταν φημισμένα και είχαν μεγάλη ζήτηση.

Οι νόμοι για τις συντεχνίες (συστήματα)

«1. Οι ιχθυοπράτες να διαμένουν στις μεγάλες καμάρες της πόλης πουλώντας τα ψάρια που έπιασαν φρέσκα...
2. Δεν επιτρέπεται στους πωλητές να παστώνουν ή να πωλούν ψάρια στους ξένους που τα μεταφέρουν στο εξωτερικό. Μόνο τα περισσευούμενα επιτρέπεται να παστωθούν, για να μη χαλάσουν.
3... Όσοι τολμούν να ενεργούν αντίθετα στις διατάξεις να εκδιώκονται από το σύστημα, αφού δαρθούν και κουρευτούν».

Επαρχικόν Βιβλίον 17.1-4.

Ένας φτωχός αγρότης

«Κάποιου φτωχού γεωργού, ενώ όργωνε το χωράφι του, έπεσε ξαφνικά κάτω το βόδι του και ψόφησε... άρχισε να λυπάται και να κλαίει και θρηνώντας με πόνο έλεγε προς το Θεό: "Κύριε τίποτα άλλο ποτέ μου δεν είχα παρά μόνο αυτό το ζευγάρι και μου το στέρησες και αυτό· πώς θα θρέψω τη γυναίκα μου και τα εννιά μικρά παιδιά μου; πώς θα πληρώσω τους φόρους στο βασιλιά; πώς θα ξεπληρώσω τα χρέη μου; Συ, βέβαια, Κύριε, ξέρεις ότι το βόδι το χρώσταγα και αυτό· δεν ξέρω τι να κάνω πια. Θα εγκαταλείψω το σπίτι μου και θα φύγω σε χώρα μακρινή, πριν το μάθουν οι δανειστές μου και πέσουν πάνω μου σαν τα άγρια θηρία"».

Βίος Όσιου Φιλάρετου 117.30 - 119.7.

Η Μακεδονική δυναστεία πήρε το όνομά της από τον ιδρυτή της Βασίλειο Α', ο οποίος καταγόταν από το θέμα της Μακεδονίας.

Το «αλληλέγγυο»

«... έβγαλε διαταγή οι εισφορές των φτωχών που είχαν καταστραφεί να πληρώνονται από τους δυνατούς».

Ιωάννης Σκυλίτζης, Σύνοψις Ιστοριών.

Το Σχίσμα του 1054

Από τα μέσα του 8ου αι. το μόνο Πατριαρχείο μέσα στη Βυζαντινή αυτοκρατορία είναι εκείνο της Κωνσταντινούπολης. Στη δυτική Ευρώπη, από τότε που δημιουργούνται τα βαρβαρικά βασίλεια, οι πάπες υποστηρίζουν τους ηγεμόνες τους και αυτονομούνται από τους βυζαντινούς αυτοκράτορες. Δημιουργείται έτσι ανταγωνισμός ανάμεσα στις δύο εκκλησίες για το ποιος θα ηγεμονεύσει στον χριστιανικό κόσμο. Διαφωνούν επίσης και για θρησκευτικά ζητήματα. Τελικά το 1054 γίνεται το Σχίσμα των Εκκλησιών. Η μία εκκλησία καταγγέλλει την άλλη ως αιρετική και διακόπτεται κάθε σχέση μεταξύ τους. Γι' αυτό και σήμερα υπάρχει η Ανατολική Ορθόδοξη και η Δυτική Καθολική Εκκλησία.

Η κοινωνία στα εικονογραφημένα χειρόγραφα

Γεωργοί που πληρώνονται για την εργασία τους.

Ένας δυνατός στην οικία του.

Φαρεύοντας στη θάλασσα. Δουλεύοντας στο υφαντουργείο. Στις πόλεις οι έμποροι και οι βιοτέχνες ήταν οργανωμένοι σε συντεχνίες (συστήματα). Η λειτουργία των συστημάτων στην Κωνσταντινούπολη καθοριζόταν από το «Επαρχικόν Βιβλίον» (συλλογή διατάξεων των αρχών του 10ου αι.).

Σχολείο πήγαιναν μόνο τα αγόρια. Τα σχολεία ήταν ιδιωτικά. Τα κορίτσια των πλούσιων οικογενειών μάθαιναν γράμματα στο σπίτι ή σε μοναστήρια. Τα πρώτα χρόνια του Βυζαντίου, η Κωνσταντινούπολη δεν είχε εκπαιδευτική παράδοση, όπως η Αθήνα ή η Αλεξάνδρεια. Γι' αυτό ο Θεοδόσιος ο Β' ίδρυσε το 425 το Πανδιδακτήριο (Πανεπιστήμιο). Τον 9ο αι. το Πανεπιστήμιο αναδιοργανώθηκε, ενώ τον 11ο ιδρύθηκε και το Διδασκαλείο των Νόμων ή Νομική Σχολή.

Η Δανηλιίδα ήταν από τις πλουσιότερες ιδιοκτήτριες γης τον 9ο αι. στην περιοχή της Πάτρας. Λέγεται ότι γοητεύτηκε από τον Βασίλειο Α' και ότι τον σήριξε οικονομικά για να γίνει αυτοκράτορας.

Οι βυζαντινές αυτοκράτειρες έπαιζαν σημαντικό ρόλο στα παρασκήνια της πολιτικής, ως σύζυγοι ή μητέρες των αυτοκρατόρων ή όταν δεν υπήρχαν άρρενες διάδοχοι. Τέσσερις αυτοκράτορες ανέβηκαν στο θρόνο ως σύζυγοι της Ζωής (1028–1052) και ένας ως θετός γιος της. Στην επιγραφή αναγραφόταν αρχικά το όνομα του προηγούμενου συζύγου της Ζωής, το οποίο διορθώθηκε αφού ανέβηκε στο θρόνο ο Κωνσταντίνος ο Μονομάχος (1042–1055) (ψηφιδωτό, 1044, Αγ. Σοφία, Κωνσταντινούπολη).

Τον 10ο και 11ο αι. πολλές βυζαντινές πόλεις άκμασαν (π.χ. Πάτρα, Θήβα, Αθήνα, Κόρινθος, Θεσσαλονίκη). Γενικά στον ελλαδικό χώρο υπήρξε οικονομική ανάπτυξη. Αυτό φαίνεται και από τις εκκλησίες και τα μοναστήρια που ιδρύθηκαν τότε, όπως η Μονή Δαφνίου στην Αθήνα (1), η Μονή του Οσίου Λουκά στη Βοιωτία (2), η Παναγία Χαλκέων στη Θεσσαλονίκη κ.ά. Πολλά από αυτά ήταν κοσμημένα με περίτεχνα ψηφιδωτά και τοιχογραφίες.

Η τέχνη του ψηφιδωτού

Ψηφιδωτό είναι η τέχνη της διακόσμησης επιφανειών με μικρές πέτρες (ψηφίδες) και υπήρχε ήδη από τα Ελληνιστικά και Ρωμαϊκά χρόνια. Στη βυζαντινή τέχνη χρησιμοποιήθηκε για να κοσμήσει δάπεδα (μωσαϊκά), καθώς και τοίχους εκκλησιών και πολυτελών κτιρίων (π.χ. στο Μεγάλο Παλάτι της Κωνσταντινούπολης). Η κατασκευή του κόστιζε ακριβά, γι' αυτό και το συναντάμε σε μνημεία που κτίστηκαν και διακοσμήθηκαν χάρη στη γενναιοδωρία αυτοκρατόρων και ανώτατων αξιωματούχων, ή σε πλούσια μοναστήρια (π.χ. ψηφιδωτά στις εκκλησίες της Ραβέννας ή στην Αγία Σοφία). Οι τεχνίτες της Κωνσταντινούπολης ήταν φημισμένοι και τους καλούσαν να διακοσμήσουν κτίρια και έξω από τη βυζαντινή αυτοκρατορία (π.χ. στο Μεγάλο Τζαμί της Δαμασκού και στο Τέμενος του Βράχου στα Ιεροσόλυμα).

1

2

1. Η Σταύρωση του Χριστού γιορτάζεται το Πάσχα (Μονή Δαφνίου, τέλη 11ου αι.).
2. Στον τρούλο εικονίζεται ο Χριστός Παντοκράτωρ (Μονή Δαφνίου, τέλη 11ου αι.).

1

2

1. Στην αψίδα εικονίζεται η Παναγία (Μονή Οσίου Λουκά, Βοιωτία, πρώτο μισό 11ου αι.).
2. Η Γέννηση του Χριστού ή αλλιώς, τα Χριστούγεννα (Μονή Οσίου Λουκά, πρώτο μισό 11ου αι.).

Βενετικά προνόμια

«Και παραχώρησε στους Βενετούς όλα τα εμπορικά καταστήματα που υπήρχαν από την παλιά εβραϊκή σκάλα μέχρι τη Βίγλα και όλες τις ενδιάμεσες σκάλες (αποβάθρες)... Αλλά το σπουδαιότερο απ' όλα, πως τους επέτρεψε το ελεύθερο εμπόριο σ' όλες τις περιοχές που βρίσκονταν στην εξουσία των Ρωμαίων, ώστε να εμπορεύονται άνετα και όπως ήθελαν, χωρίς να πληρώνουν ούτε ένα νόμισμα για δασμούς και άλλους φόρους...».

Άννα Κομνηνή, Αλεξιάς 6.10.

Ψηφιδωτό δαπέδου με χάρτη των Αγίων Τόπων (6ος αι., Ιορδανία, Μάνταμπα).

Ο Σαλάχ αλ Ντιν Γουσούφ Ιμπν Αγιούμπ (1138 – 1193) ή Σαλαντίν, σουλτάνος της Αιγύπτου και της Συρίας, κατάφερε να ενώσει τους μουσουλμάνους της Μέσης Ανατολής, από τον Ευφράτη ως την Αίγυπτο και να ανακαταλάβει την Ιερουσαλήμ από τους Σταυροφόρους.

Η πολιορκία της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους (μικρογραφία από γαλλικό χειρόγραφο, 15ος αι.). Οι Σταυροφορίες ενώξικίνησαν ως αντιπαράθεση ανάμεσα στη χριστιανική Δύση με τον μουσουλμανικό κόσμο, στη συνέχεια έφεραν αντιμέτωπους τους δύο χριστιανικούς κόσμους, εκείνον την Δύσης και αυτόν της βυζαντινής Ανατολής.

Η πόλη στα μάτια των σταυροφόρων

«Δεν μπορούσαν καθόλου να σκεφτούν πώς μπορεί να υπάρχει σ' όλον τον κόσμο μια τόσο πλούσια πόλη, όταν είδαν τα ψηλά τείχη και τους πλούσιους πύργους και τα πλούσια παλάτια και τις ψηλές εκκλησίες της, που ήταν τόσες πολλές που κανείς δεν θα το πίστευε, αν δεν το έβλεπε με τα μάτια του... Και μάθετε πως δεν υπήρξε άνθρωπος τόσο ασυγκίνητος που να μην ανατριχιάσει!».

Γοδεφρείδος Βιλλεαρδουίνος,
Η κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης,
(μτφ. Γ. Αντύπας).

«...Γίνεται γενικά δεκτό πως το Βυζάντιο παρουσίαζε πολύ έντονο θρησκευτικό – εκκλησιαστικό χαρακτήρα... Το Βυζάντιο δεν ήταν θρησκευτικότερο από τα άλλα σύγχρονά του χριστιανικά κράτη. Η κοινωνία του δεν ήταν περισσότερο φανατική ούτε προληπτική και δεισιδαίμονη από τις σύγχρονές του κοινωνίες, και οι θρησκευτικές αντιθέσεις ούτε συχνότερες ούτε σφοδρότερες από αυτές της Δύσης... Η κοινωνία του αντλεί από την πολιτιστική παράδοση της αρχαιότητας, ταυτόχρονα όμως εμπνέεται από το χριστιανικό πνεύμα και οδηγείται από τη χριστιανική ηθική. Η βυζαντινή κοινωνία είναι τυπική μεσαιωνική κοινωνία».

Ι. Καραγιαννόπουλος, Το βυζαντινό κράτος, σ. 401-403.

Βενετία, μια πόλη χωρίς γη. Μετά το 1204, οι Βενετοί απέκτησαν βάσεις στην Κωνσταντινούπολη, σημαντικά λιμάνια και αρκετά νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου. Η Κρήτη παρέμεινε βενετική κτήση από το 1211 έως το 1669 που την κατέκτησαν οι Οθωμανοί, τα δε Επτάνησα έως και το 1797, που τα απελευθέρωσαν οι Γάλλοι.

Το παλάτι των βυζαντινής οικογένειας των Παλαιολόγων. Η καστροπολιτεία του Μυστρά ή Μυζηθρά (5 χιλ. έξω από τη Σπάρτη) χτίστηκε από τον φράγκο άρχοντα Βιλλαρδουίνο το 1249. Το 1259, τόσο ο Μυστράς όσο και τα κάστρα της Μάνης και της Μονεμβασιάς πέρασαν στα χέρια των Βυζαντινών. Έτσι σταδιακά δημιουργήθηκε το βυζαντινό Δεσποτάτο του Μυστρά ή του Μορέως.

Το βενετσιάνικο κάστρο της Κέρκυρας (Ιόνιο Πέλαγος). Το νησί γνώρισε μεγάλη οικονομική ευημερία κατά τη διάρκεια της Βενετοκρατίας. Τον 19ο αι. πέρασε στην κυριαρχία των Γάλλων και αργότερα των Άγγλων. Το 1864 ενσωματώθηκε στο ελληνικό κράτος.

Η Μονεμβασία (νομός Λακωνίας) δημιουργήθηκε στα τέλη του 6ου αι. από ανθρώπους που αναζήτησαν εκεί καταφύγιο από τις επιδρομές των Σλάβων και Αβάρων. Από τον 10ο αι. η οχυρή αυτή πόλη έγινε σημαντικό εμπορικό κέντρο. Μετά το 1204, η πόλη αντιστάθηκε σθεναρά στους Φράγκους. Ύστερα από πολύμηνη πολιορκία, το 1248 ο Φράγκος άρχοντας Βιλλαρδουίνος αποδέχτηκε όλους τους όρους των κατοίκων και πήρε το Κάστρο.

Το «Κάστρο των Ιπποτών» στη Ρόδο. Το 1309 κατέλαβαν τα Δωδεκάνησα οι Ιππότες του Τάγματος του Αγίου Ιωάννη (στρατιωτική μονάδα της Καθολικής εκκλησίας). Οι Ιωαννίτες ιππότες κυβέρνησαν τα Δωδεκάνησα με έδρα τη Ρόδο. Τα χρόνια αυτά το νησί γνώρισε οικονομική και πνευματική ανάπτυξη.

e-στορία

Για τη Φραγκοκρατία στον ελλαδικό χώρο και τον Μυστρά: www.fhw.gr

Διαβάσω

«Οι Σταυροφορίες από τη σκοπιά των Αράβων», του Αμίν Μααλούφ.

Β.9 Η ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Το 1261 ο αυτοκράτορας της Νίκαιας Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος κατέλαβε ξανά την Κωνσταντινούπολη και στέφθηκε αυτοκράτορας της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Μιας αυτοκρατορίας όμως διασπασμένης (από εμφύλιες συγκρούσεις), κατεστραμμένης οικονομικά και περικυκλωμένης από πολύ ισχυρούς αντιπάλους. Οι πιο ισχυροί από όλους ήταν οι Οθωμανοί Τούρκοι, οι οποίοι τον 14ο αι. κατέκτησαν σχεδόν ολόκληρη τη Μικρά Ασία, πέρασαν σε ευρωπαϊκό έδαφος (Καλλίπολη, 1354) και τελικά υπέταξαν μεγάλο μέρος των Βαλκανίων.

Στα μέσα του 15ου αι. η Κωνσταντινούπολη βρίσκεται ανάμεσα σε οθωμανικά εδάφη και πληρώνει ήδη φόρο υποτέλειας στον σουλτάνο. Ο αυτοκράτορας ζητά βοήθεια από τον Πάπα για να αντιμετωπίσει τους Οθωμανούς. Εκείνος ζητά για αντάλλαγμα την Ένωση των Εκκλησιών και την αναγνώριση της Καθολικής εκκλησίας ως ανώτερης. Πολλοί ορθόδοξοι όμως αντιδρούν έντονα και έτσι δεν έρχεται βοήθεια από τη Δύση.

Τον Απρίλιο του 1453 φτάνει μπροστά στα τείχη της Κωνσταντινούπολης ο οθωμανικός στρατός του Μωάμεθ Β΄. Πολιορκεί την Πόλη για πολλές ημέρες και ζητά την παράδοση της από τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο ΙΑ΄ Παλαιολόγο. Ο αυτοκράτορας αρνείται και στις 29 Μαΐου 1453 οι Οθωμανοί στρατιώτες καταλαμβάνουν την Κωνσταντινούπολη και τη λεηλατούν τρεις ημέρες. Η Κωνσταντινούπολη γίνεται έτσι πρωτεύουσα μιας άλλης αυτοκρατορίας, της Οθωμανικής.

1

Οι Οθωμανοί Τούρκοι

Μετά τη διάλυση του κράτους των Σελτζούκων Τούρκων δημιουργήθηκαν πολλά μικρότερα κράτη. Ένα εξ αυτών ήταν και το Οθωμανικό, που πήρε το όνομά του από τον Οθμάν ή Οσμάν, τον πρώτο ηγεμόνα του (σουλτάνο). Τον 14ο αι. το Οθωμανικό κράτος ήταν πια πολύ ισχυρό, οικονομικά και στρατιωτικά. Οι Οθωμανοί ηγέτες έλεγαν ότι κάνουν έναν «ιερό πόλεμο» εναντίον των άλλων λαών για να διαδώσουν τη θρησκεία τους, το ισλάμ.

2

1. Η άλωση της Κωνσταντινούπολης από έναν γάλλο ζωγράφο (χειρόγραφο του 15ου αι., Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη).

2. Η άλωση της Πόλης από έναν μεταγενέστερο έλληνα λαϊκό ζωγράφο, τον Θεόφιλο (1870-1934).

Πως πήρε ο οθωμανός ηγεμόνας Ορχάν τη Νίκαια (1331)

«Οι [χριστιανοί της Νίκαιας] είχαν ταλαιπωρηθεί πολύ από την πείνα. Και [οι Οθωμανοί] δεν έκαναν καθόλου κακό στους άπιστους [χριστιανούς]... των χωριών, για να μη δίνουν τρόφιμα στους ανθρώπους που ήταν στα κάστρα. Ήρθαν στιγμές που [οι χριστιανοί αγρότες] πήγαν στον πόλεμο μαζί με τους μουσουλμάνους... “Κάντε συνθήκη μαζί μας πως δεν θα μας σκοτώσετε! Ας φύγουν αυτοί που θα φύγουν και ας μείνουν αυτοί που θα μείνουν. Ας σας παραδώσουμε το κάστρο». Ο Ορχάν... το δέχτηκε, επειδή, όπως λένε, η φιλανθρωπία είναι ο τελειότερος ιερός πόλεμος. Έβγαλαν το [βυζαντινό] άρχοντα από την πύλη... και μαζί του έφυγαν και οι άνθρωποί του. Οι κάτοικοι της πόλης... δεν έφυγαν.»

Γιασί Φακίχ, Χρονικό, 14ος αι.
(μτφ. Ε. Ζαχαριάδου).

Οι λόγοι για τους οποίους οι Οθωμανοί κατάφεραν να κατακτήσουν τη Μικρά Ασία και τα Βαλκάνια είναι πολλοί και όχι ένας. Ποιες πληροφορίες παίρνουμε από το παραπάνω απόσπασμα;

Μολονότι από τον 13ο μέχρι και τον 15ο αι. το βυζαντινό κράτος παρακμάζει, παρουσιάζει μια εντυπωσιακή καλλιτεχνική άνθηση. Κτίζονται πολλά νέα μοναστήρια ή άλλα παλιότερα ανακαινίζονται, και κοσμούνται με έργα ζωγραφικής και ψηφιδωτά. Τα περισσότερα κατασκευάζονται στην Κωνσταντινούπολη, τη Θεσσαλονίκη, το Άγιο Όρος και τον Μυστρά, αλλά και στα υπόλοιπα ορθόδοξα βαλκανικά κράτη που επηρεάστηκαν από τη βυζαντινή τέχνη. Τα πιο φημισμένα έργα από την εποχή των Παλαιολόγων είναι οι ζωγραφιές και τα ψηφιδωτά στη Μονή της Χώρας στην Κωνσταντινούπολη.

Την εποχή των Παλαιολόγων δεν αναπτύχθηκαν μόνο οι τέχνες, αλλά και τα γράμματα. Πολλοί λόγιοι διαβάζουν, αντιγράφουν και μιμούνται (στη γλώσσα και το ύφος) τους αρχαίους ιστορικούς, ποιητές, ρήτορες και φιλοσόφους. Οι περισσότεροι όμως προσπαθούσαν να συνδυάσουν τη χριστιανική με την αρχαία φιλοσοφία.

Ο Θεόδωρος ο Μετοχίτης που επανίδρυσε τη Μονή της Χώρας, ήταν πολιτικός αλλά και σημαντικός λόγιος. Δημιούργησε μια μεγάλη βιβλιοθήκη και έγραψε μια μελέτη για την αστρονομία. Στο ψηφιδωτό αυτό από τη Μονή της Χώρας εμφανίζεται να φοράει τουρμπάνι και ισλαμικό ένδυμα (καφτάνι), σύμφωνα με τη μόδα της εποχής. Ο Μετοχίτης, σε αντίθεση με άλλους βυζαντινούς λόγιους, δεν θεωρούσε τον βυζαντινό πολιτισμό ούτε μοναδικό ούτε ανώτερο από τους άλλους (ψηφιδωτό, Μονή της Χώρας, 1315–1320).

Βουλγαρικό και Σέρβικο Βασίλειο

Τον 13ο αι. δημιουργήθηκαν δύο ισχυρά κράτη στα Βαλκάνια, το Δεύτερο Βουλγάρικο Βασίλειο και το Σέρβικο Βασίλειο. Το Σέρβικο Βασίλειο έφτασε στη μεγαλύτερη έκταση και ακμή του με τον ηγεμόνα Στέφανο Δουσάν (1331–1355), ο οποίος προσπάθησε να φτιάξει μια νέα αυτοκρατορία στη θέση της παραπαίουσας βυζαντινής. Όταν πέθανε όμως η αυτοκρατορία του διασπάστηκε. Έτσι δεν υπήρχε πλέον δύναμη ισχυρή να σταματήσει την προέλαση των Οθωμανών.

Η Εισ Άδου Κάθοδος του Χριστού (Μονή της Χώρας, 1315-1321).

Βυζαντινές τοιχογραφίες

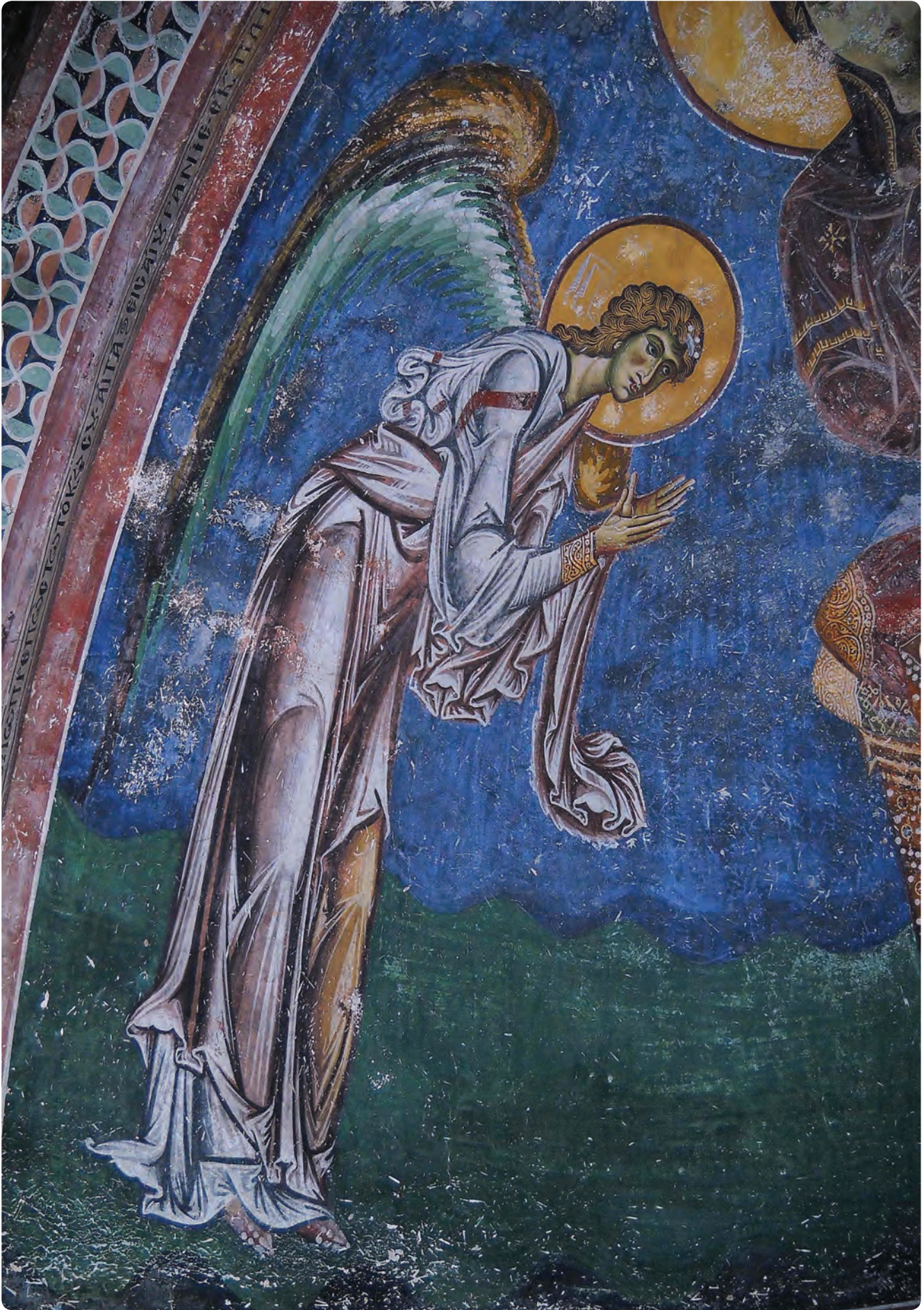
Η τέχνη της τοιχογραφίας υπήρχε από τα πρώτα βυζαντινά χρόνια. Με την τεχνική αυτή καλύπτονταν μεγάλες επιφάνειες μέσα σε λίγο χρόνο και με λιγοστά έξοδα. Από τον 12ο αι. και μετά, η πολυδάπανη τέχνη του ψηφιδωτού παρήκμασε και πλήθος βυζαντινών εκκλησιών διακοσμήθηκαν με τοιχογραφίες.

Τον 12ο αι. εμφανίζεται μια νέα τάση στη ζωγραφική τέχνη. Οι ανθρώπινες μορφές είναι πιο δυναμικές και ψηλόλιγνες. Τα πρόσωπα είναι εκφραστικά και θλιμμένα.

Η Κοίμηση της Θεοτόκου (Σοπότσανη, Σερβία, περ.1260–1265). Η εκκλησιαστική ζωγραφική στο Σερβικό Βασίλειο επηρεάστηκε πολύ από τη βυζαντινή τέχνη. Εδώ βλέπουμε τη ζωγραφική τάση της «παλαιολόγιας εποχής»: μορφές με όγκο, πιο ρεαλιστικές, παραστάσεις με πολλές ανθρώπινες μορφές, ζωηρά χρώματα, πολύπλοκα τοπία και οικοδομήματα στο βάθος.

Ο αρχάγγελος Γαβριήλ, τοιχογραφία στον Αγ. Γεώργιο στο Κουρμπίνοβο (κοντά στη Μεγάλη Πρέσπα, 1191).

Το εργαστήρι του ιστορικού

Μαρτυρίες για την άλωση της Πόλης

Ένας βυζαντινός και ένας οθωμανός ιστορικός διηγούνται την άλωση της Κωνσταντινούπολης:

«... Οι Έλληνες μόλις διέτρεξε η φήμη πως έπεσε η Πόλη, άλλοι άρχισαν να τρέχουν προς το λιμάνι στα πλοία των Βενετσιάνων και των Γενοβέζων και καθώς ορμούσαν πολλοί πάνω στα πλοία βιαστικά και με ακαταστασία χάνονταν, γιατί βούλιαζαν τα πλοία. Και έγινε εκείνο που συνήθως γίνεται σε τέτοιες καταστάσεις. Με θόρυβο, φωνές και χωρίς καμιά τάξη έτρεχαν να σωθεί ο καθένας μέσα σε σύγχυση... Σε λίγο άλλοι σκοτώθηκαν, άλλοι πιάστηκαν και πολλοί όμως από τους Έλληνες φάνηκαν γενναίοι αντιστάθηκαν και σκοτώθηκαν, για να μη δουν τις γυναίκες και τα παιδιά τους σκλάβους. Σε όλη την Πόλη τίποτε άλλο δεν έβλεπες παρά αυτούς που σκότωναν και αυτούς που σκοτώνονταν αυτούς που κυνηγούσαν και κείνους που έφευγαν.
«Εάλω η Πόλις...»»

Λαόνικος Χαλκοκονδύλης, Απόδειξις ιστοριών.

«Προχώρησε [ο Μωάμεθ Β΄] ενάντια στην πόλη των Ρωμαίων, την οποία πολιορκήσε από στεριά και θάλασσα... Πολέμησαν για πενήντα μέρες και νύχτες. Τότε ο... σουλτάνος μας υποσχέθηκε στους πολεμιστές του λεηλασία και έτσι την πεντηκοστή πρώτη μέρα κατέλαβαν το κάστρο και κυρίευσαν τη σπουδαία Κωνσταντινούπολη. Έγινε άφθονη λεηλασία, και οι πολεμιστές, που ήταν πάνω από 200.000, πήραν πάρα πολλά λάφυρα. Βρέθηκε στη πόλη άφθονο χρυσάφι, αρκετό ασήμι και πάρα πολλοί πολύτιμοι λίθοι, κοσμήματα, και άλλα πολύτιμα αντικείμενα. Αιχμαλωτίστηκαν οι κάτοικοι της πόλης και σκοτώθηκε ο αυτοκράτοράς της με τους αξιωματούχους του.»

Ασίκ Πασαζαντέ, Ιστορία της δυναστείας του Οσμάν, αρχές 16ου αι.
(μτφ. Α. Παπάζογλου).

Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, ο τελευταίος βυζαντινός αυτοκράτορας. Σύμφωνα με τον βυζαντινό ιστορικό Σφραντζή, η απάντηση που έδωσε στον Μωαμέθ Β΄ όταν αυτός του ζήτησε να παραδώσει την Πόλη ήταν: «Το να σου παραδώσω την πόλη ούτε εγώ το θέλω ούτε κανείς άλλος απ' όσους κατοικούν σ' αυτή. Γιατί όλοι αποφασίσαμε από κοινού ότι θα πεθάνουμε και δεν θα υπολογίσουμε τη ζωή μας».

Σχεδόν όλοι οι αυτοκράτορες των τελευταίων αιώνων του Βυζαντίου ανήκουν στη δυναστεία των Παλαιολόγων, η οποία είχε ως σύμβολο της τον δικέφαλο αετό. Συμβόλιζε την εξουσία του Βυζαντίου σε Ανατολή και Δύση. Από τον 16ο αι. ο δικέφαλος αετός έγινε έμβλημα και της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

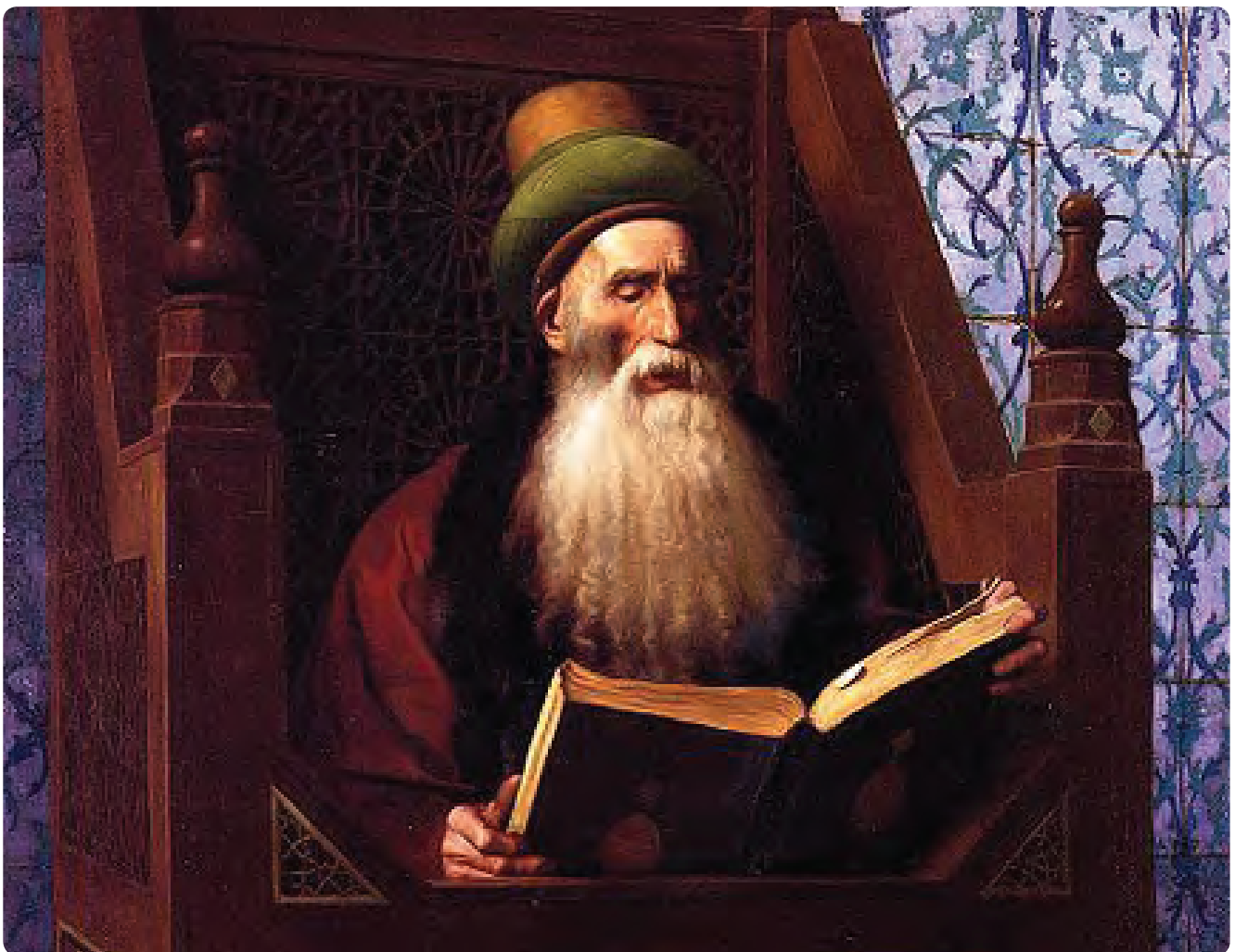
γ'

ενότητα

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ

ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

«Ο μουφτής διαβάζει», πίνακας του γάλλου ζωγράφου Jean-Léon Gérôme (1900).

Γ.1 Η ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Από τις αρχές του 14ου έως τα τέλη του 17ου αι., η Οθωμανική αυτοκρατορία γίνεται σταδιακά ένα τεράστιο κράτος που περιλαμβάνει τη Μέση Ανατολή, τη Βόρεια Αφρική και σχεδόν όλη τη βαλκανική χερσόνησο. Όταν οι Οθωμανοί κατέλαβαν την Πελοπόννησο (1460) και μεγάλο μέρος των Βαλκανίων, πολλοί πληθυσμοί κατέφυγαν στα νησιά, αλλά και σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη. Πολλοί Έλληνες πήγαν στην Κρήτη, στα νησιά του Ιονίου, σε ιταλικές πόλεις (π.χ. Νάπολη), στη Σικελία, τη Βενετία και στις ηγεμονίες γύρω από τον Δούναβη (Μολδαβία, Βλαχία). Στο Αιγαίο, τελευταία καταλήφθηκε η βενετική Κρήτη (1669), ενώ τα Επτάνησα έμειναν υπό βενετική κυριαρχία.

Σε ψηφιδωτό του 18ου αι. από τον Πατριαρχικό Οίκο της Κωνσταντινούπολης, ο σουλτάνος Μωάμεθ Β΄ παραχωρεί τα προνόμια του Πατριαρχείου στον πατριάρχη Γεννάδιο Σχολάριο. Ο Γεννάδιος εξασφαλίζει προνόμια για την εκκλησία και ορίζεται πατριάρχης το 1454. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο αυξάνει τη δύναμή του και ο πατριάρχης είναι πλέον ο επικεφαλής όλων των χριστιανών της αυτοκρατορίας.

Έγγραφο του σουλτάνου Μωάμεθ Β΄ του Πορθητή στα ελληνικά. Τον 15ο και στις αρχές του 16ου αιώνα οι οθωμανοί σουλτάνοι χρησιμοποιούσαν ελληνικά στην επικοινωνία τους με ηγέτες από τη Δυτική Ευρώπη.

25 Σεπτεμβρίου 1451, Άγιο Όρος, Αρχείο Μονής Αγίου Παύλου.

Υ΄ ενότητα Ο ελληνισμός στην Οθωμανική αυτοκρατορία

Πώς σχολιάζετε το γεγονός της χρήσης ελληνικών σε έγγραφο του Μωάμεθ Β΄;

Από την Κωνσταντινούπολη στην Ισταμπούλ

Πρωτεύουσα του Οθωμανικού κράτους από το 1453 είναι η Κωνσταντινούπολη. Μετά την άλωση, ο σουλτάνος Μωάμεθ Β΄ φροντίζει να αυξήσει τον πληθυσμό της πόλης μεταφέροντας εκεί μουσουλμάνους και χριστιανούς από άλλες κατακτημένες περιοχές. Επίσης, επισκευάζει τα τείχη της πόλης και αναλαμβάνει την ανέγερση παλατιού.

Οι κάτοικοι της πρωτεύουσας

Είναι πολύ δύσκολο να υπολογιστεί ο ακριβής αριθμός των κατοίκων της πόλης. Στα τέλη του 16ου αι. η Κωνσταντινούπολη είναι μία από τις μεγαλύτερες πόλεις στον κόσμο και περισσότεροι από τους μισούς κατοίκους της είναι μουσουλμάνοι. Στα τέλη του 17ου αι. υπολογίζεται ότι έχει 700 χιλιάδες κατοίκους (το Λονδίνο την ίδια εποχή έχει 600 χιλιάδες περίπου).

Η Κωνσταντινούπολη στο «Οδοιπορικό» του Τούρκου Νατουχή Ματρακτσή το 1537, Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κωνσταντινούπολης. Διακρίνονται, δεξιά, η βυζαντινή Κωνσταντινούπολη με τα παράλια τείχη της, η Αγ. Σοφία (πάνω), το τζαμί του σουλτάνου Σουλεϊμάν Α΄ (κάτω), και αριστερά, τα περιτειχισμένα ανάκτορα του Τοπ Καπί. Η πόλη ήταν πυκνοκατοικημένη, με στενούς δρόμους, με πολλές συνοικίες (μαχαλάδες), σπίτια για τους πλούσιους και τους φτωχούς, τζαμιά και εκκλησίες, αλλά και κήπους, μεγάλα δημόσια κτίρια (νοσοκομείο, βιβλιοθήκες), αγορές (παζάρια), πανδοχεία για να μένουν οι έμποροι (χάνια), ταβέρνες. Η Ισταμπούλ, όπως ονομάζεται μετά την οθωμανική κατάκτηση συνέχισε να είναι σημαντική και για τους ορθόδοξους πληθυσμούς, γιατί εκεί βρισκόταν το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

«Ο Μωάμεθ Β΄ σκέφτηκε πρώτα απ' όλα να εγκαταστήσει κόσμο σ' αυτή (την Κωνσταντινούπολη)... για να την κάνει πρωτεύουσά του, επειδή βρισκόταν σε στρατηγικό σημείο της στεριάς και της θάλασσας... Και... έστειλε διαταγές... σε όλο το κράτος του και έφερε... πάρα πολλούς, όχι μόνο χριστιανούς, αλλά και από το δικό του λαό (μουσουλμάνους), καθώς... και πολλούς Εβραίους». Κριτόβουλος, Ιστορία, δεύτερο μισό 15ου αι.

Ενώ το ισλάμ θριαμβεύει στην Ανατολή με την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης, στη Δύση ολοκληρώνεται η ανακατάληψη της Ιβηρικής χερσονήσου από τους Ισπανούς. Οι Άραβες χάνουν τη Γρανάδα, την τελευταία τους κτήση στην Ευρώπη, το 1492.

Γ.2 Η ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Ο σουλτάνος

Ο σουλτάνος είναι ο πολιτικός, στρατιωτικός και θρησκευτικός επικεφαλής της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Αυτός κατέχει όλη την εξουσία και σε αυτόν ανήκει η γη την οποία μπορεί να παραχωρεί σε θρησκευτικά ιδρύματα ή σε ιδιώτες οι οποίοι ονομάζονται τιμαριούχοι. Οι τιμαριούχοι εισπράττουν φόρους από τους αγρότες που καλλιεργούν τη γη τους στο όνομα του σουλτάνου.

Ο σουλτάνος διοικεί την αυτοκρατορία με τη βοήθεια πολλών αξιωματούχων, μεγάλο μέρος των οποίων προέρχεται από το **παιδομάζωμα** (δεν είχαν γεννηθεί δηλαδή μουσουλμάνοι, ήταν Έλληνες, Αλβανοί, Βόσνιοι κ.ά.). Ο σουλτάνος επίσης διορίζει όλους τους διοικητές στις διάφορες επαρχίες της αυτοκρατορίας.

Ο Μωάμεθ Στ΄ ή Μεχμέτ Βαχιντεντίν (σουλτάνος από το 1918 έως το 1922). Η.Π.Α., Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου. Ήταν ο 36ος και τελευταίος σουλτάνος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Όταν ανέβηκε στο θρόνο η αυτοκρατορία ήταν ήδη στην πλευρά των ηττημένων του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου. Δέχτηκε τους όρους των Μεγάλων Δυνάμεων και υπέγραψε τη Συνθήκη των Σεβρών (βλ. Ε΄ ενότητα). Με την επικράτηση των δυνάμεων του Κεμάλ, το σουλτανικό πολίτευμα καταργήθηκε (1922) και ο σουλτάνος εγκαταστάθηκε στην Ιταλία.

Ο Σουλεϊμάν ο Α΄ (σουλτάνος από το 1520 έως το 1566), ονομάστηκε «Μεγαλοπρεπής» από τους Ευρωπαίους, ενώ λεγόταν «Νομοθέτης» από τους Οθωμανούς. Επί των ημερών του η αυτοκρατορία έγινε μεγάλη και ακμαία. Έφτασε μάλιστα ως τη Βιέννη την οποία όμως απέτυχε να καταλάβει (1529). Έτσι σταμάτησε η πορεία των Οθωμανών στη Δυτική Ευρώπη. Προστάτης των γραμμάτων και των τεχνών, ο ίδιος υπήρξε σημαντικός ποιητής αλλά και μεγάλος νομοθέτης.

Η «Υψηλή Πύλη» σε φωτογραφία του 1900. «Υψηλή Πύλη» ή απλώς «Πύλη» είναι η ονομασία των ανακτόρων του σουλτάνου. Αργότερα λέγεται έτσι μόνο η κυβέρνηση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Είναι το κέντρο της διοίκησης καθώς εδώ έχει την έδρα του το Διβάνι και την κατοικία του ο Μεγάλος Βεζίρης.

Η «Υψηλή Πύλη» σε φωτογραφία του 2006.

Το παλάτι του Τοπ Καπί που έχτισε ο Μωάμεθ Β΄. Εδώ ήταν η κατοικία του σουλτάνου, εδώ συνεδρίαζε και το Μεγάλο Διβάνι (το ανώτατο διοικητικό και δικαστικό όργανο της αυτοκρατορίας). Το παλάτι δεν ήταν μόνο η έδρα της διοίκησης αλλά και κέντρο των γραμμάτων και των τεχνών.

Ο οθωμανικός στρατός

Οι σπαχήδες

Οι τιμαριούχοι ή σπαχήδες είναι οι έφιπποι πολεμιστές του σουλτάνου.

Από τον 14ο ήδη αιώνα το ιππικό είναι οργανωμένο σε φεουδαρχική βάση. Αυτό σημαίνει ότι οι σπαχήδες έχουν στην κατοχή τους τιμάρια (φέουδα, ένα κομμάτι γης). Το τιμάριο παραχωρείται από το σουλτάνο, καλλιεργείται από χωρικούς και ο τιμαριούχος λαμβάνει τα έσοδα από την καλλιέργεια της γης.

Σαν αντάλλαγμα οφείλουν να πολεμούν στο πλευρό του σουλτάνου και να είναι πιστοί σε αυτόν. Είναι οι κορυφαίοι του οθωμανικού στρατού τουλάχιστον μέχρι τον 16ο αι. Σιγά-σιγά το ιππικό αρχίζει να γίνεται λιγότερο χρήσιμο καθώς έρχεται η νέα τεχνολογία και τα πυροβόλα όπλα.

Σπαχής, 18ος αι.

Σπαχής, 16ος αι.

Οι γενίτσαροι και ο εξισλαμισμός

Ο έμπιστος στρατός του παλατιού αποτελείται από γενίτσαρους, δηλαδή από παιδιά χριστιανών που μετά το παιδομάζωμα αλλάζουν θρησκεία, εκπαιδεύονται και υπηρετούν στο παλάτι ή στα κάστρα της επαρχίας. Η στρατολόγηση γενίτσαρων γίνεται συστηματική τον 15ο αι. Αρχικά οι γενίτσαροι δεν παντρεύονταν για να μη δημιουργείται αριστοκρατία απειλητική για το σουλτάνο. Με το χρόνο, επιτρέπεται η δημιουργία οικογένειας και τον 17ο αι. η θέση του γενίτσαρου είναι κληρονομική και οι γενίτσαροι που γεννήθηκαν μουσουλμάνοι αυξάνονται καθώς ο μισθός είναι ελκυστικός. Τον 18ο αι. πλέον, ο αριθμός τους είναι πολύ μεγάλος, τα αιτήματά τους αυξάνονται, και το κράτος αδυνατεί να τους συντηρήσει.

Γενικά οι Οθωμανοί δεν προχωρούν σε βίαιους εξισλαμισμούς εφόσον οι πληθυσμοί παραδίδονται χωρίς αντίσταση, πληρώνουν φόρους και δεν κάνουν εξεγέρσεις. Εξάλλου συμφέρει το κράτος να υπάρχουν πολλοί αλλόθρησκοι καθώς πληρώνουν περισσότερους φόρους από τους μουσουλμάνους. Περιοχές με πολλούς εξισλαμισμένους κατοίκους είναι η Βοσνία (από τον 15ο αι.) και η Κρήτη στα τέλη του 17ου. Η αλλαγή θρησκείας και η ένταξη στην κοινότητα των «πιστών» έχει οφέλη κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά. Βίαιοι εξισλαμισμοί γίνονται κυρίως τον 17ο αι. σε περιοχές που βρίσκονταν κοντά σε χριστιανικές χώρες. Καθώς οι Οθωμανοί φοβούνται τις χριστιανικές εξεγέρσεις, προσπαθούν να στρέψουν τους κατοίκους στο ισλάμ.

Κριτική στο παιδομάζωμα από έναν χριστιανό της Σόφιας (1539)

«...αν έβρισκαν τρεις γιους σε μια χριστιανική οικογένεια, έπαιρναν τους δύο για το βασιλιά κι άφηναν τον τρίτο στους γονείς. Αν όμως οι γονείς είχαν ένα μόνο γιο, τον έπαιρναν με τη βία για τον βασιλιά τους... τους έκαναν περιτομή σύμφωνα με την αμαρτωλή θρησκεία των Σαρακηνών (ενν. μουσουλμάνων) και τους μάθαιναν το παραπλανητικό βιβλίο του Ιμάμη. Μετά από αυτό, ο βασιλιάς έδινε διαταγή να τους εκπαιδεύσουν σε όλες τις στρατιωτικές δεξιότητες: στην τέχνη της μάχης και στην ιππασία. Ο βασιλιάς τους εγγυούταν μεγάλες τιμές, όταν έφταναν στην ωριμότητα και τους αποκαλούσαν γενίτσαρους. Και τυφλώνονταν τόσο, ώστε φέρνονταν άσχημα ακόμα και στους ίδιους τους γονείς τους, τις μανάδες και τους πατεράδες τους, άρχιζαν να σκοτώνουν τους Χριστιανούς με φριχτούς τρόπους και έτσι γίνονταν χειρότεροι κι από τους Σαρακηνούς».

Μουργκέσκου Μπ. & Μπερκτάυ Χ., Η Οθωμανική αυτοκρατορία, σελ. 62.

Το σύστημα του ντεβσιρμέ όπως περιγράφεται από έναν πρώην γενίτσαρο

Όποτε εισέβαλαν σε μια χώρα και κατακτούσαν το λαό της, ακολουθούσε αμέσως μετά από αυτούς ο βασιλικός γραφέας ο οποίος έπαιρνε όλα τα αγόρια για γενίτσαρους. Για κάθε αγόρι έδινε πέντε χρυσά νομίσματα (δουκάτα) και τα έστελνε μέσω της θάλασσας στην Ανατολή, όπου και έμεναν. Γύρω στα 2000 αγόρια πήραν με αυτόν τον τρόπο. Κι αν ο γραφέας δεν κατάφερνε να βρει αρκετά αγόρια στους εχθρούς, τότε συγκέντρωνε από την χώρα του, από κάθε χωριό, σε αναλογία με τον πληθυσμό του, όλους τους νεαρούς χριστιανούς.

Μουργκέσκου Μπ. & Μπερκτάυ Χ., Η Οθωμανική αυτοκρατορία, σελ. 62.

Ο λαός: μουσουλμάνοι, χριστιανοί και εβραίοι

Μετά την οθωμανική κατάκτηση οι υπήκοοι της αυτοκρατορίας χωρίζονται σε μουσουλμάνους και αλλόθρησκους (**ζιμμήδες**). Όλοι υποχρεούνται να πληρώνουν φόρους σε είδος και σε χρήμα, οι αλλόθρησκοι όμως πληρώνουν περισσότερους. Οι περισσότεροι είναι αγρότες.

Γενικά οι μουσουλμάνοι της αυτοκρατορίας παρακινούνται από τη θρησκεία τους να κρατούν ανεκτική στάση απέναντι στους λαούς της Βίβλου, χριστιανούς και εβραίους (το μουσουλμανικό ιερό βιβλίο, Κοράνι, διδάσκει ανοχή απέναντί τους).

Το παιδομάζωμα (ντεβσιρμέ) σε εικονογραφημένο χειρόγραφο του 16ου αι.

Γενίτσαροι ασκούνται στην ιππασία στο παλάτι σε εικονογραφημένο χειρόγραφο, του 16ου αι.

Γενίτσαρος από τα Ιωάννινα.

Σύμφωνα με αυτά που ο παντοδύναμος Θεός [...] διέταξε στο [...] [Κοράνι] [...], όλοι οι μουσουλμάνοι έχουν καθήκον να προστατεύουν συνέχεια [...] τους Εβραίους και τους χριστιανούς, τη ζωή και την περιουσία τους. Αυτό είναι υποχρέωση για όλους τους μουσουλμάνους ηγέτες [...]. Σύμφωνα με τον ιερό νόμο, εφόσον αυτές οι ομάδες πληρώνουν φόρο σ' εμένα, θα πρέπει να ζουν με ησυχία και ειρήνη και να ασχολούνται με την εργασία τους. Κανείς δεν πρέπει να τους στερήσει αυτό το δικαίωμα ούτε να τους καταπιέσει [...]. Αν το κάνει, παραβιάζει την εντολή του Θεού και πάει αντίθετα με τον ιερό νόμο του Προφήτη.

Διάταγμα του Μωάμεθ Γ', 1602 (σουλτάνος από το 1595 έως το 1603).

Πώς κρίνετε την πρακτική του παιδομαζώματος;

Ο νόμος

Οι μουσουλμάνοι δικαστές λέγονταν καδήδες και ασχολούνταν με τις υποθέσεις των μουσουλμάνων. Όταν υπήρχε διαφορά μεταξύ μουσουλμάνου και αλλόθρησκου (ή κάποια σοβαρή υπόθεση όπως φόνος) δίκασε ο καδής. Οι καθαρά χριστιανικές υποθέσεις (γάμοι, διαζύγια) δικάζονταν από τους εκκλησιαστικούς ή τους ντόπιους άρχοντες.

Πού μένουν;

Οι περισσότεροι κάτοικοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ζούσαν κυρίως στην ύπαιθρο. Στις πόλεις βρισκόταν η διοίκηση και ο στρατός.

Όσο αυξανόταν το εμπόριο και οι οικονομικές συναλλαγές αυξανόταν και ο πληθυσμός των πόλεων. Οι άνθρωποι έμεναν σε διαφορετικές γειτονιές (μαχαλάδες) ανάλογα με τη θρησκεία τους. Τα μουσουλμανικά σπίτια χτίζονταν συνήθως γύρω από το τζαμί. Το σημείο συνάντησης ήταν η αγορά (παζάρι) της πόλης.

«Το παζάρι της Αθήνας» του Ιρλανδού ζωγράφου Edward Dodwell (1767-1832) ο οποίος ταξίδεψε στην Ελλάδα από το 1801 έως το 1806 (στο βιβλίο *Views in Greece*, Λονδίνο 1821).

Τα μιλέτια

Μιλέτι (millet) ονομάζεται η οργάνωση των οθωμανών υπηκόων με βάση τη θρησκεία τους. Το σύστημα ξεκίνησε ο Μωάμεθ Β' με στόχο την καλή διοίκηση της αυτοκρατορίας.

Αμέσως μετά την Άλωση, οργανώνεται το ορθόδοξο και το αρμενικό μιλέτι. Τα μιλέτια ακολουθούν το θρησκευτικό τους νόμο σε εκκλησιαστικά θέματα και σε θέματα γάμων, διαζυγίων, κληρονομιών κ.ά. Επικεφαλής στο μιλέτι των χριστιανών είναι ο Πατριάρχης Κωνσταντινούπολης. Είναι ο θρησκευτικός άρχοντας αλλά φροντίζει και για την απονομή δικαιοσύνης. Για τις καθημερινές υποθέσεις λοιπόν οι χριστιανοί της αυτοκρατορίας δεν απευθύνονται στους μουσουλμάνους άρχοντες αλλά στις δικές τους τοπικές αρχές (ιερείς και τοπικούς άρχοντες).

Ζωή και αξιώματα στην πρωτεύουσα

Ο Μεγάλος Βεζίρης

Ο τίτλος αυτός δίνεται στον επικεφαλής των κρατικών υπηρεσιών, στον αντιπρόσωπο του σουλτάνου.

«Μεγάλος Βεζίρης» υπάρχει ήδη από τον 14ο αι. Όσο όμως οι σουλτάνοι είναι ισχυροί (15ος-16ος αι.) οι Μεγάλοι Βεζίρηδες δεν έχουν μεγάλη δύναμη. Αργότερα (16ος-17ος αι.) η εξουσία τους αυξάνεται σημαντικά. Συχνά βρίσκονται σε αντιπαράθεση με τους γενίτσαρους.

Η εθνική καταγωγή δεν έπαιξε ρόλο για την άνοδο στη θέση του Μεγάλου Βεζίρη. Συχνά προέρχονταν από το παιδομάζωμα όπως και οι γενίτσαροι. Στην ιστορία των Μ. Βεζίρηδων συναντάμε Τούρκους, Έλληνες, Σέρβους, Βόσνιους, Αλβανούς, Κροάτες, Αρμένιους, Γεωργιανούς κ.ά. Πολλές φορές τη θέση αυτή παίρνει ένας συγγενής του σουλτάνου (συνήθως ο άντρας της κόρης του). Ο θεσμός του Μ. Βεζίρη καταργήθηκε το 1922 με τη διάλυση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

1. «Μία πισίνα στο χαρέμι», του Jean-Léon Gérôme, 1876.
Αγία Πετρούπολη, Μουσείο Ερμιτάζ.

Πηγή έμπνευσης για το γάλλο ζωγράφο του 19ου αι. είναι τα ταξίδια του στην Κωνσταντινούπολη. Στο αυτοκρατορικό **χαρέμι**, ζούσε η βασιλομήτωρ Βαλιδέ σουλτάνα, οι αδελφές του σουλτάνου, οι σύζυγοί του, και πολλές ακόμα γυναίκες. Υπήρξαν γυναίκες του χαρεμιού που έπαιξαν σημαντικό πολιτικό ρόλο στην οθωμανική ιστορία. Δεν έλειπαν επίσης οι ίντριγκες, καθώς ορισμένες προσπαθούσαν να ανεβάσουν το δικό τους παιδί στο θρόνο του σουλτάνου και να πάρουν αυτές τη θέση της Βαλιδέ σουλτάνας.

2. Ο Μεγάλος Βεζίρης Κιουπρουλού Φαζί Αχμέτ Πασάς (1635-1676) είναι αυτός που κατόρθωσε να καταλάβει την Κρήτη από τους Βενετούς το 1699.

3. Ο Μεγάλος Βεζίρης Μεχμέτ Εμίν Ααλή Πασάς γνωστός και ως Ααλή Πασάς (1815-1871).

● Γ.3 ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ

Οι κοινότητες στην Οθωμανική αυτοκρατορία

Η οθωμανική εξουσία επικοινωνούσε με τους υπηκόους μέσω του θεσμού των κοινοτήτων. Υπήρχε δηλαδή μία οργάνωση στις επαρχίες ώστε τα ζητήματα να αντιμετωπίζονται και να λύνονται σε τοπικό επίπεδο.

Οι κοινότητες έλυναν τις τοπικές διαφορές των ανθρώπων, φρόντιζαν για την απονομή δικαιοσύνης και την εκπροσώπηση στα ανώτερα όργανα του κράτους. Ασχολούνταν με την καθημερινή ζωή. Φρόντιζαν δηλαδή για την εκπαίδευση των νέων, την περίθαλψη των αδύναμων και ήταν υπεύθυνες για τα θρησκευτικά θέματα.

Με τον καιρό, οι αρχηγοί των τοπικών κοινοτήτων γίνονται σημαντικά και ισχυρά πρόσωπα (λέγονται πρόκριτοι, κοτζαμπάσπδες, δημογέροντες κ.ά.) και τελικά διεκδικούν μεγαλύτερο ρόλο όταν η αυτοκρατορία γίνεται πιο αδύναμη (από τα μέσα του 18ου αι. και μετά).

Αυτοκρατορία και ταυτότητα

Το σημαντικότερο στοιχείο ταυτότητας στην Οθωμανική αυτοκρατορία είναι η θρησκεία. Αρχικά, και για πολλούς αιώνες, το Πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης είναι ο ανώτατος χριστιανικός θεσμός που εκπροσωπεί και προστατεύει τους χριστιανούς όλων των εθνοτήτων. Μέσα από την εκκλησία οι λαοί της περιοχής θα σχηματίσουν, όσο πλησιάζουμε προς τον 19ο αι., την εθνική τους ταυτότητα. Έλληνες όσοι μιλούν ελληνικά, Σλάβοι (δηλαδή Σέρβοι, Βούλγαροι κ.ά.) όσοι μιλούν σλαβικές γλώσσες, Βλάχοι, Αλβανοί κ.ά.

Θρησκεία εις την Ελλάδα η κυριεύουσα είναι η Μωαμεθανική, πλέον εκτεταμένη είναι η Ανατολική, ευρίσκονται και Εβραίοι εις τας πόλεις, και μάλιστα εις τη Σαλονίκη, είναι και Αρμένιοι, εις τας πόλεις της Θράκης μάλιστα, και Δυτικοί εις την Κωνσταντινούπολι, και εις μερικάς άλλαις παραθαλάσσιαις πόλεις, και εις μερικά νησιά.

Φιλιππίδης Δ.-Κωνσταντάς Γ., Γεωγραφία Νεωτερική.

Μουσουλμάνος θεολόγος και νομομαθής («ουλεμάς»), τέλη 18ου αι.

Οι μουσουλμάνοι

Είναι οι «πιστοί» κάτοικοι της αυτοκρατορίας. Έχουν περισσότερα δικαιώματα από του «άπιστους». Η μαρτυρία τους στα δικαστήρια είναι ισχυρότερη από τη μαρτυρία ενός αλλόθρησκου. Παίρνουν μέρος στους πολέμους του σουλτάνου και πληρώνουν φόρους.

Οι μουσουλμάνοι αυξάνονται ιδιαίτερα όταν διάφορα τουρκικά φύλα εγκαθίστανται στην αυτοκρατορία ή όταν μεγάλοι πληθυσμοί ασπάζονται το ισλάμ (π.χ. στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, στην Αλβανία, στην Κρήτη κ.α.). Ανήκουν στο μουσουλμανικό μιλέτι. Στις μικρές επαρχιακές κοινωνίες, ο καδής (δικαστής) ή ο μουφτής είναι σημαντικά πρόσωπα.

Οι χριστιανοί

Οι πιο πολλοί χριστιανοί είναι ορθόδοξοι, ζουν σε όλη την αυτοκρατορία (Μικρά Ασία, Βαλκανική, Συρία κ.ά.) και μιλούν πολλές γλώσσες (ελληνικά, αραβικά, σλαβικές γλώσσες, τούρκικα, αλβανικά, βλάχικα). Είχαν δικαίωμα να ακολουθούν τη θρησκεία τους, πλήρωναν, ωστόσο, επιπλέον φόρους (όπως τον κεφαλικό) καθώς ήταν «ζιμμήδες», δηλαδή άπιστοι.

Τον 16ο αι. είναι η δεύτερη ομάδα μετά τους μουσουλμάνους μέσα στην αυτοκρατορία. Επικεφαλής (στα τουρκικά «μιλέτ-μπασί») των χριστιανών είναι ο πατριάρχης Κωνσταντινούπολης. Καθώς η επίσημη γλώσσα του Πατριαρχείου είναι η ελληνική, όλοι οι μορφωμένοι που ήθελαν να προοδεύσουν κοινωνικά μιλούσαν και ελληνικά.

Από τον 18ο αι. πολλές χριστιανικές οικογένειες έχουν μεγάλη κοινωνική και οικονομική άνοδο. Συμμετέχουν στο εμπόριο και στη διοίκηση ακόμα και μεγάλων επαρχιών όπως είναι οι «Παραδουνάβιες Ηγεμονίες» δηλαδή η Μολδαβία και η Βλαχία. Ένα άλλο παράδειγμα είναι η Μάνη, στην Πελοπόννησο, που είχε χριστιανό μπέν.

Έλληνας ιερέας, 1715.

Ελληνίδα από το Μαρμαρά, 1802.

Έλληνας αστός, τέλη 18ου αι.

Έλληνας έμπορος, 19ος αι.

Οι καθολικοί

Κατά την Οθωμανική περίοδο, η λατινική/καθολική κοινότητα της Κωνσταντινούπολης είναι μικρή και σταδιακά μειώνεται καθώς τα μέλη της μεταναστεύουν στη Δυτική Ευρώπη ή αφομοιώνονται από τους ορθόδοξους. Μεγάλες ελληνικές καθολικές κοινότητες δημιουργήθηκαν σε πολλά νησιά του Αιγαίου όπως η Σύρος, η Τήνος κ.ά.

1

2

1. Καθολική γυναίκα με την υπηρέτριά της πηγαίνουν σε λουτρό. Χαλκογραφία, 1715.

2. Καθολικές γυναίκες της Χίου (δεξιά) σε χαλκογραφία γαλλικού βιβλίου του 18ου αι.

Οι Εβραίοι

Οι Εβραίοι ζούσαν συνήθως στις μεγάλες πόλεις της αυτοκρατορίας. Μεγάλη κοινότητα υπήρχε στη Θεσσαλονίκη. Καθώς πολλοί έρχονταν από τη Δυτική Ευρώπη μιλούσαν ευρωπαϊκές γλώσσες και είχαν ιδιαίτερες γνώσεις ιατρικής, οικονομίας κ.ά. Δεν αποτελούσαν μία ενιαία ομάδα καθώς προέρχονταν από διαφορετικά μέρη (ντόπιοι, Εβραίοι της Ισπανίας, Εβραίοι από την Ανατολική Ευρώπη).

Το εβραϊκό μιλέτι διοικεί ο θρησκευτικός άρχοντας, ο αρχираβίνος (haham basi). Οι Εβραίοι κάτοικοι της Οθωμανικής αυτοκρατορίας ασχολούνται κυρίως με το εμπόριο και τη βιοτεχνία και στα τέλη του 16ου αι. έχουν μεγάλη οικονομική δύναμη. Εγκαταλείπουν σιγά-σιγά την αυτοκρατορία από τον 18ο αι. και μετά καθώς η Δυτική Ευρώπη προσφέρει περισσότερες επαγγελματικές ευκαιρίες.

Εβραίος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας τέλη 18ου αι. Στην Οθωμανική αυτοκρατορία ζουν πολλοί Εβραίοι. Χωρίζονται σε τρεις ομάδες: οι Ρομανιώτες, ζούσαν ήδη από τα αρχαία χρόνια στον ελλαδικό χώρο. Οι περισσότεροι Εβραίοι της αυτοκρατορίας, οι Σεφραδίτες φτάνουν από την Ισπανία το 1492 όταν τους διώχνουν οι «καθολικοί βασιλείς» Φερδινάνδος και Ισαβέλλα. Μιλούν «λαντίνο» ή «ισπανοεβραϊκά». Τέλος, οι Ασkenάζι έρχονται από την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη και μιλούν γερμανικά (γιντίς).

Ο Βαγιαζίτ Β΄ (σουλτάνος από 1481 έως 1512) στέλνει τον Κεμάλ Ρέις με πλοία στην Ισπανία για να μεταφέρει στην Οθωμανική αυτοκρατορία τους μουσουλμάνους και τους Εβραίους που ήθελαν να φύγουν από τη χώρα μετά την ανακατάληψη της Γρανάδας από τους Ισπανούς το 1492 (την οποία μέχρι τότε κατέχουν οι Άραβες).

Λέξεις και ιστορία

Τούρκικες λέξεις που χρησιμοποιούνται στην ελληνική γλώσσα: γιαούρτι, μανάβης, μπακάλης, καϊκι, γούρι, γρουσουζης, κεφτές, κοτζάμ, κουμπάρας, κουβαρντάς, μεζές, μπουντρούμι, ντιβάνι, ντουβάρι, πιλάφι, σοκάκι, τεφτέρι, ρουσφέτι, χαλάλι κ.ά.

Οι Αρμένιοι

Είναι χριστιανοί ορθόδοξοι αλλά λόγω δογματικών διαφορών έχουν χωριστό μιλέτι με επικεφαλής τον δικό τους πατριάρχη. Ήδη από τον 15ο αι. ιδρύεται Αρμενικό Πατριαρχείο στην Κωνσταντινούπολη το οποίο ασχολείται όχι μόνο με τα θρησκευτικά θέματα αλλά και με θέματα διοίκησης των Αρμενίων της αυτοκρατορίας. Κατοικούν κυρίως σε πόλεις στις ανατολικές περιοχές της αυτοκρατορίας και ασχολούνται με το εμπόριο.

Αρμένιος μοναχός σε πίνακα του 1779.

Αρμένιος σε πίνακα του 1779.

Αλβανός, 1825.

Αλβανός, τέλη 18ου αι.

Οι Αρβανίτες

Οι Αρβανίτες δεν εντάσσονται σε ένα μιλέτι καθώς ακολουθούν διαφορετικές θρησκείες και δόγματα. Αυτοί που κατοικούν στο νότο είναι χριστιανοί ορθόδοξοι, άλλοι βορειότερα είναι καθολικοί. Πολλοί, επίσης, είναι μουσουλμάνοι. Μετακινούνται μέσα στα όρια της αυτοκρατορίας, είναι γεωργοί και κτηνοτρόφοι ενώ πολλοί γίνονται μισθοφόροι στρατιώτες τοπικών αρχόντων.

● Γ.4 ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Τον 16ο αι. η οθωμανική διοίκηση είναι ισχυρή και το νόμισμα σταθερό. Οι σουλτάνοι φροντίζουν για την ανάπτυξη των πόλεων, πολλές από τις οποίες γίνονται σημαντικά εμπορικά και βιοτεχνικά κέντρα. Χτίζουν επίσης κάποιες νέες πόλεις (π.χ. το Σεράγεβο στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη). Η αυτοκρατορία ελέγχει σημαντικούς εμπορικούς δρόμους σε ξηρά και θάλασσα και κερδίζει πολλά από τους φόρους που πληρώνουν οι έμποροι στα λιμάνια της. Αυτό τη φέρνει διαρκώς σε σύγκρουση με άλλες εμπορικές δυνάμεις της εποχής, όπως τη Βενετία και τη Ρωσία. Στο Αιγαίο και το Ιόνιο, ωστόσο, οι κάτοικοι των νησιών ζουν με το φόβο των πειρατών, οι οποίοι κάνουν επιθέσεις, ερημώνουν ολόκληρα νησιά και οικισμούς και πωλούν τους κατοίκους ως σκλάβους.

Καβάλα.

Οι Θάσιοι πρώτοι ίδρυσαν μια αποικία τον 7ο αι. π.Χ. στη θέση της σημερινής Καβάλας, που λεγόταν Νεάπολη. Υπήρξε ακμαία πόλη κατά τα ρωμαϊκά χρόνια και αργότερα σημαντικό χριστιανικό κέντρο (την επισκέφθηκε ο Απόστολος Παύλος και μετονομάστηκε σε Χριστούπολη). Το 1395 καταστράφηκε ολοσχερώς και περίπου 130 χρόνια αργότερα ο σουλτάνος Σουλεϊμάν Α΄ ο Μεγαλοπρεπής ίδρυσε στη θέση της μια νέα πόλη, την Καβάλα, με ένα μεγάλο υδραγωγείο.

Ιωάννινα.

Ήδη στα τέλη του 16ου αι. τα Ιωάννινα ήταν ένα αξιόλογο εμπορικό κέντρο των δυτικών επαρχιών, με περίπου 10.000 σπίτια, όπου κατοικούσαν Έλληνες, Εβραίοι και Τούρκοι. Οι Έλληνες είχαν εμπορικές σχέσεις με τη Βενετία και με άλλα οικονομικά κέντρα της Ηπείρου, όπως τα Ζαγοροχώρια.

Τα Ιωάννινα

«Κάθε χρόνο μαζεύονται εκεί χιλιάδες άνθρωποι από όλο τον κόσμο: από την Οθωμανική αυτοκρατορία, την Αραβία και την Περσία, για να αγοράσουν ή να πουλήσουν διάφορα εμπορεύματα. Το παζάρι κρατάει δέκα μέρες και νύχτες και... κυκλοφορεί πολύ χρήμα. Οι έμποροι περνάνε επίσης τον καιρό τους με διασκεδάσεις και γλέντια».

Εβλιγιά Τσελεμπί, Ταξιδιωτικό, 17ος αι.

Ο Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσσα ήταν ο φόβος και ο τρόμος των νησιών του Αιγαίου. Ήταν ο πιο διάσημος από τους μουσουλμάνους πειρατές (κουρσάρους) της Μπαρμπαριάς (σημερινή Αλγερία). Συνεργάστηκε με τον σουλτάνο Σουλεϊμάν Α΄ και αργότερα έγινε ναύαρχος του οθωμανικού στόλου.

Κύθηρα.

Τα Κύθηρα (ή Τσιρίγο) υπήρξαν καταφύγιο πειρατών αλλά και θύμα της πειρατικής δράσης του Μπαρμπαρόσσα. Το πανάρχαιο φαινόμενο της πειρατείας στη Μεσόγειο εντάθηκε πολύ την οθωμανική περίοδο. Πολλοί ήταν οι πειρατές που έδρασαν στο Αιγαίο και το Ιόνιο πέλαγος: μουσουλμάνοι, χριστιανοί λατίνοι (Γάλλοι, Ισπανοί, Ιταλοί κ.ά.), αλλά, από τον 17ο αι. και Έλληνες. Για να αποφύγουν τις λεηλασίες και την αιχμαλωσία, οι κάτοικοι των νησιών έχτιζαν μικρά κάστρα μακριά από τις ακτές, όπου και κατέφευγαν όταν πλησίαζε ο πειρατικός κίνδυνος.

«Από τα προϊόντα που βγαίνουν από τον τόπο, πρώτο και πιο κερδοφόρο είναι το μετάξι, ύστερα το λάδι και οι ελιές και τα σύκα... και διάφορα φρούτα. Μαζί με τα φυσικά (προϊόντα) που βγαίνουν από τον τόπο, βγαίνουν ακόμη και προϊόντα από τα εργόχειρά τους: από όλα τα ανατολικά χωριά βγαίνουν πολλά μάλλινα ρούχα, από την Πορταριά ζώνες, μεταξωτά κορδόνια, μεταξωτές κλωστές και μεταξωτά υφάσματα εξαιρετικά υφασμένα».

Δ. Φιλιππίδης και Γρ. Κωνσταντάς, Γεωγραφία νεωτερική περί της Ελλάδος.

Ύδρα.

Χάρη στη Συνθήκη του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή (1774, βλ. παρακάτω) και τα κέρδη από το εμπόριο, αναπτύσσεται η ναυτιλία σε παραθαλάσσιες πόλεις (π.χ. Μεσολόγγι, Γαλαξίδι) και πολλά νησιά του Αιγαίου (π.χ. Σπέτσες, Ψαρά). Εντυπωσιακή ήταν η ναυτική δύναμη που απέκτησε η Ύδρα τον 18ο αι. με πάνω από 100 πλοία. Ύδραίοι ήταν μάλιστα οι περισσότεροι αρχηγοί των ελληνικών ναυτών που υπηρέτουσαν στον τουρκικό στόλο.

Πορταριά του Πηλίου, ήταν φημισμένη για τα υφαντά της. Τον 18ο αι. αναπτύσσεται η βιοτεχνία και το εμπόριο σε αρκετούς ορθόδοξους ορεινούς οικισμούς (όπως στα Αμπελάκια και τα χωριά του Πηλίου στη Θεσσαλία), αλλά και σε αρκετές πόλεις (Λάρισα, Κοζάνη, Καστοριά, Μοσχόπολη κ.ά.). Οι βιοτέχνες οργανώνονταν σε συντεχνίες και έκαναν εξαγωγές των προϊόντων τους σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη. Η οικονομική άνθηση των χωριών και των πόλεων αυτών φαίνεται και από τα σπίτια που χτίστηκαν τότε.

Οι ελληνικές παραιοκίες

Από τη στιγμή που η Οθωμανική αυτοκρατορία αναπτύσσει το εμπόριο με τη Δύση, πολλοί χριστιανοί έμποροι (Έλληνες, Σέρβοι, Βλάχοι) εγκαθίστανται σε διάφορες ευρωπαϊκές πόλεις και ιδρύουν παραιοκίες (κοινότητες). Όσο τα οικονομικά τους προοδεύουν βοηθούν και τους τόπους καταγωγής τους. Στέλνουν ευρωπαϊκά προϊόντα, ιδρύουν και εξοπλίζουν σχολεία, χρηματοδοτούν οικοτροφεία και δασκάλους, δίνουν υποτροφίες για σπουδές στην Ευρώπη, κλπ. Έτσι οι βαλκανικές περιοχές της αυτοκρατορίας έρχονται σε επαφή με το δυτικό πολιτισμό, τις νέες ιδέες και τις επιστημονικές ανακαλύψεις.

Βενετία

Μετά την Οθωμανική κατάκτηση, πολλοί Έλληνες καταφεύγουν στη Βενετία και φτιάχνουν μια ακμαία και μεγάλη κοινότητα. Το 1539 η καθολική εκκλησία επιτρέπει την ανέγερση ορθόδοξου ναού. Στα τέλη του 16ου και τον 17ο αι. οι Έλληνες ιδρύουν και ελληνικά σχολεία.

Ο Αγ. Γεώργιος των Ελλήνων (San Giorgio dei Greci). Χαλκογραφία, τέλος 17ου αι. και πρόσφατη φωτογραφία.

Ο Γρηγόριος Κωνσταντάς (1753-1843) και ο Δανιήλ Φιλιππίδης (1750-1831) ήταν σημαντικές προσωπικότητες του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Με καταγωγή από τις Μηλιές του Πηλίου. Υποστήριξαν την απλή, δημοτική γλώσσα και έγραψαν τη «Γεωγραφία Νεωτερική». Ο πρώτος τόμος εκδόθηκε στη Βιέννη το 1791.

Η εφημερίδα «Ελληνικός Τηλέγραφος» εκδόθηκε την περίοδο 1812-1836.

Το περιοδικό «Λόγιος Ερμής» εκδόθηκε την περίοδο 1811-1821.

Βιέννη
 Από τον 17ο αι. εγκαθίστανται στη Βιέννη ορθόδοξοι έμποροι (αρχικά Σέρβοι, μετά Έλληνες και Βλάχοι) οι οποίοι επωφελούνται από τα προνόμια που προσφέρει η αυστριακή κυβέρνηση στους έμπορους της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Το 19ο αι. υπολογίζεται ότι ο αριθμός τους φτάνει τις 4 χιλιάδες. Πολλοί έχουν μεγάλη οικονομική πρόοδο και αποκτούν σημαντικές θέσεις στη διοίκηση. Οι Έλληνες της Βιέννης αναπτύσσουν και πνευματική δραστηριότητα (τυπογραφεία, έντυπα και εφημερίδες).

Η γέφυρα της Βουδαπέστης χρηματοδοτήθηκε από τον Έλληνα Γεώργιο Σίνα. Χαλκογραφία, 19ος αι.

Βουδαπέστη
 Ελληνική παρουσία υπάρχει στη Βουδαπέστη ήδη από την Άλωση της Πόλης. Οι Έλληνες αυξήθηκαν τον 16ο και τον 18ο αι. Στην Ουγγαρία ζούσαν πάνω από δέκα χιλιάδες Έλληνες που ήρθαν κυρίως από τη βόρεια Ελλάδα. Στα τέλη του 18ου αι. υπήρχαν ελληνικές εκκλησίες, σχολεία, νεκροταφεία. Μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους μειώθηκε ο αριθμός των Ελλήνων της Ουγγαρίας.

Η Βιβλιοθήκη της Οδησσού (σήμερα το αρχαιολογικό μουσείο της πόλης).

Οδησός
 Από τις σημαντικότερες ελληνικές παροικίες του 19ου αιώνα είναι η Οδησός, λιμάνι της Μαύρης θάλασσας στη Ρωσία (σήμερα στην Ουκρανία). Ιδρύθηκε τον 18ο αι. από τη Μεγάλη Αικατερίνη με στόχο να φέρει έμπορους στη χώρα. Τα οικονομικά προνόμια που έδωσε η αυτοκράτειρα έφεραν πλήθος εμπόρων στην πόλη. Στην Οδησό εξάλλου ιδρύθηκε η Φιλική Εταιρεία (βλ. Δ' ενότητα).

5' ενότητα Ο ελληνοισμός στην Οθωμανική αυτοκρατορία

Γ.5 ΓΡΑΜΜΑΤΑ, ΤΕΧΝΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

1. Σφαιρικός αστρολάβος, 16ος αι.
2. Οθωμανική μινιατούρα, 17ος αι.
3. Ιζνίκ, δεύτερο μισό 16ου αι.

Αθήνα, Μουσείο Ισλαμικής Τέχνης.

Από τα τέλη του 15ου αι. η πόλη Ιζνίκ (η βυζαντινή Νίκαια) υπήρξε το σημαντικότερο κέντρο παραγωγής κεραμικών, τα οποία αγόραζε η οθωμανική αυλή και οι εύπορες τάξεις της αυτοκρατορίας.

Οι τέχνες και επιστήμες κατά την οθωμανική περίοδο αναπτύσσονται με κέντρο το παλάτι του σουλτάνου. Οι Οθωμανοί ασχολούνται κατά κύριο λόγο με τις επιστήμες που σχετίζονται με τις ανάγκες της κρατικής οργάνωσης και διοίκησης (π.χ. γεωγραφία) και με την ιατρική.

Ο οθωμανικός πολιτισμός, ο οποίος επηρεάστηκε από τον αραβοϊσλαμικό αγγίζει και τους αλλόθρησκους που ανήκουν στα υψηλά κοινωνικά στρώματα (κυρίως στον τρόπο ζωής, ένδυσης και διατροφής).

Η εκπαίδευση των μουσουλμάνων

Αφορούσε τα αγόρια και είχε θρησκευτικό χαρακτήρα. Τα ιεροδιδασκαλεία λέγονται μεντρεσέδες και συνήθως εκεί μελετούσαν το κοράνι, ιστορία και θρησκευτικό δίκαιο. Οι σπουδαστές γίνονταν αργότερα δάσκαλοι, δικαστές (καδήςδες) ή ιερείς (μουφτίδες). Σε κάποιες περιπτώσεις μελετούσαν μαθηματικά, αστρονομία, φυσικές επιστήμες κ.ά.

Ο μεντρεσές της Αθήνας σε γκραβούρα του 18ου αι. Στην εποχή του Όθωνα και του Γεωργίου Α΄ χρησιμοποιήθηκε ως φυλακή και τόπος εκτέλεσης. Κατεδαφίστηκε το 1898 για χάρη των αρχαιολογικών ανασκαφών.

Ό,τι σώζεται από τον μεντρεσέ της Αθήνας στο Μοναστηράκι. Κτίστηκε τον 17ο αι.

Ο αστρολάβος του αστρονόμου Άχμαντ ιμπν αλ-Σαράτζ, φιλοτεκνημένος στη Συρία το 1328/9. Είναι το μόνο γνωστό παράδειγμα οικουμενικού αστρολάβου, μια εφεύρεση των μουσουλμάνων αστρονόμων που αποτελεί εξέλιξη του αρχαίου ελληνικού αστρολάβου. Η συμβολή των μουσουλμάνων στην επιστήμη της αστρονομίας είχε ως αφητηρία τα αρχαία ελληνικά συγγράμματα, όπως του Πτολεμαίου, πολλά από τα οποία μεταφράστηκαν στα αραβικά την περίοδο 750-1258. Σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της αστρονομίας είχε και η σχέση της με τη θρησκεία. Η κατασκευή οργάνων, όπως οι αστρολάβοι, οι πυξίδες και τα ηλιακά ρολόγια, ήταν απαραίτητα για τον υπολογισμό της ώρας της προσευχής αλλά και τον προσανατολισμό προς τη Μέκκα.

Η εκπαίδευση των χριστιανών

Μέχρι τον 16ο αι. λίγοι είναι οι «μορφωμένοι» χριστιανοί και ακόμα πιο λίγοι αυτοί που μπορούν να διδάξουν γραφή και ανάγνωση. Πρόκειται κυρίως για μοναχούς και κληρικούς οι οποίοι αντιγράφουν χειρόγραφα, γράφουν θεολογικά κείμενα και διδάσκουν μικρές ομάδες μαθητών στην Κωνσταντινούπολη και σε άλλες πόλεις.

Η εκπαίδευση αναπτύσσεται από τον 16ο αι. αλλά μέχρι τον 17ο αι. τα σχολεία δεν είναι πολλά.

Τον 17ο αι. το Πατριαρχείο σε μία προσπάθεια διατήρησης του χριστιανισμού ιδρύει σχολεία και στηρίζει την εκπαίδευση η οποία γίνεται στα ελληνικά, επίσημη γλώσσα της εκκλησίας. Η εκπαίδευση αφορά τα αγόρια και τα μαθήματα έχουν θρησκευτικό περιεχόμενο. Οι πλούσιοι (π.χ. Φαναριώτες) διδάσκουν συχνά τα παιδιά τους στο σπίτι. Προοδευτικά όλο και περισσότεροι χριστιανοί, χωρίς να είναι κληρικοί, ιδρύουν σχολεία. Οι άνθρωποι αυτοί έχουν σπουδάσει ή ζήσει στη Δυτική Ευρώπη και προσπαθούν τώρα να ξεχωρίσουν την επιστήμη από την εκκλησία.

Τα σχολεία των Ελλήνων

Στην αρχή τα σχολεία λειτουργούσαν περιστασιακά, όταν υπήρχαν δάσκαλοι και εφόσον υπήρχαν χρήματα για την πληρωμή τους. Έπειτα, με τη δημιουργία των μεγάλων σχολών (Σχολή της Χίου, Ζωσιμαία Σχολή κ.ά.) τα ελληνικά εκπαιδευτήρια χρηματοδοτούνται και συντηρούνται από ευεργεσίες και δωρεές.

Η Ευαγγελική Σχολή Σμύρνης (1733-1922) ήταν στην αρχή ένα μικρό «Σχολείο του Χριστού». Πήρε την τελική του ονομασία στις αρχές του 19ου αι. Η σχολή είχε θρησκευτικό χαρακτήρα μέχρι το 1810 που ήρθαν σημαντικοί δάσκαλοι να διδάξουν φιλοσοφία και μαθηματικά.

Η Ζωσιμαία Σχολή των Ιωνανίνων είναι ένα από τα σπουδαιότερα σχολεία του ελλαδικού χώρου. Ιδρύθηκε το 1828, κατά τη διάρκεια της ελληνικής επανάστασης με δαπάνη των έξι αδερφών Ζωσιμά. Οι Ζωσιμάδες εγκαταστάθηκαν στην Ιταλία και τη Ρωσία και ασχολήθηκαν κυρίως με το εμπόριο. Στη σχολή έρχονται μαθητές από όλη την αυτοκρατορία. Αποφοιτούν και πολλοί Τούρκοι και Αλβανοί (π.χ. οι πρωτεργάτες της αλβανικής ιδέας Ναϊμ και Σάμι Φράσερι, ο στρατηγός Χασάν Ταχσίν Πασάς ο οποίος παρέδωσε τη Θεσσαλονίκη στον ελληνικό στρατό το 1912 κ.ά.).

Η Μεγάλη του Γένους Σχολή είναι το παλιότερο εκπαιδευτικό ίδρυμα της Κωνσταντινούπολης. Ιδρύθηκε το 1454 από τον πατριάρχη Γεννάδιο Σχολάριο και άλλαξε πολλές φορές την έδρα της μέχρι να χτιστεί το σημερινό κτίριο μεταξύ 1881 και 1883 κοντά στο Πατριαρχείο. Σήμερα λειτουργεί ως σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Επισκέπτομαι

Ζωσιμαία Σχολή Ιωνανίνων: www.zosimaia.gr

Αρχιτεκτονική στην πρωτεύουσα και τις επαρχίες

17ος αι. Κωνσταντινούπολη.

Το τζαμί του Σουλτάνου Αχμέτ (*Sultanahmet Camii*), γνωστό και σαν Μπλε Τζαμί αποτελεί λαμπρό δείγμα ισλαμικής αρχιτεκτονικής. Έργο του Σεντεφχάρ Μεχμέτ Αγά, μαθητή του Σινάν. Χτίστηκε με εντολή του σουλτάνου Αχμέτ Α' (1603-1617).

Υ' ενότητα Ο ελληνοισλαμικός στην Οθωμανική αυτοκρατορία

16ος αι. Τρίκαλα.

Το τέμενος του Οσμάν Σαχ (ή Κουρσούμ τζαμί) πήρε το όνομα του διοικητή της περιοχής των Τρικάλων ο οποίος φρόντισε για την ανέγερσή του. Είναι ένα από τα 79 τζαμιά και το μοναδικό που σώζεται σε ελληνικό έδαφος του αρχιτέκτονα Σινάν. Ακριβώς δίπλα βρίσκεται το μαυσωλείο του Οσμάν Σαχ.

16ος αι. Αδριανούπολη, Τουρκία.

Το τζαμί του Σελίμ Β' (*Selimiye camii*), έργο του Σινάν χτίστηκε με εντολή του Σελίμ Β' (1566-1574).

16ος αι. Σεράγεβο, Βοσνία-Ερζεγοβίνη.
Το τζαμί του αυτοκράτορα (Careva dzamija) χρηματοδοτήθηκε από το σουλτάνο Σουλεϊμάν Α΄. Θεωρείται ότι είναι έργο κάποιου μαθητή ή συνεργάτη του Σινάν.

16ος αι. Μόσταρ, Βοσνία-Ερζεγοβίνη.
Το τζαμί Karađozbeg χτίστηκε από τον Σινάν το 1557. Σχεδόν καταστράφηκε μετά τον εμφύλιο στη Γιουγκοσλαβία. Σήμερα είναι ανακαινισμένο.

16ος αι. Κωνσταντινούπολη.
Το τζαμί του Σουλεϊμάν (Süleymaniye camii) είναι από τα μεγαλύτερα τζαμιά στην Κωνσταντινούπολη και από τα σημαντικότερα μνημεία της οθωμανικής αρχιτεκτονικής. Έργο του Σινάν, χτίστηκε με εντολή του Σουλεϊμάν Α΄ (1520-1566).

Ο Μιμάρ Σινάν (1489-1588) ήταν ένας από τους σημαντικότερους αρχιτέκτονες της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, ο πρώτος αρχιτέκτονας της αυλής των σουλτάνων Σελίμ Α΄, Σουλεϊμάν Α΄ και Σελίμ Β΄. Κάποιοι τον θεωρούν ελληνικής ή αρμενικής καταγωγής. Του αποδίδονται 334 έργα, μεταξύ των οποίων μεγάλα και μικρά τεμένη, μαουσουλεία, σχολεία, λουτρά, γέφυρες κλπ. Κορυφαίο έργο του θεωρείται το τζαμί του Σουλεϊμάν στην Κωνσταντινούπολη.

18ος αι. Μοναστηράκι, Αθήνα.
Το τζαμί χτίστηκε από τον Τζισταράκη το 1759 με υλικά από παλιά κτίρια. Σήμερα στο τζαμί στεγάζεται συλλογή κεραμικών.

18ος αι. Ιωάννινα.
Αν και το πρώτο μουσουλμανικό κτίσμα είναι του 15ου αι., το Φετιχιέ τζαμί όπως το βλέπουμε σήμερα ξανακτίστηκε το 1795 από τον Αλή Πασά Τεπελενλή. Στη βορειοδυτική πλευρά του βρίσκεται ο τάφος του Αλή Πασά.

● Γ.6 ΤΙ ΓΙΝΕΤΑΙ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ;

Κρίση και ανάπτυξη

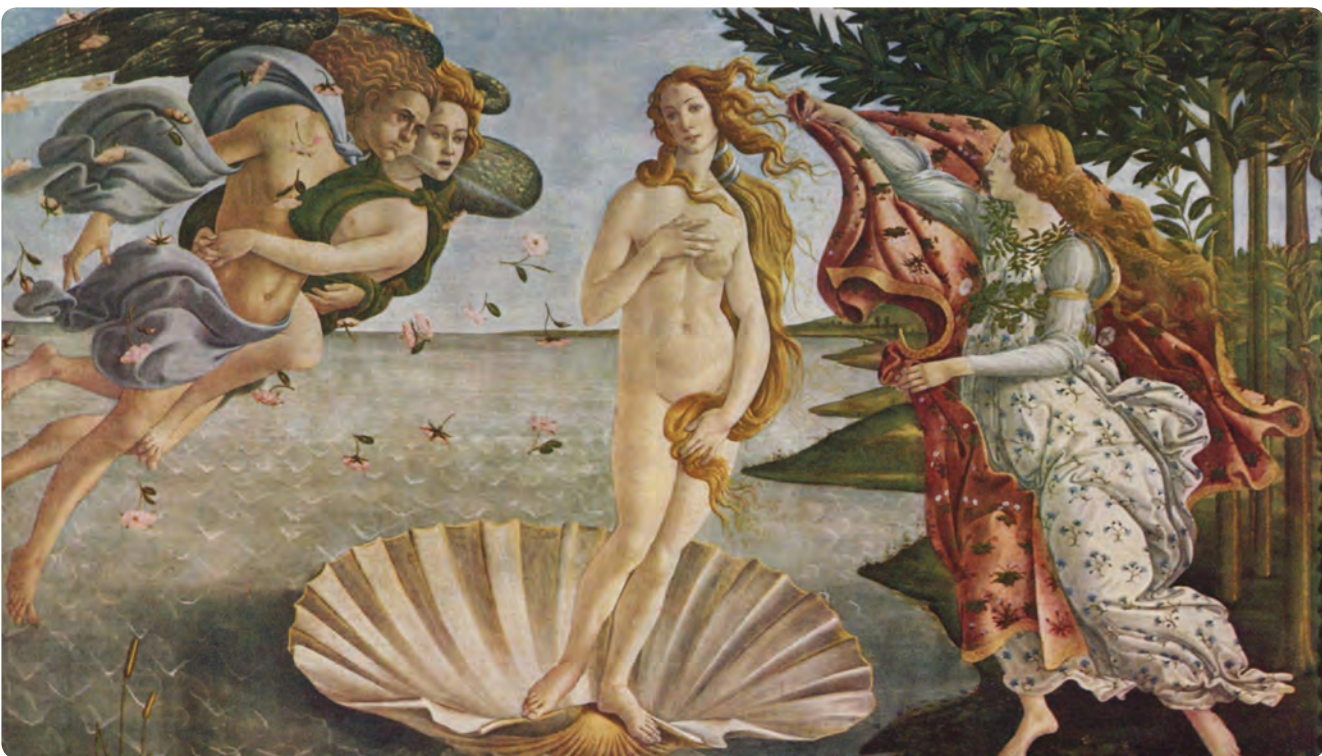
Τον 14ο αι. η Δυτική Ευρώπη βρίσκεται σε κρίση: οικονομικά προβλήματα, πείνα, πόλεμοι και μια επιδημία πανούκλας οδηγούν σε μεγάλες λαϊκές και αγροτικές εξεγέρσεις. Οι φτωχοί άνθρωποι αρχίζουν να διεκδικούν καλύτερη ζωή και περισσότερα δικαιώματα. Η δύναμη των αριστοκρατών-**φεουδαρχών** μειώνεται και οι βασιλιάδες γίνονται πιο ισχυροί και ελέγχουν ακόμη και την εκκλησία. Δημιουργούνται κράτη με κεντρική εξουσία, οργανωμένη διοίκηση, φορολογία και στρατό.

Ο 15ος και ο 16ος είναι αιώνες μεγάλων αλλαγών. Το εμπόριο και η αστική οικονομία ακμάζει. Ο Γουτεμβέργιος ανακαλύπτει την τυπογραφία. Οι ευρωπαίοι ταξιδεύουν και ανακαλύπτουν νέες ηπείρους. Δημιουργούνται οι πρώτες αποικιακές αυτοκρατορίες. Οι μορφωμένοι λόγιοι (ονομάζονται ουμανιστές) μελετούν με πάθος τα αρχαία ελληνικά και λατινικά κείμενα και τις επιστήμες. Προσπαθούν να εξηγήσουν τον κόσμο και τη φύση περισσότερο με τη λογική και όχι μόνο μέσα από τη θρησκεία. Ιδρύονται λοιπόν πολλά σχολεία και πανεπιστήμια. Από την εποχή αυτή η εικόνα που έχει ο άνθρωπος για τον κόσμο και τον εαυτό του θα αλλάξει για πάντα. Με τα γράμματα και τις επιστήμες, ο άνθρωπος δεν μπορεί μόνο να γνωρίσει τον κόσμο, αλλά και να τον αλλάξει.

Αναγέννηση

Είναι το πνευματικό και καλλιτεχνικό κίνημα το οποίο υμνεί την ομορφιά της φύσης και του ανθρώπου έχοντας ως πρότυπο την κλασική αρχαιότητα. Η πρόοδος στη λογοτεχνία και κυρίως στην τέχνη είναι εντυπωσιακή. Η Αναγέννηση ξεκινά από τη Φλωρεντία της Ιταλίας τον 14ο αι. και αναπτύσσεται επηρεάζοντας ολόκληρη την Ευρώπη τον 16ο αι.

Σήμερα οι ιστορικοί συχνά χρησιμοποιούν τον όρο «αναγέννηση» και για άλλες εποχές που ακμάζουν τα γράμματα και οι τέχνες (π.χ. «μακεδονική αναγέννηση» ή «παλαιολόγεια αναγέννηση» για διάφορες ιστορικές περιόδους της Βυζαντινής αυτοκρατορίας).

«Η γέννηση της Αφροδίτης», τέλη 15ου αι., του Μποτιτσέλι (Alessandro di Mariano di Vanni Filipepi, 1445-1510, γνωστός σαν Sandro Botticelli), Φλωρεντία, Μουσείο Uffizi.

«Η δημιουργία του Αδάμ», 16ος αι., του Μιχαήλ Άγγελου, Βατικανό, Καπέλα Σιξτίνα.

Ο Μιχαήλ Άγγελος (Michelangelo di Lodovico Buonarroti Simoni, 1475-1564, γνωστός σαν Michelangelo) είναι από τους σημαντικότερους ζωγράφους και γλύπτες της Αναγέννησης.

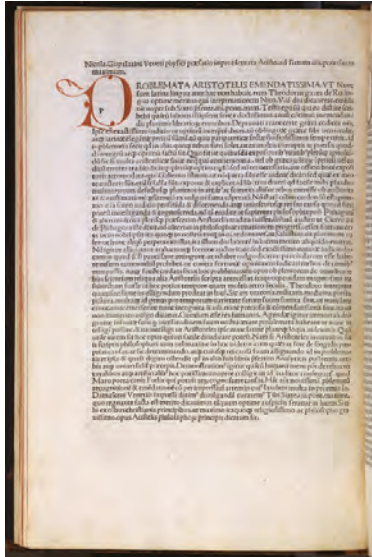
Βατικανό, Βασιλική Αγίου Πέτρου, τέλη 15ου αι.

Το μαρμάρينو γλυπτό είναι έργο του Μιχαήλ Άγγελου. Η Παναγία κρατά το νεκρό Χριστό μετά την αποκαθήλωση.

Ο «πατέρας» της τυπογραφίας, Ιωάννης Γουτεμβέργιος.

Τυπογραφεία ιδρύθηκαν και στη Βενετία, μερικά μάλιστα από Έλληνες που είχαν καταφύγει εκεί. Στις εικόνες δύο βιβλία που τυπώθηκαν στη Βενετία στα μέσα του 15ου αι.: ένα κείμενο του Αριστοτέλη (σε λατινική μετάφραση) και η πρώτη σελίδα από το βιβλίο της «Οδύσσειας» (αντίγραφο Γενναδείου Βιβλιοθήκης).

Συζητήστε ποιες πιστεύετε ότι ήταν οι συνέπειες της ανακάλυψης της τυπογραφίας.

Χάρτης του Abraham Ortelius (1570). Οι έμποροι και οι ναυτικοί της δυτικής Ευρώπης έψαχναν νέους δρόμους για να φέρουν προϊόντα από την Κίνα και τις Ινδίες μέσω της θάλασσας. Πρώτοι ξεκίνησαν τις εξερευνήσεις οι Ισπανοί και οι Πορτογάλοι, σύντομα όμως ακολούθησαν και άλλοι (Γάλλοι, Άγγλοι, Ολλανδοί κ.ά.). Με τα ταξίδια και τις ανακαλύψεις των νέων ηπειρών οι άνθρωποι κατανόησαν ότι η γη είναι στρογγυλή.

Διαφωτισμός

Στα τέλη του 17ου αι. εμφανίζεται στην Ευρώπη ο Διαφωτισμός. Πρόκειται για ένα πνευματικό κίνημα που αμφισβήτησε τον παλιότερο τρόπο σκέψης και την εκκλησία. Στόχος του να απομακρύνει τον άνθρωπο από τις προλήψεις, τις δεισιδαιμονίες, και την ιδέα ότι όλα γίνονται σύμφωνα με τη βούληση του Θεού. Οι εκπρόσωποί του Διαφωτισμού πιστεύουν στη δύναμη της ανθρώπινης λογικής και στην πρόοδο που φέρνει η επιστημονική γνώση. Υποστηρίζουν ότι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι και έχουν από τη φύση ορισμένα δικαιώματα. Στρέφονται ενάντια στην απόλυτη μοναρχία που περιορίζει την ανθρώπινη ελευθερία και πιστεύουν ότι οι πολίτες πρέπει να ελέγχουν την εξουσία. Υποστηρίζουν τη διάκριση ανάμεσα στην πολιτική και τη θρησκευτική εξουσία, την ανεξιθρησκία, το σεβασμό των ανθρώπινων δικαιωμάτων.

Οι ιδέες του Διαφωτισμού εξαπλώθηκαν σε όλη την Ευρώπη. Οι πρώτοι που τις «αγκάλιασαν» ήταν οι αστοί που είχαν αποκτήσει οικονομική δύναμη μέσα από το εμπόριο και ήθελαν να συμμετέχουν και στην πολιτική. Οι ιδέες αυτές όμως άγγιξαν και τους καταπιεσμένους φτωχούς και προετοίμασαν τις επαναστάσεις που έγιναν στα τέλη του 18ου αι. και πρώτα τη Γαλλική Επανάσταση (1789).

Η Εγκυκλοπαίδεια (28 τόμοι συνολικά) γράφτηκε και εκδόθηκε από Διαφωτιστές, που ήθελαν να συγκεντρώσουν σε ένα έργο όλες τις γνώσεις για όλα τα θέματα.

Ο γάλλος Ζαν Ζακ Ρουσώ (1712-1778) έκανε κριτική στην κοινωνική ανισότητα και υποστήριξε ότι το δίκαιο πρέπει να βασίζεται σε αυτά που θέλουν οι περισσότεροι.

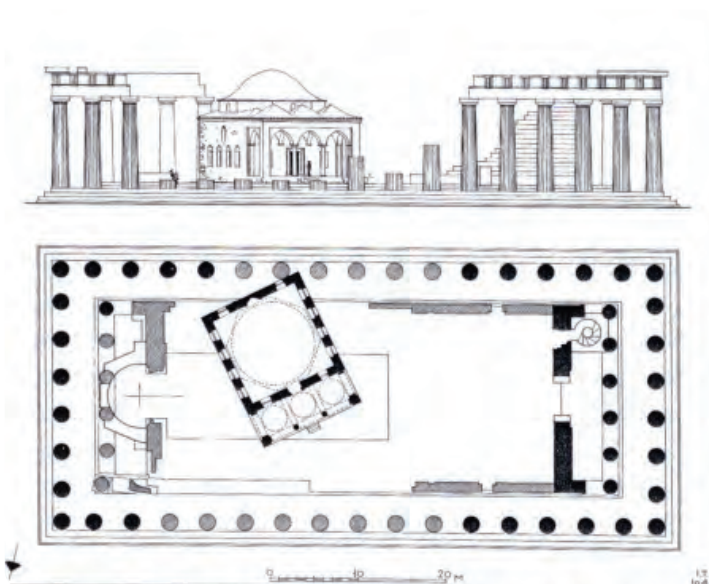
Ο γάλλος Βολταίρος (1694-1778) υποστήριζε την ελευθερία της σκέψης και πολεμούσε τον θρησκευτικό φανατισμό. Έλεγε: «διαφωνώ με αυτό που λες, αλλά θα υπερασπιστώ με τη ζωή μου το δικαίωμά σου να το λες». Για τις ιδέες του ο βασιλιάς της Γαλλίας τον φυλάκισε 11 μήνες.

● Γ.7 ΠΑΡΘΕΝΩΝΑΣ: ΟΙ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ ΕΝΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

γ' ενότητα | Ο ελληγνισμός στην Οθωμανική αυτοκρατορία

Από τον 6ο αι. ο Παρθενώνας είναι χριστιανικός ναός αφιερωμένος στην Παναγία. Ονομάζεται «Παναγία η Αθηνιώτισσα». Για να γίνει χριστιανικός ο ναός, έγιναν κάποιες αρχιτεκτονικές αλλαγές. Από τον 13ο έως τον 15ο αι. η Αθήνα περνάει στα χέρια των Φράγκων (Καταλανών, Φλωρεντίνων κ.ά.) και ο Παρθενώνας γίνεται καθεδρικός ναός (Ecclesia de santa Maria di Atene).

Έτσι ήταν ο Παρθενώνας το 1800 περίπου. Εδώ φαίνεται και το μικρό τζαμί που έχτισαν οι Τούρκοι μέσα στον Παρθενώνα μετά την ανατίναξη του 1687 (σχέδιο Μ. Κορρέ).

Μετά την ειρηνική κατάληψη της Αθήνας από τους Οθωμανούς το 1458, ο Μωάμεθ Β΄ επισκέπτεται την Ακρόπολη. Οι Τούρκοι δείχνοντας σεβασμό στην πόλη δεν πειράζουν τα μνημεία. Ο Παρθενώνας μετατρέπεται σε τζαμί και στην Ακρόπολη χτίζονται σπίτια όπου μένουν Τούρκοι. Εκεί μένει επίσης η φρουρά και ο διοικητής της Αθήνας.

Μεγάλη καταστροφή στο μνημείο έγινε το 1687 κατά την πολιορκία της Αθήνας από τις βενετικές δυνάμεις. Μία οβίδα ανατίναξε την πυριτιδαποθήκη που ο τούρκος διοικητής της Αθήνας είχε βάλει μέσα στο ναό. Το μεγαλύτερο τμήμα του ναού (στην ανατολική πλευρά) κατέρρευσε.

Στο τέλος του 17ου αι. οι Βενετοί με αρχηγό τον Φραγκίσκο Μοροζίνι, έφτασαν στην Αθήνα και πολιορκήσαν του Οθωμανούς. Ο Μοροζίνι τότε βομβάρδισε την Ακρόπολη, όπου είχαν κλειστεί οι Οθωμανοί.

Τον 19ο αι., λίγο πριν την ανεξαρτησία της Ελλάδας, ο άγγλος λόρδος Έλγιν, πρέσβης της Αγγλίας στην Κωνσταντινούπολη, λεηλάτησε τον Παρθενώνα αποσπώντας και παίρνοντας μαζί του στην Αγγλία σημαντικό μέρος των μαρμάρων.

Επισκέπτομαι

Μουσείο της Ακρόπολης: www.theacropolismuseum.gr

Γ.8 ΚΡΗΤΗ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Οι Βενετοί κυριάρχησαν στην Κρήτη από το 1211 έως το 1699 (οπότε την κατέλαβαν οι Οθωμανοί). Η Κρήτη, με πρωτεύουσα τον Χάνδακα (σημερινό Ηράκλειο) ήταν η πιο σπουδαία βενετική εμπορική βάση στην ανατολική Μεσόγειο. Τα πρώτα χρόνια έγιναν αρκετές επαναστάσεις εναντίον των Βενετών. Σιγά-σιγά, όμως, Βενετοί, ντόπιοι αριστοκράτες και ευκατάστατοι αστοί (έμποροι, αξιωματούχοι, επαγγελματίες γιατροί, δικηγόροι, βιοτέχνες κ.ά.) βελτίωσαν τις σχέσεις τους. Πολλοί Βενετοί έμαθαν ελληνικά, ενώ πολλοί ντόπιοι υιοθέτησαν τις συνήθειες των Λατίνων (π.χ. τον τρόπο ντυσίματος), ταξίδεψαν στις ιταλικές πόλεις, γνώρισαν την Αναγέννηση και εμπνεύστηκαν από αυτή.

Από τη βυζαντινή στη μεταβυζαντινή ζωγραφική

Οι βυζαντινές εικόνες δεν έχουν υπογραφή. Ο ζωγράφος είναι ανώνυμος και δεν έχει στόχο να γίνει γνωστός, καθήκον του είναι να διδάξει.

Από τον 15ο αι., τα ονόματα των καλλιτεχνών εμφανίζονται πιο συχνά. Οι αγιογράφοι γίνονται όλο και πιο γνωστοί στους σύγχρονούς τους. Στα εργαστήρια της Κρήτης του 15ου και του 16ου αιώνα οι ζωγράφοι φτιάχνουν εικόνες ακολουθώντας δύο τρόπους: το βυζαντινό ύφος και τα δυτικά πρότυπα. Ο Άγγελος, ο Ανδρέας Παβίας, ο Γεώργιος Κλόντζας και ο Νικόλαος Τζαφούρης είναι πολύ διάσημοι. Ανάμεσα στους κρητικούς ζωγράφους είναι και ο Μιχαήλ Δαμασκηνός. Από την Κρήτη ξεκινάει και ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (El Greco).

Το τέλος του **Μεσαίωνα**, (14ος και 15ος αι.) είναι εποχή συμφορών για την Ευρώπη. Πείνα, πανώλη, πόλεμοι σκοτώνουν μεγάλο μέρος του ευρωπαϊκού πληθυσμού. Ο θάνατος είναι παντού και αυτό φαίνεται και στην τέχνη. Οι εικόνες αναπαριστούν την Παναγία σαν θλιμμένη μητέρα που κρατάει το νεκρό Χριστό. Ο Χριστός με σώμα αποστεωμένο και άκαμπο ζωγραφίζεται όπως τα χιλιάδες θύματα των συμφορών. Αυτές οι εικόνες λέγονται **Πιετά** (Pieta).

Επισκέπτομαι

Βυζαντινό & Χριστιανικό Μουσείο: www.byzantinemuseum.gr

Μουσείο Μπενάκη: www.benaki.gr

Ιερά Αρχιεπισκοπή Κρήτης (στο Ηράκλειο): www.iak.gr

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης (στο Ηράκλειο): www.historical-museum.gr

Η Παναγία «Mater dolorosa» (τέλη 16ου αι.) του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου (1541-1614), Στρασβούργο, Μουσείο Καλών τεχνών. Ο Ελ Γκρέκο είναι από τους μεγαλύτερους ευρωπαϊούς ζωγράφους. Κρητικός στην καταγωγή, ξεκίνησε σαν αγιογράφος στην Κρήτη αλλά πέρασε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του στην Ιταλία όπου έγινε μαθητής σπουδαίων ζωγράφων και την Ισπανία όπου έζησε μέχρι το τέλος της ζωής του.

«Pieta», φορητή εικόνα του Νικόλαου Τζαφούρη (Nicolo Zafuri), 15ος αι., Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη.

«Ανάληψη», φορητή εικόνα πιθανόν του Ανδρέα Ρίζου, 15ος αι., Βενετία, Ελληνικό Ινστιτούτο.

«Θεία Λειτουργία» του Μιχαήλ Δαμασκηνού, 16ος αι., Ηράκλειο, Μουσείο Ιερών Εικόνων και Κειμηλίων Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κρήτης.

● Γ.9 Ο «ΜΕΓΑΛΟΣ ΑΣΘΕΝΗΣ»: Η ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΣΕ ΠΑΡΑΚΜΗ

Πολεμικές ήττες και απώλεια εδαφών

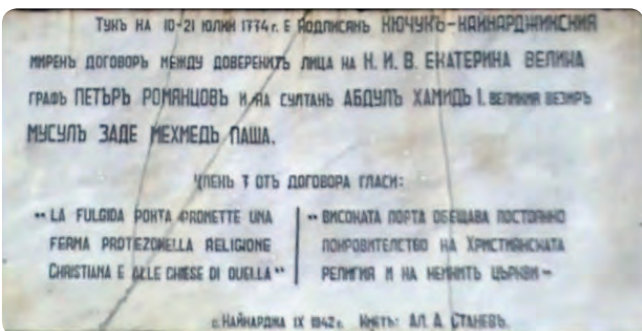
Από τον 17ο αι. η Οθωμανική αυτοκρατορία αντιμετωπίζει πολλά εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα και αρχίζει να παρακμάζει.

Εκτός από τη Βενετία, γύρω της υπάρχουν νέα ισχυρά ευρωπαϊκά κράτη-αυτοκρατορίες, όπως η Αυστρία και η Ρωσία, με τα οποία βρίσκεται σε συνεχείς πολυδάπανους πολέμους και στα οποία αναγκάζεται τελικά να παραχωρήσει σημαντικά εδάφη (την Ουγγαρία, την Τρανσυλβανία κ.ά.).

Τον 18ο αι. η Οθωμανική αυτοκρατορία δεν είναι πια ένα ισχυρό κράτος, αλλά ο «μεγάλος ασθενής», όπως ονομάζεται από τους Ευρωπαίους. Το μέλλον της μετατρέπεται σε «μήλον της έριδος» ανάμεσα στα μεγάλα ευρωπαϊκά κράτη (γνωστό ως το «ανατολικό ζήτημα») που ανταγωνίζονται μεταξύ τους για το ποιο θα κυριαρχήσει στην Ευρώπη και τον κόσμο. Ανάλογα με τα εμπορικά και πολιτικά συμφέροντά τους, άλλα κράτη προσπαθούν να διαλύσουν την Οθωμανική αυτοκρατορία και άλλα να τη διατηρήσουν.

Πίνακας του Ivan Konstantinovich Aivazovsky, 1848. Ο ρωσοτουρκικός πόλεμος διαρκεί από το 1768 έως το 1774. Το 1770, στο στενό μεταξύ Χίου και Τσεσμέ, οι Ρώσοι καταστρέφουν με τη βοήθεια ελλήνων ναυτικών τον οθωμανικό στόλο. Έτσι το 1774 υπογράφεται η Συνθήκη του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή. Η συνθήκη αυτή προβλέπει, πρώτον, ότι τα πλοία με ρωσική σημαία μπορούν να πλεύουν ελεύθερα από τη Μεσόγειο στη Μαύρη Θάλασσα, και δεύτερον, ότι οι χριστιανοί υπήκοοι των Οθωμανών θα βρίσκονται πια υπό ρώσικη προστασία. Πολλοί ορθόδοξοι ναυτικοί επωφελούνται από αυτή τη συμφωνία, κάνουν εμπόριο και να πλουτίζουν.

Μνημείο που αναφέρει την υπογραφή της συνθήκης Κιουτσούκ - Καϊναρτζή στο ομώνυμο βουλγαρικό χωριό.

Αικατερίνη Β' η «Μεγάλη» (1729-1796) σε πίνακα του Dmitry Grigorievich Levitzky, 1782.

Κατά τη διάρκεια του ρωσοτουρκικού πολέμου, 1768-1774, η αυτοκράτειρα Αικατερίνη Β' της Ρωσίας ξεσηκώνει τους χριστιανούς ενάντια στους Οθωμανούς και τους υπόσχεται βοήθεια. Στέλνει το ρωσικό στόλο στο Αιγαίο, με αρχηγούς τους αδελφούς Ορλώφ. Ξεσπάει επανάσταση στην Πελοπόννησο (κυρίως από τους Μανιάτες). Οι επαναστατημένοι δεν είναι όμως αρκετά ισχυροί, οι Ρώσοι χάνουν αρκετές μάχες και τελικά εγκαταλείπουν την περιοχή με αποτέλεσμα τα τουρκικά στρατεύματα να καταπιέζουν την εξέγερση.

Ανίσχυρη κεντρική διοίκηση, ισχυροί τοπικοί άρχοντες

Ήδη από τον 17ο αι. η κεντρική οθωμανική εξουσία ολοένα και εξασθενεί. Την αυτοκρατορία κυβερνούν συχνά ανίσχυροι σουλτάνοι, ενώ οι γενίτσαροι έχουν γίνει πολλοί και εξεγείρονται διεκδικώντας καλύτερους μισθούς.

Τον 18ο αι. η γη παύει στην πράξη να είναι κρατική. Νοικιάζεται μαζί με τους φόρους ισόβια από αξιωματούχους και πλούσιους ιδιώτες (κυρίως μουσουλμάνους), οι οποίοι αποκτούν σταδιακά μεγάλες εκτάσεις (τσιφλίκια) και δύναμη στις περιοχές τους ελέγχοντας τους ντόπιους αγρότες.

Αναπτύσσονται επίσης αυτόνομες ορθόδοξες κοινότητες (π.χ. η Μακρινίτσα στο Πήλιο ή τα Ζαγοροχώρια στην Ήπειρο), τις οποίες διοικούν οι προεστοί. Αυτοί οι τοπικοί άρχοντες, που εισπράττουν τους φόρους για τον σουλτάνο και φροντίζουν για την τάξη στην περιοχή τους, σιγά-σιγά αποκτούν πλούτο και εξουσία (πληρώνοντας λιγότερους φόρους ή κάνοντας εμπόριο).

Η Ρωσία, η Αγγλία και η Αυστρία προσπαθούν να λύσουν το «ανατολικό ζήτημα» (γελοιογραφία του 1878).

Εμπόριο και νέες κοινωνικές ομάδες

Οι ανακαλύψεις νέων θαλάσσιων δρόμων και χωρών, επιτρέπουν στη δυτική Ευρώπη να κάνει εμπόριο χωρίς να περνά μέσα από την Οθωμανική αυτοκρατορία. Έτσι το οθωμανικό κράτος χάνει φόρους. Αναγκάζεται λοιπόν να κάνει ειδικές συμφωνίες (τις «διομολογήσεις»), με τις οποίες οι ξένοι έμποροι αποκτούν το δικαίωμα να πωλούν προϊόντα στην αυτοκρατορία πληρώνοντας λιγότερους φόρους. Πολλοί αλλόθρησκοι (Έλληνες, Αρμένιοι, Εβραίοι) συνεργάζονται με ευρωπαίους εμπόρους και αποκτούν τον 18ο αι. οικονομική αλλά και πολιτική δύναμη. Από την άλλη, τα οικονομικά προβλήματα και η διαφθορά στη διοίκηση οδηγεί πολλούς, χριστιανούς κυρίως (αλλά όχι μόνο), στα βουνά και στην παρανομία. Αυτές οι ένοπλες ομάδες, οι «κλέφτες», ζουν ληστεύοντας εύπορους κατοίκους και αξιωματούχους, αλλά και πουλώντας προστασία στους φτωχούς αγρότες.

Αρματολός του Καρλ Χάαγκ, 1861, Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη.

Για να αντιμετωπίσει τους «κλέφτες» (ληστές), η οθωμανική εξουσία χρησιμοποιεί άλλους ντόπιους ένοπλους, τους αρματολούς, οι οποίοι είναι επίσης κυρίως χριστιανοί και συχνά πρώην κλέφτες. Ο ρόλος τους είναι να φροντίζουν για την τάξη σε ορεινές συνήθως περιοχές (αρματολίκια) και γι' αυτό πληρώνονται από τους κατοίκους τους. Κλέφτες και αρματολοί αλλάζουν συχνά ρόλους προσπαθώντας να ελέγξουν τα αρματολίκια. Με τους αρματολούς συμμαχεί ο Αλή Πασάς των Ιωαννίνων (βλ. Δ' ενότητα) και από αυτούς θα προκύψουν μεγάλοι αγωνιστές της ελληνικής επανάστασης όπως ο Ανδρούτσος, ο Καραϊσκάκης, ο Μπότσαρης.

Οι Φαναριώτες

Τον 17ο αι. το Πατριαρχείο εγκαθίσταται στην περιοχή Φανάρι (σημερινό Fener) και γύρω από αυτό συγκεντρώνονται χριστιανοί αστοί και παλιές αρχοντικές χριστιανικές οικογένειες της Κωνσταντινούπολης. Οι «Φαναριώτες» συνδέουν την τύχη τους με το Πατριαρχείο και σύντομα καταφέρνουν να κυριαρχήσουν ελέγχοντας τις εκλογές πατριαρχών και τη διαχείριση των οικονομικών. Είναι μορφωμένοι και γρήγορα παίρνουν σημαντικές θέσεις στην οθωμανική διοίκηση. Πολλοί από αυτούς γίνονται ηγεμόνες στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες (Μολδαβία και Βλαχία).

Το Φανάρι, συνοικία της Κωνσταντινούπολης στον Κεράτιο κόλπο. Από το 1601 εδρεύει εκεί το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Αρχή του τέλους

Οι συνεχείς ρωσοτουρκικοί πόλεμοι του 18ου αι. συνεχίζονται και τον 19ο αι. αποδυναμώνοντας τον οθωμανικό στρατό. Η Πύλη πρέπει να αντιμετωπίσει τοπικές εξεγέρσεις (π.χ. Αλή Πασάς Ιωαννίνων, βλ. Δ' ενότητα), περιφερειακούς ξεσηκωμούς (π.χ. Μοχάμετ Άλι της Αιγύπτου), εθνικές επαναστάσεις (π.χ. ελληνική επανάσταση το 1821) και ξένες επεμβάσεις (π.χ. ναυμαχία Ναβαρίνου, βλ. Δ' ενότητα).

1

2

1. Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος (1641-1709) είναι ένας από τους σημαντικότερους Φαναριώτες. Γατρός, λόγιος, διπλωμάτης και μεγάλος διερμηνέας της Πύλης.

2. Βουκουρέστι, Ναός Σταυροπόλεως.

Ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος (1670-1730) είναι γιος του Α. Μαυροκορδάτου, Φαναριώτης, δραγουμάνος και ηγεμόνας της Μολδοβλαχίας. Από το 1709 είναι ηγεμόνας της Μολδαβίας. Το 1716 γίνεται ηγεμόνας και της Βλαχίας. Οργάνωσε το σύστημα διοίκησης και επέβαλε τάξη στην περιοχή του.

3. Ο Κωνσταντίνος Μαυροκορδάτος (1711-1769) απεικονίζεται σε γραμματόσημο της Δημοκρατίας της Μολδαβίας του 2001. Είναι γιος του Νικ. Μαυροκορδάτου, ηγεμόνας της Μολδαβίας και της Βλαχίας. Κατάργησε τη δουλεία, καθιέρωσε στην εκκλησία την ομιλούμενη (σημερινή ρουμανική) γλώσσα και φρόντισε για τη διάδοσή της. Έκανε πολλές νομοθετικές μεταρρυθμίσεις και ασχολήθηκε με την εκπαίδευση.

Επισκέπτομαι

Το Ινστιτούτο Μοχάμετ Άλι: www.mohamed-ali.org

Μουσείο Ισλαμικής Τέχνης: www.benaki.gr

Το ιεροδιδασκαλείο του 19ου αι. «Ιμαρέτ» στην Καβάλα.

δ'

ενότητα

ΝΕΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

«Ο Μάρκος Μπότσαρης», πίνακας του γάλλου ζωγράφου Jean-Léon Gérôme (1874).

Δ.1 ΙΔΕΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΔΡΟΜΟΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Η Ελληνική Επανάσταση του 1821 όσο και άλλα κινήματα της εποχής άντλησαν έμπνευση από τη Γαλλική Επανάσταση (1789) που έκανε λόγο για ελευθερία, ισότητα, δικαιοσύνη.

Έλληνες διανοούμενοι που ζούσαν στο εξωτερικό γνώρισαν τις νέες ιδέες και κάποιες φορές συμμετείχαν κιόλας στα γεγονότα.

Το παράδειγμα ενός τέτοιου διανοούμενου, ήταν ο Ρήγας Βελεστινλής. Οι ιδέες του (π.χ. αντιρατσισμός, ανεξιθρησκεία) ήταν μέσα στο πνεύμα της Γαλλικής Επανάστασης. Ο Ρήγας οραματιζόταν την ένωση όλων των βαλκανικών λαών χωρίς διακρίσεις θρησκείας, χρώματος και φυλής.

Ο Ρήγας Βελεστινλής σε πίνακα του Α. Κριεζή, Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη.

Ο Ρήγας (1757-1798) γεννήθηκε στο Βελεστίνο και σπούδασε στη Ζαγορά και στα Αμπελάκια.

Η Βιέννη ήταν η έδρα της επαναστατικής του δράσης. Εκεί τύπωσε το Θούριο, τη Χάρτα κ.ά. Συνεργάτες του ήταν έλληνες έμποροι και σπουδαστές. Στόχος του ήταν η απελευθέρωση και ενοποίηση των βαλκανικών λαών. Μετά τη σύλληψή του από τους Αυστριακούς, παραδόθηκε στους Τούρκους και θανατώθηκε.

*Ως πότε παλικάρια, να ζούμε στα στενά,
μονάχοι σα λιοντάρια, σταις ράχαις στα βουνά; (...)
Να χάνωμεν αδέλφια, πατρίδα και γονείς,
τους φίλους, τα παιδιά μας κι όλους τους συγγενείς;
Καλλιώ 'ναι μίας ώρας ελεύθερη ζωή,
παρά σαράντα χρόνοι, σκλαβιά και φυλακή. (...)
Βεζύρης, δραγουμάνος, αφέντης κι αν σταθής
ο τύραννος αδίκως σε κάμνει να χαθής.
Δουλεύεις όλ' ημέρα, σε ό,τι κι αν σε πη,
κι αυτός πασχίζει πάλιν, το αίμα σου να πιη. (...)
Κι αμέτρητ' άλλοι τόσοι και Τούρκοι και Ρωμιοί,
ζωήν και πλούτον χάνουν, χωρίς καμμιά 'φορμή.
Ελάτε μ' έναν ζήλον, σε τούτον τον καιρόν,
να κάμωμεν τον όρκον, επάνω στον σταυρόν.
Συμβούλους προκομμένους, με πατριωτισμόν
να βάλωμεν εις όλα, να δίδουν ορισμόν.
Οι νόμοι ναν' ο πρώτος, και μόνος οδηγός,
και της πατρίδος ένας, να γένη αρχηγός.
Γιατί κι η αναρχία, ομοιάζει την σκλαβιά,
να ζούμε σαν θηρία, είν' πλιο σκληρή φωτιά. (...)
Βουλγάροι κι Αρβανήτες, Αρμένιοι και Ρωμιοί,
Αράπηδες και άσπροι, με μια κοινήν ορμή,
Για την ελευθεριάν, να ζώσωμεν σπαθί,
πως είμαστ' αντρωμένοι, παντού να ξακουσθή.
Ρήγας Βελεστινλής «Θούριος».*

Ο Αδαμάντιος Κοραΐς (1748-1833) γεννήθηκε στη Σμύρνη και σπούδασε στη Γαλλία. Ήταν ένας από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του νεοελληνικού διαφωτισμού. Με τα γραπτά του υποστήριξε την πνευματική ανάπτυξη του γένους, την οποία θεωρούσε προϋπόθεση για την ελευθερία και την ανεξαρτησία.

Νεοελληνικός Διαφωτισμός

Πνευματικό κίνημα του 18ου αι. που προσπάθησε να μεταφέρει τις ιδέες του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού στον ελλαδικό χώρο. Φορείς του Διαφωτισμού ήταν Έλληνες που ζούσαν σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης και έρχονταν σε επαφή με τις νέες ιδέες. Επιθυμούσαν παιδεία για όλους, προσπαθούσαν να συνδέσουν τους Έλληνες με την αρχαία Ελλάδα και ζητούσαν την απελευθέρωση του ελληνικού γένους.

Γαλλική Επανάσταση

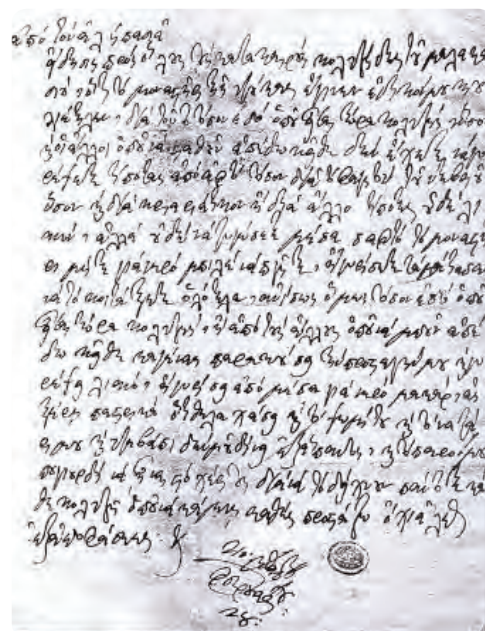
Η Γαλλική Επανάσταση (1789) είναι μία κοινωνική εξέγερση η οποία καταργεί την απόλυτη μοναρχία και ζητά δημοκρατία. Οι ιδέες της προέρχονται από τις ιδέες του Διαφωτισμού και επηρεάζουν ολόκληρη την Ευρώπη και φυσικά τους Έλληνες.

Πρωταγωνιστές της Γαλλικής Επανάστασης είναι οι αστοί με το σύνθημα «Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφoσύνη». Επιθυμία των αστών είναι να αποκτήσουν και αυτοί προνόμια (τα οποία μέχρι τότε είχαν μόνο οι άρχοντες-ευγενείς).

Στο εξωτερικό βρίσκονταν πολλοί Έλληνες, τραπεζίτες και έμποροι, έτοιμοι να βοηθήσουν την ιδέα του ξεσηκωμού. Στο εσωτερικό, οι ένοπλοι **κλέφτες** και **αρματολοί** αυξάνονταν και συμμετείχαν σε τοπικές αναταραχές, όπως η εξέγερση του Αλή Πασά των Ιωαννίνων (περίπου 1820) κατά του σουλτάνου. Επίσης εφοπλιστές και καπετάνιοι (με εμπειρία από τους ρωσοτουρκικούς και γαλλικούς πολέμους) κυριαρχούν στη θάλασσα.

Το μνημείο του Αλή Πασά στο Τεπελένι της Αλβανίας. Ο Αλή Πασάς ήταν μουσουλμάνος από το Τεπελένι. Έγινε ανώτερος διοικητής (πασάς) στην περιφέρεια των Ιωαννίνων το 1788. Με πολέμους και συμφωνίες έφτιαξε ένα μεγάλο, σχεδόν ανεξάρτητο κράτος και ξεσηκώθηκε ενάντια στον σουλτάνο. Νικήθηκε και θανατώθηκε το 1822.

Φιρμάνι του 1810 του Αλή Πασά γραμμένο στην ελληνική γλώσσα.

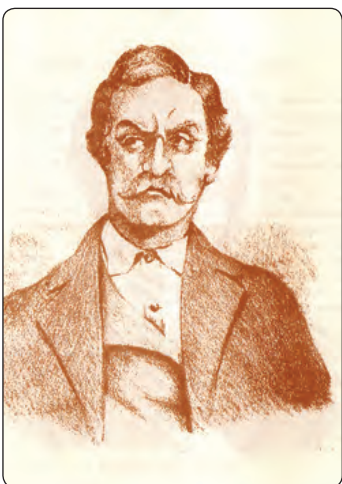
Επισκέπτομαι

Δημόσια Κεντρική Ιστορική Βιβλιοθήκη Χίου «Κοραής»: www.koraeslibrary.gr

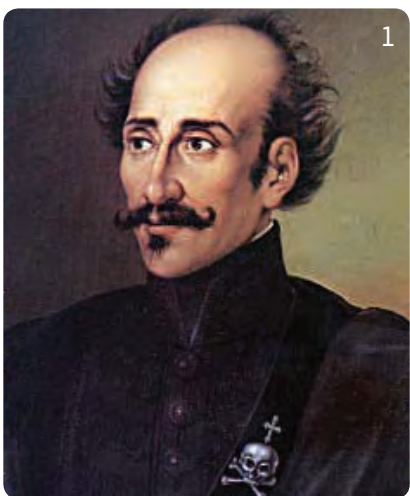
Δ.2 Η ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΑΙ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΜΟΛΔΟΒΛΑΧΙΑ

Στα τέλη του 18ου αιώνα φορείς των επαναστατικών ιδεών που κυριαρχούν στην Ευρώπη είναι οι **μυστικές εταιρείες**. Πολλές τέτοιες οργανώσεις εμφανίζονται με σημαντικότερη τη Φιλική Εταιρεία. Στην Οδησό (στη σημερινή Ουκρανία) το 1814 τρεις έλληνες έμποροι αποφάσισαν να προετοιμάσουν το έδαφος για την επανάσταση των Ελλήνων.

Η εταιρεία τους ονομάστηκε Φιλική Εταιρεία και το 1818 εγκαταστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Σιγά-σιγά πλήθος επιφανών Ελλήνων προσχώρησε στην οργάνωση και έγιναν προσπάθειες να βρεθεί ένας κατάλληλος αρχηγός. Αυτός βρέθηκε το 1820 και ήταν ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, αξιωματικός στο ρώσικο στρατό.

Οι ιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας, Νικόλαος Σκουφάς από την Άρτα, Εμμανουήλ Ξάνθος από την Πάτμο και Αθανάσιος Τσακάλωφ από τα Ιωάννινα.

1. Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης (1792-1828) ήταν στρατιωτικός και αρχηγός της Φιλικής Εταιρείας. Γιος του Κωνσταντίνου Υψηλάντη, ηγεμόνα της Μολδοβλαχίας, υπηρέτησε στο σώμα των εφίππων σωματοφυλάκων του Τσάρου Αλέξανδρου Α΄ της Ρωσίας.
2. Ο Γρηγόριος Δικαίος ή Παπαφλέσσας (1786-1825) ήταν μέλος της Φιλικής Εταιρείας και πρωτεργάτης της Επανάστασης στην Πελοπόννησο.

Τα επαναστατικά κινήματα που εμφανίζονται στις αρχές του 19ου αιώνα σχεδιάζονται και οργανώνονται από λίγους, μορφωμένους και δραστήριους ανθρώπους. Ο τύπος της επαναστατικής οργάνωσης που κυριαρχεί είναι οι μυστικές οργανώσεις (ή αδερφότητες ή εταιρείες). Αυτές είχαν συγκεκριμένες τελετές και ιεραρχία. Υπάρχουν κυρίως στην Ιταλία, Γαλλία, Ελλάδα, Ρωσία. Η πιο γνωστή οργάνωση ήταν οι «καρμπονάροι» στην Ιταλία.

Η επανάσταση στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες

Στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες είχαν συναντηθεί οι Φιλικοί τον Οκτώβριο του 1820 για να συντονίσουν τις ενέργειές τους. Κανόνιζαν να ξεσπάσει επανάσταση στην Πελοπόννησο στα τέλη του έτους και ταυτόχρονα στη Μολδοβλαχία ώστε ο οθωμανικός στρατός να έχει μεγαλύτερες δυσκολίες στην καταστολή. Υπολόγιζαν στη βοήθεια των Σέρβων και της Ρωσίας, ενώ ο ξεσηκωμός του Αλή Πασά στα Γιάννενα αποτελούσε άλλο ένα ανοικτό μέτωπο για το σουλτάνο.

Αυτό που τελικά έγινε είναι η κήρυξη επανάστασης στη Μολδοβλαχία το Φεβρουάριο του 1821 με επικεφαλής τον Αλ. Υψηλάντη. Γιατί στη Μολδοβλαχία;

Εκεί τη διοίκηση είχαν Έλληνες τους οποίους διόριζε ο σουλτάνος, για παράδειγμα ο ηγεμόνας της Μολδαβίας Μιχαήλ Σούτσος ήταν μέλος της Φιλικής Εταιρείας. Επιπλέον δεν υπήρχε τουρκικός στρατός και η περιοχή βρισκόταν κοντά στη Ρωσία, σύμμαχη, κατά τους επαναστάτες, χώρα.

Οι επαναστάτες νικήθηκαν από τον στρατό του σουλτάνου. Οι λόγοι ήταν ότι δεν είχε γίνει καλή προετοιμασία, δεν υποστηρίχθηκαν από τον ντόπιο πληθυσμό και καταδικάστηκαν από τη Ρωσία.

Ωστόσο, σύντομα ένα άλλο επαναστατικό κίνημα θα ξεσπάσει νοτιότερα.

«Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης διασχίζει τον Προύθο», πίνακας του Peter von Hess (19ος αι.).

Τον Φεβρουάριο του 1821 ο Υψηλάντης πέρασε από τη Ρωσία στα οθωμανικά εδάφη. Τον δέχτηκε η φρουρά του Μιχαήλ Σούτσου η οποία τον συνόδευσε στο Ιάσιο όπου επίσημα κηρύχτηκε η επανάσταση. Εκεί έγινε προσπάθεια συγκέντρωσης χρημάτων και εθελοντών. Καθώς οι επαναστάτες βαδίζουν προς το Βουκουρέστι διαπιστώνονται τα πρώτα προβλήματα (ελλιπής οπλισμός, ανεπαρκής προετοιμασία κ.ά.).

Μιχαήλ Βόδας Σούτσος σε σύγχρονο γραμματόσημο της Δημοκρατίας της Μολδαβίας.

Ο Μιχαήλ Σούτσος ή Βόδας (1784-1864) ήταν διερμηνέας της Πύλης, ηγεμόνας της Μολδαβίας την περίοδο 1819-1821 και Φιλικός. Μετά την αποτυχία του κινήματος του Υψηλάντη φυλακίστηκε και στη συνέχεια εργάστηκε για την ελληνικό αγώνα. Υπήρξε πρεσβευτής της Ελλάδας σε πολλές ευρωπαϊκές πρωτεύουσες.

«Οι Ιερολοχίτες μάχονται στο Δραγατσάνι», πίνακας του Peter von Hess (19ος αι.).

«Ιερός Λόχος» ονομάστηκε το σώμα νεαρών εθελοντών από την Οδησό και από άλλες ελληνικές παροικίες. Η μάχη που έγινε στο Δραγατσάνι είχε τραγική κατάληξη για τους επαναστάτες οι οποίοι αποδεκατίστηκαν. Ο Υψηλάντης πέρασε στην Αυστρία, φυλακίστηκε μέχρι το 1827 και πέθανε στη Βιέννη το 1828. Μόνο το «σώμα» του Ιωάννη Κολοκοτρώνη κατάφερε να φτάσει στην Πελοπόννησο τον Αύγουστο.

Δ.3 ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ

Η Ελληνική Επανάσταση χωρίζεται σε τρεις περιόδους. Από το 1821 έως το 1824 η Επανάσταση εξελίσσεται κυρίως στην Πελοπόννησο. Η ορεινή αυτή περιοχή βρίσκεται μακριά από τα οθωμανικά κέντρα και έχει λίγους μουσουλμάνους. Οι **προύχοντες** της Πελοποννήσου είχαν μικρούς δικούς τους στρατούς. Λίγο πριν την επανάσταση πολλοί από αυτούς ήταν μέλη της Φιλικής Εταιρείας.

Μία από τις μεγαλύτερες στρατιωτικές επιτυχίες ήταν η καταστροφή του στρατού του Δράμαλη στα Δερβενάκια το καλοκαίρι του 1822 κάτω από τις οδηγίες του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη.

Την περίοδο αυτή υπάρχουν πολλές **τοπικές κυβερνήσεις**. Μαζί με τον αγώνα κατά των Τούρκων αρχίζει να δημιουργείται και η διαμάχη για την ηγεσία του Αγώνα. Αντίπαλοι ήταν οι πρόκριτοι και οι στρατιωτικοί.

Στη δεκαετία του 1820 ξεσπούν πολλές επαναστάσεις, κυρίως στη μεσογειακή Ευρώπη. Στα πλαίσια της συνθήκης της **Ιεράς Συμμαχίας**, οι επαναστάσεις καταστέλλονται. Για παράδειγμα: στην Ισπανία οι φιλελεύθεροι επαναστάτες ζητούν από το βασιλιά Φερδινάνδο 7ο την εφαρμογή του συντάγματος. Το 1823 ο γαλλικός στρατός επεμβαίνει υπέρ του βασιλιά. Στη Νεάπολη της Ιταλίας εισβάλλει ο αυστριακός στρατός υπέρ του βασιλιά Φερδινάνδου 1ου και καταργεί το σύνταγμα που κάτω από πίεση είχε παραχωρήσει ο βασιλιάς.

«Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ευλογεί τη σημαία της Επανάστασης» το 1821. Πίνακας του Θεόδωρου Βρυζάκη (1865), Αθήνα, Εθνική Πινακοθήκη.

Ο Θρύλος

Σύμφωνα με το θρύλο, την 25η Μαρτίου 1821 ο Παλαιών Πατρών Γερμανός (μέλος της Φιλικής Εταιρείας) ύψωσε το λάβαρο στη μονή της Αγίας Λαύρας και όρκισε τους αγωνιστές της Επανάστασης. Η φανταστική αυτή περιγραφή διαδόθηκε γρήγορα στους Έλληνες καθώς συνδύαζε δύο σημαντικά θέματα, την ελευθερία και την ορθοδοξία (στις 25 Μαρτίου γιορτάζεται ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου). Στην πραγματικότητα η επανάσταση στην Πελοπόννησο άρχισε νωρίτερα από την ημερομηνία αυτή και είχε δύο κύριες εστίες, τη Μάνη και την Αχαΐα.

«Η καταστροφή του Δράμαλη στα Δερβενάκια» το 1822. Πίνακας του Θεόδωρου Βρυζάκη (1860).

Η δεύτερη φάση της Επανάστασης (1825-1827) σημαδεύεται από τις καταστροφές του Ιμπραήμ Πασά της Αιγύπτου στην Πελοπόννησο.

Στη Στερεά Ελλάδα, στο Μεσολόγγι, ο Κιουταχής (με τη βοήθεια και του στόλου του Ιμπραήμ), πολιορκεί την πόλη για έναν χρόνο. Τον Απρίλιο του 1826 αποφασίζεται η εγκατάλειψη της πόλης (αυτή είναι η λεγόμενη «Εξοδος του Μεσολογγίου»). Επόμενη νίκη του Κιουταχή η πολιορκία της Ακρόπολης (Αύγουστος 1826). Από τους έλληνες οπλαρχηγούς διακρίνεται ο Μακρυγιάννης και ο Καραϊσκάκης.

Οι ευρωπαϊκές χώρες αρχίζουν να βλέπουν με συμπάθεια τον ελληνικό αγώνα. Το 1827 Αγγλία, Ρωσία και Γαλλία επεμβαίνουν και ζητούν αυτονομία για την Ελλάδα. Η άρνηση της Κωνσταντινούπολης οδηγεί στη ναυμαχία του Ναβαρίνου (Οκτώβριος 1827) όπου ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος θα ηττηθεί.

«Η Έξοδος του Μεσολογγίου» το 1826. Πίνακας του Θεόδωρου Βρυζάκη (1853), Αθήνα, Εθνική Πινακοθήκη.

«Το στρατόπεδο του Καραϊσκάκη», πίνακας του Θεόδωρου Βρυζάκη (1855), Αθήνα, Εθνική Πινακοθήκη.

1

2

1. Ο Ιμπραήμ Πασάς, σε πίνακα του γάλλου Charles Philippe Larivière (1846), Παρίσι, Βερσαλλίες.

Ο Ιμπραήμ Πασάς (1789-1848) ήταν γιος του Μοχάμετ Άλι, στρατιωτικός και αντιβασιλιάς της Αιγύπτου με καταγωγή από την Καβάλα. Την περίοδο 1824-1827 καταπνίγει την επανάσταση στην Κάσο, στην Κρήτη και καταστρέφει την Πελοπόννησο μέχρι το 1827 οπότε και ο στόλος του ηττάται στη ναυμαχία του Ναβαρίνου.

2. Μεχμέτ Ρεσίτ Πασάς ή Κιουταχής (1780-1839).

Ικανός στρατιωτικός, νίκησε τον Αλή Πασά το 1820 στα Ιωάννινα. Πολιορκήθηκε επιτυχώς το Μεσολόγγι και πέτυχε την παράδοση της Ακρόπολης το Μάιο του 1827.

Πρωτοπόροι τις Επανάστασης ήταν οι Έλληνες των νησιών του Αιγαίου, οι Υδραίοι, οι Σπετσιοίτες, οι Ψαριανοί, οι Σαμιώτες κ.ά. Πρόσφεραν όχι μόνο πλοία και χρήματα αλλά και έμπειρα πληρώματα. Τα νησιά αποτέλεσαν στόχο του οθωμανικού στόλου ο οποίος κατέστρεψε τη Χίο (1822), την Κάσο και τα Ψαρά (1824).

Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης (1770-1843) ήταν Φιλικός, αρχιστράτηγος της Πελοποννήσου και πολιτικός. Από τις μεγαλύτερες μορφές του ελληνικού αγώνα.

Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης (περίπου 1780-1827) από κλέφτης και αρματολός έγινε επαναστάτης και στρατηγός. Υπηρέτησε και στην αυλή του Αλή Πασά των Ιωαννίνων. Το 1825 έγινε γενικός αρχηγός όλων των εκτός Μεσολογγίου ελληνικών στρατευμάτων.

Η Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα (1771-1825) ήταν μέλος της Φιλικής Εταιρείας, από την Ύδρα. Έγινε συνétairos σε αρκετά πλοία και κατασκεύασε τρία δικά της. Το «Αγαμέμνων» ήταν το πρώτο και μεγαλύτερο ελληνικό πολεμικό πλοίο κατά τη διάρκεια της Επανάστασης. Αρμάτωνε, συντηρούσε και πλήρωνε το στρατό και τα πλοία της. Πήρε μέρος σε πολλές πολιορκίες και μάχες (πίνακας του Peter von Hess).

Ο Ιάκωβος Τομπάζης (1782-1829) ήταν ναύαρχος από την Ύδρα και Φιλικός. Αφιέρωσε την περιουσία του στο Αγώνα και πήρε μέρος στις Εθνοσυνελεύσεις ως πληρωξούσιος της Ύδρας (λιθογραφία του Karl Krazeisen).

Η Μαντώ Μαυρογένους (περίπου 1796-1840) καταδίωξε τους πειρατές που κατέστρεφαν τα νησιά των Κυκλάδων και διέθεσε την περιουσία της στον Αγώνα (πίνακας του Adam de Friedel, 1827).

Ο Ανδρέας Μιαούλης - Βώκος (1769-1835) από την Ύδρα, ήταν πλοιοκτήτης και ναύαρχος του ελληνικού στόλου (λιθογραφία του Karl Krazeisen, 1827).

Ο Ιωάννης Μακρυγιάννης (1794-1864), Φιλικός και αγωνιστής της Επανάστασης, έγραψε τα απομνημονεύματά του τα οποία είναι σημαντική πηγή για την ιστορία της εποχής. Πρωτοστάτησε στην Επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου του 1843 (λιθογραφία του Karl Krazeisen).

Επισκέπτομαι

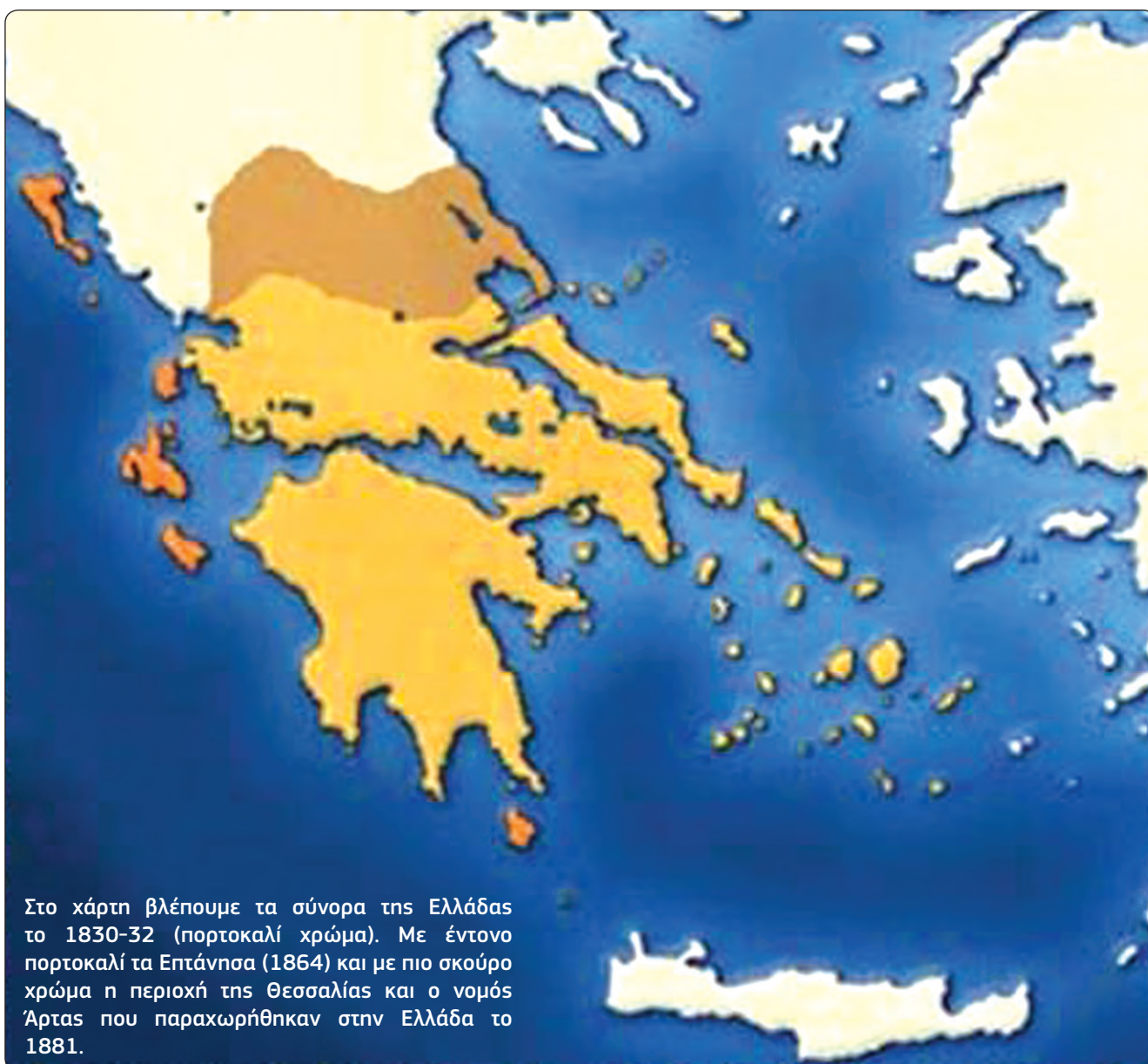
Μουσείο Ιστορίας και Τέχνης Δήμου Ιερής Πόλης Μεσολογγίου.

Μουσείο Μπουμπουλίνας (στις Σπέτσες): www.bouboulinamuseum-spetses.gr

● Δ.4 Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ

Η τελευταία φάση της Επανάστασης (1827-1832) είναι πλούσια σε γεγονότα. Μετά το Ναβαρίνο, ο ρωσοτουρκικός πόλεμος του 1828 ανοίγει το δρόμο για την αυτονομία της Ελλάδας. Η αυτονομία με συνοριακή γραμμή Αμβρακικού-Παγασητικού αναγνωρίζεται από την Πύλη το 1829 με τη Συνθήκη της Αδριανούπολης.

Το Πρωτόκολλο της Ανεξαρτησίας υπογράφεται στο Λονδίνο το 1830 κάτω από την πίεση της Αγγλίας η οποία προσπαθεί να απομακρύνει την Ελλάδα από τη ρωσική επιρροή. Το ελληνικό κράτος περιλαμβάνει επίσης τις Κυκλάδες, την Πελοπόννησο, τις Σποράδες και την Εύβοια ενώ η γραμμή Αμβρακικού-Παγασητικού οριστικοποιείται το 1832.

Στο χάρτη βλέπουμε τα σύνορα της Ελλάδας το 1830-32 (πορτοκαλί χρώμα). Με έντονο πορτοκαλί τα Επτάνησα (1864) και με πιο σκούρο χρώμα η περιοχή της Θεσσαλίας και ο νομός Άρτας που παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα το 1881.

Διαβάσω

Στρατηγού Μακρυγιάννη, «Απομνημονεύματα».

Γενναίου Κολοκοτρώνη, «Απομνημονεύματα».

Γεώργιος Τερτσέτης, «Κολοκοτρώνη απομνημονεύματα».

«Η Ελευθερία οδηγεί το λαό», του Ευγένιου Ντελακρουά (1830), Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. Είναι ένα από τα διασημότερα έργα του γάλλου ζωγράφου, εμπνευσμένο από την Επανάσταση του 1830 στη Γαλλία.

Ο Λεοπόλδος του Σαξ Κόμπουργκ (Leopold Georg Christian Friedrich, 1790-1865) ήταν υποψήφιος για τη θέση του βασιλιά της Ελλάδας. Αρνήθηκε και τον επόμενο χρόνο έγινε ο πρώτος Βασιλιάς των Βέλγων, με το όνομα Λεοπόλδος Α, όταν το Βέλγιο κήρυξε την ανεξαρτησία του από την Ολλανδία.

Η δεκαετία του 1830 στην Ευρώπη έχει πολλές ταραχές. Στη Γαλλία φιλελεύθεροι και λαός επαναστατούν εναντίον του βασιλιά Κάρολου 10ου. Ένας νέος βασιλιάς θα πάρει τη θέση του. Στο Βέλγιο οι εξεγερμένοι διώχνουν τους Ολλανδούς, κηρύττουν ανεξαρτησία και ένα χρόνο μετά (1831) δέχονται το Λεοπόλδο του Σαξ-Κόμπουργκ ως βασιλιά. Στην Πολωνία η επανάσταση καταπνίγεται από το ρωσικό στρατό.

● Δ.5 ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Στην Α΄ Εθνοσυνέλευση (Δεκέμβριος 1821-Ιανουάριος 1822) παίρνουν μέρος κυρίως Πρόκριτοι ενώ απουσιάζουν οι οπλαρχηγοί. Η Εθνοσυνέλευση μεταξύ άλλων:

- κηρύττει Ανεξαρτησία,
- καταργεί τη δουλεία,
- ψηφίζει το «Προσωρινό Πολίτευμα της Επιδάουρου» (Ιανουάριος 1822) που εμπνέεται από τα γαλλικά συντάγματα,
- δίνει την εξουσία στους Πρόκριτους,
- δεν καταργεί τις τοπικές κυβερνήσεις.

Απόσπασμα από τη Διακήρυξη της Εθνοσυνέλευσης της Επιδάουρου, 1822:

Απόγονοι του σοφού και φιλευθέρου Έθνους των Ελλήνων, σύγχρονοι των νυν περμιτισμένων και ευνομούμενων λαών της Ευρώπης, και θεαταί των κληόν, τὰ όπρια ούτοι υπό τήσ αδιάόρηκτον των νόμων Αίγίδα άπολαμβάνουσιν, ήτον αδύνατον πλέον νά υποσέρωμεν μέχρις αναληγσίας και εηθείας τήσ Σιληράν του Οθωμανικού κράτους μάστιγα, ή τις ήδη τέσσαρας περίπου αιώνας έτάταζε τας κεφαλάς ήμων, και αντί του λόγου την έθελαιν ως νόμον γνωρίζουσα, διώκει και διέττατε τά πάντα δεσποτικά και αύτογνωμόως. Μετά μακράν δουλείαν ήσυχασθημεν τέλος πάντων νά λάξωμεν τά όπλα εις χείρας, και νά ενδικούσωμεν έαυτούς, και την Πατρίδα ήμών από μίαν τοιαύτην φρικτήν, και ως προς την άρχην αυτής, άδικον τυραννίαν, ή τις ουδεμίαν άλλην είχεν ήμοίαν, ή και θυνακίτην όπωσπον μετ αυτής νά παραδίδηθ ή δυναστείαν.

Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος (1791-1865) ήταν Φιλικός, αγωνιστής, διπλωμάτης και πολιτικός. Υπήρξε Πρόεδρος της Α΄ Εθνοσυνέλευσης της Επιδάουρου. Κατά τη διάρκεια του **εμφυλίου** (1823-25) τάχθηκε υπέρ των Υδραίων πλοιοκτητών. Ηγέτης της αντιπολίτευσης στα χρόνια του Καποδίστρια.

Η Β΄ Εθνοσυνέλευση γίνεται στο Άστρος το 1823. Μεταξύ άλλων:

- καταργεί τις τοπικές κυβερνήσεις,
- οι πρόκριτοι των νησιών μαζί με τους φιλελεύθερους και τους διανοούμενους επικρατούν με επικεφαλής τον Γ. Κουντουριώτη και τον Α. Μαυροκορδάτο.

Η Γ΄ Εθνοσυνέλευση έγινε στην Τροιζήνα το Μάρτιο του 1827. Μεταξύ άλλων:

- ψήφισε νέο σύνταγμα, το «Πολιτικό Σύνταγμα της Ελλάδος»,
- προσανατολίστηκε προς τη διεκδίκηση ανεξαρτησίας,
- αποφάσισε να υπάρχει ένας διοικητής (κυβερνήτης) σαν επικεφαλής του κράτους με επταετή θητεία.

Με πρωτοβουλία του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, πρώτος κυβερνήτης ορίστηκε ο Ιωάννης Καποδίστριας (Αύγουστος 1827).

Η Δ΄ Εθνοσυνέλευση έγινε στον Πύργο το 1829. Μεταξύ άλλων:

- επικύρωσε τη συγκέντρωση εξουσιών στα χέρια του κυβερνήτη,
- δημιούργησε τη Γερουσία, χωρίς ουσιαστικές αρμοδιότητες,
- προετοίμασε τη συνταγματική αναθεώρηση.

Το εργαστήρι του ιστορικού

β'. Οσοι αὐτόχθονες κάτοικοι τῆς ἐπικρατείας τῆς Ἑλλάδος πιστεύουσιν εἰς Χριστὸν, εἰσὶν Ἕλληνες, καὶ ἀπολαμβάνουσιν ἀνευ τινος διαφορᾶς ὅλων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων.

γ'. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἰσὶν ὅμοιοι ἐνώπιον τῶν νόμων ἀνευ τινος ἐξαιρέσεως, ἢ βαθμοῦ, ἢ κλίσεως, ἢ ἀξιώματος.

δ'. Ὅσοι ἐξώθεν ἔθνητες, κατοικήσωσιν, ἢ παροικήσωσιν εἰς τὴν ἐπικρατείαν τῆς Ἑλλάδος, εἰσὶν ὅμοιοι μετὰ τοῦ αὐτόχθονος κατοικοῦ ἐνώπιον τῶν Νόμων.

ε'. Ἡ Διοίκησις θέλει φροντίσει νὰ ἐκδώσῃ προσεχῶς Νόμον περὶ Πολιτογραφίσεως τῶν ξένων, ὅσοι ἔχουσι τὴν ἐπιθυμίαν νὰ γίνωσιν Ἕλληνες.

Προσωρινό Πολίτευμα τῆς Ἑλλάδας, Επίδαυρος 1822.

θ'. Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπικρατείαν οὔτε πωλεῖται, οὔτ' ἀγοράζεται ἀνθρώπος· ἀργυροῦντος δὲ παντὸς γένους καὶ πάσης θρησκείας, ἀμα πατήσας τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος, εἶναι ἐλεύθερος, καὶ ἀπὸ τῶν δεσποτῶν αὐτοῦ ἀκαταξήτητος.

Προσωρινό Πολίτευμα τῆς Ἑλλάδας (ἢ Νόμος τῆς Ἐπιδαύρου), Ἀστρος 1823.

30. Ἡ Κυβέρνησις πολιτογραφεῖ τοὺς ξένους, ὅσοι ἀπὸ τοπικὴν ἀρχὴν τῆς

Ἑλληνικῆς ἐπικρατείας φέρωσιν ἀποδείξεις ἀποχωρῶσας,

α'. ὅτι διέτριψαν ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας τρία ὀλόκληρα ἔτη.

β'. ὅτι εἰς τὸ διάστημα ταῦτο δὲν ὑπέπεσαν εἰς ἐγκληματικὴν καταδίκην.

γ'. ὅτι ἀπέκτησαν εἰς τὴν ἐπικρατείαν ἀκίνητα κτήματα τὸ ὀλιγώτερον ἑκατὸν ταλλήρων.

31. Τὰ μεγάλα ἀνδραγαθήματα, καὶ αἱ ἀποδεδειγμέναι σημαντικαὶ ἐκδουλεύσεις εἰς τὰς χρείας τῆς πατρίδος, εἶναι καθ' ἑαυτὰ ἰκανὰ δικαιώματα εἰς πολιτογραφίαν.

32. Ἡ Κυβέρνησις ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ πολιτογραφή καὶ ἐκείνους τοὺς ξένους, ὅσοι συστήσωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα σημαντικὰ καταστήματα, συντείνοντα εἰς τὴν πρόοδον τῶν τεχνῶν, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ἐπιστημῶν, καὶ τῆς βιομηχανίας.

ἢμπορεῖ δὲ νὰ συντέμῃ τὸν εἰς πολιτογραφίαν ἀπαιτούμενον καιρὸν, ὅχι ὅμως νὰ τὸν καταντῇ ὀλιγώτερον ἑνὸς ἔτους.

33. Ὅστις ξένος ὑπηρετήσῃ, ἢ ὑπηρετήσῃ πολιτικῶς δύο ἔτη τὴν Ἑλλάδα, ἔχων τὰς ἀναγκαίας τῆς ὑπηρεσίας του ἀποδείξεις, εἶναι δι' αὐτὸ τοῦτο πολίτης Ἕλλην.

34. Ὁ πολιτογραφημένος ἀπολαμβάνει ἀμέσως ὅλα τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτου. Τὸ δικαίωμα τῆς πληρεξουσιότητος καὶ ἀντιπροσωπείας δὲ κανονισθῆ εἰς τὸν περὶ ἐκλογῆς νόμον.

35. Ὁ πολιτογραφούμενος ὀρκίζεται τὸν Ἑλληνικὸν ὄρκον.

Πολιτικό σύνταγμα τῆς Ἑλλάδας, Τροιζίνα 1827.

Σχολιάστε το παραπάνω κείμενο περί ελευθερίας.

Ποιοι είναι οι Έλληνες μέσα από τα συνταγματικά κείμενα;

Δ.6 ΤΟ ΝΕΟ ΚΡΑΤΟΣ

Καποδίστριας και αυτονομία (1827-1931)

Ο Καποδίστριας συγκεντρώνει στα χέρια του όλες τις εξουσίες. Στόχος του ήταν:

- η οργάνωση του ελληνικού κράτους,
- η καταπολέμηση της πειρατείας ώστε να αυξηθεί το εμπόριο,
- η βελτίωση της εκπαίδευσης και της οικονομίας,
- η οργάνωση του στρατού και της διοίκησης,
- ο έλεγχος των προκρίτων και των τοπικών εξουσιών.

Οι αντίπαλοί του (κέντρο της αντιπολίτευσης η Μάνη και η Ύδρα) στηρίζονταν από την Αγγλία και τη Γαλλία που φοβούνταν τη φιλορωσική πολιτική του. Ο Καποδίστριας δολοφονήθηκε στο **Ναύπλιο** το 1831 από τους αδελφούς Μαυρομιχάλη.

Ο Ιωάννης Καποδίστριας στο χαρτονόμισμα των 500 δραχμών το οποίο κυκλοφόρησε από το 1983 έως το 2002.

Ο Ιωάννης Καποδίστριας σε πίνακα του Διονυσίου Τσόκου, Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο. Ο Καποδίστριας (1776-1831) ήταν γιατρός, διπλωμάτης, πολιτικός, υπουργός εξωτερικών της Ρωσικής Αυτοκρατορίας (1815-22) και έπειτα πρώτος κυβερνήτης της Ελλάδας (1827-1831). Ήδη από το 1803 ασχολήθηκε με τα κοινά στα Επτάνησα και αργότερα εργάστηκε στη ρωσική διπλωματική υπηρεσία.

«Η δολοφονία του Καποδίστρια» το 1831 σε ελαιογραφία του Διονυσίου Τσόκου (1850), Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη. Ο Τσόκος (περίπου 1814-1862) ήταν ζωγράφος της μεταοθωμανικής περιόδου. Παρακολούθησε μαθήματα ζωγραφικής στην Ιταλία και ασχολήθηκε με ιστορικά θέματα και προσωπογραφίες.

Ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης (1765-1848) ήταν ο Μπέης της Μάνης, Φιλικός και οπλαρχηγός από ισχυρή οικογένεια. Δέχτηκε την εκλογή Καποδίστρια αλλά σύντομα συγκρούστηκε μαζί του όταν προσπάθησε να περιορίσει τη δύναμη των προκρίτων της Πελοποννήσου. Η σύγκρουση του Καποδίστρια με την οικογένεια Μαυρομιχάλη κατέληξε στη δολοφονία του κυβερνήτη το 1831 από μέλη της οικογένειας Μαυρομιχάλη.

Ανεξαρτησία και Απόλυτη Μοναρχία (1832-1843)

Μετά τη δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια, ακολούθησε αναρχία. Το 1832, οι τρεις προστάτιδες δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία) ορίζουν ως «Βασιλιά της Ελλάδας» τον Όθωνα και πιέζουν το σουλτάνο να αναγνωρίσει με συνθήκη την ανεξαρτησία της Ελλάδας. Ο Όθωνας είναι ανήλικος και τη διακυβέρνηση μέχρι το 1835 ανέλαβε μία επιτροπή αντιβασιλείας. Την περίοδο αυτή:

- συνεχίζεται η προσπάθεια οργάνωσης και ελέγχου των επαρχιών,
- αποφασίζεται η διάλυση των ελληνικών στρατιωτικών σωμάτων των οπλαρχηγών και η αντικατάστασή τους με έμμισθους βαυαρούς στρατιώτες,
- καταπνίγονται αντιδράσεις και εξεγέρσεις,
- συλλαμβάνονται γνωστοί καπετάνιοι (π.χ. ο Κολοκοτρώνης),
- γίνεται προσπάθεια ελέγχου των κομμάτων.

Προβλήματα δημιουργούν:

- η υψηλή φορολογία,
- η μη διανομή των εθνικών γαιών,
- η απουσία Ελλήνων από τη διοίκηση.

Οι παλιές ισχυρές ομάδες επικεντρώνονται στη διεκδίκηση συντάγματος.

1

2

1. Η Αμαλία, «Βασίλισσα της Ελλάδος» σε πίνακα του Joseph Karl Stieler (19ος αι.) παντρεύτηκε τον Όθωνα το 1836 και ήρθε στην Ελλάδα το 1837. Αναχώρησε για το εξωτερικό μαζί με τον Όθωνα το 1862.

2. Ο Όθων Α΄ «Βασιλιάς της Ελλάδας» σε πίνακα του Joseph Karl Stieler (19ος αι.), Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη. Ο Otto Friedrich Ludwig von Wittelsbach, ήταν ο δεύτερος γιος του βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκου Α΄.

3η Σεπτεμβρίου 1843: η επανάσταση που έγινε δρόμος...

Το 1840 η Ελλάδα έχει περίπου 850 χιλιάδες κατοίκους.

Η περίοδος της Μοναρχίας θεωρήθηκε από τους Έλληνες σαν ξένη κατοχή ενώ την ίδια στιγμή η αντιπολίτευση (δηλαδή τα τρία κόμματα που λέγονταν αγγλικό, γαλλικό και ρωσικό) ζητούσε να φύγουν οι Βαυαροί από την κυβέρνηση και να δοθεί Σύνταγμα στο κράτος. Η κρίση οδήγησε στο κίνημα της 3ης Σεπτεμβρίου το οποίο έφερε την αλλαγή του πολιτεύματος από «Απόλυτη Μοναρχία» σε «Συνταγματική Μοναρχία».

Για το σκοπό αυτό συνεργάστηκαν πολιτικοί (Α. Μεταξάς, Αν. Λόντος, Κ. Ζωγράφος, Μ. Σούτσος κ.ά.) και στρατιωτικοί (Καλλέργης, Σκαρβέλης, Σπυρομήλιος). Όταν ο Καλλέργης οδήγησε τους άντρες του έξω από το παλάτι, ο βασιλιάς υποχρεώθηκε να δεχτεί το αίτημά τους.

«Εν τούτοις το πλήθος ηύξανε εις την πλατείαν και αι κραυγαί εγίνοντο ζωηρότεροι. Ουδεμία δε σύγχυσις συνέβαινεν. Οι στρατιώται ακίνητοι, εις ην τάξιν ήσαν παρατεταγμένοι, ετήρουν πειθαρχίαν και ευταξίαν απαραδειγμάτιστον. Ο δε λαός περιεφέρετο κραυγάζων χωρίς να πειράζη κανένα ουδ' αυτούς τους ανθρώπους καθ' ων εκινείτο.

Ενώ δε τις των παρευρισκομένων, διακρίνας δύο αξιωματικούς Βαυαρούς προσερχομένους, ανεβόησε και έσυρε την προσοχήν των ανθρώπων προς αυτούς, ο υπολοχαγός, Τολμίδης, πλησιάσας τους έλαβεν από τας χείρας και φοβούμενος τους διήγαγε δια του πλήθους και των στρατιωτών, χωρίς να κινήση τις να τους κακοποιήση. Όλοι ήσαν ενησυχολημένοι να εκφράσωσι τον ενθουσιασμόν των ...»

Εφημ. ΑΘΗΝΑ φυλ. 1047 (08.09.1843) για την 3η Σεπτεμβρίου 1843.

«Η Νύκτα της 3ης Σεπτεμβρίου 1843» (άγνωστου ζωγράφου). Πάνω στο άλογο ο Δημήτριος Καλλέργης. Στο παράθυρο ο Όθωνας και η Αμαλία.

Έγχρωμη λιθογραφία. Ο βασιλιάς Όθωνας και η βασίλισσα Αμαλία εγκαταλείπουν τη χώρα στις 12 Οκτωβρίου του 1862.

Λιθογραφία του Karl Krazeisen, 1831.
Ο Κωνσταντίνος Κανάρης (1790-1877), ο «μπουρλοτιέρης» της Επανάστασης πρωταγωνίστησε στην έξωση του Όθωνα και στις συγκρούσεις την περίοδο της Αντιβασιλείας. Πίσω από το γηραιό οπλαρχηγό βρέθηκε ενωμένη όλη η αντιπολίτευση εναντίον του Όθωνα και της κυβέρνησής του.

Ένας φεύγει, ένας έρχεται...

Το 1860 η Ελλάδα έχει περίπου ένα εκατομμύριο κατοίκους.

Ακόμα και μετά την παραχώρηση συντάγματος οι κυβερνήσεις της περιόδου 1843-1862 ελέγχονται από τον βασιλιά προκαλώντας προβλήματα με τους έλληνες πολιτικούς. Η νέα, πιο μορφωμένη γενιά, με φιλελεύθερες ιδέες θέλει ένα πολίτευμα όπως αυτά της Δυτικής Ευρώπης. Σιγά-σιγά σημειώνονται εξεγέρσεις στην Πελοπόννησο. Ο Όθωνας αποχωρεί από την Ελλάδα το 1862.

Γεώργιος Α΄

Ο Γεώργιος Α΄, γιος του βασιλιά της Δανίας, ορίζεται βασιλιάς και φτάνει στην Ελλάδα το 1863. Με τη συνθήκη του Λονδίνου (7/1863), ορίζεται ότι οι διάδοχοί του θα ακολουθούν την ανατολική ορθόδοξη εκκλησία και ταυτόχρονα αυξάνεται το ελληνικό κράτος με την παραχώρηση των νησιών του Ιονίου. Από το 1864 και με την ψήφιση του νέου, προοδευτικού συντάγματος το πολίτευμα της Ελλάδας γίνεται «Βασιλευόμενη Δημοκρατία».

Ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ το 1864. Παρέμεινε στο θρόνο μέχρι τη δολοφονία του στη Θεσσαλονίκη το 1913. Το 1867 παντρεύτηκε τη μεγάλη δούκισσα της Ρωσίας Όλγα Κωνσταντίνοβνα.

Στις 18 Μαρτίου 1863 εκδόθηκε το Ψήφισμα της Β΄ των Ελλήνων Συνελεύσεως:

Η εν Αθήναις Β΄ των Ελλήνων Συνέλευσις:

- α) Αναγορεύει παμψηφεί τον πρίγκιπα της Δανίας Χριστιανόν, Γουλιέλμον, Φερδινάνδον, Αδόλφον, Γεώργιον, δευτερότοκον υιόν του πρίγκιπος Χριστιανού της Δανίας, συνταγματικόν βασιλέα των Ελλήνων υπό το όνομα Γεώργιος Α΄ Βασιλεύς των Ελλήνων...
- β) Οι νόμιμοι διάδοχοι αυτού θέλουσι πρεσβεύει το Ανατολικόν Ορθόδοξον δόγμα.
- γ) Τριμελής επιτροπή εκλεκθησομένη υπό της Εθνοσυνελεύσεως θέλει μεταβεί εις την Κοπεγχάγην και προσφέρει αυτώ εν ονόματι του Ελληνικού Έθνους το Στέμμα.

Αρχή της Δεδηλωμένης

Μετά το νέο σύνταγμα του 1864, αρχίζει να υπάρχει στην Ελλάδα μία σχετική πολιτική σταθερότητα. Αυτό ισχύει κυρίως μετά το 1874 οπότε ο βασιλιάς δέχεται την Αρχή της Δεδηλωμένης, δηλαδή το διορισμό πρωθυπουργού που θα έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής. Έτσι το «παλάτι» απομακρύνεται κάπως από την πολιτική ζωή της χώρας.

Κορυφαίος πολιτικός της περιόδου ο Χαρίλαος Τρικούπης (1832-1896), ήταν πρωθυπουργός από το 1881. Εκφράζει τους προοδευτικούς, τους διανοούμενους και μεγάλο μέρος του λαού. Φροντίζει για την αναδιοργάνωση του κράτους (διοίκηση, στρατός, δικαιοσύνη). Δίνει μεγάλη σημασία στα δημόσια έργα με την κατασκευή οδικού και σιδηροδρομικού δικτύου και τη διάνοιξη της διώρυγας στον Ισθμό της Κορίνθου. Παρά την ίδρυση νέων τραπεζών και την εισροή κεφαλαίων από τους Έλληνες του εξωτερικού, δεν καταφέρνει να βάλει σε τάξη τα οικονομικά. Τα υπέρογκα δάνεια δεσμεύουν το μεγαλύτερο μέρος των εσόδων και τα ελλείμματα αυξάνονται. Μετά τη χρεοκοπία του 1893 ο Τρικούπης χάνει τις εκλογές.

Η **κρίση του Ανατολικού Ζητήματος** οδηγεί το 1877-78 σε ένα νέο ρωσοτουρκικό πόλεμο που λήγει με τη **Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου** και το **Συνέδριο του Βερολίνου**. Είναι η εποχή που οι βαλκανικοί λαοί προσπαθούν να κερδίσουν κάτι από την κατάρρευση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Με τη συνθήκη, Σερβία, Μαυροβούνιο και Ρουμανία γίνονται ανεξάρτητες και η Βουλγαρία, η οποία από το 1870 έχει δική της εκκλησία, γίνεται αυτόνομο κράτος. Ο ελληνικός στρατός βρίσκει την ευκαιρία να μπει στη Θεσσαλία αποχωρεί όμως γρήγορα από το φόβο ενός πολέμου με την Τουρκία. Η Θεσσαλία θα δοθεί τελικά στην Ελλάδα το 1881.

Η Κρήτη σε χάρτη του 18ου αι.

Οι κρητικές εξεγέρσεις

Ήδη από την αρχή του Αγώνα σημειώνονται εξεγέρσεις κυρίως στα Σφακιά και στα Ανώγεια. Ωστόσο στο νησί οι μουσουλμάνοι είναι πολλοί και, επιπλέον, δεν υπάρχει προετοιμασία από τη Φιλική Εταιρεία. Τα αιγυπτιακά στρατεύματα του Ιμπραήμ γρήγορα καταστέλλουν (1824) τις κινητοποιήσεις και χρησιμοποιούν τα λιμάνια ως ναυτική βάση για τις επιχειρήσεις στην Πελοπόννησο. Τελικά η Κρήτη μένει εκτός των ελληνικών συνόρων και υπάγεται στον Μοχάμετ Άλι της Αιγύπτου μέχρι το 1840 οπότε και περνάει ξανά στα χέρια του σουλτάνου. Με διάφορες ρυθμίσεις που ισχύουν κατά περιόδους, η Κρήτη ακολουθεί μία πορεία απόσχισης από την Οθωμανική αυτοκρατορία.

Ο αναβρασμός στην Κρήτη μοιάζει δίχως τέλος. Η εξέγερση του 1896-97 φέρνει ελληνικό στρατό στο νησί και εξεγέρσεις σε Ήπειρο και Μακεδονία. Ακολουθεί ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897, η ήττα της Ελλάδας και αυτονομία της Κρήτης με έλληνα ύπατο αρμοστή. Η επόμενη εξέγερση στην Κρήτη θα γίνει το 1905 με συμμετοχή και του Ελ. Βενιζέλου για να φτάσει στην ένωση με την Ελλάδα το 1913 (βλ. Ε' Ενότητα).

Στην εικόνα της γαλλικής εφημερίδας «Le Petit Journal» παρουσιάζεται η κρητική εξέγερση του 1869».

Δ.7 Ο ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Το ρεύμα υποστήριξης του ελληνικού αγώνα το οποίο αναπτύχθηκε στην Ευρώπη τον 19ο αιώνα ονομάζεται «Φιλελληνισμός». Το φαινόμενο αυτό συνδέεται με την αύξηση του ενδιαφέροντος για την αρχαία Ελλάδα από τα τέλη του 18ου αιώνα και μετά.

Η βοήθεια των φιλελλήνων ήταν πρακτική και άμεση, όπως αποστολή χρημάτων, εφοδίων και εθελοντών. Ήταν επίσης έμμεση και μακροπρόθεσμη, όπως πίεση στις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις ώστε να δουν ευνοϊκά την ελληνική υπόθεση. Οι φιλέλληνες βοήθησαν επίσης στη διατήρηση του ενδιαφέροντος για τα ελληνικά πράγματα καθ' όλη τη διάρκεια του Αγώνα της Ανεξαρτησίας.

Άνθρωποι των γραμμάτων, της τέχνης, πανεπιστημιακοί βοήθησαν εθελοντικά την Ελλάδα. Πολλοί έφτασαν στις επαναστατημένες περιοχές και πολέμησαν για τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου ελληνικού κράτους.

«Η υποδοχή του λόρδου Βύρωνα στο Μεσολόγγι», πίνακας του Θεόδωρου Βρυζάκη (1861), Αθήνα, Εθνική Πινακοθήκη.

Ο Λόρδος Βύρωνας (1788-1824) ήταν ποιητής και φιλέλληνας, υποστηρικτής του ελληνικού αγώνα για ανεξαρτησία.

«Ο ναός του Ηφαίστου στην Αθήνα» του άγγλου James Stuart (1713-1788).

Οι αρχιτέκτονες J. Stuart και N. Revett επισκέπτονται την Ελλάδα το 1750 και κάνουν συστηματικές αρχιτεκτονικές αποτυπώσεις μνημείων. Το 1762 δημοσιεύουν στην Αγγλία το βιβλίο «Οι αρχαιότητες της Αθήνας και άλλα μνημεία της Ελλάδας». Με αυτούς αρχίζει ο κλασικισμός στην Αγγλία, Γερμανία και σε όλη την Ευρώπη.

«Η υποδοχή του βασιλέως Όθωνος στην Αθήνα, μπροστά στο Θησείο» το 1833. Ελαιογραφία του Peter von Hess, 1839, Μόναχο, Νέα Πινακοθήκη.

«Η άφιξη του βασιλιά Όθωνα στο Ναύπλιο», σε πίνακα του του Peter von Hess (1865). Ο Όθων με τη συνοδεία του φτάνει στο Ναύπλιο με αγγλικό πλοίο στις 6 Φεβρουαρίου 1833. Ο λαός ελπίζει ότι έφτασε η ειρήνη.

Επισκέπτομαι

Μουσείο Μπενάκη: www.benaki.gr

Μουσείο της πόλης των Αθηνών: www.athenscitymuseum.gr

«Η Ελλάδα ξεψυχή στα ερείπια του Μεσολογγίου» του Ευγένιου Ντελακρουά (1826), Μπορντό, Μουσείο καλών Τεχνών.

Νεότερα χρόνια, η ελληνική επανάσταση
5' ενότητα

«Η καταστροφή της Χίου» του Ευγένιου Ντελακρουά (1824), Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. Ο Eugène Ferdinand Victor Delacroix (1798-1863) ήταν μεγάλος γάλλος ρομαντικός ζωγράφος του 19ου αι. Έμπνευσή του, μεταξύ άλλων, ιστορικά γεγονότα όπως η Ελληνική Επανάσταση, η Επανάσταση του 1830 στη Γαλλία κ.ά. Οι πίνακές του βοήθησαν τον Ελληνικό Αγώνα συγκινώντας την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη και διατηρώντας ζωντανό το ενδιαφέρον για τα ελληνικά πράγματα.

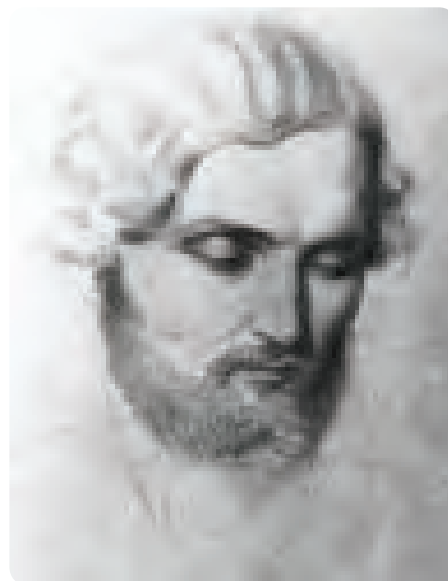
Δ.8 ΟΙ ΖΩΓΡΑΦΟΙ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ

Ο βαυαρός ζωγράφος Peter von Hess (1792-1871) που ζωγράφισε μορφές και γεγονότα του αγώνα, έφθασε στην Ελλάδα συνοδεύοντας το βασιλιά Όθωνα. Γνώρισε πρωταγωνιστές της Επανάστασης και έφτιαξε σκηνές σχετικές με τον αγώνα. Το ύφος και η τέχνη του ακολουθούν την παράδοση της γερμανικής ρομαντικής ζωγραφικής ιστορικών σκηνών.

Ο γερμανός αξιωματικός του στρατού και φιλέλληνας Καρλ Κράτσειζεν (Karl Krazeisen, 1794-1878) ήρθε εθελοντικά στην Ελλάδα και έμεινε για ένα χρόνο. Ήταν παρών στη Γ' Εθνοσυνέλευση και πήρε μέρος στην πολιορκία της Ακρόπολης το 1827. Έφτιαξε πορτραίτα αγωνιστών.

Ο Θεόδωρος Βρυζάκης (1819-1878) έζησε και σπούδασε στο Μόναχο. Φοίτησε στο «Πανελλήνιον», το σχολείο που ίδρυσε ο Λουδοβίκος Α' για τα ορφανά των αγωνιστών της Επανάστασης και στη συνέχεια στην Ακαδημία Καλών Τεχνών. Εκεί γνώρισε το έργο των Von Hess, Krazeisen, Stieler κ.ά. Επιλέγει τα θέματά του από τα γεγονότα της πρόσφατης ελληνικής ιστορίας. Είναι από τους κύριους θεμελιωτές της νεότερης ελληνικής ζωγραφικής. Τα έργα του είναι δείγματα ελλήνων ρομαντικών ζωγράφων του 19ου αι. που σπούδασαν στη Γερμανία και δημιούργησαν τη «Σχολή του Μονάχου».

«Η Αικατερίνη-Ρόζα Μπότσαρη» κόρη του οπλαρχηγού Μάρκου Μπότσαρη σε πίνακα του Joseph Karl Stieler (1841), Μόναχο, Schönheitengalerie.

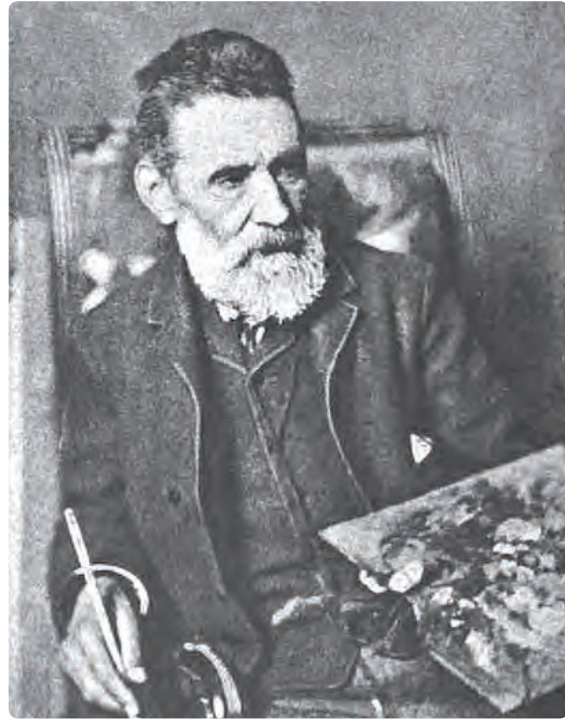
Ο Stieler, διάσημος προσωπογράφος, ζωγράφισε επίσης τους πρώτους βασιλείς της Ελλάδας, Όθωνα και Αμαλία (βλ. προηγούμενο κεφάλαιο).

Η Μπουμπουλίνα σε πίνακα του Adam de Friedel, 1827. Ο δανός Adam Friedel έζησε στην Ελλάδα από το 1821 ως το 1824, γνώρισε και σχεδίασε τις μορφές πολλών οπλαρχηγών της Επανάστασης. Αργότερα, στην Αγγλία, εκτύπωσε και κυκλοφόρησε λιθόγραφα πορτραίτα αγωνιστών. Τα πορτραίτα του αντιπροσώπευαν την ελληνική επανάσταση και βοήθησαν στο να λάβει ο αγώνας τη συμπαράσταση που είχε ανάγκη.

«Η πυρπόληση της τουρκικής ναυαρχίδας από τον Κανάρη» το 1822. Πίνακας του Νικηφόρου Λύτρα (1866-1870), Μέτσοβο, Πινακοθήκη Αβέρωφ.

Ο Νικηφόρος Λύτρας (1832-1904) ήταν ζωγράφος από την Τήνο. Σπούδασε στην Αθήνα και στο Μόναχο. Είναι από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της «Σχολής του Μονάχου».

Νεότερα χρόνια, η ελληνική επανάσταση

5: ενότητα

«Μετά την καταστροφή των Ψαρών» το 1824. Πίνακας του Νικόλαου Γύζη (1896-98), Αθήνα, Εθνική Πινακοθήκη.

Ο Νικόλαος Γύζης (1842-1901) από την Τήνο, σπούδασε στην Ακαδημία Καλών Τεχνών του Μονάχου στην οποία έγινε αργότερα και καθηγητής. Είναι από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της «Σχολής του Μονάχου» και με το έργο του επηρέασε την πορεία της ελληνικής τέχνης.

Επισκέπτομαι

Εθνική Πινακοθήκη: www.nationalgallery.gr

Πινακοθήκη Ε. Αβέρωφ: www.averoffmuseum.gr (στο Μέτσοβο).

● Δ.9 ΚΤΙΡΙΑ: ΑΠΟ ΤΟ ΧΘΕΣ ΣΤΟ ΣΗΜΕΡΑ

Η Αθήνα γίνεται πρωτεύουσα το 1833 και αρχίζει μια προσπάθεια πολεοδόμησης και οικοδόμησης. Την περίοδο αυτή αρχίζουν να κτίζονται δημόσια κτίρια όπως τα Ανάκτορα, το Στρατιωτικό και το Πολιτικό Νοσοκομείο, το Πανεπιστήμιο, το Οφθαλμιατρείο, το Αστεροσκοπείο.

Την ίδια εποχή κτίζονται το Αρσάκειο (1846), το Βαρβάκειο Λύκειο (1857), το Μετσόβιο Πολυτεχνείο (1862), το Ζάππειο Μέγαρο (1874), η Μητρόπολη Αθηνών (1842-1862), η Καθολική Εκκλησία (1853) και η Αγγλικανική Εκκλησία (1838).

Επίσης κτίζονται ιδιωτικές κατοικίες πλουσίων Αθηναίων. Σημαντικοί αρχιτέκτονες αναλαμβάνουν την ανασυγκρότηση της πόλης (Κλεάνθης, Καυτατζόγλου, Κάλκος, Schaubert, οι αδελφοί Hansen, Ziller κ.ά.). Είναι η εποχή της αναγέννησης του αστικού κλασικισμού. Τα σχέδια είναι επηρεασμένα από τη δυτική αρχιτεκτονική και έχουν έντονα νεοκλασικά στοιχεία.

«Βουλή των Ελλήνων» ή «Παλαιά Ανάκτορα» στο Σύνταγμα. Η τοποθεσία των ανακτόρων επιλέχθηκε με πρόταση του αρχιτέκτονα της αυλής Friedrich von Gaertner. Το κτίριο θεμελιώθηκε το 1836 και παραδόθηκε το 1843. Με απόφαση της κυβέρνησης Βενιζέλου (1929) το Ελληνικό Κοινοβούλιο στεγάζεται πλέον στα «Παλαιά Ανάκτορα».

Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών.
Ιδρύθηκε το 1842 με δωρεά του ομογενούς τραπεζίτη από τη Βιέννη βαρώνου Γεωργίου Σίνα και παραδόθηκε το 1846. Το πρώτο κτίριο σε σχέδια του Θεόφιλου Χάνσεν κατασκευάστηκε στο λόφο των Νυμφών, απέναντι από την Ακρόπολη. Η οικογένεια Σίνα εξόπλισε και συντήρησε το ίδρυμα μέχρι το 1884 όταν και το ανέλαβε το Κράτος.

Η Πλατεία Μιαούλη και το Δημαρχείο της Ερμούπολης στη Σύρο κατασκευάστηκαν μεταξύ 1876 και 1891 με βάση τη μελέτη του Ε. Τσίλλερ και κτίστηκαν με δημόσια και δημοτική δαπάνη.

 Ποια από τα κτίρια αναγνωρίζετε;

Η «Παλαιά Βουλή» στην οδό Σταδίου στην Αθήνα, θεμελιώθηκε το 1858 και οικοδομήθηκε σε σχέδια του Γραφίστου Βουλιανέρ. Από το 1875 έως το 1932 στέγασε την Ελληνική Βουλή. Σήμερα είναι το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.
Ιδρύθηκε το 1836. Το 1873 εγκαταστάθηκε στα κτίρια της οδού Πατησίων και ονομάστηκε «Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο», προς τιμή των ευεργετών Γ. Αβέρωφ, Ν. Στουρνάρη, Ε. Τσιτσα, που είχαν καταγωγή από το Μέτσοβο.

Η Εθνική Βιβλιοθήκη χρηματοδοτήθηκε από τους αδελφούς Παναγή, Μαρίνο και Ανδρέα Βαλλιάνο. Το κτίριο της οδού Πανεπιστημίου θεμελιώθηκε το 1888 και ολοκληρώθηκε το 1903. Τα σχέδια ήταν του Θεόφιλου Χάνσεν.

Επισκέπτομαι

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο (στην Παλιά Βουλή): www.nhmuseum.gr

Εθνικό Θέατρο: www.n-t.gr

Βουλή των Ελλήνων: www.hellenicparliament.gr

Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών: www.noa.gr

Ε' ενότητα

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ

Ο 20ος ΑΙΩΝΑΣ

● Ε.1 Ο «ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ» ΚΑΙ ΟΙ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Η **ιδεολογία** που κυριαρχεί στους Έλληνες στις αρχές του 20ου αι. αναφέρεται ως «Μεγάλη Ιδέα». Αφορούσε την ανάγκη εδαφικής εξάπλωσης της μικρής χώρας ώστε αυτή να συμπεριλάβει όλους τους πληθυσμούς που βρίσκονταν εκτός συνόρων.

Ειδικά η γεωγραφική περιοχή της Μακεδονίας αποτέλεσε στις αρχές του 20ου αιώνα «μήλον της έριδος» για την Ελλάδα, τη Σερβία και τη Βουλγαρία. Τα εδάφη αυτά ήταν ακόμα μέρος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Την εποχή εκείνη, το βασικό στοιχείο της ταυτότητας των ανθρώπων ήταν η θρησκευτική πίστη. Αυτοί που αισθάνονταν περισσότερο Βούλγαροι ακολούθησαν, μετά το 1870, τη νέα βουλγαρική εκκλησία, και ονομάστηκαν «εξαρχικοί». Όσοι είχαν ελληνικό φρόνημα ήταν οι «πατριαρχικοί». Μέχρι το 1903 στη Μακεδονία εκδηλώνονταν κυρίως εκκλησιαστικές και εκπαιδευτικές διαμάχες. Στόχος όλων των πλευρών ήταν η ίδρυση σχολείων όπου θα διδασκόταν η γλώσσα του κάθε έθνους και θα καλλιεργούνταν η αντίστοιχη εθνική συνείδηση. Οι ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ, κυρίως, ελλήνων και βούλγαρων ανταρτών διαρκεί από το 1904 έως το 1908.

Οι έλληνες πολεμιστές του «Μακεδονικού Αγώνα» Κωνσταντίνος Σάρρος (Καπετάν-Κάλας), Τέλλος Αγαπηνός (Καπετάν-Άγρας) και Ιωάννης Δεμέστιχας (Καπετάν-Νικηφόρος) στη λίμνη των Γιαννιτσών.

Ο Παύλος Μελάς σε πίνακα του Γεώργιου Ιακωβίδη (1915), Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

Ο Π. Μελάς (1870-1904) ήταν αξιωματικός του ελληνικού στρατού και σύμβολο του «Μακεδονικού Αγώνα». Μετά τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 και την ελληνική ήττα, συμμετείχε στο Μακεδονικό Κομιτάτο με στόχο τη στήριξη των ελληνικών πληθυσμών της Μακεδονίας. Ανέλαβε την αρχηγία του αγώνα ενάντια στους Βούλγαρους και ηττήθηκε σε μάχη με τον οθωμανικό στρατό το 1904.

Διαβάσω

Πηνελόπη Δέλτα, «Στα μυστικά του Βάλτου».

Στρατής Μυριβήλης, «Η ζωή εν τάφω».

Ο Παύλος Μελάς με τους άντρες του το 1904.

Ένοπλη ομάδα Βούλγαρων στη Φλώρινα το 1903.

Δείτε τις φωτογραφίες των ελλήνων και των βούλγαρων πολεμιστών. Τι παρατηρείτε;

Επισκέπτομαι
Μουσείο Μακεδονικού Αγώνα (στη Θεσσαλονίκη).

Οι Βαλκανικοί πόλεμοι

Η Οθωμανική αυτοκρατορία βρίσκεται σε κρίση. Είναι η ευκαιρία για τη Σερβία, τη Βουλγαρία και την Ελλάδα να διεκδικήσουν τα οθωμανικά εδάφη. Τον Οκτώβριο του 1912 ξεκινά ο **Α΄ Βαλκανικός** πόλεμος. Έλληνες, Σέρβοι και Βούλγαροι ενώνονται εναντίον των Οθωμανών ξεχνώντας τις δικές τους διαφορές. Αμέσως μετά τη λήξη του πολέμου, ακολουθεί ο **Β΄ Βαλκανικός** (το καλοκαίρι του 1913) εναντίον της Βουλγαρίας. Νικητές είναι η Ελλάδα, η Σερβία, το Μαυροβούνιο και η Ρουμανία.

Η συνθήκη ειρήνης υπογράφεται στο Βουκουρέστι (8/1913) και δίνει στην Ελλάδα την Κρήτη, την Ήπειρο με τα Ιωάννινα και ένα μεγάλο μέρος των μακεδονικών εδαφών.

Μετά το τέλος των βαλκανικών πολέμων, η Ελλάδα έχει διπλασιάσει το μέγεθός της σε σχέση με το 1910 και έχει αυξήσει κατά 80% τον πληθυσμό της φτάνοντας τα 4.700.000 κατοίκους.

Τα ελληνικά σύνορα του 1913.

Ο διάδοχος του ελληνικού θρόνου Κωνσταντίνος είναι αυτός στον οποίο ο διοικητής του τουρκικού σώματος στρατού παραδίδει τη Θεσσαλονίκη στις 8 Νοεμβρίου 1912.

Την 12/25 Οκτωβρίου, ο υπουργός των Εξωτερικών τηλεγραφεί προς τον Κωνσταντίνο: «Φρονώ ότι πρέπει, κατά το δυνατόν, να εντείνωμεν ημετέρας ενεργείας ώστε καταληφθή όσον τάχιστα Θεσσαλονίκη και ίνα μη ημετέρα αποτελέσματα έλθωσι πολύ ύστερον από τα αποτελέσματα των συμμάχων. Λ. Κορομηλάς».

Γ. Βεντήρης, *Η Ελλάς του 1910-1920*, σ.115.

● Ε.2 ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ: ΕΝΑΣ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ ΣΥΜΒΟΛΟ

Το αεροδρόμιο «Ελευθέριος Βενιζέλος», δρόμοι, πλατείες, λεωφόροι Ελευθερίου Βενιζέλου... Πώς ένας πρωθυπουργός έγινε σύμβολο του ελληνικού κράτους;

Στον Ελευθέριο Βενιζέλο (1864-1936) αποδίδονται οι διπλωματικές επιτυχίες και η επέκταση του κράτους. Η προσφορά του όμως ήταν πολύπλευρη. Ήδη από το 1911, ο Βενιζέλος ασχολήθηκε με την προστασία των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων. Θεσπίστηκε το άσυλο της κατοικίας και η ελευθερία του τύπου, χτίστηκαν σχολεία, καθιερώθηκε η υποχρεωτική δωρεάν στοιχειώδης εκπαίδευση (Δημοτικό) και η Κυριακή σαν ημέρα υποχρεωτικής αργίας. Επίσης προωθήθηκε η ασφάλιση των εργαζόμενων και η οκτάωρη εργασία. Ο Βενιζέλος επιχείρησε και σε μεγάλο βαθμό κατάφερε:

- να φτιάξει ένα σταθερό, σύγχρονο κράτος,
- να κάνει τους Έλληνες να κατανοήσουν τις έννοιες «νόμος» και «δικαιοσύνη» (αποφασίζεται η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων και των δικαστικών),
- να προετοιμάσει ικανό στρατό και στόλο,
- να καταπολεμήσει τη φοροδιαφυγή και να μειώσει τα έξοδα του κράτους,
- να βελτιώσει τη θέση των αγροτών (απαλλοτρίωσε τσιφλίκια στη Θεσσαλία και μοίρασε τη γη),
- να εκσυγχρονίσει την εκπαίδευση (καθιέρωσε τη δημοτική γλώσσα για τους μαθητές του δημοτικού).

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, έγινε πολλές φορές πρωθυπουργός (1910-1915, 1917-1920, 1924, 1928-1932).

Σύγχρονη ελληνική ιστορία, ο 20ος αιώνας

ε' ενότητα

Το αεροδρόμιο της Αθήνας έχει το όνομα του Ελευθερίου Βενιζέλου

Άποψη του εσωτερικού χώρου. Οι φωτογραφίες είναι από την ιστοσελίδα του αεροδρομίου.

Διαβάσω

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελ. Κ. Βενιζέλος»: www.venizelos-foundation.gr

● Ε.3 1914-1918: Ο «ΜΕΓΑΛΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ»

Η Γερμανία, ήδη από τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αι., είναι το ισχυρότερο κράτος της Ευρώπης σε στρατιωτικό, βιομηχανικό ακόμα και εκπαιδευτικό επίπεδο. Σύμφωνα με την εθνικιστική ιδεολογία που αναπτύσσεται στη χώρα αυτή, κίνδυνο για το κράτος αποτελούν οι μειονότητες, η καθολική εκκλησία και οι σοσιαλιστικές ιδέες.

Είναι η εποχή που η Ευρώπη χωρίζεται σε δύο στρατόπεδα. Από τη μία οι χώρες της Τριπλής Συνεννόησης (Αντάντ): Βρετανία, Γαλλία, Ρωσία. Από την άλλη η Τριπλή Συμμαχία των Κεντρικών Δυνάμεων: Γερμανία, Ιταλία και Αυστροουγγαρία. Η σύγκρουση ανάμεσά τους δεν αργεί. Με αφορμή τη δολοφονία του διαδόχου της Αυστροουγγαρίας στο Σεράγεβο από ομάδα Σέρβων, η Αυστροουγγαρία κηρύττει τον πόλεμο στη Σερβία. Οι ευρωπαϊκές χώρες, η μία μετά την άλλη, μπαίνουν στον πόλεμο υποστηρίζοντας είτε την Αντάντ είτε τις Κεντρικές Δυνάμεις.

Στην Ελλάδα ο πρωθυπουργός Βενιζέλος υποστηρίζει την Αντάντ ενώ ο βασιλιάς Κωνσταντίνος κρατάει ουδέτερη στάση. Τουρκία και Βουλγαρία συμμαχούν με τη Γερμανία.

Μπροστά στον κίνδυνο, καθώς ο βουλγαρικός στρατός μπαίνει στα ελληνικά εδάφη της Ανατολικής Μακεδονίας, οργανώνεται στη Θεσσαλονίκη το Κίνημα της «Εθνικής Άμυνας» (8/1916) και παίρνει το μέρος της Αντάντ. Ο Βενιζέλος μαζί με το ναύαρχο Παύλο Κουντουριώτη και το στρατηγό Παναγιώτη Δαγκλή σχηματίζουν την «Τριανδρία». Ο δικασμός είναι γεγονός. Οι Έλληνες πλέον χωρίζονται σε «βενιζελικούς» και «αντιβενιζελικούς».

Η «Τριανδρία»: Παύλος Κουντουριώτης (1855-1935), Ελ. Βενιζέλος (1864-1936), Παναγιώτης Δαγκλής (1853-1924).

Διαβάζω

Τζων Ρηντ, «Τα Βαλκάνια στις φλόγες. Από τη Θεσσαλονίκη στην Αγία Πετρούπολη».

Η Οκτωβριανή Επανάσταση στη Ρωσία

Κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου ξεσπά επανάσταση στη Ρωσία. Είναι μία σειρά από ιστορικά γεγονότα που έγιναν τον Οκτώβριο του 1917.

Το επαναστατικό ρεύμα που εξαπλώνεται στη χώρα (λιποταξίες στο στρατό, απεργίες στις πόλεις, καταλήψεις κτημάτων) οδηγεί τον τσάρο σε παραίτηση. Πρωταγωνιστές της επανάστασης είναι τα σοβιέτ, δηλαδή τα συμβούλια των εργατών και των στρατιωτών που στην ουσία ελέγχουν τη χώρα.

Επικεφαλής των επαναστατών είναι το κόμμα των μπολσεβίκων (αργότερα κομμουνιστικό κόμμα) με ηγέτη τον Βλαδίμητρο Λένιν. Το σύνθημα «ψωμί, γη, ειρήνη» αγγίζει την πλειοψηφία του λαού και η επανάσταση επικρατεί.

Μία από τις άμεσες ενέργειες της νέας ρωσικής κυβέρνησης ήταν η υπογραφή της ειρήνης του Μπρεστ-Λιτόφσκ (3/1918) με τη Γερμανία. Αντιδρώντας, οι μέχρι τότε σύμμαχοι της Ρωσίας (μαζί τους και ένα ελληνικό εκστρατευτικό σώμα) εισβάλλουν στα ρωσικά εδάφη και παίρνουν μέρος στο ρωσικό εμφύλιο με το μέρος των αντεπαναστατών. Τελικά αποχωρούν το 1919.

Η Ρώσικη Επανάσταση επηρέασε ολόκληρη τη νεότερη παγκόσμια ιστορία και χαρακτηρίζεται ως ένα από τα μεγαλύτερα ιστορικά γεγονότα.

«Ο Βλαδίμητρος Λένιν στο Σμόλνυ» του Issak Izrailevich Brogskiy (1930), Μόσχα, Πινακοθήκη Τρετιάκοβ.

«Ο Μπολσεβίκος» του Boris Mikhailovich Kustodiev (1920), Μόσχα, Πινακοθήκη Τρετιάκοβ.

● Ε.4 ΤΑ «ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΑ»

Στη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου (11/1918) η Ελλάδα βρέθηκε στο πλευρό των νικητών. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να κερδίσει την Ανατολική και τη Δυτική Θράκη (εκτός από την Κωνσταντινούπολη) καθώς και την προσωρινή διοίκηση της περιοχής της Σμύρνης. Η «Μεγάλη Ιδέα» μοιάζει να ολοκληρώνεται.

Ο Βενιζέλος υπογράφει τη Συνθήκη των Σεβρών (Αύγουστος 1920) με την οποία παραχωρούνται στην Ελλάδα τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος, η Θράκη και η διοίκηση της Σμύρνης. Η περιοχή της Σμύρνης θα μπορούσε να προσαρτηθεί στην Ελλάδα μετά από πέντε χρόνια, με δημοψήφισμα.

Τα σύνορα της Ελλάδας μετά τη Συνθήκη των Σεβρών (1920).

Το διάγγελμα του Ελ. Βενιζέλου προς τους Έλληνες της Σμύρνης, 2.5.1919

«Το πλήρωμα του χρόνου ήλθεν. Η Ελλάς εκλήθη υπό του Συνεδρίου της Ειρήνης να καταλάβη τη Σμύρνην ίνα ασφαλίση την τάξιν. Οι ομογενείς εννοούσιν ότι η απόφασις αυτή ελήφθη διότι εν τη συνειδήσει των διευθυνόντων το Συνέδριο, είναι αποφασισμένη η ένωσις της Σμύρνης μετά της Ελλάδος (...) εννώ ποία αισθήματα χαράς θα πλημμυρίσουν σήμερον τας ψυχάς των Ελλήνων της Μικρασίας. Την εκδήλωσιν των αισθημάτων τούτων δεν εννώ βεβαίως να παρεμποδίσω. Αλλά είμαι βέβαιος ότι η εκδήλωσις αύτη δεν θα λάβη ουδένα χαρακτήρα ούτε εχθρικότητας, ούτε υπεροχίας απέναντι ουδενός των συνοίκων στοιχείων του πληθυσμού. Η εκδήλωσις της πλημμυρούσης χαράς ασ συνοδευθεί τουναντίον με εκδήλωσιν των αδελφικών αισθημάτων προς τους συνοίκους πληθυσμούς (...) Η ελληνική ελευθερία θα φέρη προς όλους, ανεξαρτήτως φυλής και θρησκείματος, την ισότητα και την δικαιοσύνην...».

Η περίοδος του θριάμβου δεν έμελλε να διαρκέσει πολύ. Στις εκλογές του 1920 ο Βενιζέλος χάνει την εξουσία και μία σειρά από πολιτικές και στρατιωτικές επιλογές στη Μικρά Ασία εμπλέκουν την Ελλάδα σε ένα νέο πόλεμο. Για τους Τούρκους που πολεμούν με την καθοδήγηση του ηγέτη τους, Κεμάλ Ατατούρκ, ο ελληνικός στρατός είναι στρατός κατοχής. Στο νεοσύστατο τουρκικό κράτος οι αλλόφυλοι (κυρίως Έλληνες και Αρμένιοι) θεωρούνται εχθροί του τουρκικού λαού και συνεργάτες του εχθρού. Η ήττα του ελληνικού στρατού στην τουρκική ενδοχώρα οδηγεί στην καταστροφή των ελληνικών πληθυσμών της Σμύρνης και της Μικράς Ασίας και στην υποχρεωτική **ανταλλαγή πληθυσμών** (το 1923). Τα γεγονότα που ακολούθησαν την κατάληψη της Σμύρνης από τον τουρκικό στρατό αλλά και το σύνολο των γεγονότων στη Μικρά Ασία έμειναν γνωστά στην ελληνική ιστορία ως η «Μικρασιατική Καταστροφή».

Πρωτοσέλιδο της εφημερίδας «Εμπρός».

- Φωτιά! Φωτιά!
 - Βάλαν φωτιά στη Σμύρνη!
 Πεταχτήκαμε ορθοί. Κοκκινόμαυρες φλόγες
 τινάζονταν στον ουρανό, χοροπηδηχτές.
 - Είναι κατά την Αρμενογειτονιά.
 - Κατά κει φαίνεται να 'ναι.
 - Πάλι οι Αρμεναίοι θα τα πλερώσουνε!
 - Αποκλείεται να κάψουνε ολόκληρη τη
 Σμύρνη. Ποιο συμφέρον έχουνε; Αφού
 έγινε πια δική τους... Ποιο συμφέρον είχαμε
 μεις που καίγαμε τα τουρκοχώρια στην
 υποχώρηση;
 Διδώ Σωτηρίου, «Ματωμένα χώματα».

Σύγχρονη ελληνική ιστορία, ο 20ος αιώνας

ε' ενότητα

Ο Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ (1881-1938) γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη. Σαν στρατιωτικός, ηγήθηκε του τουρκικού στρατού στον πόλεμο του 1920-1922. Σαν πολιτικός, ήταν ο ιδρυτής και ο πρώτος πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας.

1

2

1, 2. Φωτογραφίες από την καταστροφή της Σμύρνης (1922).

Το στρατιωτικό κίνημα και η «Δίκη των Έξι»

Στην Ελλάδα, οι πολιτικές εξελίξεις ήταν ραγδαίες. Στις 11 Σεπτεμβρίου 1922 ξεσπάει στρατιωτικό κίνημα στα νησιά Χίο και Λέσβο με πρωτεργάτες τους συνταγματάρχες Νικόλαο Πλαστήρα, Στυλιανό Γονατά και τον αντιπλοίαρχο Δημήτριο Φωκά. Στόχος η τιμωρία των υπευθύνων της καταστροφής και η εύρεση πολιτικής λύσης. Καθώς ο στρατός κινείται με πλοία προς την Αθήνα, ένα στρατιωτικό αεροπλάνο ρίχνει προκηρύξεις στην πρωτεύουσα. Σύντομα:

- ο Κωνσταντίνος Α΄ παραιτείται υπέρ του γιου του Γεωργίου Β΄,
- σχηματίζεται κυβέρνηση με πρόεδρο τον Σ. Κροκιδά και τέλος,
- εκπρόσωπος της χώρας στο εξωτερικό ορίζεται ο Ελ. Βενιζέλος.

Αμέσως μετά τη Μικρασιατική καταστροφή ξεκίνησε η δίκη των υπευθύνων. Ονομάστηκε «Δίκη των Έξι» γιατί έξι από τους οκτώ κατηγορούμενους καταδικάστηκαν σε θάνατο και εκτελέστηκαν στο Γουδί.

Νικόλαος Πλαστήρας, επικεφαλής του κινήματος του 1922.

Διαβάζω

Διδώ Σωτηρίου, «Ματωμένα χώματα».

Ηλίας Βενέζης, «Το νούμερο 31.328».

Φιλιώ Χαϊδεμένου, «Τρεις αιώνες, μια ζωή» (μαρτυρία).

Πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία.

Η άφιξη των προσφύγων έφερε πολλές αλλαγές στην Ελλάδα

- Αυξήθηκε ο πληθυσμός της χώρας και κατοχυρώθηκαν τα εδάφη της Μακεδονίας και Θράκης τα οποία συχνά διεκδικούσαν γειτονικά κράτη.
- Αυξήθηκε επίσης ο βαθμός αστικοποίησης και δόθηκε ώθηση στη βιομηχανία καθώς νέες επιχειρήσεις άνοιξαν χρησιμοποιώντας το νέο φτηνό εργατικό δυναμικό και τις γυναίκες που άρχισαν προοδευτικά να εργάζονται εκτός σπιτιού.
- Αλλαγές υπήρξαν και στη γεωργία με αύξηση της παραγωγής, νέες καλλιέργειες, έργα κλπ.

e-στορία

Αρχείο μαρτυριών-ΙΜΕ: www.genealogies.gr

Το πρωτοσέλιδο της Εφημερίδας «Εμπρός» στις 25 Ιουλίου 1923

Το πρωτόκολλο ανταλλαγής των πληθυσμών (30/1/1923) έγινε μέρος της συνθήκης της Λωζάνης (24/7/1923) η οποία όριζε τα σύνορα της Τουρκίας όπως είναι σήμερα:

Άρθρον 1: Από της 1ης Μαΐου 1923, θέλει διενεργηθή η υποχρεωτική ανταλλαγή των Τούρκων υπηκόων, ελληνικού ορθοδόξου θρησκειύματος, των εγκατεστημένων επί των τουρκικών εδαφών, και των Ελλήνων υπηκόων, μουσουλμανικού θρησκειύματος, των εγκατεστημένων επί των ελληνικών εδαφών. Τα πρόσωπα ταύτα δεν θα δύνανται να έλθωσιν ίνα εγκατασταθώσιν εκ νέου εν Τουρκία ή αντιστοίχως εν Ελλάδα, άνευ της αδείας της Τουρκικής Κυβερνήσεως ή αντιστοίχως της Ελληνικής Κυβερνήσεως.

Άρθρον 2: Δεν θα περιληφθώσιν εις την εν τω πρώτω άρθρω προβλεπομένην ανταλλαγήν:

α) οι Έλληνες κάτοικοι της Κωνσταντινουπόλεως,

β) οι Μουσουλμάνοι κάτοικοι της Δυτικής Θράκης.

Θέλουσι θεωρηθή ως Έλληνες κάτοικοι της Κωνσταντινουπόλεως, πάντες οι Έλληνες οι εγκατεστημένοι ήδη προς της 30ης Οκτωβρίου 1918, εν τη περιφέρεια της Νομαρχίας Κωνσταντινουπόλεως, ως αύτη καθορίζεται δια του νόμου του 1912.

Θέλουσι θεωρηθή ως μουσουλμάνοι κάτοικοι της Δυτικής Θράκης, πάντες οι Μουσουλμάνοι οι εγκατεστημένοι εν τη περιοχή ανατολικώς της μεθορίου γραμμής της καθορισθείσης τω 1913 δια της Συνθήκης του Βουκουρεστίου.

Άρθρον 3: Οι Έλληνες και οι Μουσουλμάνοι, οι εγκαταλείψαντες ήδη από της 18ης Οκτωβρίου 1912 τα εδάφη, των οι Έλληνες και τούρκοι κάτοικοι θέλουσιν αμοιβαίως ανταλλαγή, θα θεωρηθώσιν περιλαμβανόμενοι εν τη ανταλλαγή (...).

Διαβάστε το παραπάνω απόσπασμα από τη Συνθήκη της Λωζάνης και σχολιάστε πώς η θρησκεία είναι στοιχείο ταυτότητας.

Το σύμφωνο φιλίας με την Τουρκία

Τον Οκτώβριο του 1930 υπογράφεται στην Άγκυρα το σύμφωνο φιλίας Ελλάδας-Τουρκίας από τον Ελευθέριο Βενιζέλο και τον **Ισμέτ Ινονού**. Ακολουθούν επισκέψεις στην Άγκυρα και στην Αθήνα μέσα σε καλό κλίμα.

Το σύμφωνο προκάλεσε πολλές συζητήσεις καθώς έθεσε τέλος στις ελπίδες των Ελλήνων της Μικράς Ασίας για επιστροφή στην πατρίδα τους.

Τα σύνορα της Συνθήκης της Λωζάνης, 1923.

Ελευθέριος Βενιζέλος και Ισμέτ Ινονού συναντώνται στην Άγκυρα για το Ελληνοτουρκικό Σύμφωνο Φιλίας τον Οκτώβριο του 1930.

Το εργαστήρι του ιστορικού

Τα θύματα δεν είναι μόνο Έλληνες

Εis τους 'Τάιμς της Νέας Υόρκης' της 5/18 Σεπτεμβρίου 1922 δημοσιεύεται τηλεγράφημα αναφέρον μεταξύ άλλων: «Από του Σαββάτου (27ης Αυγούστου) μέχρι της Τετάρτης κανένα αρμενικόν σπίτι δεν έμεινεν άθικτον».

Χ. Αγγελομάτης, Χρονικόν Μεγάλης Τραγωδίας, σ. 245.

«Δυο μέρες και δυο νύχτες μείναμε όρθιοι στην παραλία περιμένοντας να μπούμε σε κάποιο πλοίο. Χιλιάδες κόσμος, απελπισμένος και εξαθλιωμένος, με μάτια άδεια απ' τα όσα είχαμε δει και την ψυχή ματωμένη από τον πόνο της απώλειας των αγαπημένων μας. Κάρα άδειαζαν πεθαμένους δίπλα μας, όπου έβρισκαν. Το βράδυ, όταν οι Τούρκοι άρχιζαν να βιάζουν και να κακοποιούν όποια γυναίκα έβρισκαν, οι Αμερικανοί άναψαν τους προβολείς των πλοίων και τους έριξαν πάνω μας, για να σταματήσουν το κακό. Φωνές ακούγονταν: «τα γυναικόπαιδα να μπαρκάρουν πρώτα!» - θαρρείς και υπήρχε και κανένας άντρας ανάμεσά μας...».

Από το βιβλίο της Φιλιώς Χαϊδεμένου «Τρεις αιώνες, μια ζωή».

«Ζούσαμε καλά με τους Τούρκους, δεν είχαμε πρόβλημα. Και αφού να πεις, όταν έγινε το 22 ο ξεσηκωμός για να 'ρθούμε και δεν είχαμε βάρκες, μας δώσανε οι Τούρκοι δικές τους βάρκες, για να περάσουμε να φύγουμε. Δικές τους βάρκες. Εμείς σε τούρκικη βάρκα μπήκαμε, 6-7 οικογένειες σε μια, καΐκια τα λέγαμε, και μπήκαμε σε βάρκα. Στη βάρκα μέσα για να περάσουμε το Τσανάκ-καλέ, τον Ελλήσποντο. Κι εκείνο που θυμάμαι, μικρή πως ήμαν, έπρεπε από τη λίμνη της Απολλωνιάδος, για να φτάσουμε στη θάλασσα, να περάσουμε τον Ελλήσποντο (...).

Συνέντευξη της Δέσποινας Πανίδου-Πιστικού (Αρχείο Μαρτυριών ΙΜΕ).

«Αύγουστος μήνας ήταν όταν βγήκαμε από το χωριό. (...) Οι Τούρκοι του Γκέλβερι έκλαιγαν και μας παρακαλούσαν να μην φύγουμε. Στο δρόμο, καθώς πηγαίναμε στο Άκσεραϊ, βγήκαν μπροστά στον αραμπά μας Τούρκοι από τα χωριά, Περίστρεμμα, Κιοστίκ, και Κιζίλκαγια και μας σταμάτησαν. Ο άντρας μου, τους πουλούσε μανιφατούρα βερεσέ και μας χρωστούσαν λεφτά. Ύστερα από τον αλωνισμό ξεπλέρωναν τα χρέη τους δίνοντας καρπό. Τι να το κάνουμε όμως το σάρι αφού φεύγαμε; Έβαλαν οι Τούρκοι στα στόματα των τριών παιδιών μου μπουκιές από πίτες με τυρί και μέλι και τα παρακαλούσαν:

‘Φάτε και πέστε χελάλ. Να χαρείτε, πέστε χελάλ’.

Δεν θέλανε να έχουνε βάρος στη συνείδησή τους πως έφαγαν το δίκιο των ορφανών παιδιών μου. Ορμήνεψα τα παιδιά μου να φάνε τις μπουκιές και να πούνε ‘Χελάλ ολσούν’ (ας γίνει χάρισμα). Σαν το άκουσαν αυτό οι Τούρκοι, μας αγκάλιαζαν και μας φιλούσαν απ' τη χαρά τους».

Μαρτυρία της Πολυξένης Κατραντζή από το χωριό Γκέλβερι, «Εξοδος» τ. Β'.

Τα «Μικρασιατικά» στη λογοτεχνία:

... μια περίπολος μας περιμάζεψε εμάς και πολλούς άλλους και μας μάρκαρε όλους μαζί σ' ένα καράβι που ήτανε έτοιμο να σηκώσει άγκυρα.

- Η Σάμος γέμισε πρόσφυγες, τραβάτε αλλού...

- Φίσκα όλα τα νησιά και τα πόρτα...

- Παντού πρόσφυγες! Πρόσφυγες! Ενάμισι εκατομμύριο ψυχές.

Διδώ Σωτηρίου, «Ματωμένα χώματα».

Διαβάστε και σχολιάστε τις μαρτυρίες των προσφύγων.

Ε.5 Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟΝ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

Τα χρόνια που μεσολάβησαν ανάμεσα στον Α΄ και στον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο ονομάστηκαν «Μεσοπόλεμος». Η περίοδος αυτή είναι πλούσια σε γεγονότα όχι μόνο για την Ελλάδα αλλά για την Ευρώπη και τον κόσμο γενικότερα.

Η παγκόσμια οικονομική κρίση και η άνοδος των εθνικισμών ευνοούν την άνοδο του Αδόλφου Χίτλερ και του **εθνικοσοσιαλιστικού** κόμματος στην εξουσία της Γερμανίας.

Η γερμανική επιθετική πολιτική εκφράζεται με την κατάληψη του μεγαλύτερου μέρους της Ευρώπης μέχρι το 1940. Ο πόλεμος έχει ήδη αρχίσει από το Σεπτέμβριο του 1939 με την εισβολή στην Πολωνία.

Η σειρά της Ελλάδας έρχεται τον Οκτώβριο του 1940 όταν η Ιταλία, σύμμαχος της Γερμανίας, ζητά ελεύθερη είσοδο του στρατού της στη χώρα στο πλαίσιο του πολέμου εναντίον της Μεγάλης Βρετανίας. Η αρνητική ελληνική απάντηση και η ταυτόχρονη κήρυξη πολέμου από την ιταλική πλευρά, θα σημάει την είσοδο της Ελλάδας στο Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Αρχικά ο πόλεμος είναι νικηφόρος για την Ελλάδα και οι Ιταλοί οπισθοχωρούν στην Αλβανία (την οποία έχουν καταλάβει από το 1939).

Ο ελληνοϊταλικός πόλεμος ξεκινά όταν ο αρχηγός της κυβέρνησης Ιωάννης Μεταξάς (1871-1941), ο οποίος είχε επιβάλει δικτατορία στη χώρα από το 1936, δίνει αρνητική απάντηση στο ιταλικό αίτημα για είσοδο στην Ελλάδα. Η μέρα αυτή έμεινε στη μνήμη των Ελλήνων ως η μέρα του «ΟΧΙ» και γιορτάζεται σαν εθνική γιορτή την 28η Οκτωβρίου.

Το διάγγελμα του Ιωάννη Μεταξά, 28/10/1940

«Προς τον ελληνικόν λαόν,

Η στιγμή επέστη που θα αγωνισθώμεν δια την ανεξαρτησίαν της Ελλάδος, την ακεραιότητα και την τιμήν της. Μολονότι επεδείξαμεν την πλέον αυστηράν ουδετερότητα και ίσην, προς όλους, η Ιταλία μη αναγνωρίζουσα εις ημάς το δικαίωμα να ζώμεν ως ελεύθεροι Έλληνες μου εξήτησεν σήμερα την 3ην πρωινήν ώραν, την παράδοσιν τμημάτων του εθνικού εδάφους κατά την ιδίαν αυτής βούλησιν ότι προς κατάληψιν αυτών η κίνησις των στρατευμάτων της θα ήρχιζε την 6ην πρωινήν. Απήντησα εις τον Ιταλόν Πρόσβυν ότι θεωρώ και το αίτημα αυτό καθ' εαυτό και τον τρόπον με τον οποίον γίνεται τούτο ως κήρυξιν πολέμου της Ιταλίας κατά της Ελλάδος.

Έλληνες, τώρα θα αποδείξωμεν εάν είμεθα άξιοι των προγόνων μας και της ελευθερίας, την οποίαν μας εξησφάλισαν οι προπάτορές μας. Όλον το Έθνος ας εγερθή σύσσωμον, αγωνισθήτε δια την Πατρίδα, τας γυναίκας, τα παιδιά σας, και τα ιεράς μας παραδόσεις.

Νυν υπέρ πάντων ο αγών».

«Το Έθνος», 28/10/1940. Στη δεξιά φωτογραφία ο Μεταξάς και στην αριστερή ο βασιλιάς Γεώργιος Β'.

Η «Καθημερινή» ανακοινώνει την έναρξη του πολέμου.

Αφίσες με πατριωτικό-εμπυχωτικό περιεχόμενο.

Τραγούδια του πολέμου

«Βάζει ο Ντούτσε τη στολή του και τη σκούφια
την ψηλή του, μ' όλα τα φτερά.

Και μια νύχτα με φεγγάρι την Ελλάδα πάει να
πάρει, βρε, το φουκαρά!

Τον τσολιά μας τον λεβέντη βρίσκει στα βουνά
και ταράζει τον αφέντη τον μακαρονά.

Αχ, Τσιάνο, θα τρελαθώ Τσιάνο, με τους
τσολιάδες ποιος μου είπε να τα βάνω.

Ξεκινάει την άλλη μέρα,
μα και πάλι ακούει "Αέρα" από τον τσολιά, δρόμο
παίρνει και δρομάκι και πηδάει το ποταμάκι,
ξέρει τη δουλειά.

Τρώει τις σφαίρες σαν χαλάζι από τον τσολιά,

κι όλο στρατηγούς αλλάζει για να βρει δουλειά.
Αχ, Τσιάνο, θα τρελαθώ Τσιάνο, και στείλε
γρήγορα τα μαύρα μου να βάνω.

Στέλνει ο νέος Ναπολέων μεραρχίες πειναλέων
στο βουνό ψηλά. Για να βρουν τον διάβολό
τους κι ο στρατός μας αιχμαλώτους τσούρμο
κουβαλά.

Και οι Κένταυροι οι καημένοι, βρε τι τρομερό,
νηστικοί, ξελιγωμένοι πέφτουν στο νερό.

Αχ! Γκράτσι, να μη σε δω Γκράτσι, γιατί σε
κάρβουνα αναμμένα έχω κάτσει. (...).

Χαρακτηριστικό εμπυκωτικό τραγούδι της εποχής μιλά
περιφρονητικά / σατιρικά για τον Μουσολίνι και την ιταλική
επίθεση.

Στις αρχές Απριλίου του 1941 τα γερμανικά στρατεύματα επιτίθενται στη Γιουγκοσλαβία και την Ελλάδα. Πολύ γρήγορα οι δύο χώρες βρίσκονται υπό γερμανική κατοχή. Η **Κατοχή** διαρκεί από το 1941 έως το 1944. Ενώ ο γερμανικός στρατός μπαίνει στην Αθήνα, ο βασιλιάς και ο πρωθυπουργός φεύγουν για την Κρήτη.

Στις 27 Απριλίου 1941 ο ραδιοφωνικός σταθμός της Αθήνας μεταδίδει:

«Εδώ ελεύθεροι ακόμα Αθηναίοι...

Έλληνες! Οι Γερμανοί εισβολείς ευρίσκονται εις τα πρόθυρα των Αθηνών. Αδέλφια! Κρατήστε καλά μέσα στην ψυχή σας το πνεύμα του μετώπου. Ο εισβολεύς εισέρχεται με όλας τας προφυλάξεις εις την έρημον πόλιν με τα κατάκλειστα σπίτια.

Έλληνες! Ψηλά τις καρδιές! Προσοχή! Ο ραδιοφωνικός σταθμός Αθηνών ύστερα από λίγο δεν θα είναι ελληνικός. Θα είναι γερμανικός και θα μεταδίδει ψέματα.

Έλληνες! Μην τον ακούτε! Ο πόλεμός μας συνεχίζεται και θα συνεχιστεί μέχρι την τελική νίκη. Ζήτω το έθνος των Ελλήνων».

Από το ηχητικό ντοκιμαντέρ «Ο Μεγάλος Πόλεμος».

Τα γερμανικά στρατεύματα κατάσχουν μέσα μεταφοράς, πρώτες ύλες, τρόφιμα και καύσιμα. Το εξωτερικό εμπόριο σταματάει και τα τρόφιμα δεν επαρκούν για το λαό. Με τα τεράστια έξοδα κατοχής και τον πληθωρισμό, το νομισματικό σύστημα καταρρέει και η αξία του χρήματος εκμηδενίζεται. Τα βασικά αγαθά βρίσκονταν πλέον στη «μαύρη αγορά». Τα πράγματα είναι χειρότερα στις μεγάλες πόλεις και ειδικά στην Αθήνα.

Γερμανικός στρατός στην Ακρόπολη της Αθήνας.

Το χειμώνα του 1941-1942 πεθαίνουν 300 χιλιάδες άνθρωποι από την πείνα.

Η σβάστικα έγινε το σύμβολο του ναζισμού.

Εβραίοι της Θεσσαλονίκης αναχωρούν για στρατόπεδο συγκέντρωσης.

Ο Αρχираββίνος Θεσσαλονίκης επέιση να υποβάλει ονομαστικές καταστάσεις των κατοίκων Ισραηλιτών συμπεριλαμβανομένων και των εξαετών παιδιών. Κατόπιν τούτου οι Γερμανοί διέταξαν όπως πάντες οι Ισραηλίται φέρουσι επί του στήθους τον γνωστόν διακριτικόν κίτρινον αστέρα, 14 εκατοστών, εντός του οποίου υπήρχε ο αύξων αριθμός ενός εκάστου (Θεσσαλονίκη 3/10/1943).

Βερέμης Θ. & Κωνσταντοπούλου Φ., *Οι Έλληνες Εβραίοι*, σ. 292-293.

Στόχος του ναζισμού γίνονται και οι Έλληνες Εβραίοι. Η εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης αφανίζεται στα στρατόπεδα συγκέντρωσης Γερμανίας και Πολωνίας.

Επισκέπτομαι

Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδας: www.jewishmuseum.gr

Η Ελλάδα μοιράζεται σε τρεις κατοχικές ζώνες. Βουλγαρική ζώνη στα βόρεια (πράσινο χρώμα), ιταλική (γαλάζιο χρώμα) στο μεγαλύτερο μέρος της χώρας και γερμανική (κόκκινο χρώμα) στα στρατηγικά σημεία. Τα Δωδεκάνησα βρίσκονται ακόμα υπό ιταλική κυριαρχία.

Γερμανική κατοχή
Ιταλική κατοχή
Βουλγαρική κατοχή
Δωδεκάνησα

Η γερμανική κατοχή γίνεται σκληρότερη όσο μεγαλώνει η αντίσταση του λαού. Οι Γερμανοί εφαρμόζουν αντίποινα χωρίς να διακρίνουν τους αντάρτες-πολεμιστές από τους άμαχους, τις γυναίκες και τα παιδιά. Στη φωτογραφία η καταστροφή του Δίστομου στη Λιβαδειά (Ιούνιος 1944).

Τραγούδια της Αντίστασης

Με το ντουφέκι μου στον ώμο
Σε πόλεις κάμπους και χωριά
της λευτεριάς ανοίγω δρόμο
της στρώνω βάγια και περνά.

Εμπρός Ε.Λ.Α.Σ. για την Ελλάδα
το δίκιο και τη λευτεριά
σ' ακροβουνό και σε κοιλάδα
πέτα πολέμα με καρδιά.

Ένα τραγούδι είν' η πνοή σου
καθώς στη ράχη ροβολάς
και αντιλαλούν απ' τη φωνή σου
καρδιές και κάμποι Ε.Λ.Α.Σ. Ε.Λ.Α.Σ.

Παντού η Πατρίδα μ' έχει στείλει
φρουρό μαζί κι εκδικητή
κι απ' την ορμή μου θ' ανατείλει
καινούργια λεύτερη ζωή.

Με χίλια ονόματα μία χάρη
ακρίτας είτ' αρματολός
αντάρτης, κλέφτης, παλικάρι
πάντα είν' ο ίδιος ο λαός.

Στίχοι: Σοφία Μαυροειδή-Παπαδάκη.

Στον ΕΛΑΣ συμμετέχουν και γυναίκες που προέρχονται κυρίως από την αγροτική Ελλάδα (φωτογραφία του Dmitri Kessel).

Η Αντίσταση

Είναι δύσκολο να πούμε πότε άρχισε η αντίσταση του λαού στον κατακτητή. Πρώτα ξεκίνησε μία προσπάθεια επιβίωσης και αλληλεγγύης, καθώς οι κατοχικές δυνάμεις αδιαφορούν για την πείνα στην Αθήνα. Έτσι, διάφορες οργανώσεις (π.χ. Εκκλησία, Ερυθρός Σταυρός, Εργατικό Κέντρο Πειραιά, αντιστασιακές οργανώσεις κ.ά.) αρχίζουν να μοιράζουν φαγητό, οργανώνοντας **συσσίτια** για τον πληθυσμό.

Αντιστασιακές οργανώσεις

Το Σεπτέμβριο του 1941, δημιουργούνται οι αντιστασιακές οργανώσεις **ΕΑΜ** (αριστερή ιδεολογία) και **ΕΔΕΣ** (αλλά και άλλες μικρότερες ομάδες). Το ΕΑΜ γρήγορα οργανώνει και στρατό (**ΕΛΑΣ**) στον οποίο συμμετέχουν τόσο αξιωματικοί του στρατού όσο και άνδρες (και γυναίκες) που προέρχονται κυρίως από την αγροτική Ελλάδα. Η αντίσταση στηρίζεται στη συμμετοχή του λαού και οργανώνει στην ύπαιθρο σχολεία, δικαστήρια, συνελεύσεις, ταχυδρομεία και επικοινωνίες.

Αντάρτες στη Λαμία το 1944.

Η επιχείρηση «Μπαρμπαρόσα» κατά της Σοβιετικής Ένωσης

Αν και το 1939 η Γερμανία και η Σοβιετική Ένωση είχαν υπογράψει σύμφωνο μη επίθεσης, το καλοκαίρι του 1941 ο γερμανικός στρατός επιτέθηκε πολιορκώντας το Λένινγκραντ (σημερινή Αγία Πετρούπολη) και πλησιάζοντας στη Μόσχα. Το καλοκαίρι του 1942 άρχισε η πολιορκία του Στάλινγκραντ (σημερινό Βόλγκογκραντ) η οποία τερματίστηκε έξι μήνες μετά με την παράδοση των Γερμανών. Είναι η πρώτη ήττα του γερμανικού στρατού και η αρχή του τέλους του πολέμου.

Από το 1943 η κατάσταση στην Ευρώπη αρχίζει να αλλάζει. Μετά την απόβαση στη Σικελία (1943) η Ιταλία συνθηκολογεί. Ακολουθεί η απόβαση στη Νορμανδία (Γαλλία) το 1944. Πολλές γερμανικές πόλεις βομβαρδίζονται και ο γερμανικός στρατός οπισθοχωρεί σε όλα τα μέτωπα. Όταν οι στρατοί των Συμμάχων (Άγγλοι, Γάλλοι, Αμερικάνοι από δυτικά και Σοβιετικοί από ανατολικά) συναντιούνται στη Γερμανία, ο Χίτλερ αυτοκτονεί και η Γερμανία συνθηκολογεί (8 Μαΐου 1945).

Ένας πόλεμος τελειώνει, ένας πόλεμος αρχίζει...

Μετά τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας (9/1943), ο ιταλικός στρατός αποχωρεί από τη χώρα. Η Βουλγαρία υπογράφει ανακωχή με τους Συμμάχους (9/1944) και αποχωρεί από τα ελληνικά εδάφη. Ο γερμανικός στρατός φεύγει το φθινόπωρο του 1944.

Στο μεταξύ, στο εξωτερικό έλληνες πολιτικοί και στρατιωτικοί συνεννοούνται για την εποχή μετά τον πόλεμο. Ήδη το Μάιο του 1944, ορίζουν πρωθυπουργό τον Γεώργιο Παπανδρέου. Το μεγαλύτερο ζήτημα που απασχολεί άγγλους και έλληνες πολιτικούς είναι η αποστράτευση και ο αφοπλισμός των αντιστασιακών δυνάμεων. Η σύγκρουση των Βρετανών (που προσπαθούν να πάρουν στα χέρια τους τον έλεγχο της χώρας) με τον ΕΛΑΣ ξεσπάει στα **Δεκεμβριανά**. Ακολουθεί, το 1945, η **Συμφωνία της Βάρκιζας** που προβλέπει αφοπλισμό των αντιστασιακών ομάδων. Ωστόσο, οι παραστρατιωτικές ομάδες δρουν ανενόχλητες και οι συλλήψεις πρώην ανταρτών πολλαπλασιάζονται καθώς οι όροι της «Βάρκιζας» δεν είναι σαφείς. Ο **Εμφύλιος** έχει αρχίσει. Η κατάσταση στη χώρα είναι χαοτική μέχρι και τη λήξη του πολέμου το 1949.

«Δεκεμβριανά»: οι νεκροί της διαδήλωσης στις 3/12/1944 σε φωτογραφία του Dmitri Kessel.

Στη χώρα συμβαίνει κάτι παράδοξο και πρωτοφανές: ενώ αλλού οι συνεργάτες των κατακτητών διώκονται, στην Ελλάδα κυριαρχούν τα **Τάγματα Ασφαλείας**, και η **ομάδα «Χ»**.

«όταν μιλάς για Εμφύλιο, πότε εννοείς; Εδώ δεν έγινε Εμφύλιος, έγινε πάνω στα βουνά, στη Μακεδονία. Εδώ εμείς, είχαμε τα Χίτικα» (...) «εμείς εδώ τόσα χρόνια ζήσαμε μετά απ'όλ'αυτά σαν μία οικογένεια (...) άλλωστε τα παιδιά τους και τα εγγόνια τους δεν φταίνε σε τίποτε...».

Νικολακόπουλος Η., Ρήγος Α., Ψαλλίδας Γρ.,
Ο εμφύλιος πόλεμος, σ. 185-6.

Ο Εμφύλιος σε αριθμούς

Από το 1945 έως το 1950 τα θύματα υπολογίζονται σε 100 χιλιάδες. Εξαιτίας του Εμφυλίου μετακινήθηκαν 700-750 χιλιάδες κυρίως σε κεντρική και βόρεια Ελλάδα. Επίσης, μεγάλος αριθμός πολιτών γνώρισε την εξορία και τη φυλακή.

Το 1947 μεγαλώνουν τα σύνορα της χώρας. Το Μάρτιο παραχωρούνται από την Ιταλία τα νησιά των Δωδεκανήσων με τη συνθήκη ειρήνης του Παρισιού. Ο χάρτης δείχνει τη χρονολογία ενσωμάτωσης κάθε περιοχής στο ελληνικό κράτος. Αυτά είναι τα σημερινά σύνορα της Ελλάδας.

e-στορία

Αρχείο μαρτυριών-ΙΜΕ: www.genealogies.gr

Βλέπω

«Θίασος» (1975) του Θεόδωρου Αγγελόπουλου (για τον Εμφύλιο).

«Πέτρινα Χρόνια» (1985) του Παντελή Βούλγαρη (για την περίοδο μετά τον Εμφύλιο).

Διαβάζω

Διδώ Σωτηρίου, «Εντολή».

Πώς σχολιάζετε τη μαρτυρία για τον Εμφύλιο;

● Ε.6 ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ

Χιλιάδες πρόσφυγες ήρθαν στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα.

Ειδικά μετά τα «Μικρασιατικά», πάνω από 1.000.000 άνθρωποι φτάνουν στην Ελλάδα. Οι νέες περιοχές όπου εγκαθίστανται οι πρόσφυγες παίρνουν ονόματα που θυμίζουν τις χαμένες τους πατρίδες (Νέα Σμύρνη, Νέα Φιλαδέλφεια, Νέα Χαλκηδόνα, Νέα Ιωνία, κ.ά.).

Νέοι πρόσφυγες (πάνω από 80 χιλιάδες) προκύπτουν μετά τη λήξη του Εμφυλίου. Τους ονομάζουμε «πολιτικούς πρόσφυγες» καθώς έφυγαν από τη χώρα εξαιτίας των πολιτικών πεποιθήσεων και των επιλογών τους. Κατευθύνονται προς τη Σοβιετική Ένωση ή την Ανατολική Ευρώπη όπου προσπαθούν να ξαναφτιάξουν τη ζωή τους.

Πρόσφυγες και ντόπιοι στην Ελλάδα και στην Αττική

	Χώρα	Αττική	Υπόλοιπο
Πρόσφυγες 1928	1.221.849	360.175	861.764
Εντόπιοι 1928	4.982.835	801.892	418.094
Πληθυσμός 1928	6.204.684	1.162.067	5.042.702

Γενική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος. Απογραφή πληθυσμού (15-16 Μαΐου 1928).

Συχνά οι άνθρωποι αλλάζουν το επίθετό τους για να φύγει από πάνω τους το στίγμα του πρόσφυγα από την Τουρκία:

«... κάθε παιδί που γεννιόμασταν εμείς (στην Ελλάδα), πήγαινε η γιαγιά στο ληξιαρχείο, “δεν είμαστε στην Τουρκία”, έλεγε, “Ανεζάκη”. (...) ο μεγάλος μου αδερφός ο Γιάννης πήγαινε στρατιώτης (...). Εκεινού στη στρατολογία το επίθετο ήτανε Ανεζάκης, ο μπαμπάς (λεγόταν) Ανέζογλου και λέει (ο υπάλληλος του στρατού), “καθίστε, εδώ δεν κολλάνε αυτά τα δύο”. Τους εξήγησαν (...)».

Συνέντευξη Ευστράτιου Ανεζάκη (Αρχείο Μαρτυριών ΙΜΕ).

Πολιτικοί πρόσφυγες

Μετά το τέλος του Εμφυλίου, αντάρτες του Δημοκρατικού Στρατού πέρασαν στην Αλβανία. Από εκεί, με πλοία ξεκίνησαν για μία νέα πατρίδα.

«Φύγαμε (από την Αλβανία) στα τέλη Οκτωβρίου, στοιβαγμένοι σαν εμπόρευμα, στο αμπάρι ενός σοβιετικού πλοίου με μυστικότητα, για να μην μας ανακαλύψουν και μας πνίξουν στη θάλασσα. Ένα-δυο άτομα πέθαναν από ασφυξία (...) Φτάνοντας εκεί (στην Τασκένδη) μας απογοήτευσε ο χώρος. Βλέπαμε κάτι σπιτάκια μικρά, χτισμένα με χώμα».

θυμάται ο Δημήτρης Αραμπατζής (επέστρεψε στην Ελλάδα μετά από 38 χρόνια).

Κατά τη διάρκεια του 20ού αι. πολλοί Έλληνες φεύγουν από τη χώρα για να αναζητήσουν μία καλύτερη ζωή. Δύο μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα διακρίνουμε στη σύγχρονη ιστορία.

Στις αρχές του αιώνα, από το 1890 έως το 1924 η μετανάστευση παίρνει μαζικό χαρακτήρα (κυρίως προς την Αμερική) και η χώρα χάνει περίπου το 7% του πληθυσμού της. Η Ελλάδα είναι μία υπανάπτυκτη χώρα χωρίς κανονική απασχόληση ούτε στη βιομηχανία ούτε στον αγροτικό τομέα.

Οι περισσότεροι μετανάστες στην Αμερική κάνουν βαριές χειρονακτικές εργασίες. Το επόμενο μεταναστευτικό ρεύμα είναι αυτό της δεκαετίας του 1960. Οι δυσκολίες της ζωής στην ύπαιθρο στέλνουν χιλιάδες Έλληνες στα εργοστάσια της Γερμανίας και αλλού.

Ελληνίδα μετανάστρια στην Αμερική, αρχές 20ου αι.

Το 1960 υπογράφεται γερμανοελληνικό σύμφωνο προσέλευσης εργατών. Χιλιάδες Έλληνες αποκτούν πράσινη κάρτα και αναχωρούν για τη Γερμανία από τον Πειραιά με το «Κολοκοτρώνης» ή αργότερα, με αμαξοστοιχία από τη Θεσσαλονίκη.

Μετανάστριες στη Γερμανία

«Θέλαμε να πάμε αντρώγυνα αλλά δε παίρνανε. Μόνο γυναίκες είχανε σύμβαση τότε. “Τελοσπάντων”, λέει ο νονός μου, “Τ’ αποφασίσατε κορίτσι μου, να το κάνετε (...). Άκουσα και ‘γω”, λέει, “για τη Γερμανία, αλλά λέει πρώτα πάνε οι άντρες τους και παίρνουνε τις γυναίκες τους”».

Στο Μόναχο

«Μόλις κατεβήκαμε (...) μας δώσανε από μια κάρτα, βγήκε κάποιος στο εκεί βαγόκι και είπε όποιος έχει αυτό το νούμερο θα ‘ρθει δεξιά (...) μας έβαλε κάτω στο ισόγειο στο Μόναχο σε μία πολύ μεγάλη αίθουσα και όταν έμπαιναν από μια πόρτα μας έδιναν και μια τσάντα. Είχε μέσα μπανάνες, είχε μήλα, είχε απ’ όλα. Είχε ψωμάκια, το σάντουιτς που δεν το είχαμε δει, κομματάκια σάντουιτς, κασέρια, σαλάμια, (...).

(...) μας δίνουνε περνώντας κι ένα κύπελλο καφέ. Το στραγγιστό αυτό το γαλλικό. (...) Εμείς παίρναμε ότι μας δίνανε (...) Στραγγιστό πρώτη φορά βλέπαμε τότε (...) Και ‘γω λέω πάντως ζεστό και νόστιμο είναι. Ήταν Αύγουστος φυσικά. (...) Και είχαμε άλλες 24 ώρες που θα πηγαίναμε στη Βρέμη. Τέλος εκεί καθήσαμε. Τώρα τη μπανάνα πως θα τη φάμε; Καλά τα ψωμιά εντάξει. Χαρήκαμε που βρήκαμε σαλάμι, κασέρι μέσα και άσπρο ψωμί. Εμείς τότε δε ξέραμε ψωμιά άσπρα, μόνο το ζυμωτό στο σπίτι που το ζυμώνουμε. Και άσπρο ψωμί αυτό φρέσκο, φάγαμε πεινασμένες όπως ήμασταν. Τη μπανάνα πως θα φάμε; Μετά μας κατάλαβε από απέναντι ένας Γερμανός, έρχεται και μας δείχνει και λέει : “Έτσι το καθαρίζετε και το τρώτε”».

Συνέντευξη της Μαρίτσας Ησαϊόγλου-Πασχαλίδου (Αρχείο Μαρτυριών ΙΜΕ).

Έχετε να αναφέρετε αντίστοιχες εμπειρίες;

e-στορία

Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο

<http://www.elia.org.gr/pages.fds?pagecode=02.01.01.02&langid=1>

Το εργαστήρι του ιστορικού

Μετανάστες και πρόσφυγες στην Ελλάδα

1919... από τον Πόντο.

«Ήρθαμε από την Ρωσία, Πόντιοι εκ Ρωσίας. Ο πατέρας μου πήγε στη Ρωσία όταν ήταν επτά χρόνων. Εκεί γνωρίστηκε με την μητέρα μου, εκεί παντρευτήκανε (...). Εγώ είμαι το δεύτερο παιδί, αλλά γεννήθηκα στο δρόμο, στο καράβι (...). Το 1919. Μας έδιωξαν απ' την Ρωσία γιατί δεν δέχτηκε ο πατέρας μου να γίνει ρωσοπήκοος. Οι Ρώσοι θέλανε ή να γίνουμε ρωσοπήκοοι ή να φύγουμε (...).

Έκανε σαράντα μέρες να έρθει από την Ρωσία (...). Βρήκε ένα ξενοδοχείο ο πατέρας μου, ρώτησε αν υπάρχει δωμάτιο του είπαν όχι. Ζήτησε ένα ποτήρι γάλα για τη λεχώνα την μητέρα μου, του είπαν δεν έχουμε. Ζήτησε ένα ποτήρι νερό και νερό δεν δίνανε, με το ζόρι γιατί τότε δεν είχε η Ελλάδα νερό, ο Πειραιάς, φέρνανε από τον Πόρο νερό με τα καράβια. (...) κάτω από την Ακρόπολη στη συνοικία Γαργαρέττα βρήκε μια γυναικούλα η οποία τον λυπήθηκε που της είπε την ιστορία του και είχε ένα κοτετσάκι που είχε μια κότα, γιατί τις άλλες τις είχαν σφάξει, και του λέει "θέλεις να σφάξω τη κότα και να το ασπρίσουμε και να μπεις μέσα;" (...) Όσπου να αδειάσει το δωματιάκι δεν ξέρω πόσες μέρες, μένανε στο κοτετσάκι αυτό (...) Από κει ο πατέρας έψαχνε δουλειά. Ευτυχώς στάθηκε τυχερός (...) ήτανε ράφτης και του δώσανε δουλειά. Στην Γαργαρέττα μείναμε έξι χρόνια.

Εντωμεταξύ ο πατέρας μου βρήκε ένα σύλλογο των Ποντίων που ήτανε κάπου στον Πειραιά, κάπου εκεί, πήγε γράφτηκε κι αυτός στον σύλλογο (...) πήγανε στα υπουργεία εδώ εκεί δεν ξέρω που πήγανε, και τους είπανε ότι θα σας δώσουμε, θα σας στείλουμε σε ένα μέρος να κάνετε ένα συνοικισμό των Ποντίων από τα Σούρμενα. Έτσι κι έγινε και το 1925 ήρθαμε στα Σούρμενα».

Συνέντευξη Αναστασίας Χρυσάφη-Ακερμανίδου (Αρχείο Μαρτυριών ΙΜΕ).

1922... από τη Μικρά Ασία.

«Και μας πήραν και μας πήγαν στην Άνω Τούμπα. Στην Άνω Τούμπα μας έβαλαν μέσα σε στρατιωτικούς θαλάμους. Λοιπόν, είκοσι οικογένειες, τριάντα οικογένειες, αναλόγως το θάλαμο».

Συνέντευξη Δημήτρη Μοδρουβάνου (Αρχείο Μαρτυριών ΙΜΕ).

2008... από το Πακιστάν, από τη Ρουμανία, από την Αλβανία.

«Έμενα στο Πακιστάν με τους γονείς και την αδερφή μου. Ήμουν 12 ετών. Μια μέρα το πρωί στις 3-5-2005 έγινε σεισμός (...). Το σπίτι έπεσε αλλά η μητέρα μου και η αδερφή μου σώθηκαν. Ο πατέρας μου δεν ξέρω τι έγινε (...). Η μητέρα μου με άφησε σε κάποιο φίλο του πατέρα μου και του είπε να με μάθει μια δουλειά (...). Αυτός με βοήθησε να πάρω τηλέφωνο τη μάνα μου. Τη ρώτησα πού είμαι και μου είπε στην Ελλάδα (...). Μετά πήγα σε ένα γραφείο για να πάρω άδεια να μπορέσω να μείνω εδώ. Εκεί με γράψανε στο σχολείο που είμαι τώρα και έχω πολλούς φίλους.

Δεν ξέρω όμως πού είναι η μητέρα μου, η αδερφή μου και ο πατέρας μου. Μου λείπουν πολύ αλλά δεν μπορώ να κάνω κάτι. Τηλεφωνώ στη μητέρα μου αλλά δεν απαντά κανείς».

Ασουνόδευτος πρόσφυγας από το Πακιστάν στο «Σας μιλώ για μένα», σ. 16.

«Μέχρι να βγούμεμίλαγα συνέχεια στο τηλέφωνο με τους φίλους μου και όταν βγήκα από τη Ρουμανία έκλεισε και το κινητό και ήμουν πραγματικά μακριά από όλα, από όλους που αγαπούσα, από όλη τη ζωή μου μέχρι τότε (...). Τώρα τίποτα δε μου φαίνεται δύσκολο ή αδύνατο. Χαίρομαι πολύ που ξεπέρασα όλα τα δύσκολα και κατάφερα πράγματα που δεν πίστευα ποτέ ότι θα καταφέρω!»

15 χρονών από τη Ρουμανία στο «Σας μιλώ για μένα», σ. 13.

«Όταν πρωτοήρθα στην Ελλάδα δεν ήξερα τίποτα. Ούτε ο πατέρας μου δεν ήξερε να μιλήσει πολύ καλά ελληνικά. Όμως μέρα με τη μέρα μάθαινα και από δύο λέξεις. Πέρασε ένας μήνας και δεν ήξερα κανέναν (...). Στην αρχή όταν πήγα σχολείο ήταν οι χειρότερες μέρες γιατί δε γνώριζα κανένα, δεν ήξερα ούτε ελληνικά. Όμως μετά έφτιαξαν τα πράγματα και από τότε μέχρι σήμερα η ζωή μου πάει πολύ καλά».

16 χρονών, από την Αλβανία στο «Σας μιλώ για μένα», σ. 27.

Ε.7 ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ

Μετά τον Εμφύλιο και με οικονομική βοήθεια από το εξωτερικό ξεκινά μία προσπάθεια ανασυγκρότησης της χώρας. Παρουσιάζεται ανάπτυξη στη βιομηχανία στη ναυτιλία καθώς και στα δημόσια έργα και στην οικοδόμηση της χώρας.

Αν και οι αγώνες για τη δημοκρατία συνεχίζονται, η πολιτική ζωή της χώρας μαστίζεται από μία πολυεπίπεδη κρίση. Θλιβερή απόδειξη αυτής της κρίσης αποτελούν οι πολιτικές διώξεις και τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, όπως αυτό της Μακρονήσου. Εκεί, από το 1947 στέλνονται για «αναμόρφωση» χιλιάδες πολιτικοί κρατούμενοι (κομμουνιστές ή όχι). Αν και το στρατόπεδο της Μακρονήσου κλείνει το 1950, πολιτικοί εξόριστοι υπάρχουν μέχρι το πραξικόπημα του 1967.

Το στρατόπεδο συγκέντρωσης στη Μακρόνησο. Κατά τη Μεταπολίτευση, το νησί κρίθηκε μνημείο της εποχής του Εμφυλίου. Από το στρατόπεδο αυτό μαζί με πολλούς επώνυμους και εκατοντάδες ανώνυμους πολίτες πέρασε και ο συνθέτης Μίκης Θεοδωράκης (βλ. παρακάτω).

Από το 1955 αρχίζει στην Κύπρο ένοπλος αντι-αποικιακός αγώνας υπό την ηγεσία της οργάνωσης ΕΟΚΑ ενάντια στις αγγλικές αρχές. Στόχος των Ελληνοκυπρίων είναι η ένωση με την Ελλάδα. Η πιθανότητα πραγματοποίησης αυτής της ένωσης ανησυχεί τους Τουρκοκύπριους και καταλήγει το 1958 σε συγκρούσεις μεταξύ των δύο κοινοτήτων του νησιού. Προβλήματα και διαμάχες διχάζουν τους Ελληνοκύπριους. Η ελληνική κοινή γνώμη εκφράζεται υπέρ της ένωσης με την Ελλάδα με διαδηλώσεις και διαμαρτυρίες σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1950-60. Τελικά η Κύπρος γίνεται ανεξάρτητο κράτος το 1960 μετά την υπογραφή των Συνθηκών Ζυρίχης-Λονδίνου (1959) ανάμεσα στη Μεγάλη Βρετανία, την Ελλάδα και την Τουρκία.

Η πρώτη κυβέρνηση που αντέχει στο χρόνο (Κ. Καραμανλής, 1955-1963) κατηγορείται για νοθεία στις εκλογές του 1961. Η πολιτική ζωή είναι ταραγμένη και γεγονότα όπως ο «**Ανένδοτος Αγώνας**» και η δολοφονία του **Γρηγόρη Λαμπράκη**, σημαδεύουν τα χρόνια αυτά. Η εξουσία περνά προσωρινά στις δυνάμεις του «Κέντρου» (1964) αλλά η κυβέρνηση αυτή ανατρέπεται γρήγορα (1965) και η χώρα μπαίνει στο δρόμο της δικτατορίας.

Διαδηλώσεις του «Κέντρου» στα πλαίσια του «Ανένδοτου Αγώνα» και ο επικεφαλής Γ. Παπανδρέου.

«Τα κρατικά όργανα και οι παρακρατικές οργανώσεις ασκούν τρομοκρατίαν εις βάρος οπαδών και στελεχών της Ενώσεως Κέντρου», καταγγέλλει στις 19 Οκτωβρίου 1961 ο Γ. Παπανδρέου.

Η κηδεία του Λαμπράκη στην Αθήνα (5/1963).

Βλέπω

«Ζ» (1969) του Κώστα Γαβρά.

Ο άνθρωπος με το γαρούφαλλο» (1980) του Νίκου Τζίμα.

Διαβάζω

Βασίλης Βασιλικός, «Ζ».

Το πραξικόπημα

Η ανάμιξη του στρατού και του βασιλιά στα πολιτικά πράγματα της χώρας οδήγησε στο πραξικόπημα της 21ης Απριλίου 1967. Με καλά οργανωμένο σχέδιο μία ομάδα στρατιωτικών προχώρησε σε άμεσες διώξεις (φυλακίσεις, βασανιστήρια, εκτοπίσεις) δημοκρατικών πολιτών και προσωπικοτήτων. Ο δημόσιος τομέας και ο στρατός εκκαθαρίστηκαν από τις προοδευτικές φωνές και ο τύπος λογοκρίθηκε. Η ιδεολογία των δικτατόρων συνοψίστηκε στο τρίπτυχο «Πατρίς, Θρησκεία, Οικογένεια».

1

2

1. Οι πρωτεργάτες της χούντας: Πατακός, Παπαδόπουλος, Μακαρέζος.

2. Ο Φοίνικας γίνεται σύμβολο της χούντας.

Ο δικτάτορας Παπαδόπουλος μιλάει στους δημοσιογράφους

«Μην ξεχνάτε όμως, κύριοι, ότι ευρισκόμεθα προ ενός ασθενούς, τον οποίον έχομεν επί της χειρουργικής κλίνης, και τον οποίον εάν ο χειρουργός δεν προσδέση κατά την διάρκειαν τη εγχειρήσεως διά της ναρκώσεως επί της χειρουργικής κλίνης, υπάρχει πιθανότης αντί της εγχειρήσεως να του χαρίσει την αποκατάστασιν της υγείας, να τον οδηγήση εις θάνατον».

Ο χρόνος ανάρρωσης:

«Είναι κάτι το οποίον εξαρτάται από την βαρύτητα του ασθενούς, την οποίαν αυτήν την στιγμή δεν θα ημπορούσα να είπω ότι γνωρίζω».

Πρώτη συνέντευξη προς τους δημοσιογράφους του ελληνικού και ξένου Τύπου, στις 27/4 1967.

Η κηδεία του πρώην πρωθυπουργού Γεωργίου Παπανδρέου (3 Νοεμβρίου 1968) ήταν η πρώτη μαζική διαδήλωση ενάντια στη δικτατορία.

Η κατάληψη της Νομικής το Φεβρουάριο του 1973.

Για την εξέγερση της Νομικής

«Στην κατάληψη κινητοποιήθηκαν ομάδες συνειδητές, ανένταχτων αριστερών, αριστερών της παραδοσιακής αριστεράς, αριστερών της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς και άλλοι δημοκράτες που ήταν εναντίον της δικτατορίας και αυτού του καθεστώτος που προσέβαλε τη νοημοσύνη μας», θυμάται ο Στ. Τζουμάκας, φοιτητής τότε της Νομικής.

«Η κατάληψη της Νομικής ήταν η πρώτη μαζική αντιπαράθεση του αντιδικτατορικού κινήματος με τη δικτατορία. Μέχρι τότε οι κινητοποιήσεις οι μαζικές ήταν στις κηδείες του Παπανδρέου και του Σεφέρη (...)», λέει ο Ν. Μπίστης, μέλος τότε της Συντονιστικής στην κατάληψη της Νομικής.

«Η κατάληψη της Νομικής ήταν η κορυφαία μαζική εκδήλωση του φοιτητικού κινήματος (...) εμπειρείχε το σπέρμα του Πολυτεχνείου. Αφύπνισε συνειδήσεις, κινητοποίησε την κοινωνία, ενέπνευσε αισιοδοξία για τη δυνατότητα ανατροπής (...)», σημειώνει η Ο. Τρέμη, φοιτήτρια τότε της Νομικής.

«Εδώ Πολυτεχνείο...»

Η 17 Νοέμβρη 1973 είναι σχολική γιορτή στη μνήμη της εξέγερσης του Πολυτεχνείου.

Το πρωτοσέλιδο της εφημερίδας «Τα Νέα» μετά τα γεγονότα του Πολυτεχνείου.

Οι αντιδράσεις του λαού και κυρίως της νεολαίας αυξήθηκαν προοδευτικά περνώντας από την κατάληψη της Νομικής και φτάνοντας στην εξέγερση του Πολυτεχνείου, η οποία τερματίστηκε βίαια με την είσοδο τανκ στο προαύλιο του ιδρύματος. Την κατάρρευση της χούντας επιτάχυνε η ανατροπή του Προέδρου της Κύπρου, αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Το πραξικόπημα στην Κύπρο ανοίγει το δρόμο στην τουρκική εισβολή στο νησί τον Ιούλιο 1974. Ο φόβος συμπλοκής με την Τουρκία οδήγησε τους στρατιωτικούς στην παραχώρηση της εξουσίας στους πολιτικούς.

Τραγούδια για το Πολυτεχνείο

Πάλης ξεκίνημα, νέοι αγώνες, οδηγοί της ελπίδας οι πρώτοι νεκροί

Όχι άλλα δάκρυα κλείσαν οι τάφοι λευτεριάς
λίπασμα οι πρώτοι νεκροί.

Λουλούδι φωτιάς βγαίνει στους τάφους
μήνυμα στέλνουν οι πρώτοι νεκροί.

Απάντηση θα πάρουν ενόττητα κι αγώνα και
θα βρουν ανάπαυση οι πρώτοι νεκροί.

Μουσική Μ. Θεοδωράκης.

Βλέπω

«Εδώ Πολυτεχνείο» (1974) του Δημήτρη Μακρή.

Το πραξικόπημα στην Κύπρο

Η πτώση της χούντας επιταχύνθηκε από τις εξελίξεις στην Κύπρο τον Ιούλιο του 1974. Στις 15 Ιουλίου εκδηλώθηκε πραξικόπημα εναντίον του προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας αρχιεπισκόπου Μακάριου. Το γεγονός έδωσε στην Τουρκία την αφορμή να εισβάλλει στο νησί (στις 20 Ιουλίου) ως μία από τις τρεις εγγυήτριες δυνάμεις. Από τότε το βόρειο μέρος της Κύπρου, περίπου το ένα τρίτο του νησιού, βρίσκεται υπό τουρκική κατοχή και το κυπριακό πρόβλημα παραμένει άλυτο, καθώς οι προσπάθειες επίλυσης είναι, έως σήμερα, άκαρπες. Από την 1η Μαΐου 2004 η Κυπριακή Δημοκρατία είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

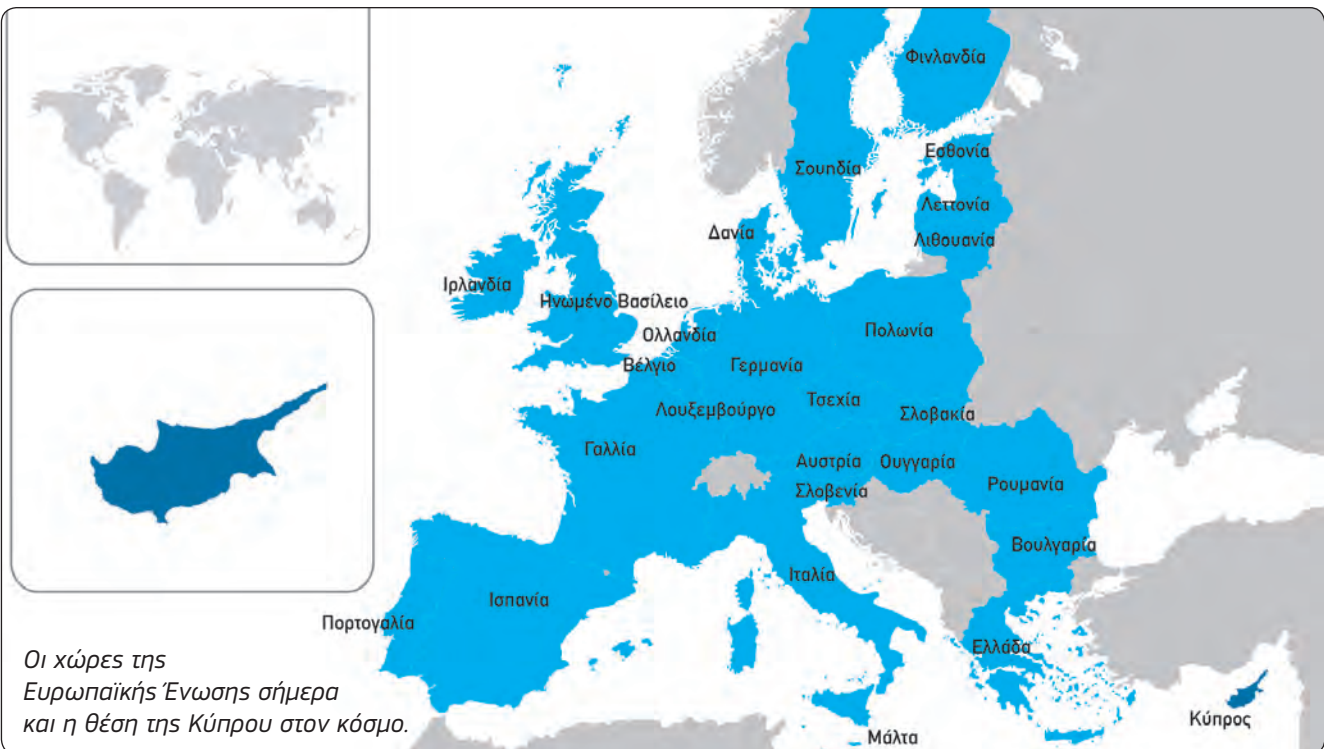

Η τουρκική εισβολή στην Κύπρο.

Ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος. Υπήρξε ο πρώτος πρόεδρος της Κύπρου από το 1960 έως το θάνατό του το 1977.

ε' ενότητα Σύγχρονη ελληνική ιστορία, ο 20ος αιώνας

Οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης σήμερα και η θέση της Κύπρου στον κόσμο.

● Ε.8 ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Στον πνευματικό κόσμο συνυπάρχουν παλαιότερες γενιές (για παράδειγμα Ν. Καζαντζάκης, 1883-1957, Μ. Καραγάτσης, 1908-1960, Η. Βενέζης, 1904-1973, Σ. Μυριβήλης, 1892-1969) με λογοτέχνες που εκδίδουν τώρα τα σημαντικότερα έργα τους. Στη μουσική ανάμεσα στους πιο γνωστούς συνθέτες βρίσκονται οι Μ. Χατζιδάκις και Μ. Θεοδωράκης.

Μίκης Θεοδωράκης (αριστερά) και Μάνος Χατζιδάκις.

Ο Μίκης Θεοδωράκης (γεν. 1925) είναι από τους μεγαλύτερους Έλληνες συνθέτες. Γεννήθηκε στην Κρήτη και σπούδασε στην Ελλάδα και στο Παρίσι όπου έζησε από το 1954 έως το 1960. Κέρδισε παγκόσμια αναγνώριση με τη μουσική της ταινίας Αλέξης Ζορμπάς (1964).

Η ζωή του αφιερώθηκε στη μουσική και τους πολιτικούς αγώνες. Αγωνίστηκε κατά της γερμανικής κατοχής, εξορίστηκε στη Μακρόνησο και αλλού. Το 1963 ίδρυσε τη νεολαία Λαμπράκη και την περίοδο 1967-1970 φυλακίστηκε από τη χούντα. Έγραψε μουσική για θέατρο, κινηματογράφο, όπερα, μπαλέτο, συμφωνικά έργα κ.ά. Μελοποίησε μεγάλους ποιητές. Από τα γνωστότερα έργα του είναι το Άξιον Εστί, ο Επιτάφιος, η Πολιτεία Α΄, Β΄, Γ΄ και Δ΄, Τα τραγούδια του Αγώνα κ.ά.

Ο Μάνος Χατζιδάκις (1925-1994) ήταν από τους σημαντικότερους Έλληνες μουσικοσυνθέτες του 20ού αι. Γεννήθηκε στην Ξάνθη όπου ξεκίνησε μαθήματα μουσικής. Συνέχισε την εκπαίδευσή του στην Αθήνα όπου συνδέθηκε με πολλούς διανοούμενους όπως ο Νίκος Γκάτσος, ο Γ. Σεφέρης, ο Οδ. Ελύτης κ.ά. Έγραψε μουσική για πολλές ελληνικές και ξένες ταινίες και για το θέατρο. Για το τραγούδι «Τα παιδιά του Πειραιά» από την ταινία «Ποτέ την Κυριακή» πήρε το αμερικανικό βραβείο Όσκαρ το 1960. Η Ρωμαϊκή Αγορά και Το «Χαμόγελο της Τζοκόντας» είναι από τα γνωστότερα έργα του.

Βλέπω

- «Ποτέ την Κυριακή» (1960) του Ζυλ Ντασέν.
- «Αλέξης Ζορμπάς» (1964) του Μιχάλη Κακογιάννη.
- «Πολίτικη κουζίνα» (2003) του Τάσου Μπουλμέτη.

Αφίσες από τις ταινίες «Ποτέ την Κυριακή» και «Αλέξης Ζορμπάς».

Ο Οδυσσέας Ελύτης (1911-1996) βραβεύτηκε με το Νόμπελ λογοτεχνίας το 1979. Είναι ένας από τους σημαντικότερους ποιητές της Ελλάδας. Από τα γνωστότερα έργα του είναι το Άξιον Εστί, Ήλιος ο πρώτος, Προσανατολισμοί κ.ά. Ποιήματά του μελοποιήθηκαν και συλλογές μεταφράστηκαν σε πολλές γλώσσες.

Μυθιστοριογράφος, ποιητής και θεατρικός συγγραφέας, ο Νίκος Καζαντζάκης (1882-1957) σπούδασε νομικά και φιλοσοφία. Είναι από τους σημαντικότερους και διασημότερους Έλληνες λογοτέχνες. Στο παγκόσμιο κοινό έγινε γνωστός και μέσα από τις κινηματογραφικές μεταφορές των έργων του (π.χ. Ο Χριστός Ξανασταυρώνεται, Βίος και Πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά και Ο Τελευταίος Πειρασμός).

Η Μαρία Κάλλας (1923-1977), ερμηνεύτρια της Όπερας. Μεταξύ άλλων τραγούδησε στη Σκάλα του Μιλάνου, στη Μητροπολιτική Όπερα της Νέας Υόρκης, στο Ωδείο Ηρώδου Αττικού στην Αθήνα, στο Αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου, στο Κόβεντ Γκάρντεν στο Λονδίνο, στην Όπερα του Παρισιού.

Ο Γιώργος Σεφέρης (1900-1971) βραβεύτηκε με το Νόμπελ λογοτεχνίας το 1963. Είναι από τους σημαντικότερους Έλληνες ποιητές. Γεννήθηκε στη Μικρά Ασία και σπούδασε στη Γαλλία. Υπηρέτησε σε πολλές ελληνικές πρεσβείες ως διπλωμάτης.

Σύγχρονη ελληνική ιστορία, ο 20ος αιώνας
ε' ενότητα

● E.9 Η ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΑΔΑ ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Ιούλιος 1974. Η άφιξη του Κ. Καραμανλή συμβολίζει την αποκατάσταση της Δημοκρατίας.

Η κυβέρνηση που σχηματίστηκε μετά τη χούντα προχώρησε σε εκλογές. Νικητής ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και η Νέα Δημοκρατία. Λίγο αργότερα με δημοψήφισμα ο λαός επέλεξε ως πολίτευμα της Ελλάδας την αβασίλευτη δημοκρατία (12/1974).

Η χώρα προοδεύει και απομακρύνεται από την πολιτική του παρελθόντος. Δικάζονται οι χουντικοί, νομιμοποιείται το κομμουνιστικό κόμμα, γίνεται προσπάθεια για την ένταξη στην Ε.Ο.Κ. (Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, όπως ονομαζόταν τότε η σημερινή Ευρωπαϊκή Ένωση) και αναπτύσσεται συνεργασία με τα γειτονικά κράτη.

Το 1961 υπογράφηκε η Συμφωνία Σύνδεσης της Ελλάδας με την Ε.Ο.Κ. Η ευρωπαϊκή πορεία διακόπηκε το 1967 λόγω της δικτατορίας. Αμέσως όμως μετά την πτώση της, το 1974, η χώρα καταθέτει αίτηση πλήρους ένταξης στην κοινότητα. Μετά από πετυχημένες διαπραγματεύσεις, η Ελλάδα γίνεται το 10ο μέλος της Ε.Ο.Κ. (Ιανουάριος του 1981). Ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός της χώρας εξηγείται από την επιθυμία σταθεροποίησης του δημοκρατικού του πολιτεύματος, την απομάκρυνση από το παρελθόν και την προσπάθεια εκσυγχρονισμού της οικονομίας και της κοινωνίας. Η χώρα άλλαξε θεαματικά μέσω των προγραμμάτων ενίσχυσης της ευρωπαϊκής περιφέρειας και το βιοτικό επίπεδο των Ελλήνων ανέβηκε σημαντικά σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια.

Στις 28 Μαΐου του 1979 στο Ζάππειο Μέγαρο, ο τότε πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής υπέγραψε τη συνθήκη ένταξης της χώρας στην ευρωπαϊκή οικογένεια. Το 1980 εκλέχθηκε Πρόεδρος της Δημοκρατίας.

Η ευρωπαϊκή σημαία.

Στις εκλογές του 1981 κερδίζει το σοσιαλιστικό κόμμα (ΠΑ.ΣΟ.Κ.) και σχηματίζει κυβέρνηση. Η Ελλάδα έχει πλέον ένα σταθερό δημοκρατικό κοινοβουλευτικό καθεστώς που δέχεται τις αποφάσεις του λαού χωρίς τα φαινόμενα του παρελθόντος.

Σημαντικές μεταρρυθμίσεις ακολουθούν όπως για παράδειγμα ο πολιτικός γάμος, το συναινετικό διαζύγιο, αλλαγές στο οικογενειακό δίκαιο προς όφελος της γυναίκας, αύξηση των αγροτικών συντάξεων. Σύντομα αναγνωρίζεται η Εθνική Αντίσταση, δίνεται σύνταξη στους αγωνιστές και οι πολιτικοί πρόσφυγες έχουν πλέον το δικαίωμα να επιστρέψουν στη χώρα τους.

Ομιλία του Α. Παπανδρέου, αρχηγού του ΠΑΣΟΚ.

Η προεκλογική του εκστρατεία στηρίχθηκε σε συνθήματα όπως «Εδώ και τώρα αλλαγή» και «Η Ελλάδα στους Έλληνες». Ο Ανδρέας Παπανδρέου ήταν μέλος της «πρωτοβουλίας των έξι» υπέρ της παγκόσμιας ειρήνης και του αφοπλισμού Η.Π.Α. και Σοβιετικής Ένωσης (στην κίνηση συμμετείχαν οι πρωθυπουργοί Σουηδίας και Ινδίας και οι πρόεδροι του Μεξικού, της Αργεντινής και της Τανζανίας).

21 Οκτωβρίου 1981, ορκίζεται η κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ.

● Ε.10 Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 οι εξελίξεις τρέχουν...

Στην Ανατολική Ευρώπη άλλαξαν τα καθεστώτα και δημιουργήθηκαν πολλά νέα ανεξάρτητα κράτη (Τσεχία, Σλοβακία, Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία, Ουκρανία, Λευκορωσία, Μολδαβία). Το ίδιο συνέβη και στον Καύκασο και στην Κεντρική Ασία μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης. Πολλές χιλιάδες άνθρωποι ελληνικής καταγωγής έρχονται στην Ελλάδα μετά το 1989 (από τη Γεωργία, το Ουζμπεκιστάν, την Αρμενία και αλλού).

Στα Βαλκάνια, η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και ο πόλεμος αγγίζουν και την Ελλάδα. Πολλά τα νέα κράτη και εδώ (Σερβία, Κροατία, Μαυροβούνιο, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας). Πολλά είναι και τα ζητήματα που μένουν ακόμα ανοικτά στην βαλκανική χερσόνησο.

Ένα νέο φαινόμενο για την Ελλάδα είναι η έλευση και εγκατάσταση στη χώρα χιλιάδων μεταναστών με διαφορετικούς τόπους προέλευσης και διαφορετικές εθνικές καταγωγές.

Το ευρώ είναι το κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα τόσο στην Ελλάδα όσο και στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Τα χαρτονομίσματα και τα κέρματα του ευρώ τέθηκαν σε κυκλοφορία την 1η Ιανουαρίου 2002 σε 12 χώρες συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας. Μέχρι σήμερα, το ευρώ χρησιμοποιείται σε 17 από τις 27 χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα χαρτονομίσματα είναι όμοια σε όλες τις χώρες της ευρωζώνης. Τα σχέδια που φέρουν δημιουργήθηκαν ειδικά για το ευρώ και δεν είναι μνημεία καμίας χώρας. Αντίθετα, κάθε χώρα έχει δικαίωμα να διακοσμήσει τη μία όψη των κερμάτων ευρώ με τα σύμβολα που επιλέγει.

Από τη δραχμή στο ευρώ

Σε μία προσπάθεια σύνδεσης της σύγχρονης με την αρχαία Ελλάδα, το 1833 η δραχμή αντικαθιστά το Φοίνικα, δηλαδή το νόμισμα της περιόδου του Καποδίστρια.

Μέχρι το 2002 η δραχμή ήταν η επίσημη νομισματική μονάδα του ελληνικού κράτους.

Η δραχμή είναι ένα νόμισμα που χρησιμοποιήθηκε στα αρχαία χρόνια. Με την ίδια ονομασία χρησιμοποιήθηκε και στο σύγχρονο ελληνικό κράτος. Εδώ βλέπουμε τις δύο όψεις του τετράδραχμου της Αθήνας. Στη μία όψη υπάρχει η θεά Αθήνα και στην άλλη το σύμβολό της, η κουκουβάγια (στα αρχαία «γλαυξ»). Το τετράδραχμο ήταν δημοφιλές νόμισμα και κυκλοφορούσε σε όλο τον ελληνικό κόσμο. Ήταν γνωστό ως αθηναϊκή γλαύκα.

Ο «Φοίνικας» ήταν το πρώτο ελληνικό νόμισμα (1828).

Αθηναϊκή τριήρης (5ος αι.π.Χ.)

Κορβέτα (19ος αι.)

Δεξαμενόπλοιο (21ος αι.)

Ρήγας Φεραίος (1757-1798)

Ι. Καποδίστριας (1776-1831)

Ελ. Βενιζέλος (1864-1936)

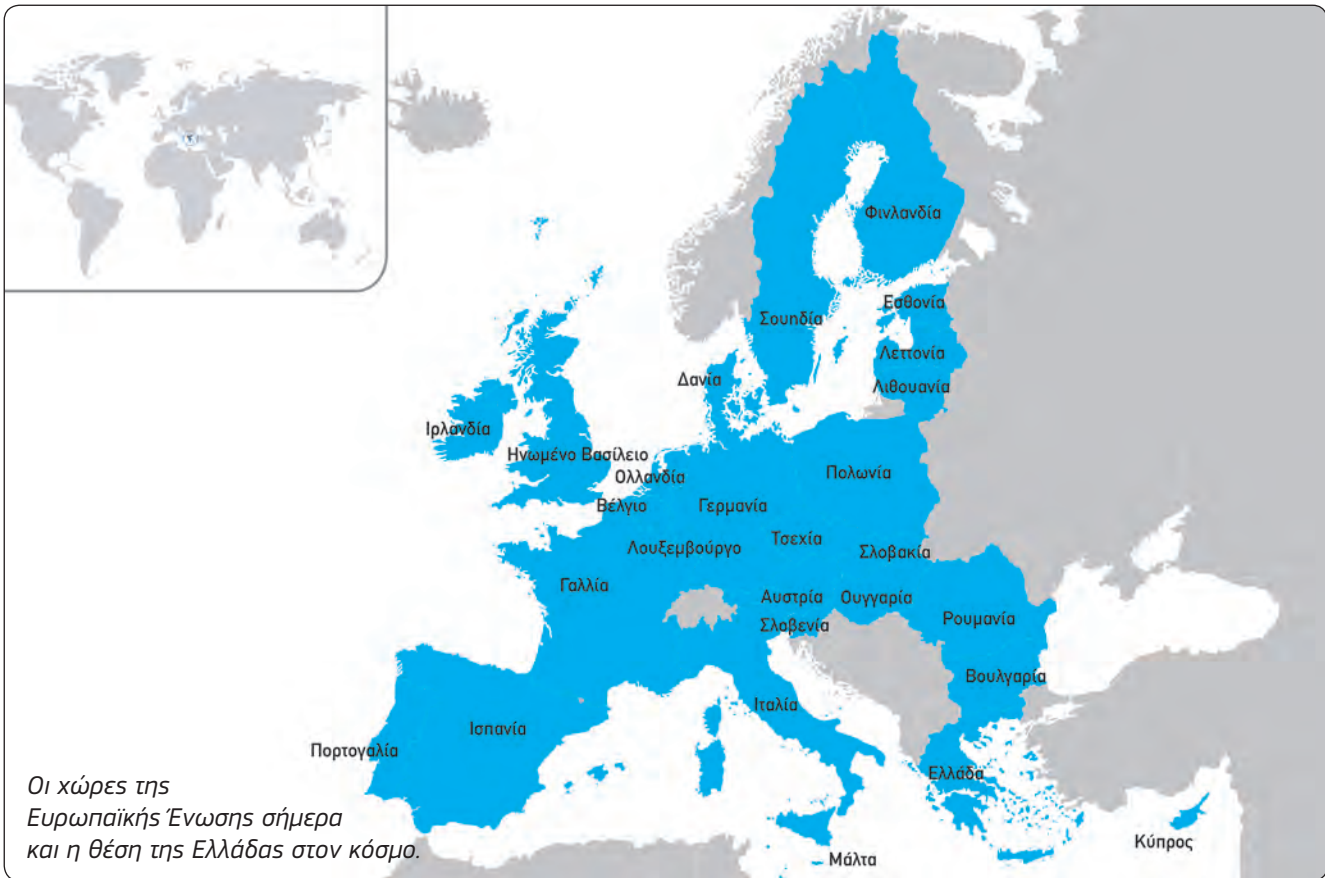
Αθηναϊκό τετράδραχμο (5ος αι.)

Η αρπαγή της Ευρώπης από τον Δία

Τι αναγνωρίζετε από την ελληνική ιστορία βλέποντας τα κέρματα του ευρώ;

Το επίσημο όνομα της Ελλάδας είναι «Ελληνική Δημοκρατία».

Στα βόρεια, η χώρα συνορεύει με τη Βουλγαρία και την Π.Γ.Δ.Μ. Βορειοδυτικά συνορεύει με την Αλβανία και ανατολικά με την Τουρκία.

Το πολίτευμα της Ελλάδας σήμερα είναι η Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία. Το Σύνταγμα της χώρας διακρίνει τρεις εξουσίες, νομοθετική (ασκείται από τη βουλή), εκτελεστική (ασκείται από την Κυβέρνηση), δικαστική (ασκείται από τα δικαστήρια).

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται έμμεσα δηλαδή από τη βουλή για 5 χρόνια και με δικαίωμα επανεκλογής για μία ακόμη φορά. Οι εξουσίες του είναι περιορισμένες. Οι βουλευτές εκλέγονται με καθολική μυστική ψηφοφορία για 4 χρόνια. Μέχρι τα τέλη του 19ου αι. η νόμιμη ηλικία ψήφου ήταν τα 25 χρόνια (ψηφίζαν μόνο οι άντρες). Αργότερα μειώθηκε στα 21 χρόνια και από το 1981 η νόμιμη ηλικία είναι τα 18 χρόνια. Οι γυναίκες απέκτησαν δικαίωμα ψήφου το 1952.

Η ελληνική σημαία

«Η Εθνική Σημαία της Ελλάδος αποτελείται από εννέα ίσου πλάτους οριζόντιες, παράλληλες γραμμές, πέντε κυανές και τέσσερις λευκές, σε διαδοχή, έτσι ώστε η πρώτη και η τελευταία να είναι κυανές. Στο πάνω αριστερό τμήμα σχηματίζεται ένα κυανό τετράγωνο που καταλαμβάνει τις πέντε πρώτες γραμμές, μέσα στο οποίο υπάρχει λευκός σταυρός. (...) Ο τύπος και τα χρώματα (κυανό και λευκό) της εθνικής σημαίας καθιερώθηκαν τον Ιανουάριο του 1822 στην Α΄ Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου. Επίσης, ορίστηκε μια σημαία ξηράς και δυο θαλάσσης, μια για το πολεμικό και μια για το εμπορικό ναυτικό. Η εθνική σημαία τροποποιήθηκε έκτοτε αρκετές φορές, κυρίως ως συνέπεια των πολιτειακών μεταβολών, χωρίς όμως να μεταβληθεί ριζικά (...)».

Από την ιστοσελίδα της Προεδρίας της Δημοκρατίας.

Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδας, Επίδαυρος 1822

ρδ. Τα χρώματα του Εθνικού σημείου, και των σημαιών της θαλάσσης και ξηράς διορίζονται τα εξής: κυανούν και λευκόν.

ρε. Το Εκτελεστικόν Σώμα θέλει προσδιορίσει τον σχηματισμόν των σημαιών, και του εθνικού σημείου.

Πολιτικό σύνταγμα της Ελλάδας, Τροιζήνα 1827

149. Τα χρώματα του εθνικού σημείου και των σημαιών της θαλάσσης και της ξηράς είναι το κυανούν και λευκόν.

Ο σχηματισμός των εθνικών σημαιών και του εθνικού σημείου θα είναι κατά την περί τούτων προεκδοθείσαν διαταγήν της Κυβερνήσεως, και εκτός των σημαιών τούτων άλλας να μη μεταχειρίζονται οι Έλληνες μήτε εις την γην μήτε εις την θάλασσαν.

25η Μαρτίου: η εθνική γιορτή

Η συμβολική ημερομηνία της 25ης Μαρτίου (1821) καθιερώθηκε το 1838. Το κείμενο του διατάγματος 980/15-3-1838 που καθιέρωσε την εθνική εορτή δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα ΦΗΜΗ (φύλλο 106) στις 19 Μαρτίου του 1838:

«Επί τη προτάσει της Ημετέρας επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίου Εκπαιδεύσεως Γραμματείας, θεωρήσαντες ότι η ημέρα της 25ης Μαρτίου, λαμπρά καθ' εαυτήν εις πάντα Έλληνα, διά την εν αυτή τελουμένην εορτήν του Ευαγγελισμού της Υπεραγίας Θεοτόκου, είναι προσέτι λαμπρά και χαρμόσυνος, διά την κατ' αυτήν έναρξιν του υπέρ ανεξαρτησίας αγώνος του Ελληνικού Έθνους, καθιερούμεν την ημέραν ταύτην εις το διηνεκές ως ημέραν Εθνικής Εορτής ...».

Εθνικός Ύμνος

Το ποίημα "Ύμνος εις την Ελευθερίαν" γράφτηκε το 1823 από το Διονύσιο Σολωμό. Το 1828, ο μουσικός Νικόλαος Μάντζαρος το μελοποίησε και ακουγόταν τακτικά σε εθνικές γιορτές.

Το 1844 το ποίημα μελοποιήθηκε για δεύτερη φορά από τον Μάντζαρο και υποβλήθηκε στον Όθωνα για να γίνει δεκτό ως εθνικός ύμνος αλλά δεν εγκρίθηκε. Το 1861 ο Υπουργός των Στρατιωτικών ζήτησε από τον Μάντζαρο να συνθέσει εμβλητήριο πάνω στον "Ύμνο εις την Ελευθερίαν". Έτσι το 1864, μετά την ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα, ο "Ύμνος εις την Ελευθερίαν" καθιερώθηκε ως εθνικός ύμνος.

Σε γνωρίζω από την κόψη
του σπαθιού την τρομερή,
σε γνωρίζω από την όψη
που με βια μετράει τη γη.

Απ' τα κόκαλα βγαλμένη
των Ελλήνων τα ιερά,
και σαν πρώτα ανδρειωμένη,
χαίρε, ω χαίρε, Ελευθεριά!

Το ποίημα του Σολωμού αποτελείται από 158 τετράστιχες στροφές. Οι 24 πρώτες καθιερώθηκαν ως εθνικός ύμνος, το 1865. Από αυτές οι δυο πρώτες είναι εκείνες που ανακρούονται και συνοδεύουν πάντα την έπαρση και την υποστολή της σημαίας.

Από την ιστοσελίδα της Προεδρίας της Δημοκρατίας (με τροποποιήσεις).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΠΗΓΕΣ

- Beck H.-G., *Η βυζαντινή χιλιετία*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2009.
- Berstein S., Milza P., *Ιστορία της Ευρώπης* (3 τόμοι), Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997.
- Boardman J., Griffin J., Murray O. (επιμ.), *Η Ελλάδα και ο Ελληνιστικός κόσμος*, Νεφέλη, Αθήνα 1996.
- Braudel F. κ.ά., *Η Μεσόγειος: Ο χώρος και η ιστορία*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1990.
- Dagron G., *Η γέννηση μιας πρωτεύουσας: Η Κωνσταντινούπολη και οι θεσμοί της 330-451*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2000.
- Diehl Ch., *Ιστορία της βυζαντινής αυτοκρατορίας*, Καρδαμίτσα, Αθήνα 2007.
- Grimal P., *Η ρωμαϊκή αυτοκρατορία 27 π.Χ.–476 μ.Χ.: προέλευση και φύση του αυτοκρατορικού θεσμού, οι μεγάλες δυναστείες, ο ρωμαϊκός πολιτισμός, εξάπλωση και απόγειο, κρίσεις και παρακμή*, Θύραθεν, Θεσσαλονίκη 2004.
- Κιτρομπλίδης Π., *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1996.
- Κονόρτας Π., *Οθωμανικές Θεωρήσεις για το Οικουμενικό Πατριαρχείο 17ος-αρχές 20ού αι.*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1998.
- Le Goff J., *Ο πολιτισμός της μεσαιωνικής Δύσης*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1993.
- Mango C. (επιμ.), *Ιστορία του Βυζαντίου*, Oxford University Press, Νεφέλη, Αθήνα 2006.
- Mazower M., *Στην Ελλάδα του Χίτλερ. Η εμπειρία της Κατοχής*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1994.
- Meuleau M., Lebrun Fr., *Ιστορικός Άτλας*, Πατάκης, Αθήνα 2002.
- Morrisson C. (επιμ.), *Ο βυζαντινός κόσμος: Η ανατολική ρωμαϊκή αυτοκρατορία (330-641)*, Πόλις, Αθήνα 2007.
- Mossé Cl., Schnapp-Gourbeillon A., *Επίτομη ιστορία της αρχαίας Ελλάδας*, Παπαδήμας, Αθήνα 1996.
- Murray O., Price S. (επιμ.), *Η αρχαία ελληνική πόλις: Από τον Όμηρο ως την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου*, Πατάκης, Αθήνα 2001.
- Ostrogorsky G., *Ιστορία του βυζαντινού κράτους*, Ιστορικές εκδόσεις Στ. Βασιλόπουλος, Αθήνα 1978-81.
- Pollit J.J., *Η τέχνη στην Ελληνιστική Εποχή*, Παπαδήμας, Αθήνα 1994.
- Sugar P.F., *Η Νοτιοανατολική Ευρώπη κάτω από Οθωμανική κυριαρχία, τ. Α' και Β'*, Σμίλη, Αθήνα 1994.
- Treuill R., Darcque P., Poursat J.-Cl., Touchais G., *Οι πολιτισμοί του Αιγαίου*, Καρδαμίτσα, Αθήνα 1996.
- Αγγελομάτης Χ., *Χρονικόν Μεγάλης Τραγωδίας*, Εστία, Αθήνα x.x.
- Αίμος: *Ανθολογία Βαλκανικής Ποίησης*, Οι φίλοι του περιοδικού «ΑΝΤΙ», Αθήνα 2007.
- Αποστολόπουλος Φ. (επιμ.), *Η Έξοδος* (τ. Α'), Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα 1980.
- Αρχαία Ιστορία. Από τους πρώτους ανθρώπους ως την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης (330 μ.Χ.)*, βιβλίο Α' Γυμνασίου του Προγράμματος Εκπαίδευσης των παιδιών της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη.
- Βακαλόπουλος Α., *Νέα ελληνική ιστορία 1204-1985*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1999.
- Βερέμης Θ., Κωνσταντοπούλου Φ. (επιμ.), *Οι Έλληνες Εβραίοι. Στοιχεία της ιστορίας τους μέσα από διπλωματικά και ιστορικά έγγραφα του ΥΠΕΞ*, Καστανιώτης, Αθήνα 2000.
- Βούρη Σ., *Εκπαίδευση & εθνικισμός στα Βαλκάνια*, Παρασκήνιο, Αθήνα 1992.
- Γαρδίκας-Κατσιαδάκη Ε. (επιμ.), *Στα χρόνια του Βενιζέλου: εσωτερική και εξωτερική πολιτική-οικονομία-εκπαίδευση-πολιτισμός*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελ. Κ. Βενιζέλος» - Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης & Θρησκευμάτων, Αθήνα-Χανιά 2010.
- Γρηγοριάδης Σ., *Ο Εμφύλιος 1946-1949* (2 τόμοι), Το Βήμα-Φυτράκης, Αθήνα x.x.
- Δαλακούρα Κ., *Η εκπαίδευση των γυναικών στις ελληνικές κοινότητες της Οθωμανικής αυτοκρατορίας (19ος αι.-1922)*, Gutenberg, Αθήνα 2008.
- Δημαράς Κ.Θ., *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, Ερμής, Αθήνα 2002.
- Δημητριάδης Γ., *Γεωγραφία Νεωτερική*, Αικ. Κουμαριανού (επιμ.), Ερμής, Αθήνα 1988.
- Δημητρούκας Ι., Ιωάννου Θ., *Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία Β' Γυμνασίου*, Αθήνα, Ο.Ε.Δ.Β.

- Δημητρούκας Ι., Ιωάννου Θ., Μπαρούτας Κ., *Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου Κόσμου (565-1815) Β΄ Γενικού Λυκείου (Γενικής Παιδείας)*, Ο.Ε.Δ.Β.
- Διβάνη Λ., *Η εδαφική ολοκλήρωση της Ελλάδας (1830-1947)*, Καστανιώτης, Αθήνα 2000.
- Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, συλλογικό έργο, Εκδοτική Αθηνών.
- Καραγιαννόπουλος Ι., *Το βυζαντινό κράτος*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1996.
- Καραχρήστος Σπ., *Ελληνικές αφίσες*, Κέδρος, Αθήνα 2003.
- Καστοριάδης Κ., *Η αρχαία ελληνική δημοκρατία και η σημασία της για μας σήμερα*, Ύψιλον, Αθήνα 1999.
- Κατσουλάκος Θ., Κοκκορού-Αλευρά Γ., Σκουλάτος Β., *Αρχαία Ιστορία Α΄ Γυμνασίου*, Αθήνα, Ο.Ε.Δ.Β. 2006.
- Κοκκορού-Αλευρά Γ., *Η τέχνη της αρχαίας Ελλάδας: Σύνομη ιστορία (1050-50 π.Χ.)*, Καρδαμίτσα, Αθήνα 1995.
- Κουκίου-Μητροπούλου Δ., Adam Friedel. *Προσωπογραφίες Αγωνιστών της Ελληνικής Επανάστασης*, Ιστορική & Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος, Αθήνα 2007.
- Κυρτάτας Δ.Ι., Ράγκος Σ.Ι., *Η ελληνική αρχαιότητα*, ΙΝΣ - Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 2010.
- Λαλιώτου Ι., *Διασχίζοντας τον Ατλαντικό*, Πόλις, Αθήνα 2006.
- Λιβιεράτος Ε., *Χαρτογραφίας και χαρτών περιήγησις*, Εθνική Χαρτοθήκη, Θεσσαλονίκη 1998.
- Λούβη Ε., Ξιφαράς Δ., *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία Γ΄ Γυμνασίου*, Αθήνα, Ο.Ε.Δ.Β. 2007.
- Μαζαράκης-Αινιάν Αλ., *Όμηρος και αρχαιολογία*, Καρδαμίτσα, Αθήνα 2000.
- Μαλλούχου-Τυφανο Φ., *πρόλογος στο Γνωρίζοντας την Ακρόπολη*, ΣΚΑΪ βιβλίο, Αθήνα 2010.
- Μαυροειδή Φ., *Σύνομη επισκόπηση της πρώτης περιόδου της νεοελληνικής ιστορίας (1453-1669)*, Παν/μιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1987.
- Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία, Από την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης (330 μ.Χ.) ως τις αρχές του 18ου αιώνα*, Βιβλίο Β΄ Γυμνασίου του Προγράμματος Εκπαίδευσης των παιδιών της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη.
- Μουργκέσκου Μπ., Μπερκτάι Χ. (επιμ.), *Η Οθωμανική αυτοκρατορία, Κέντρο για τη δημοκρατία και τη συμφιλίωση στη ΝΑ Ευρώπη*, Θεσσαλονίκη 2005.
- Μουρέλος Γ. (επιμ.), *Η Έξοδος (τ. Β΄)*, Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα 1982.
- Μπορμπουδάκης Μ. (επιμ.), *Εικόνες της κρητικής τέχνης*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1993.
- Μπρούσκαρη Ε. (επιμ.), *Η οθωμανική αρχιτεκτονική στην Ελλάδα*, Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα 2009.
- Μυστακίδου Λ., *Οι γυναίκες στην αυλή των Οθωμανών και ο ρόλος της Βαλιντέ σουλτάνας*, Επτάλοφος, Αθήνα 2008.
- Νικολακόπουλος Η., *Η καχεκτική δημοκρατία, κόμματα και εκλογές 1946-1967*, Πατάκης, Αθήνα 2001.
- Νικολακόπουλος Η., Ρήγος Α., Ψαλλίδας Γρ. (επιμ.), *Ο εμφύλιος πόλεμος. Από τη Βάρκιζα στο Γράμμο*, Θεμέλιο, Αθήνα 2002.
- Ομήρου Οδύσσεια*, μτφρ. Δ. Ν. Μαρωνίτης, Καστανιώτης, Αθήνα 1996.
- Πανσελήνου Ν., *Βυζαντινή Ζωγραφική*, Καστανιώτης, Αθήνα 1999.
- Πόρτολος Δ., *Ο Χαρίλαος Τρικούπης και η Εποχή του*, ΕΛΙΑ, Αθήνα 1996.
- Ράπτης Κ., *Γενική Ιστορία της Ευρώπης κατά τον 19ο και τον 20ο αιώνα*, ΕΑΠ, Πάτρα 1999.
- Σακελλάριος Μ. Β., «Αθηναϊκή και Νεότερη Δημοκρατία», *Ιστορικά-Ελευθεροτυπία*, τ. 25, 6/4/2000.
- Σας μιλώ για μένα*, 2ο Γυμνάσιο Διαπολιτισμικής εκπαίδευσης Ελληνικού, Ελληνικό 2009.

- Σβορώνος Ν., *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας*, Θεμέλιο, Αθήνα 1994.
- Τζόκας Σπ., *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και το εγχείρημα του αστικού εκσυγχρονισμού 1928-1932: η οικοδόμηση του αστικού κράτους*, Θεμέλιο, Αθήνα 2002.
- Τσουνάκος Ο., *Δραχμούλα μου καλό σου ταξίδι...*, Ηλιοτρόπιο, Αθήνα 2001.
- Φλάισερ Χ. (επιμ.), *Η Ελλάδα 1936-1949. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο. Τομές και συνέχειες*, Καστανιώτης, Αθήνα 2003.
- Φλάισερ Χ., *Στέμμα και Σβάστικα. Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης (2 τόμοι)*, Παπαζήσης, Αθήνα 1995.
- Χατζηδάκη Ν., *Από το Χάνδακα στη Βενετία. Ελληνικές εικόνες στην Ιταλία 15ος-16ος αι.*, Ίδρυμα ελληνικού πολιτισμού, Αθήνα 1993.
- Χατζηιωσήφ Χρ., *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα*, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 1990.
- Χουρδάκης Α., Μπόκολας Β., Δαφερμάκης Μ., Παπαδάκης Ν. κ.ά., *Ιστοριοδρομίες II, Στα Νεότερα Χρόνια*, Ρέθυμνο Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ. 2004.
- Χουρδάκης Α., Μπόκολας Β., Δαφερμάκης Μ., Παπαδάκης Ν. κ.ά., *Ιστοριοδρομίες I, Στα Αρχαία και στα Βυζαντινά Χρόνια*, Ρέθυμνο, Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ. 2003.

Στοιχεία Ελληνικής Ιστορίας & Ελληνικού Πολιτισμού

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΠΗΓΕΣ

Αργολική Αρχαιακή Βιβλιοθήκη Ιστορίας
& Πολιτισμού:

Αρχαιολογία της πόλης των Αθηνών:

Αρχαίες ελληνικές πόλεις:

Αρχείο μαρτυριών-ΙΜΕ:

Βιβλιοθήκη Χίου «Κοραής»:

Βουλή των Ελλήνων:

Βυζαντινό & Χριστιανικό μουσείο:

Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού:

Εθνική Βιβλιοθήκη:

Εθνική Πινακοθήκη:

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

& Μελετών «Ελ. Κ. Βενιζέλος»:

Εκπαίδευση των παιδιών της
μουσουλμανικής μειονότητας:

Ελληνικό Ινστιτούτο Βενετίας:

Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο
Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού:

Ιστορικό μουσείο Κρήτης:

Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης:

Μουσείο Μπενάκη:

Μουσείο της πόλεως των Αθηνών:

Νομισματικό Μουσείο:

Πνευματικό Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου:

Προεδρία της Ελληνικής Δημοκρατίας:

Tretyakov State Gallery:

Υπουργείο Εξωτερικών:

Υπουργείο Παιδείας Δια Βίου Μάθησης
και Θρησκευμάτων:

Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού:

Wikipedia:

www.argolikivivliothiki.gr

www.eie.gr/archaeologia

www.sikyon.com/athens/Monuments

www.genealogies.gr

www.koraeslibrary.gr

www.hellenicparliament.gr

www.byzantinemuseum.gr

www.ehw.gr

www.nlg.gr

www.nationalgallery.gr

www.venizelos-foundation.gr

www.museduc.gr

www.istitutoellenico.org

www.elia.org.gr

www.hellenic-history.gr

www.e-history.gr

www.project.athens-agora.gr

www.historical-museum.gr

www.cycladic.gr

www.benaki.gr

www.athenscitymuseum.gr

www.nma.gr

www.gpf.gr

www.presidency.gr

www.tretyakovgallery.ru

www.mfa.gr

www.e-yliko.gr

www.edutv.gr

<http://odysseus.culture.gr>

<http://el.wikipedia.gr>

<http://en.wikipedia.org>

Φωτογραφικό υλικό: Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων, Shutterstock.

